

Національний університет «Одеська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Одеська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

ТЕТЬЮ АНДРІЙ ПАВЛОВИЧ

УДК: 330.322:631.11(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**«МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТУВАННЯ РОЗВИТКУ
АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ»**

051 – Економіка

05 – Соціальні та поведінкові науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.П. Тетью

Науковий керівник: Дискіна Анастасія Аркадіївна, кандидат економічних наук, доцент.

Одеса – 2026

АНОТАЦІЯ

Тетью А.П. *Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України.* – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки. – Національний університет «Одеська політехніка» МОН України, Одеса, 2026.

У дисертації розроблено та обґрунтовано науково – методичні підходи та практичні рекомендації щодо формування й реалізації механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах економічного відновлення України.

У вступі обґрунтовано значущість обраної теми дослідження, визначено її зв'язок із актуальними науковими напрямками, сформульовано мету та завдання роботи, окреслено об'єкт, предмет і методичний інструментарій дослідження. Розкрито наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів. Наведено відомості щодо апробації основних положень дисертації та наукових публікацій автора.

Обґрунтовано, що актуальність дослідження механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України зумовлена необхідністю підвищення інвестиційної привабливості агрокомплексу, забезпечення його сталого розвитку та ефективного використання потенціалу в контексті післявоєнної відбудови та інтеграції у світовий економічний простір.

У розділі 1 «Науково – теоретичні основи інвестування в розвиток агропромислових підприємств» проаналізовано теоретичні основи інвестування в агропромисловий комплекс, визначено сутність «інвестицій», роль та значення для сталого розвитку агропромислового комплексу України, досліджено сучасні теоретичні підходи активізації інвестиційних процесів у

сільському господарстві, враховуючи специфіку галузі та зовнішні економічні чинники; систематизовано зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс економіки, визначено основні інструменти та механізми, які можуть бути адаптовані в Україні.

Уточнено сутність інвестицій як цілеспрямованого вкладення фінансових, матеріальних, інтелектуальних та організаційних ресурсів, орієнтованого на досягнення економічного, соціального та екологічного ефекту. Обґрунтовано їх роль як ключового чинника сталого розвитку агропромислового комплексу та відновлення сільських територій. Класифікацію інвестицій агропромислових підприємств доповнено економічними, соціальними, екологічними та безпековими ознаками, що забезпечує комплексну оцінку інвестиційних процесів і підвищує обґрунтованість управлінських рішень. Це дозволило виокремити види інвестицій за цільовим спрямуванням, які відображають виклики та потреби розвитку агропромислового комплексу України (екологічні (зелені), соціально орієнтовані, інноваційні, інтеграційні).

Встановлено зростання значення екологічної та соціальної відповідальності інвестицій. Орієнтація має бути на впровадження ресурсозберігаючих і біотехнологій, розвиток «зеленої» енергетики, адаптацію до кліматичних змін, створення робочих місць та розвиток сільських територій. Соціально орієнтовані інвестиції мають на меті створення нових робочих місць, покращення умов праці та розвиток місцевої інфраструктури.

За результатами дослідження сучасних підходів і методичних засад активізації інвестиційних процесів *розроблено інноваційно-цільовий підхід до інвестування в агропромислові підприємства*, що на системних засадах забезпечує розширення джерел і обсягів залучення інвестиційних ресурсів, сприяє зниженню транзакційних витрат, диверсифікації джерел фінансування, сталому розвитку агропромислових підприємств та посиленню

їхніх конкурентних позицій на ринку, підвищенню ефективності залучення капіталу.

За результатами систематизації зарубіжного досвіду стимулювання інвестицій виявлено ефективність інструментів державно–приватного партнерства, «зеленого» фінансування, аграрних інвестиційних фондів і державних програм підтримки інновацій, а також обґрунтовано можливість їх адаптації в Україні з урахуванням потреб післявоєнного відновлення.

Розвинуто науково–практичні підходи до формування регіональних механізмів державно–приватного партнерства – запропоновано модель цифрової платформи взаємодії інвесторів, бізнесу та держави, що сприяє активізації інвестиційної діяльності в агропромисловому секторі. Обґрунтовано ефективність інструментів державно–приватного партнерства, «зеленого» фінансування, аграрних інвестиційних фондів і державних програм підтримки інновацій та доведено доцільність їх адаптації в Україні з урахуванням потреб післявоєнного відновлення..

Обґрунтовано, що активізація інвестиційних процесів у сучасних умовах має базуватися на інтеграції принципів сталого розвитку, відповідального підприємництва та інноваційного екологічного мислення.

Використання зарубіжного досвіду дозволить Україні сформувати дієву політику інвестиційного розвитку агропромислових підприємств в умовах післявоєнного відновлення та сталого розвитку.

Сформульовано таку робочу гіпотезу дослідження: ефективність інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України підвищиться за умови впровадження комплексного механізму активізації інвестиційної діяльності, що передбачає інтеграцію економічних, соціальних, екологічних та безпекових критеріїв оцінювання, застосування ризик-орієнтованого підходу, розвиток інституційного середовища та використання інклюзивних і цифрових інструментів управління інвестиціями.

В розділі 2 «Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності агропромислового комплексу України» проведено комплексну оцінку економічного стану агропромислових підприємств та інвестиційного клімату в агропромисловому комплексі України; вивчено інституційні механізми залучення інвестицій у агропромислові підприємства, зокрема роль держави, фінансово – економічних установ та інших суб'єктів інвестиційного процесу; визначено основні перешкоди, ризики та проблеми, що стримують інвестиційну активність в агропромислові підприємства, і проаналізовано їх вплив на інвестиційний процес.

Встановлено, що країна зберігає провідні позиції на світовому ринку агропродовольчої продукції, зокрема у сегменті олійно – жирового комплексу та зернових культур. Досліджено динаміку агропромислових підприємств, яка характеризується зростанням у 2020 – 2021 рр., різким спадом у 2022 р. через воєнні дії, частковим відновленням у 2023 р. та тенденцією до стабілізації у 2024 р. Виявлено регіональні особливості діяльності підприємств, зокрема в Одеській області, де спостерігається висока концентрація земель у середніх та великих господарствах і значна роль агрохолдингів.

Досліджено інвестиційну активність агропромислових підприємств з використанням середньорічного темпу зростання (CAGR), що дозволило оцінити довгострокові тренди капітальних інвестицій у сільському господарстві та переробній промисловості. Встановлено, що середньорічний темп зростання капітальних інвестицій у сільському господарстві у 2014 – 2024 рр. перевищує темпи інвестицій у переробну промисловість, що свідчить про більш активне довгострокове інвестування в аграрний сектор.

У 2024 р. загальний обсяг інвестицій в Україні становив 743 млрд грн, із переважною часткою, спрямованою на придбання та створення нових активів (73 %). Для підприємств сільського господарства характерна орієнтація на оновлення основних засобів і розширення виробничих

потужностей, а основна частка інвестицій спрямована на рослинництво (79 %) та переробну промисловість (77 %).

Виявлено системні проблеми, що стримують сталий розвиток агропромислових підприємств, зокрема низький рівень інвестицій, застарілу матеріально-технічну базу, логістичні обмеження, військову агресію, коливання світових цін, недосконалу земельну реформу та дефіцит модернізації й інновацій. Доведено, що розвиток інвестиційного потенціалу можливий через модернізацію виробництва, створення агротехнопарків, комерціалізацію наукових результатів та ефективне законодавче регулювання.

Обґрунтовано, що сталий розвиток агропромислових підприємств забезпечується комплексним підходом до інвестиційної діяльності, що поєднує модернізацію, диверсифікацію напрямів, управління ризиками, державну підтримку та розвиток інституційного середовища, що сприяє підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності та стійкості агропромислового комплексу до внутрішніх і зовнішніх викликів.

У процесі аналізу тенденцій розвитку агропромислового комплексу України та структури інвестицій встановлено наявність суттєвих галузевих і регіональних диспропорцій, домінування сировинної орієнтації та недостатній рівень розвитку переробки й інфраструктури, що обмежує формування доданої вартості та інвестиційну привабливість сектору. За результатами дослідження перешкод, ризиків і проблем інвестиційної діяльності ідентифіковано основні обмеження активізації інвестування, зокрема високі воєнні, фінансові, інституційні та інфраструктурні ризики, а також обґрунтовано необхідність комплексного управління ризиками, страхування інвестицій та посилення державних гарантій.

Отримані аналітичні висновки підтвердили робочу гіпотезу дослідження та забезпечили методичну і практичну основу для розробки рекомендацій і механізмів активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, представлених у третьому розділі роботи.

В розділі 3 «Напрями удосконалення механізмів активізації інвестування агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України» здійснено оцінку інвестиційних потреб та потенціалу інвестиційної привабливості регіонів України, запропоновано інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, проведено оцінку ефективності інвестування агропромислових підприємств за умов сталого розвитку.

Удосконалення науково–методичного підходу щодо сталого інвестування у формування замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості забезпечує підвищення рівня переробки, енергоефективності та регіональної економічної результативності; водночас ідентифіковано ключові обмеження активізації інвестування, зокрема високі воєнні, фінансові, інституційні та інфраструктурні ризики, та обґрунтовано необхідність комплексного управління ризиками, страхування інвестицій і посилення державних гарантій.

Розроблено кластерну модель регіонального розвитку аграрних підприємств із виділенням чотирьох типів кластерів – від «потенційних аутсайдерів» до «абсолютних лідерів» – і запропоновано науково обґрунтовані заходи активізації інвестиційної діяльності на засадах сталого розвитку. У межах оцінки інвестиційних потреб і потенціалу регіонів України визначено значні міжрегіональні диспропорції та виокремлено групи регіонів за рівнем інвестиційної активності, що створює підґрунтя для диференційованої регіональної інвестиційної політики у сфері агропромислового розвитку. Розроблена економіко–статистична модель кластеризації регіонів України за рівнем інвестиційного розвитку агропромислового комплексу диференціює інструменти державної інвестиційної політики та дозволяє підвищити ефективність регіонального розвитку.

Сформовано концепцію інклюзивних механізмів стимулювання інвестування через цифрові платформи, FinTech–інструменти, блокчейн, Big

Data та III, а також розроблено модель державно–приватного партнерства Південного регіону з цифровою платформою «AgroSouth.DPP». Розроблено інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності, запропоновано концептуальну модель інклюзивного механізму активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, що заснована на поєднанні державних, приватних і цифрових інструментів управління інвестиційними потоками та забезпечує прозорість, доступність фінансування для різних категорій агропідприємств та відповідність принципам сталого розвитку.

У межах оцінки ефективності інвестування в умовах сталого розвитку обґрунтовано систему критеріїв та запропоновано методику комплексної оцінки результативності інвестиційних проєктів, що поєднує економічні, соціальні та екологічні показники та дозволяє підвищити якість інвестиційних рішень. Встановлено, що ефективність інвестування агропромислових підприємств є інтегрованою та багатокomпонентною характеристикою, яка відображає здатність інвестицій забезпечувати не лише економічну віддачу, але й соціальний розвиток сільських територій, екологізацію виробництва та підвищення стійкості підприємств агропромислового комплексу в умовах трансформаційної економіки та воєнних викликів.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, аграрний бізнес, агропромислові підприємства, інвестиції, інвестування, інвестиційна привабливість, механізми активізації, відновлення економіки, діагностика, сталий розвиток, ефективність, цифрові рішення та інструменти, соціально–економічна взаємодія.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у фахових виданнях України

1. Тетью А.П. Інвестиційні пріоритети для агропромислових підприємств у процесі відновлення України. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 6 (76). С. 107 – 116. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/107.pdf> (Дата звернення 15.12.2025) DOI: 10.15276/ETR.06.2024.11. DOI: 10.5281/zenodo.14549834. (Кат. Б, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO Publishing, Google Scholar) (0,78 д.а.).
2. Добрянська Н.А., Тетью А.П. Покращення фінансування та залучення інвестицій в агропромислові підприємства. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2024. № 4 (30). С. 41 – 49. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/41.pdf>. (Дата звернення 15.12.2025) DOI: 10.15276/EJ.04.2024.5. DOI: 10.5281/zenodo.14553497. (Кат. Б, Index Copernicus, Google Scholar) (0,69 д.а., особистий внесок здобувача: рекомендації щодо покращення фінансування та залучення інвестицій в агропромислові підприємства – 0,35 д.а.).
3. Добрянська Н.А., Саркісян Г.О., Лебедєва В.В., & Тетью А.П. Синергія агропромислових підприємств і сільського зеленого туризму як механізм активізації інвестування. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. №17. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/433/391> (Дата звернення 15.12.2025) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15312667> (Кат. Б) (0,61 д.а., особистий внесок здобувача: розробка моделей та інвестиційні можливості взаємодії агропромислових підприємств та сільського зеленого туризму – 0,3 д.а.)
4. Тетью А.П. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності агропромислових підприємств України. *Економіка: реалії часу*. 2025. № 1 (77). С. 71 – 79. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No1/71.pdf> . (Дата звернення 15.12.2025) DOI: 10.15276/ETR.01.2025.9. DOI:

10.5281/zenodo.14976943. (*Kam. B, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO Publishing, Google Scholar*) (0,66 д.а.).

5. Добрянська Н. А., Дискіна А.А., Тетью А.П. Оцінка потенціалу інвестиційної привабливості підприємств регіонів України як чинника формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності та відновлення економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 41 – 45. URL: <https://ujae.org.ua/en/assessment-of-the-investment-attractiveness-potential-of-enterprises-in-the-regions-of-ukraine-as-a-factor-in-forming-the-strategy-for-ensuring-competitiveness-and-economic-recovery/>. (Дата звернення 15.12.2025) DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-7> (*Kam. B, Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*) (0,99 д.а., особистий внесок здобувача: розроблено підхід до оцінки інвестиційної привабливості регіонів України, здійснено їх класифікацію та обґрунтовано стратегічні напрями її підвищення в умовах відновлення економіки – 0,5 д.а.)

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Тетью А.П. Інвестиції як фактор соціально – економічного розвитку регіону. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 08 – 09 червня 2023 р., Україна, м. Одеса. С. 44 – 47. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2023/tezy.pdf. (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

7. Тетью А.П., Калінін Д.О. Інституціональне забезпечення економічного розвитку регіону і громад в умовах швидких змін. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття*: Матеріали XI міжнар. наук. – практ. конф., 17 – 18 жовтня 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 583 – 585. URL: <https://ontu.edu.ua/download/konfi/2023/Collection-of-abstracts-ekonom->

[17-18-10-23-2.pdf](#) (Дата звернення 15.12.2025) (0,18 д.а., особистий внесок здобувача: визначено інституціональне забезпечення економічного розвитку громад в умовах швидких змін – 0,08 д.а.).

8. Тетью А.Р., Науменко Ю.В. Сутність та характеристика інвестицій для розвитку вітчизняної економіки. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 10 листопада 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 117 – 119. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2023/tezy.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,2 д.а., особистий внесок здобувача: визначено поняття «інвестицій» та їх характеристика – 0,1 д.а.)

9. Тетью А.П. Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Обліково – аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України (в умовах воєнного стану та поствоєнний період)*: Матеріали всеукраїнської наук. – практ. конф., 10 – 11 листопада 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 179 – 181. URL: <https://economics.net.ua/files/science/oblik/2023/Tezy.pdf> (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

10. Науменко Ю.В., Тетью А.П. Формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності та механізмів активізації інвестування розвитку підприємств в контексті відновлення економіки України: досвід ЄС. *Стратегії та політики ЄС: інституційна структура та механізми реалізації*: Матеріали наук. – практ. конф., 21 – 22 березня 2024 р., Україна, м. Кривий Ріг, С. 269 – 272. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2882/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024_01.05.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,22 д.а., особистий внесок здобувача: описано механізми активізації інвестування розвитку підприємств – 0,11 д.а.).

11. Тетью А.П. Інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Забезпечення сталого розвитку економіки України в повоєнний період*: Матеріали всеукраїнської наук. – практ. конф., 11 червня 2024 р., Україна, м. Запоріжжя. С. 47 – 50. URL: <https://fim.mdpu.org.ua/i-vseukrayinska-naukovo-praktychna-konferencziya-zabezpechennya-stalogo-rozvytku-ekonomiky-ukrayiny-v-povoyennyj-period/> (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).
12. Тетью А.П. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної діяльності у сфері переробки сільськогосподарської сировини. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: Матеріали тринадцятої міжнар. наук. – практ. конф., 13 вересня 2024 р., Україна, м. Одеса. С. 111 – 113. URL: <https://dspace.oneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d18714b1-7fec-41f4-a518-aa3b08da26d9/content> (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).
13. Тетью А.П. Сучасний стан інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Сучасні управлінські та соціально – економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 14 листопада 2024 р., Україна, м. Одеса. С. 91 – 93. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2024/tezy24.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).
14. Віслоцький В.І., Калінін Д.О., Тетью А.П. Туризм в Одеській області: соціально – економічні переваги та стратегії розвитку. *Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф. молодих вчених та здобувачів вищої освіти, 16 – 17 квітня 2025 р., Україна, м. Одеса. С. 86 – 88. URL: https://ontu.edu.ua/download/konfi/2025/Abstracts-development_tourism_business-25.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,18 д.а., особистий внесок здобувача: дослідження стратегій розвитку галузей – 0,06 д.а.).

15. Тетью А.П. Запровадження інноваційних інструментів інвестування агропромислового комплексу. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 05 – 06 червня 2025 р., Україна, м. Одеса. С. 127 – 129. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2025/tezy25.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

SUMMARY

Tetiu A.P. *Mechanisms for Activating Investment in the Development of Agro – Industrial Enterprises under the Conditions of Ukraine's Economic Recovery*. – Qualification scientific work as a manuscript.

Thesis for the Philosophy Doctor degree in specialty 051 – Economics. – Odesa Polytechnic National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2026.

The dissertation develops and substantiates scientific and methodological approaches as well as practical recommendations for the formation and implementation of mechanisms to stimulate investment in the development of agro – industrial enterprises under the conditions of Ukraine's economic recovery.

In the introduction, the relevance of the chosen research topic is justified, its connection with current scientific directions is defined, the purpose and objectives of the study are formulated, and the object, subject, and methodological tools are outlined. The scientific novelty and practical value of the obtained results are revealed. Information on the approbation of the main provisions of the dissertation and the author's scientific publications is presented.

The relevance of researching mechanisms to stimulate investment in agro – industrial enterprises during Ukraine's economic recovery is substantiated by the need to enhance the investment attractiveness of the agro – industrial complex, ensure its sustainable development, and fully utilize its potential in the context of post – war reconstruction and integration into the global economic space.

Chapter 1 «Scientific and Theoretical Foundations of Investment in the Development of Agro – Industrial Enterprises», analyzes the theoretical foundations of investment in the agro – industrial complex. It defines the essence of “investment,” its role and significance for the sustainable development of Ukraine's agro – industrial sector, and explores modern theoretical approaches to stimulating investment processes in agriculture, taking into account sectoral specifics and external economic factors. Foreign experience in stimulating

investment in the agro – industrial sector is systematized, and the main tools and mechanisms potentially adaptable in Ukraine are identified.

The essence of investments has been clarified as the purposeful allocation of financial, material, intellectual, and organizational resources aimed at achieving economic, social, and environmental effects. Their role as a key factor in the sustainable development of the agro–industrial complex and the revitalization of rural areas has been substantiated. The classification of investments in agro–industrial enterprises has been supplemented with economic, social, environmental, and security criteria, which ensures a comprehensive assessment of investment processes and enhances the rationale of managerial decisions. This made it possible to distinguish types of investments according to their targeted objectives, reflecting the challenges and development needs of Ukraine’s agro–industrial complex (environmental [green], socially oriented, innovative, and integration–focused investments).

An increasing importance of environmental and social responsibility in investments has been identified. The focus should be on the implementation of resource–saving and biotechnologies, the development of green energy, adaptation to climate change, job creation, and the development of rural areas. Socially oriented investments aim to create new jobs, improve working conditions, and develop local infrastructure.

Based on the analysis of current approaches and methodological principles for stimulating investment processes, an innovative–targeted approach to investment in agro–industrial enterprises has been developed. This approach, grounded in systemic principles, ensures the expansion of sources and volumes of investment resources, contributes to reducing transaction costs, diversifying funding sources, promoting sustainable development of agro–industrial enterprises, strengthening their competitive positions in the market, and increasing the efficiency of capital allocation.

The systematization of foreign experience in stimulating investments has demonstrated the effectiveness of public–private partnership instruments, green

financing, agricultural investment funds, and government programs supporting innovation, and has substantiated the possibility of their adaptation in Ukraine, taking into account post-war recovery needs.

Scientific and practical approaches to the formation of regional public-private partnership mechanisms have been developed, including a proposed model of a digital platform for interaction among investors, businesses, and the state, which promotes the activation of investment activity in the agro-industrial sector. The effectiveness of public-private partnership instruments, green financing, agricultural investment funds, and government innovation support programs has been substantiated, and their adaptation in Ukraine for post-war recovery purposes has been justified.

It has been argued that the activation of investment processes under current conditions should be based on the integration of the principles of sustainable development, responsible entrepreneurship, and innovative environmental thinking. The use of international experience will allow Ukraine to develop an effective policy for the investment-driven development of agro – industrial enterprises in the context of post-war recovery and sustainable development.

The following working research hypothesis has been formulated: the effectiveness of investment in the development of agro-industrial enterprises under the conditions of Ukraine's economic recovery will increase provided that a comprehensive mechanism for activating investment activity is implemented. This mechanism involves the integration of economic, social, environmental, and security evaluation criteria, the application of a risk-oriented approach, the development of the institutional environment, and the use of inclusive and digital investment management tools.

Chapter 2 “Analysis of the Current State of Investment Activity in the Agro – Industrial Complex of Ukraine”, a comprehensive assessment of the economic condition of agro – industrial enterprises and the investment climate in the agro – industrial complex of Ukraine was carried out; institutional mechanisms for attracting investments into agro – industrial enterprises were studied, in particular

the role of the state, financial and economic institutions, and other actors of the investment process; the main obstacles, risks, and problems restraining investment activity in agro – industrial enterprises were identified, and their impact on the investment process was analyzed.

It has been established that Ukraine maintains leading positions in the global agri–food market, particularly in the oil and fat sector and grain crops. The dynamics of agro–industrial enterprises have been analyzed, showing growth in 2020 – 2021, a sharp decline in 2022 due to military actions, partial recovery in 2023, and a trend toward stabilization in 2024. Regional characteristics of enterprise activity have been identified, notably in the Odesa region, where there is a high concentration of land in medium and large farms and a significant role of agroholdings.

Investment activity of agro – industrial enterprises was examined using the compound annual growth rate (CAGR), which allowed the assessment of long–term trends in capital investments in agriculture and the processing industry. It was found that the average annual growth rate of capital investments in agriculture for 2014 – 2024 exceeds that of the processing industry, indicating more active long–term investment in the agricultural sector.

In 2024, the total volume of investments in Ukraine amounted to UAH 743 billion, with the majority allocated to the acquisition and creation of new assets (73%). Agricultural enterprises are primarily focused on updating fixed assets and expanding production capacities, with the main share of investments directed toward crop production (79%) and the processing industry (77%).

Systemic problems constraining the sustainable development of agro – industrial enterprises were identified, including low investment levels, outdated material and technical infrastructure, logistical limitations, military aggression, fluctuations in global prices, an imperfect land reform, and a lack of modernization and innovation. It has been demonstrated that the development of investment potential is possible through production modernization, the creation of

agrotechnoparks, commercialization of scientific results, and effective legislative regulation.

It has been substantiated that sustainable development of agro – industrial enterprises is ensured through a comprehensive approach to investment activities, combining modernization, diversification, risk management, state support, and the development of the institutional environment, which contributes to increased productivity, competitiveness, and resilience of the agro–industrial complex to internal and external challenges.

Analysis of development trends in Ukraine’s agro – industrial complex and investment structure revealed significant sectoral and regional disparities, dominance of raw – material orientation, and insufficient development of processing and infrastructure, which limits value–added creation and investment attractiveness. Based on the study of barriers, risks, and problems of investment activity, the main constraints on investment activation were identified, including high military, financial, institutional, and infrastructure risks, and the necessity of comprehensive risk management, investment insurance, and strengthening of state guarantees was substantiated.

The obtained analytical conclusions confirmed the working hypothesis of the study and provided a methodological and practical basis for the development of recommendations and mechanisms to stimulate the investment activities of agro-industrial enterprises, as presented in the third chapter of the work.

Chapter 3 “Ways to Improve Mechanisms for Activating Investment in Agro – Industrial Enterprises under the Conditions of Ukraine’s Economic Recovery”, an assessment of investment needs and the potential of regional investment attractiveness in Ukraine was carried out. Inclusive mechanisms for enhancing the investment activity of agro – industrial enterprises were proposed, and the efficiency of investments under conditions of sustainable development was evaluated.

The improvement of the scientific and methodological approach to sustainable investment in the formation of closed – loop agri – food value chains

ensures increased processing, energy efficiency, and regional economic performance. At the same time, key constraints on investment activation have been identified, including high military, financial, institutional, and infrastructural risks, and the need for comprehensive risk management, investment insurance, and strengthened state guarantees has been substantiated.

A cluster model for regional development of agricultural enterprises has been developed, distinguishing four types of clusters - from “potential outsiders” to “absolute leaders” - and scientifically grounded measures for stimulating investment activity based on sustainable development principles have been proposed. In assessing the investment needs and potential of Ukraine’s regions, significant interregional disparities were identified, and groups of regions were classified by the level of investment activity, providing a basis for a differentiated regional investment policy in agro–industrial development. An economic – statistical model for clustering Ukrainian regions by the level of investment development in the agro – industrial complex was developed, allowing for the differentiation of public investment policy instruments and enhancing the efficiency of regional development.

A concept for inclusive investment stimulation mechanisms has been formulated using digital platforms, FinTech tools, blockchain, Big Data, and AI. A model of public – private partnership in the Southern region, supported by the digital platform “AgroSouth.DPP,” has been developed. Inclusive mechanisms for stimulating investment activity have been proposed, including a conceptual model that combines public, private, and digital instruments for managing investment flows, ensuring transparency, accessibility of financing for various categories of agricultural enterprises, and alignment with sustainable development principles.

Within the framework of assessing investment efficiency under sustainable development conditions, a system of criteria and a methodology for the comprehensive evaluation of investment project performance have been substantiated, integrating economic, social, and environmental indicators to improve the quality of investment decisions. It has been established that the

effectiveness of investments in agro–industrial enterprises is an integrated, multi – component characteristic, reflecting the ability of investments to provide not only economic returns but also social development of rural areas, environmental sustainability of production, and enhanced resilience of agro – industrial enterprises in the context of a transformational economy and military challenges.

Keywords: agro – industrial complex, agribusiness, agro – industrial enterprises, investments, investing, investment attractiveness, activation mechanisms, economic recovery, diagnostics, sustainable development, efficiency, digital solutions and tools, socio – economic interaction.

LIST OF APPLICANT'S PUBLICATIONS

Articles in Professional Journals of Ukraine

1. Tetiu A.P. Investment Priorities for Agribusinesses in Ukraine's Recovery Process. *Economics: time realities*. 2024. №6 (76), pp. 107 – 116. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/107.pdf> (Date of access: 15.12.2025) DOI: 10.15276/ETR.06.2024.11, 10.5281/zenodo.14549834 (*Category B, Indexed in Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO Publishing, Google Scholar*) (0,78 printed sheet).
2. Dobrianska N.A., Tetiu A.P. Improvement of Financing and Attraction of Investments in Agro – Industrial Enterprises. *Economic Journal Odessa Polytechnic University*. 2024. №4 (30), pp. 41 – 49. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/41.pdf> (Date of access: 15.12.2025) DOI: 10.15276/EJ.04.2024.5, 10.5281/zenodo.14553497 (*Category B, Index Copernicus, Google Scholar*) (0,69 printed sheet, personal contribution: recommendations on improving financing and attracting investment in agro – industrial enterprises – 0,35 printed sheet).
3. Dobrianska N.A., Sarkisian H.O., Lebedieva V.V., & Tetiu A.P. Synergy of Agro – Industrial Enterprises and Rural Green Tourism as a Mechanism for Stimulating Investment. *Achievements of the Economy: Prospects and Innovations*. 2025. № 17. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/433/391> (Date of access: 15.12.2025) DOI: [10.5281/zenodo.15312667](https://doi.org/10.5281/zenodo.15312667) (*Category B*) (0,61 printed sheet, personal contribution: development of models and investment opportunities for interaction between agro – industrial enterprises and rural green tourism – 0,3 printed sheet).
4. Tetiu A.P. Analysis of the Current State of Investment Activity of Agro – Industrial Enterprises in Ukraine. *Economics: time realities*. 2025. № 1 (77). pp. 71 – 79. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No1/71.pdf> (Date of access: 15.12.2025) DOI: 10.15276/ETR.01.2025.9, 10.5281/zenodo.14976943

(Category B, Indexed in Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO Publishing, Google Scholar) (0,66 printed sheet)

5. Dobrianska N.A., Dyskina A.A., Tetiu A.P. Assessment of the Investment Attractiveness Potential of Enterprises in the Regions of Ukraine as a Factor in Forming the Strategy for Ensuring Competitiveness and Economic Recovery. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2025. Vol. 10, № 4, pp. 41 – 45. URL: <https://ujae.org.ua/en/assessment-of-the-investment-attractiveness-potential-of-enterprises-in-the-regions-of-ukraine-as-a-factor-in-forming-the-strategy-for-ensuring-competitiveness-and-economic-recovery/>. (Date of access: 15.12.2025) DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-7> (Category B, Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase) (0,99 printed sheet, personal contribution: developed an approach for assessing the investment attractiveness of Ukraine's regions, carried out their classification, and substantiated strategic directions for its improvement in the context of economic recovery – 0,5 printed sheet).

Published works of approbation nature

6. Tetiu A.P. Investments as a Factor in the Socio – Economic Development of the Region. *Formation of the economic development potential of industrial enterprises*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, June 08 – 09, 2023, Ukraine, Odesa. Pp. 44 – 47. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2023/tezy.pdf. (Date of access: 15.12.2025) (0,15 printed sheet).
7. Tetiu A.P., Kalinin D.O. Institutional support for economic development of the region and communities under conditions of rapid change. *Economic and social aspects of Ukraine's development at the beginning of the 21st century*: Proceedings of the 11th International Scientific and Practical Conference, October 17 – 18, 2023, Ukraine, Odesa. Pp. 583 – 585. URL:

<https://ontu.edu.ua/download/konfi/2023/Collection-of-abstracts-ekonom-17-18-10-23-2.pdf> (Date of access: 15.12.2025) (0,18 printed sheet, personal contribution: definition of institutional support for community development under rapid change – 0,08 printed sheet).

8. Tetiu A.P., Naumenko Yu.V. The essence and characteristics of investments for the development of the domestic economy. *Modern managerial and socio – economic aspects of the development of the state, regions and business entities in the context of public administration transformation*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, November 10, 2023, Ukraine, Odesa. Pp. 117 – 119 URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2023/tezy.pdf (Date of access: 15.12.2025) (0,2 printed sheet, personal contribution: definition and characteristics of “investments” – 0,1 printed sheet)

9. Tetiu A.P. Mechanisms for Stimulating Investment in the Development of Agro – Industrial Enterprises under Conditions of Ukraine's Economic Recovery. *Accounting and analytical support for the innovative transformation of the Ukrainian economy (under martial law and the post-war period)*: Proceedings of the All – Ukrainian Scientific and Practical Conference, November 10 – 11, 2023, Ukraine, Odesa. Pp. 179 – 181 URL: <https://economics.net.ua/files/science/oblik/2023/Tezy.pdf> (Date of access: 15.12.2025) (0,15 printed sheet)

10. Naumenko Yu.V., Tetiu A.P. Formation of a strategy for ensuring competitiveness and mechanisms for activating investment in the development of enterprises in the context of the recovery of the Ukrainian economy: EU experience. *EU strategies and policies: institutional structure and implementation mechanisms*: Proceedings of the Scientific and Practical Conference, March 21 – 22, 2024, Ukraine, Kryvyi Rih. Pp. 269 – 272 http://elibrary.donnuet.edu.ua/2882/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024_01.05.pdf (Date of access: 15.12.2025) (0,22 printed sheet, personal contribution: outlined

mechanisms for stimulating investment in enterprise development – 0,11 printed sheet)

11. Tetiu A.P. *Investment in the Development of Agro – Industrial Enterprises in the Context of Ukraine's Economic Recovery. Ensuring sustainable development of the economy of Ukraine in the post – war period*: Proceedings of the All – Ukrainian Scientific and Practical Conference, June 11, 2024, Ukraine, Zaporizhzhia. Pp. 47 – 50 URL: <https://fim.mdpu.org.ua/i-vseukrayinska-naukovo-praktychna-konferenciya-zabezpechennya-stalogo-rozvytku-ekonomiky-ukrayiny-v-povoyennyj-period/> (Date of access: 15.12.2025) (0,15 printed sheet)

12. Tetiu A.P. Foreign Experience in Stimulating Investment Activity in Agricultural Raw Material Processing. *Enterprise economics: modern problems of theory and practice*: Proceedings of the 13th International Scientific and Practical Conference, September 13, 2024, Ukraine, Odesa. Pp. 111 – 113. URL: <https://dspace.oneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d18714b1-7fec-41f4-a518-aa3b08da26d9/content> (Date of access: 15.12.2025) (0,15 printed sheet).

13. Tetiu A.P. The Current State of Investment in the Development of Agro – Industrial Enterprises under Ukraine's Economic Recovery. *Modern managerial and socio – economic aspects of the development of the state, regions and business entities in the context of public administration transformation*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, November 14, 2024, Ukraine, Odesa. Pp. 91 – 93. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2024/tezy24.pdf (Date of access: 15.12.2025) (0,15 printed sheet).

14. Vislotskyi V.I., Kalinin D.O., Tetiu A.P. Tourism in Odesa region: socio – economic advantages and development strategies. *Development of tourism business and recreation: experience, modern challenges and future guidelines*: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Higher Education Applicants, April 16 – 17, 2025, Ukraine, Odesa. Pp. 86–88. URL: <https://ontu.edu.ua/download/konfi/2025/Abstracts–>

development_tourism_business-25.pdf (Date of access: 15.12.2025) (*0,18 printed sheet, personal contribution: analysis of sectoral development strategies – 0,06 printed sheet*).

15. Tetiu A.P. Implementation of Innovative Investment Instruments in the Agro – Industrial Sector. *Formation of the economic development potential of industrial enterprises: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, June 05 – 06, 2025, Ukraine, Odesa. Pp. 127 – 129. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2025/tezy25.pdf* (Date of access: 15.12.2025) (*0,15 printed sheet*).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	28
РОЗДІЛ 1 НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТУВАННЯ В РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	39
1.1 Економічна сутність інвестицій і класифікація інвестиційних процесів	39
1.2 Науково – теоретичні підходи до активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві	59
1.3 Зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс економіки	80
Висновки до розділу 1.....	106
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	110
2.1 Оцінка сучасного стану агропромислового комплексу України	110
2.2 Аналітична оцінка інвестиційних потоків та тенденції інвестування агропромислових підприємств України.....	138
2.3 Основні перешкоди та ризики інвестування в агропромислові підприємства.....	152
Висновки до розділу 2.....	175
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	181
3.1 Оцінка інвестиційних потреб та потенціалу інвестиційної привабливості регіонів України	181
3.2 Інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств	203

3.3 Оцінка ефективності інвестування агропромислових підприємств за умов сталого розвитку	227
Висновки до розділу 3.....	261
ВИСНОВКИ.....	266
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	270
ДОДАТКИ.....	293

ВСТУП

Актуальність теми. Відновлення економіки України в умовах поствоєнного розвитку потребує системного підходу до трансформації основних галузей національного господарства. Однією з провідних сфер, що має стратегічне значення для продовольчої безпеки, експортного потенціалу та зайнятості населення, є агропромисловий комплекс. Проте ефективне функціонування агропромислових підприємств у сучасних умовах значною мірою ускладнюється нестачею фінансових ресурсів, обмеженим доступом до капіталу, високими інвестиційними ризиками та недостатнім інституціональним забезпеченням інвестиційної діяльності.

У контексті значних руйнувань інфраструктури, втрати виробничого потенціалу та зміни гео економічних умов, надзвичайно важливим завданням постає активізація інвестування як головного чинника економічного зростання і структурної модернізації агропромислового виробництва. Пошук ефективних механізмів залучення інвестицій, адаптованих до потреб національної економіки в умовах трансформації, стає пріоритетним напрямом як для державної політики, так і для стратегічного планування на рівні суб'єктів господарювання.

Незважаючи на наявність наукових напрацювань з питань інвестування, недостатньо дослідженими залишаються саме механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств, з урахуванням сучасних викликів воєнного та поствоєнного періоду, потреб адаптації до європейських стандартів, а також використання потенціалу публічно – приватного партнерства, цифровізації та «зелених» інвестицій.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження зумовлена нагальною потребою у формуванні науково обґрунтованих механізмів стимулювання інвестиційної активності в агропромисловому комплексі як важливої складової загального процесу економічного відновлення України.

Питання інвестування в розвиток агропромислових підприємств, зокрема в умовах трансформаційної економіки та післякризового відновлення, висвітлені у наукових працях провідних вітчизняних вчених, серед яких В. Геєць, К. Зайченко, І. Крюкова, Р. Левкіна, О. Ніколюк, П. Саблук, Л. Чернишова, Л. Шутко та інші. Їхні наукові праці створили теоретичну основу для подальшого дослідження механізмів активізації інвестування, однак залишаються відкритими напрями, пов'язані з адаптацією інструментів інвестиційної політики до реалій повоєнного економічного відновлення України. У роботах зарубіжних вчених, таких як Дж. Стігліц, А. Сен, М. Портер, Е. Остром та П. Кругман, питання інвестиційного забезпечення розвитку агропромислового комплексу розглядаються з акцентом на створенні сприятливого інституційного середовища, модернізації сільського господарства, залученні прямих іноземних інвестицій, державно – приватному партнерстві та впровадженні інновацій. Вони наголошують на важливості інструментів зниження інвестиційних ризиків, розвитку фінансової інфраструктури та стимулювання сталого агропромислового зростання в умовах глобальних викликів.

Аналіз наукових робіт, присвячених механізмам активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України, свідчить про значну увагу дослідників до проблем інвестиційної привабливості агропромислового комплексу, інституційних бар'єрів, державних стимулів та економічних інструментів залучення капіталу. Разом з тим, слід зазначити, що недостатньо вивченими залишаються специфічні механізми адаптації інвестиційної політики до умов воєнного та поствоєнного періоду, а також комплексні моделі стимулювання інвестицій, які б враховували сучасні виклики економічної трансформації та інтеграції України в європейський економічний простір.

Саме недостатній рівень дослідження зазначеної проблематики, її висока теоретична значущість та практична актуальність стали підставою для

вибору теми дослідження, визначення його мети, об'єкта, предмета та основних завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичних планів науково – дослідних робіт Національного університету «Одеська політехніка» на 2022 – 2026 роки. Наукові результати, отримані в процесі підготовки дисертації, були застосовані у науково – дослідній діяльності Національного університету «Одеська політехніка», зокрема в рамках реалізації держбюджетних науково – дослідних тем, у яких здобувач брав участь як співвиконавець: *держбюджетних тем*: «Новітні теорії економіки та їх інструментарій в умовах актуальних викликів і загроз розвитку» (номер державної реєстрації 0124U003549, 01.01.24 – 31.12.2028 рр.), де обґрунтовано механізми активізації інвестиційних процесів у сфері агропромислового виробництва в умовах трансформації економіки України; «Забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств: теоретико – методологічні та практичні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U000743, термін виконання: 01.01.19 – 31.12.2023р.), де застосовано практичні рекомендації щодо формування стратегії інвестування агропромислових підприємств в умовах обмежених фінансових ресурсів; *госпдоговірних тем*: «Розробка методичних рекомендацій щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства на засадах ризик – орієнтованого підходу» (№ 1897 – 69, 01.11.2023 – 29.12.2023 рр.), де використано результати дисертаційного дослідження для розробки критеріїв і показників оцінювання інвестиційної привабливості агропромислових підприємств; «Розробка методичних рекомендацій щодо оцінювання інвестиційної привабливості підприємства в контексті повоєнного відновлення економіки» (№ 1932 – 69, 02.09.2024 – 27.12.2024 рр.), де використано напрацювання щодо зниження інвестиційних ризиків та забезпечення економічної безпеки агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України (акт № 1895/69-07 від 27.11.2025 р.).

Дисертант приймав участь у зазначених НДР як співвиконавець (акт впровадження № 1895/69-07 від 27.11.2025 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є теоретичне обґрунтування, розроблення та вдосконалення механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України.

Для досягнення поставленої мети були визначені такі основні *завдання*:

1. визначити сутність, роль та значення інвестицій для сталого розвитку агропромислового комплексу України; розвинути їх класифікацію в частині економічних, соціальних, екологічних та безпекових ознак;

2. дослідити теоретичні підходи та методичні засади активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві, обґрунтувати застосування системного підходу до підвищення інвестиційної активності агропромислових підприємств на основі формування партнерських мереж із ключовими стейкхолдерами;

3. систематизувати зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромислові підприємства, визначити основні інструменти та механізми, які можуть бути адаптовані в Україні;

4. виявити основні тенденції розвитку агропромислового комплексу України, надати характеристику обсягу та структури інвестицій у агропромислові підприємства України та визначити основні перешкоди, ризики та проблеми, що їх стримують;

5. розробити науково–методичний підхід щодо сталого інвестування у формування замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості;

6. оцінити інвестиційні потреби та потенціал інвестиційної привабливості регіонів України, визначити диспропорції у рівнях інвестиційного забезпечення та виявити регіони з найбільшими можливостями для відновлення й розвитку агропромислового виробництва;

7. розробити концепцію формування інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, засновані на

поєднанні державних, приватних і цифрових інструментів управління інвестиційними потоками, з урахуванням регіональних особливостей і принципів сталого розвитку;

8. оцінити ефективність інвестування агропромислових підприємств за умов сталого розвитку, обґрунтувати критерії результативності інвестиційних проєктів та розробити методику комплексної оцінки економічної, соціальної й екологічної віддачі інвестицій.

Об'єктом дослідження є інвестиційні процеси та економічні відносини, що виникають у сфері залучення та використання інвестиційних ресурсів для розвитку агропромислового комплексу в сучасних соціально–економічних умовах. *Предметом дослідження* є механізми, інструменти та умови активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України.

Методи дослідження. Для успішного виконання поставлених завдань та досягнення мети дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили системний та обґрунтований підхід до вивчення проблеми: *аналіз і синтез наукової літератури* – дозволили систематизувати та узагальнити наявні теоретичні знання про інвестиції, їх роль у розвитку агропромислового комплексу; *системний підхід* – застосований для всебічного вивчення механізмів активізації інвестування з урахуванням взаємозв'язків між різними економічними, інституційними та соціальними факторами, які впливають на інвестиційну діяльність агропромислових підприємств; *порівняльний аналіз* – використаний для виявлення та оцінки особливостей вітчизняного та зарубіжного досвіду стимулювання інвестицій, що дає змогу адаптувати їх до національних умов; *статистичний та економіко – математичний аналіз* – застосований для обробки емпіричних даних, оцінки фінансово – економічного стану агропромислових підприємств, аналізу інвестиційного клімату та прогнозування інвестиційних тенденцій; *методи експертних оцінок* – залучення групи фахівців дозволило виявити основні ризики,

перешкоди та потенційні можливості інвестування в агропромисловий комплекс, а також сформулювати рекомендації щодо їх мінімізації; *моделювання та прогнозування* – використовувалися для створення сценаріїв розвитку інвестиційних процесів, оцінки ефективності запропонованих механізмів стимулювання та розробки рекомендацій для стратегічного планування; *SWOT – аналіз* – застосований для системного оцінювання сильних і слабких сторін агропромислових підприємств, а також можливостей і загроз інвестиційного середовища, що сприяло формуванню комплексних підходів до активізації інвестиційної діяльності. Застосування вказаних методів забезпечило цілісність, обґрунтованість і практичну спрямованість дисертаційного дослідження.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження були нормативно–правові акти України, що регламентують інвестиційну діяльність та розвиток агропромислового комплексу (закони України, постанови Кабінету Міністрів, галузеві стратегії, програми підтримки АПК тощо); статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України; звіти міжнародних фінансових організацій та установ (Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН – FAO, ЄБРР), які стосуються інвестиційного клімату, аграрної політики, макроекономічного розвитку та післявоєнного відновлення; аналітичні матеріали провідних дослідницьких центрів, галузевих асоціацій та експертних платформ; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, присвячені проблематиці інвестування, розвитку агропромислового комплексу, інституційного забезпечення інвестиційної діяльності; результати власних обчислень, узагальнення емпіричних досліджень, публікації у фахових виданнях, матеріали доповідей і тез на науково – практичних конференціях.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в удосконаленні теоретико – методичних засад та розробленні практичних підходів до формування механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових

підприємств в умовах економічного відновлення. У роботі отримано такі найбільш значущі наукові результати, що виносяться на захист:

удосконалено:

- класифікацію інвестицій шляхом розширення її параметрів економічними, соціальними, екологічними та безпековими ознаками, що на відміну від існуючих підходів, враховують переважно економічні характеристики та виокремлюють види інвестицій за цільовим спрямуванням, які відображають виклики та потреби розвитку агропромислового комплексу України (екологічні (зелені), соціально орієнтовані, інноваційні, інтеграційні);

- системний підхід до підвищення інвестиційної активності агропромислових підприємств шляхом формування партнерських мереж із постачальниками, торговельними організаціями та фінансовими інституціями на засадах інноваційно–цільового інвестування в агропромислові підприємства, що поєднує економічні, соціальні, екологічні та інтеграційні напрями та враховує галузеву специфіку, воєнні ризики й інституційні обмеження;

- економіко – статистичну модель кластеризації регіонів України за рівнем інвестиційного розвитку агропромислового комплексу, яка, на відміну від інших, інтегрує показники інвестиційної активності, інституційної спроможності та сталості розвитку і дозволяє диференціювати інструменти державної інвестиційної політики залежно від типу регіону;

- концептуальні засади формування інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, концепція якого базується на принципах цифровізації, прозорості, участі місцевих громад і стейкхолдерів, а також передбачає використання FinTech–інструментів, блокчейн–технологій, Big Data та штучного інтелекту для управління ризиками, підвищення доступу до капіталу та формування довгострокових конкурентних переваг.

дістало подальшого розвитку:

- *науково–методичні підходи до формування регіональних механізмів державно–приватного партнерства у сфері інвестування агропромислових підприємств, зокрема модель регіонального державно–приватного партнерства Південного регіону України, ядром якої є цифрова платформа «AgroSouth.DPP», що інтегрує інвесторів, аграрний бізнес і державні інституції;*

- *змістовна характеристика розвитку та інвестування агропромислового комплексу України, відмінністю яких є поєднання аналізу галузевих і регіональних диспропорцій інвестиційних потоків із урахуванням впливу воєнних, інституційних та інфраструктурних чинників для обґрунтування домінування сировинної моделі розвитку, визначення обмежень формування доданої вартості та систематизації основних ризиків інвестування з позицій необхідності впровадження інтегрованого ризик–орієнтованого підходу, страхування інвестицій і посилення державних гарантій активізації інвестиційної діяльності;*

- *науково–методичний підхід щодо сталого інвестування, що відрізняється створенням замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості, орієнтованих на підвищення внутрішньої переробки, енергоефективності, соціальної відповідальності агропромислового виробництва, екологізації та зростання регіональної економічної доданої вартості;*

- *методичний підхід до комплексної оцінки ефективності інвестицій агропромислових підприємств за умов сталого розвитку, яка включає систему індикаторів, методів і параметрів оцінювання результативності інвестиційних проєктів з урахуванням екологічних, соціальних та економічних критеріїв.*

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання для удосконалення управлінських рішень у сфері інвестування агропромислових підприємств, формування ефективної інвестиційної політики в умовах економічного відновлення країни. Рекомендовано до

впровадження системний підхід щодо підвищення інвестиційної активності підприємства шляхом формування партнерських мереж для посилення співпраці з учасниками агропродовольчого ринку (постачальниками, торговельними організаціями та фінансовими інституціями), що надасть можливість розширити джерела та обсяги залучення інвестиційних ресурсів, сприяти зростанню інвестиційної привабливості та сталому розвитку підприємства в умовах економічної трансформації, а також посилити конкурентні позиції на ринку ТОВ «Агроінвест – Логістік» (довідка № 02/09 від 02.09.2025 р.). Сформовані практичні рекомендації спрямовані на удосконалення механізмів залучення інвестицій та підвищення ефективної діяльності через використання пільгових кредитних програм для забезпечення інвестиційних потреб підприємства, розширення можливостей співпраці з фінансовими інституціями з метою залучення довгострокових ресурсів, створення внутрішніх програм підтримки інноваційно – інвестиційних проєктів розглянуті та рекомендовані до використання в діяльності ФГ «Пан Білан» (довідка № 1/04092025 від 04.09.2025 р.). Сформовані практичні рекомендації щодо формування стратегії інвестування в умовах обмежених фінансових ресурсів, які спрямовані на визначення пріоритетних напрямів інвестування з урахуванням ресурсних обмежень, оптимізацію структури джерел фінансування підприємства, запровадження механізмів поетапного інвестування для зменшення ризиків прийнято до впровадження у практичну діяльність Агрофірма «ЄВРІКА» ТОВ (довідка № б/н від 03.09.2025 р.). Розроблені автором механізми активізації інвестиційних процесів, зокрема у сфері модернізації основних засобів та пропозиції щодо диверсифікації джерел фінансування (власні кошти, банківські кредити, державні програми підтримки, міжнародні гранти) розглянуто та рекомендовано до впровадження в практичну діяльність СГ ТОВ «Південьагропереробка» (довідка № 21/03 від 21.03.2025р.).

Матеріали дисертації використано у навчальному процесі Національного університету «Одеська політехніка» під час розроблення

навчально – методичного забезпечення освітніх компонент: «Економіка підприємства» та «Стратегія підприємства» (спеціальність 051 «Економіка», освітньо – професійна програма «Економіка підприємства», перший (бакалаврський) рівень); «Економічне управління підприємством» і «Управління розвитком підприємства» (спеціальність 051 «Економіка», освітньо – професійна програма «Економіка підприємства», другий (магістерський) рівень); «Новітні теорії економіки та управління» (спеціальність 051 «Економіка», освітньо – наукова програма «Економіка», третій (освітньо–науковий) рівень) (акт впровадження №1896/69–07 від 27.11.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є результатом самостійної наукової праці, в якій обґрунтовано авторський підхід до формування та реалізації механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. У роботі запропоновано теоретико – методичні положення, аналітичні інструменти та практичні рекомендації, що базуються на результатах комплексного аналізу сучасного стану агропромислового комплексу, національного інвестиційного клімату та інституційного середовища, адаптованих до поточних соціально – економічних умов. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. У разі використання матеріалів із наукових праць, виконаних у співавторстві, до тексту дисертації включено лише ті положення, які є результатом самостійного дослідження здобувача. Особистий внесок автора у спільних публікаціях чітко відображено у списку наукових праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, результати та висновки, сформульовані в ході дисертаційного дослідження, були представлені й обговорені на ряді наукових конференцій: Міжнародній науково – практичній конференції «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств» (м. Одеса, 2023), XI Міжнародній науково – практичній конференції «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 2023), Міжнародній науково –

практичній конференції «Сучасні управлінські та соціально – економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління» (м. Одеса, 2023, 2024), Всеукраїнській науково – практичній конференції «Обліково – аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України (в умовах воєнного стану та поствоєнний період)» (м. Одеса, 2023), Науково – практичній конференції «Стратегії та політики ЄС: інституційна структура та механізми реалізації», в межах реалізації проєкту «Європейські цінності: сталий розвиток, економічна безпека та цивілізаційні імперативи» 101127413 – EVSDESCI (програма Еразмус+ наряду Жан Моне) (м. Кривий Ріг, 2024), Всеукраїнській науково – практичній конференції «Забезпечення сталого розвитку економіки України в повоєнний період» (м. Запоріжжя, 2024), Тринадцятій Міжнародній науково – практичній конференції «Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2024), Міжнародній науково – практичній конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти «Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири» (м. Одеса, 2025), Міжнародній науково – практичній конференції «Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств» (м. Одеса, 2025).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 15 наукових праць: 5 статті у наукових фахових виданнях України, що включені у міжнародні науково метричні бази; 10 тез доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 5,41 д.а., з яких 3,84 д.а. належать особисто автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 192 найменувань – на 22 сторінках, 5 додатків – на 15 сторінках. Повний обсяг дисертації – 309 сторінок, з них 241 сторінка основного тексту. Дисертація містить 30 рисунків, з яких 2 займають повну сторінку, 50 таблиць, з яких 13 займають повну сторінку.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІНВЕСТИВАННЯ В РОЗВИТОК
АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність інвестицій і класифікація інвестиційних процесів

Питання інвестування є предметом численних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, що зумовлено важливістю інвестицій для модернізації та сталого розвитку. Аналіз інвестування в розвиток підприємств передусім потребує уточнення сутності та змісту базових понять, що лежать в основі цього процесу. Ключове поняття – «*інвестиції*» – не має єдиного тлумачення, оскільки в науковій і практичній площині воно використовується у різних значеннях: як економічна категорія, як процес і як ресурс.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції – це *всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект* [1].

Інвестиції в економічній теорії трактуються як довгострокові вкладення ресурсів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних) у різні сфери діяльності для досягнення приросту капіталу, прибутку, підвищення ефективності виробництва чи поліпшення суспільного добробуту. Вони мають міждисциплінарний характер, оскільки поєднують фінанси, економіку, управління, інновації, державну політику. Узагальнемо основні характеристики інвестицій як економічної категорії (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Основні характеристики інвестицій як економічної категорії (джерело: узагальнено автором на основі [1 – 9])

Ознака	Характеристика
Цільова спрямованість	Досягнення прибутку, приросту вартості капіталу, реалізація соціально–економічних цілей
Тривалість	Довгостроковий характер (на відміну від споживчих витрат або короткострокових операцій)
Ризик	Високий рівень невизначеності щодо майбутніх результатів
Форма прояву	Фінансові, реальні (матеріальні), нематеріальні (інтелектуальні) інвестиції
Ресурсна база	Власний капітал, запозичені кошти, державні та приватні ресурси
Механізм відтворення	Інвестиції є інструментом розширеного відтворення капіталу

Як слушно зауважив І. Бланк, поняття інвестицій належить до найбільш уживаних категорій у межах економічної системи як на макрорівні, так і на мікрорівні [2, с. 7]. Водночас у науковій літературі відсутнє єдине трактування терміну «інвестиції», що зумовлюється низкою причин. Зокрема, *по – перше*, нерідко інвестиції ототожнюються з капіталом, зміст якого інтерпретується дослідниками по-різному; *по – друге*, у ряді джерел спостерігається термінологічна невизначеність щодо співвідношення понять «капітальні інвестиції» та «капітальні вкладення»; *по – третє*, автори висвітлюють внутрішню структуру інвестицій неоднозначно, часто не виділяючи ознаки, що визначають інвестиції як окрему економічну категорію. З огляду на це доцільним є аналіз наявних розбіжностей та спроба уточнення основних понять, пов’язаних з інвестиційною діяльністю.

Слід зазначити, що термін «інвестиції» має латинське походження – від слова *invest*, що в перекладі означає «вкладати».

Попри те, що законодавче визначення інвестицій у Законі України «Про інвестиційну діяльність» [1] у цілому відображає їхню сутність, вважаємо за необхідне внести низку уточнень і доповнень. Насамперед, інвестиції слід розглядати як потенційне вкладення не лише коштів, але й інших ресурсів у об’єкти підприємницької діяльності з метою досягнення певних результатів. Окрім того, варто звернути увагу на соціальний напрям

інвестування. Хоча соціальний ефект зазвичай не є головною метою інвестора, важливо враховувати, що в окремих випадках – передусім у державному комплексі – соціально орієнтовані проекти реалізуються без орієнтації на прибуток. Утім, ефективність досягнення такого ефекту в умовах безприбутковості є доволі сумнівною. Тому, на нашу думку, доцільно визначати цілі інвестування не лише в площині отримання прибутку, а й у контексті суспільно значущих результатів.

У зв'язку з чинною нормативно–правовою базою, зокрема Законом України «Про інвестиційну діяльність», багато науковців орієнтуються на законодавче визначення терміна «інвестиції» або зосереджують увагу на соціальній складовій інвестування. Разом з тим, окремі визначення, подані в інших нормативних документах, потребують критичної оцінки. Інвестиції тлумачаться як господарська операція, що передбачає придбання основних засобів, нематеріальних активів, корпоративних прав і цінних паперів в обмін на кошти чи майно. У межах цього визначення інвестиції поділяються на капітальні, фінансові та реінвестиції [3, с. 414]. *Проте таке трактування, на наш погляд, є спрощеним і некоректним. По – перше, інвестиції є складною економічною категорією, а не лише господарською операцією. По – друге, визначення не розкриває мети інвестування. По – третє, класифікація інвестицій, запропонована у законі, викликає застереження, оскільки реінвестування, фактично, є формою повторного вкладення капіталу, а не окремим видом інвестиційної діяльності.*

Найбільш поширеним і простим визначенням інвестицій у сучасній економічній літературі є вкладення капіталу з метою його подальшого зростання. Цей підхід домінує як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях. При цьому акцент робиться на прирості капіталу, що має бути достатнім для компенсації інвестору альтернативних витрат, ризику, а також очікуваних втрат від інфляційних процесів у майбутньому.

Разом із тим, поняття «капітал» інтерпретується дослідниками по – різному, що зумовлює різні підходи до розуміння інвестицій. У західній

економічній науці капітал часто ототожнюється із засобами виробництва, матеріальними запасами чи економічними благами. Така інтерпретація, на нашу думку, не є продуктивною, оскільки зводить інвестиції виключно до капіталовкладень – тобто до фінансування основного капіталу або виробничих засобів, ігноруючи інші їхні форми [4, с. 630].

Якщо розглядати категорію «інвестиції» крізь призму наведеної вище сутності капіталу, то можна дійти висновку, що інвестиції значною мірою співвідносяться з вкладеннями у розвиток продуктивних сил. Таке тлумачення є цілком обґрунтованим, адже інвестиції охоплюють не лише витрати на модернізацію та оновлення засобів виробництва, а й фінансування сфери освіти, охорони здоров'я, професійної підготовки кадрів тощо.

У науковій літературі також *спостерігається певна неузгодженість у трактуванні понять «капітальні інвестиції» та «капітальні вкладення»*. Часто ці терміни розглядаються як окремі економічні категорії, що створює складнощі для точного визначення меж інвестування. Проте слід визнати, що терміни «інвестиції» та «вкладення» здебільшого є синонімічними, тому розмежування між капітальними інвестиціями та капітальними вкладеннями є штучним [4, с. 631].

Водночас не варто повністю ототожнювати поняття «інвестиції» та «капітальні вкладення». Традиційно капітальні вкладення асоціюються з фінансуванням процесу відтворення основних засобів, таких як будівлі, обладнання, транспорт. Однак, згідно із Законом України «Про інвестиційну діяльність», до об'єктів капітальних вкладень також належить приріст матеріально – виробничих запасів, що розширює межі цього поняття відповідно до сучасного економічного контексту [1]. Водночас поняття «інвестиції» є значно ширшим, що охоплює також вкладення в обігові кошти, нематеріальні активи (патенти, ліцензії, ноу – хау тощо). Таким чином, капітальні вкладення є лише складовою загального поняття «інвестиції».

Подібну думку висловлює А. Пересада у своїй праці «Інвестиційний процес в Україні», підкреслюючи відмінності між економічною природою

інвестицій та капітальних вкладень. Він вважає, що інвестиції мають ширший зміст, адже реалізуються у різноманітних формах – реальній, фінансовій, інтелектуальній, інноваційній. Крім того, інвестиції, на відміну від капітальних вкладень, орієнтовані виключно на ефективні проєкти, що забезпечують прибутковість, доходи або дивіденди [5, с. 9].

З позицією А. Пересади важко не погодитися, адже у вітчизняній науковій практиці проблема інвестування часто зводиться до розподілу ресурсів для капітального будівництва, ігноруючи інші форми вкладень. Через це інвестиційний процес часто помилково зводиться лише до створення матеріально-технічної бази суб'єкта господарювання.

Враховуючи різноманіття підходів та наукових точок зору щодо сутності інвестицій, *виникає потреба в систематизації існуючих дефініцій, уточненні їх внутрішнього змісту, основних характеристик та цільового призначення.* З цією метою доцільно здійснити детальний огляд підходів різних авторів до зазначеного питання.

У своїй праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» Дж. М. Кейнс зазначав, *що інвестування передбачає придбання активів з очікуванням отримання доходу в майбутньому.* Він визначав інвестиції як приріст вартості капітальних активів, що виникає в результаті виробничої діяльності протягом певного періоду, або як ту частину доходу, яка не витрачається на споживання [6; 22]. Водночас, варто зазначити, що трактування інвестицій як виключно «частини прибутку» є дещо обмеженим. У сучасних економічних умовах джерела інвестування набагато ширші та включають, окрім прибутку, залучення позикового, державного, венчурного капіталу тощо.

Проте поділяємо основну думку Дж. М. Кейнса щодо сутності інвестування як відмови від поточного споживання заради отримання більшої вигоди в майбутньому, що співзвучно з уявленням про інвестиції як форму авансування ресурсів [22]. Інвестиції також часто тлумачаться як сукупність благ або ресурсів, що вкладаються в економіку для досягнення

певного ефекту у майбутньому. Аналогічну позицію висловлював і французький економіст П. Массе в своїй книзі «Критерії та методи оптимального визначення капітальних вкладень», який визначав інвестування як обмін поточного задоволення потреби на майбутню вигоду шляхом вкладення ресурсів.

У цьому ж контексті *раціональним видається підхід американських економістів К. Макконелла і С. Брю, які у підручнику «Економікс» зазначають, що інвестиції – це витрати на будівництво нових виробничих потужностей, закупівлю обладнання, розвиток людського капіталу через освіту, охорону здоров'я та підвищення мобільності робочої сили. Вони розширюють поняття інвестицій, включаючи не лише фізичні, а й соціальні та інтелектуальні вкладення.*

На наш погляд, хоча наведені визначення розкривають сутність інвестицій, вони часто зосереджуються лише на одному з її напрямів. *Недостатньо уваги приділяється цільовому призначенню інвестування та його ролі у системі відтворення.* Враховуючи це, доцільно трактувати інвестиції як цілеспрямоване вкладення капіталу (фінансового, матеріального, інтелектуального) у розвиток продуктивних сил і економічних відносин на мікрорівні (підприємство) і макрорівні (економіка в цілому), що здійснюється з метою забезпечення зростання, оновлення та підвищення ефективності функціонування економічної системи.

У сучасній економіці розвинених країн термін «інвестування» здебільшого асоціюється з операціями на фінансовому ринку, зокрема із придбанням цінних паперів. Водночас в Україні поняття «інвестування» часто ототожнюється з «капітальними вкладеннями», що зумовлено відмінностями у рівні розвитку фінансових ринків. Однак *вважаємо, що зведення сутності інвестицій лише до рівня розвитку фінансової інфраструктури певної країни є надто обмеженим підходом до трактування цієї економічної категорії.*

Зарубіжні науковці, які досліджують інвестиційні процеси, переважно зосереджуються на фінансових напрямках інвестування. Наприклад, у працях

Л.Дж. Гітмана та М.Д. Джонка *інвестиції розглядаються виключно як вкладення у цінні папери*. Вони вважають, що переважання реальних інвестицій є характерним лише для країн із низьким рівнем економічного розвитку. І дійсно, у державах, що розвиваються, частка реальних інвестицій залишається високою.

Схожої позиції дотримується і *О. Мертенс*, який *основну увагу приділяє інвестиціям у фінансові активи*. На його думку, саме фінансовий ринок є механізмом, який дозволяє спрямовувати заощадження на створення нового капіталу, що, у свою чергу, сприяє економічному зростанню та підвищенню добробуту населення. У такому підході реальні інвестиції розглядаються як другорядні.

Водночас у вітчизняній економічній літературі також простежується тенденція ототожнення інвестицій з капітальними вкладеннями. У працях, опублікованих після 2000 року, зустрічаються визначення інвестицій як витрат на придбання обладнання, будівель, житла з метою економічного зростання [7, с. 222], або як економічних ресурсів, спрямованих на розширення реального капіталу.

Аналізуючи погляди різних науковців, можна зробити висновок, що звужене розуміння інвестицій як виключно вкладень у основний капітал або фінансові активи є недостатнім для повного розкриття сутності цієї категорії. *Інвестиції мають розглядатися як вкладення в будь – які активи – як реальні, так і фінансові*.

Деякі науковці зводять інвестиції лише до грошової форми. Наприклад, У. Шарп визначає інвестування як відмову від грошей сьогодні заради отримання більшої їх суми у майбутньому. Аналогічно, Н.В. Ігошин трактує інвестиції як витрати грошових коштів на підтримку, відтворення та розширення капіталу, а в інших джерелах інвестиції визначаються як вкладення грошей з метою одержання прибутку [8]. Однак *таке визначення, на наш погляд, є обмеженим, оскільки ігнорує можливість інвестування в нематеріальні активи*. З цим співзвучна позиція В.Г. Федоренка, який

зазначає, що інвестиції можуть здійснюватися не лише у грошовій формі, а також у вигляді майна, немайнових активів, інтелектуальної власності, знань, виробничого досвіду, майнових прав тощо [9, с. 7]. Такий підхід дозволяє ширше охопити спектр можливих інвестиційних ресурсів і об'єктів.

Більшість вітчизняних авторів поділяють схожі підходи. Так, В.В. Селезньов визначає інвестиції як довгострокові вкладення капіталу в різні галузі господарства з метою одержання прибутку [10, с. 112]. Водночас *важливо зауважити, що отримання прибутку не завжди є єдиною метою інвестування. Значна кількість проєктів, зокрема в екологічній, соціальній, інфраструктурній сферах, реалізуються задля досягнення суспільно значущих цілей.*

С.В. Мочерний також розглядає інвестиції як довгострокові вкладення у національну чи міжнародну економіку, проте його визначення не уточнює цілі інвестування та не розкриває повного спектра об'єктів вкладення ресурсів [11]. *Отже, для повного відображення економічної сутності інвестицій доцільно враховувати як їхні форми, так і різноманітні цілі.*

На думку В.Г. Федоренка, *інвестиції являють собою довгострокові вкладення капіталу в підприємства та галузі економіки з метою його збільшення в майбутньому та отримання прибутку.* Автор звертає увагу на те, що приріст капіталу в результаті інвестування виступає як компенсація ризиків, пов'язаних із можливими втратами від інфляції та відмовою від стабільних, але менш прибуткових банківських заощаджень [9]. Проте варто зауважити, що *обмеження інвестицій лише категорією «довгострокових вкладень» звужує їх зміст.* Науковий підхід передбачає розгляд цієї категорії як у вузькому, так і в широкому розумінні, незалежно від терміну реалізації. Наприклад, фінансові вкладення в цінні папери можуть бути як коротко-, так і довгостроковими.

Не повністю відображає суть інвестицій і визначення, запропоноване М. Денисенком [12], який *звертає увагу лише на макроекономічному впливі інвестицій.* Автор трактує їх як рушійну силу економічного зростання,

модернізації виробництва та підвищення добробуту населення, *однак у цьому визначенні відсутні конкретні вказівки на форми, цілі та напрямки інвестування.*

Натомість визначення інвестицій як комплексу довгострокових вкладень державного або приватного капіталу в галузі міжнародної економіки, що спрямовані на отримання значного доходу у вигляді фінансових активів, обладнання, ліцензій тощо, подане у Бутука О.І., Волкової Н.І. [8, с. 243], видається більш змістовним. *Проте акцент лише на міжнародному напрямі інвестування є необґрунтованим, оскільки інвестиції можуть спрямовуватись як у міжнародні, так і у вітчизняні проекти, підприємства, програми та інші об'єкти.*

Занадто обмеженим є науковий підхід Чухно А.А., Єщенко П.С., Климко Г.Н., згідно з яким інвестиції зводяться до вкладень у фізичний та людський капітал [13, с. 414]. Таке розуміння не розкриває різноманіття форм, напрямів та цілей інвестування.

В.В. Ковальов вказує, що інвестиції базуються на заощадженнях, однак не всі з них трансформуються в інвестиції. Лише ті, що спрямовуються на розширення виробництва з метою майбутнього доходу, можуть вважатися інвестиціями. Водночас, *таке визначення обмежує джерела інвестування лише грошовими заощадженнями, хоча на практиці можуть використовуватись і матеріальні, і нематеріальні ресурси, а самі інвестиції можуть бути спрямовані не лише у виробничу, а й у соціальну сферу.*

Визначення інвестицій, запропоноване Ю.Н. Воробйовим та Є.І. Воробйовою, є одним із найбільш комплексних. Воно характеризує інвестиції як процес вкладення інвестиційних ресурсів у просте та розширене відтворення капіталу, інноваційний розвиток з метою збільшення ВВП, отримання прибутку, дивідендів чи відсотків [14, с. 11]. Такий підхід, на нашу думку, найбільш повно відображає економічну сутність досліджуваної категорії. В табл. 1.2 представимо порівняльні підходи до визначення інвестицій.

Таблиця 1.2 – Порівняльні підходи до визначення інвестицій (джерело: узагальнено автором на основі [2 – 3; 9; 12; 14])

Автори	Суть визначення	Сильні сторони	Обмеження
В.Г. Федоренко [9]	Довгострокові вкладення капіталу з метою отримання прибутку	Враховано ризики, спрямованість на прибуток	Обмеження лише довгостроковими вкладеннями
М. Денисенко [12]	Рушійна сила економіки, модернізації виробництва, підвищення добробуту	Орієнтація на макроекономічний ефект	Відсутність конкретизації форм і цілей
Бланк І. [2, с. 243]	Вкладення капіталу в міжнародну економіку у формі активів, обладнання, ліцензій тощо	Більш широкий перелік форм	Невиправданий акцент виключно на міжнародному напрямі
Ю.Н. і Є.І. Воробйови [14, с.11]	Інвестування в капітал та інновації з метою приросту ВВП, прибутку, дивідендів, відсотків	Комплексний і системний підхід	Потребує розширення на соціальні інвестиції
А. Загородний, Г. Вознюк та Г. Партин [3]	Грошові, майнові, інтелектуальні цінності, вкладені з метою прибутку або соціального ефекту	Враховано широкий спектр ресурсів і цілей	Ототожнення з капітальними вкладеннями є спірним

Автор економічного тлумачного словника Л.М. Олексєнко надає визначення, що охоплює як матеріальні, так і нематеріальні форми інвестування. Він також визнає можливість досягнення соціального ефекту, однак обмежує інвестиції лише довгостроковими вкладеннями, а соціальний ефект подає як альтернативу прибутковості, що, на нашу думку, є недоліком цього визначення.

Подібну позицію займають автори інвестиційного словника А. Загородний, Г. Вознюк та Г. Партин [3]. Вони визначають інвестиції як грошові, майнові та інтелектуальні цінності, які вкладаються у підприємницьку та іншу діяльність для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Проте деталізація видів інвестицій, зокрема включення до них капітальних вкладень, виглядає не зовсім коректною. Капітальні вкладення – це лише одна з форм інвестування, і ототожнення цих понять звужує загальне розуміння категорії.

У науковій літературі інвестиції трактуються як вкладення капіталу з метою його зростання та отримання додаткової вартості у майбутньому.

Поняття «інвестиції» є предметом численних досліджень провідних зарубіжних економістів і фінансистів, які трактують його з різних позицій, звертаючи увагу на різні напрями цієї економічної категорії. Пол Самуельсон та Вільям Нордгауз (США) у своїх фундаментальних працях *визначають інвестиції як потік витрат, спрямованих на створення нового капіталу – будівель, обладнання, машин та інших засобів виробництва*. Для них інвестиції – це саме вкладення у виробничі ресурси, які забезпечують зростання економіки. Майкл Портер *звертає увагу на стратегічному вимірі інвестицій*, розглядаючи їх як інструмент формування конкурентних переваг підприємств і національних економік. За його підходом, інвестиції – це не лише фінансові вкладення, а й вкладення у розвиток технологій, людського капіталу та інновацій. Ігор Бланк розглядає *інвестиції як всі види активів – грошових, матеріальних та нематеріальних, які вкладаються у підприємницьку діяльність з метою отримання прибутку*. Він підкреслює багатовимірність інвестицій, що включає як прямі вкладення, так і портфельні. Річард Брейлі та Стюарт Майерс (автори класичного підручника з фінансів) *визначають інвестиції як процес придбання активів з метою отримання доходу або приросту капіталу*. Вони розділяють інвестиції на реальні (в матеріальні ресурси) та фінансові (у цінні папери). У працях Джона Коттона підкреслюється *значення інвестицій у розвиток людського капіталу та інновацій, а також роль інвестицій в економічному зростанні та підвищенні продуктивності*.

Загалом, у зарубіжній науковій літературі інвестиції розглядаються як складний багатофункціональний процес довгострокового вкладення ресурсів, що поєднує фінансові, виробничі, інноваційні та соціальні напрями, та спрямований на створення доданої вартості і зростання капіталу.

В табл. 1.3 узагальнемо поняття «інвестиції» в дослідженнях зарубіжних вчених.

Таблиця 1.3 – Тлумачення поняття «інвестиції» в дослідженнях зарубіжних вчених (джерело: узагальнено автором на основі [2 – 15])

Автор та джерело	Визначення	Характеристика
Дж. М. Кейнс <i>The General Theory of Employment, Interest and Money</i> , 1936	Інвестиції – це приріст вартості капіталу, що відбувається внаслідок виробничої діяльності.	Акцент на зв'язку інвестицій з доходом і зайнятістю.
І. Фішер <i>The Theory of Interest</i> , 1930	Інвестиції – це відмова від поточного споживання заради майбутніх вигід.	Визначення базується на часовій перевазі.
К. Маркс <i>Капітал. Критика політичної економії</i> , 1867	Інвестиції – це авансування капіталу з метою отримання додаткової вартості.	Інвестиції як капітал у дії.
П. Массе <i>Le choix des investissements</i> , 1959	Інвестиції – це обмін сьогоdnішніх витрат на майбутнє задоволення.	Підхід із позицій оптимізації й очікуваної користі.
К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю <i>Economics: Principles, Problems, and Policies</i> , 2005	Інвестиції – це витрати на створення виробничих ресурсів, у тому числі фізичного та людського капіталу.	Широке бачення інвестицій: охоплює як матеріальні, так і нематеріальні активи.
Р. Е. Холл, Дж. Б. Тейлор <i>Macroeconomics: Theory, Performance and Policy</i> , 1993	Інвестиції – це частина ВВП, що використовується для нарощування фізичних капітальних благ.	Трактування інвестицій через макроекономічні показники.
М. Фрідман <i>A Theory of the Consumption Function</i> , 1957	Інвестиції – це форма економії, яка виникає внаслідок обмеження споживання сьогодні.	Інвестиції як частина споживчої поведінки.
Р. Домар <i>Essays in the Theory of Economic Growth</i> , 1957	Інвестиції – це важливий інструмент економічного зростання, що впливає на попит та продуктивність.	Підкреслюється мультиплікативний ефект інвестицій.

У науковому виданні [16] автор розглядає поняття «інвестиції» у двох основних аспектах – як економічну та фінансову категорію (див. рис. 1.1).

Основним джерелом приросту капіталу в інвестиційній діяльності виступає прибуток, що його інвестор отримує в результаті вкладення коштів. Згідно з даними рисунка 1.1, інвестування передбачає не лише процес капіталовкладення, а й одержання очікуваного прибутку у певному часовому горизонті, визначеному інвестиційним проєктом. Це може відбуватися у таких формах:

– поступове інвестування з отриманням прибутку на завершальних етапах;

- одночасне вкладення коштів і генерування прибутку;
- інвестування в окремі часові інтервали з отриманням прибутку після реалізації всього проєкту [17].

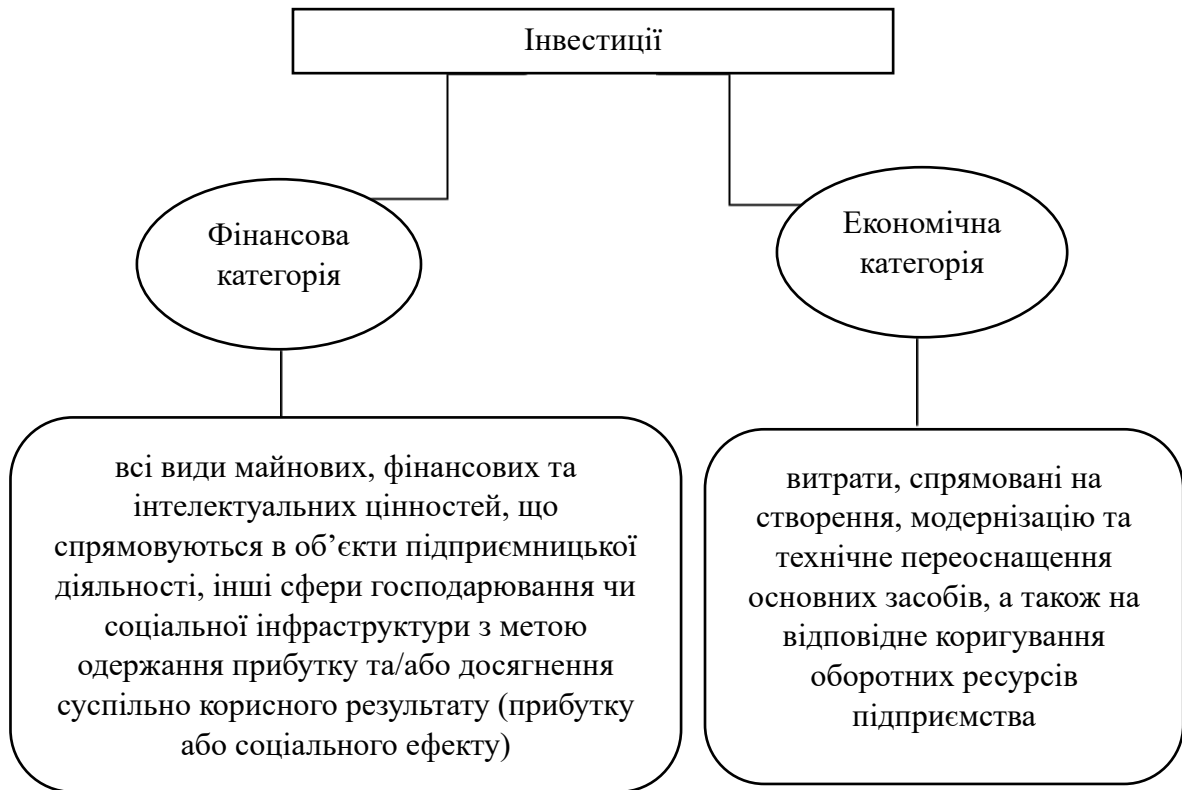

Рисунок 1.1 – Класифікація інвестицій як економічної та фінансової категорії (джерело: узагальнено та адаптовано на основі [15 – 17])

Узагальнюючи проаналізовані підходи до визначення інвестицій, можна стверджувати, що дана економічна категорія є багатогранною та складною. Різноманіття поглядів учених, як вітчизняних, так і зарубіжних, свідчить про глибоку зацікавленість і постійне вдосконалення розуміння її сутності.

Таким чином, узагальнюючи наукові підходи вітчизняних і зарубіжних науковців, а також практиків – економістів, сутність інвестицій визначається як довгострокові та капітальні вкладення, що включають грошові, майнові та інтелектуальні цінності, а також сукупність витратних потоків, спрямованих на виробничу діяльність (див. рис. 1.2).

Рисунок 1.2 – Теоретичні засади визначення сутності інвестицій (джерело: складено автором)

На наш погляд, інвестиції слід розглядати як процес цілеспрямованого та системного вкладення фінансових, матеріальних, інтелектуальних і організаційних ресурсів у розвиток продуктивних сил підприємства з метою досягнення довгострокового економічного, соціального та екологічного ефекту, підвищення його конкурентоспроможності та забезпечення відтворювальних процесів на інноваційній основі. На мікрорівні інвестиції проявляються у відновленні та модернізації основних засобів, удосконаленні виробничих процесів, зростанні людського капіталу, а на макрорівні – у

стимулюванні економічного зростання, структурній трансформації та забезпеченні сталого розвитку національного господарства.

Сучасна наука вимагає не лише комплексного розгляду інвестицій, але й чіткого визначення їхніх форм, джерел, напрямів і підходів. Розглянемо наукові підходи щодо трактування поняття «інвестиції».

1. *Економічний підхід.* З погляду класичної економічної теорії, інвестиції – це вкладення ресурсів з метою створення нової вартості в майбутньому. Кейнсіанці, зокрема Дж. М. Кейнс, розглядали інвестиції як один із основних факторів економічного зростання поряд із споживанням. Інвестиції – це приріст основного капіталу (будівель, обладнання, інфраструктури), що визначає майбутні обсяги виробництва та зайнятості [22].

2. *Фінансовий підхід.* З позиції фінансистів і банкірів, інвестиції – це вкладення капіталу у фінансові активи (акції, облігації, депозити) з метою отримання доходу або збереження вартості. Наприклад, інвестиції можуть бути як активними (придбання контрольного пакета акцій), так і пасивними (купівля облігацій для отримання відсотків).

3. *Нормативно – правовий підхід.* Згідно із законодавством України, інвестиції – усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект. До інвестицій відносяться: грошові кошти; цінні папери; рухоме і нерухоме майно; майнові права; ноу – хау, ліцензії, патенти.

4. *Підприємницький (бізнесовий) підхід.* У бізнесі інвестиції трактуються як вкладення ресурсів у розвиток підприємства, що забезпечують майбутню дохідність або конкурентну перевагу. Інвестиції – це засіб зростання бізнесу, розширення ринку, впровадження інновацій, оновлення основних засобів.

5. *Аграрно – галузевий підхід.* У агропромисловому комплексі інвестиції мають довгостроковий характер, з високим ступенем ризику та залежністю

від природних і технологічних факторів. Інвестиції в агропромисловий комплекс часто пов'язані з оновленням сільгосптехніки, впровадженням ІТ – рішень, розвитком переробки та логістики.

Розгорнутий аналіз поняття «інвестиція» з різних наукових, практичних і нормативних поглядів узагальнений, структурований та доповнений в табл. 1.4

Таблиця 1.4 – Порівняльна характеристика наукових підходів щодо визначення поняття «інвестиції» (джерело: узагальнено, доповнено* та структуровано автором на основі [8 – 17])

Підхід	Суть визначення	Основна мета	Особливості
Економічний	Вкладення в основний капітал	Розширення виробництва	Макроекономічний ефект
Фінансовий	Придбання фінансових активів	Прибуток або збереження вартості	Ризик, дохідність, ліквідність
Нормативний	Широке визначення законодавством	Соціальний ефект, прибуток	Законодавчі обмеження
Бізнесовий	Ресурси для стратегічного розвитку	Ріст підприємства	Оцінка ефективності
Галузевий (АПК)	Інвестиції з урахуванням сільськогосподарської специфіки	Підвищення продуктивності	Високий ризик, довгостроковість
Авторський* (інтегрований)	Процес цілеспрямованого вкладення фінансових, матеріальних, інтелектуальних та організаційних ресурсів у розвиток продуктивних сил	Досягнення економічного, соціального та екологічного ефекту, забезпечення інноваційного відтворення	Поєднання мікро – та макrorівня – від оновлення основних засобів і розвитку людського капіталу до структурної модернізації та сталого розвитку національної економіки

Особливого значення в методології дослідження набуває класифікація інвестицій: за формами власності (державні, приватні, іноземні); за характером участі (прямі, портфельні); за об'єктами інвестування (основні засоби, інновації, людський капітал тощо); за термінами (коротко – , середньо– та довгострокові).

З метою ефективного та раціонального управління інвестиційною діяльністю, а також її належного регулювання, доцільно здійснити систематизацію й класифікацію інвестицій за основними характеристиками (див. рис. 1.3).

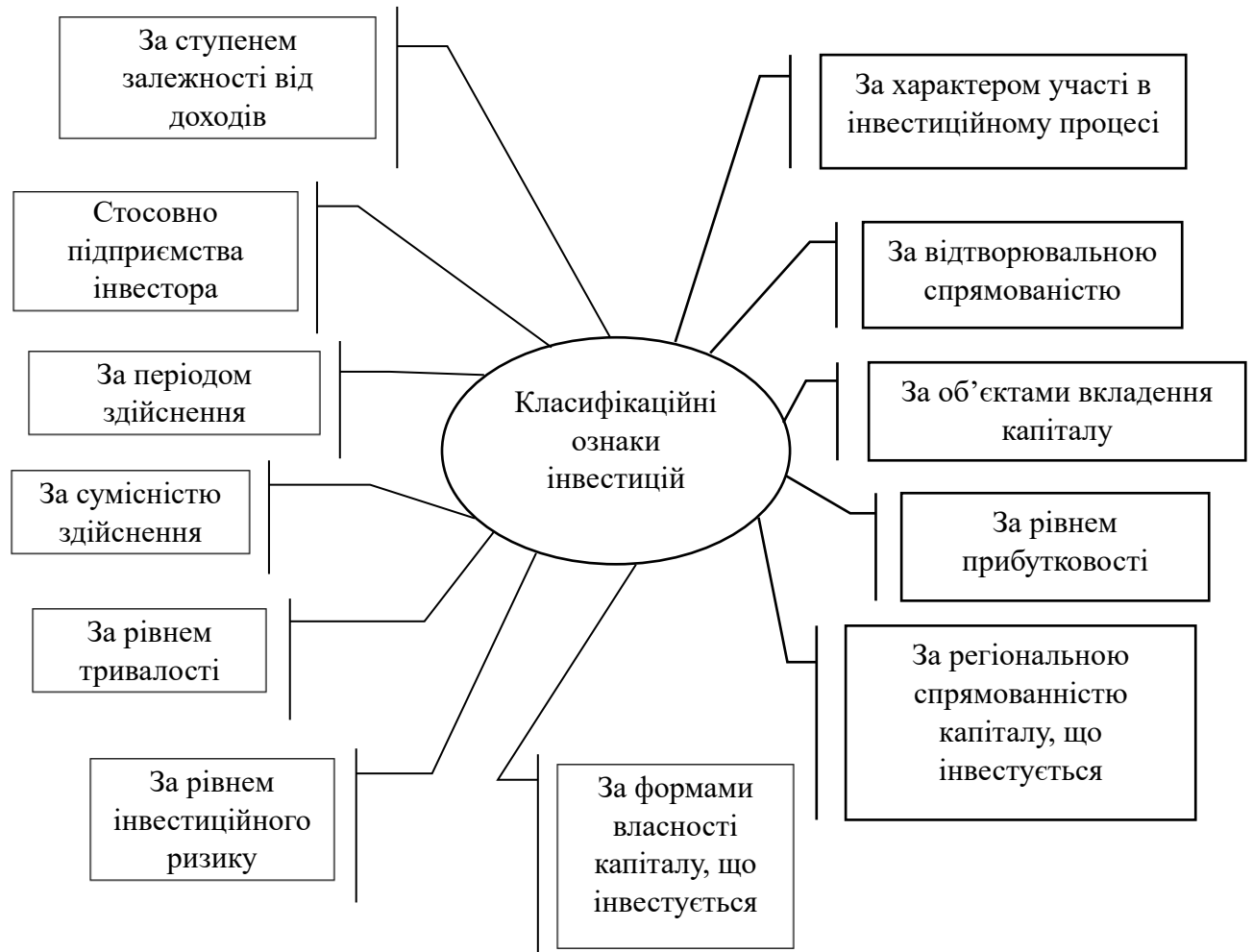

Рисунок 1.3 – Класифікація інвестицій за основними ознаками (джерело: узагальнено автором за даними [18; 19])

Інвестиції мають широке застосування і слугують фінансовим інструментом як для розширення виробничої діяльності, так і для забезпечення реалізації інвестиційних процесів. Інвестиції класифікуються за різними ознаками, які допомагають розрізнити їх залежно від мети, джерел фінансування, об'єкта вкладення, термінів і ризику (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – Класифікація та характеристики інвестицій (джерело: узагальнено та доповнено* на основі [6 – 15])

Класифікаційна ознака	Види інвестицій	Характеристика
Об’єкт інвестування	Реальні	Вкладення у матеріальні активи, будівлі, обладнання, земля, інфраструктура, технології
	Фінансові	Вкладення у фінансові інструменти, акції, облігації, депозити, цінні папери
	Інтелектуальні	Вкладення у знання, НДДКР, патенти, ліцензії, програмне забезпечення
Джерела фінансування	Власні	Використання власного капіталу підприємства
	Запозичені	Кредити, емісія цінних паперів, лізинг
	Державні	Фінансування з державного бюджету або спецфондів
	Змішані	Поєднання власних, позичкових і державних джерел
Термін інвестування	Короткострокові	До 1 року
	Середньострокові	Від 1 до 3 – 5 років
	Довгострокові	Понад 5 років, характерні для масштабних проєктів
Форма власності	Приватні	Вкладення приватних осіб, компаній
	Державні	Вклади державних органів
	Іноземні	Капітал, вкладений іноземними інвесторами
Економічне призначення	Створення нових активів	Будівництво нових підприємств, обладнання
	Розширення виробництва	Модернізація, придбання додаткових потужностей
	Відновлення	Відновлення зношених засобів виробництва (ремонт)
	Інноваційні	Вкладення в нові технології, НДДКР
Ризиковість	Консервативні	Низький ризик, стабільний дохід (депозити, держоблігації)
	Помірні	Середній ризик, потенційно вищий дохід (акції великих компаній)
	Агресивні	Високий ризик, великі коливання вартості (стартапи, венчурні інвестиції)
Форма організації	Прямі	Безпосереднє вкладення капіталу в конкретне підприємство або проєкт
	Портфельні	Вкладення в цінні папери, частки різних підприємств без контролю над ними
Цільове спрямування*	Екологічні (зелені)	Спрямовані на впровадження екологічно безпечних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, розвиток органічного виробництва, відновлення ґрунтів та природних екосистем.
	Соціально орієнтовані	Вкладення капіталу, з метою покращення соціально-економічних умов у сільській місцевості, підвищення якості життя та зайнятості населення, розвиток соціальної інфраструктури та підтримка малих і середніх фермерських господарств.
	Інноваційні	Інвестиції у біотехнології, інноваційні бізнес-моделі, наукові розробки, технології, цифровізацію агропромисловості з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності (AgroTech, Smart Farming)
	Інтеграційні	Капіталовкладення, спрямовані на створення та розвиток кооперативів, кластерів, партнерських мереж у сільському господарстві, що оптимізують виробничо-збутові процеси.

За *об'єктом інвестування* інвестиції поділяються на три основні види: реальні, фінансові та інтелектуальні. Реальні інвестиції включають вкладення в матеріальні активи, такі як будівлі, обладнання, земля та технології. Фінансові інвестиції – це інвестиції в цінні папери, депозити та інші фінансові інструменти. Інтелектуальні інвестиції охоплюють вкладення в знання, науково – дослідні розробки, патенти, ліцензії та програмне забезпечення.

За *джерелами фінансування* розрізняють власні, запозичені, державні та змішані інвестиції. Власні інвестиції здійснюються за рахунок капіталу підприємства або приватних інвесторів. Запозичені – це кошти, залучені через кредити, випуск цінних паперів або лізинг. Державні інвестиції фінансуються з бюджету або державних фондів. Змішані інвестиції поєднують різні джерела фінансування.

За *терміном інвестування* виділяють короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 1 до 3 – 5 років) та довгострокові (понад 5 років) інвестиції. Короткострокові зазвичай пов'язані з операціями на фінансовому ринку або оборотними активами, довгострокові – це інвестиції у масштабні проекти та розвиток.

За *формою власності* інвестиції можуть бути приватними (вкладення фізичних чи юридичних осіб), державними (за рахунок державних органів) та іноземними (капітал, вкладений іноземними інвесторами або підприємствами).

За *економічним призначенням* інвестиції поділяють на створення нових активів (будівництво, придбання обладнання), розширення виробництва (модернізація, збільшення потужностей), відновлення (ремонт, оновлення зношеного обладнання) та інноваційні (вкладення в нові технології, дослідження і розробки).

За *рівнем ризику* інвестиції бувають консервативними (низький ризик, стабільний дохід, наприклад, депозити), помірними (середній ризик, потенційно вищий дохід, наприклад, акції великих компаній) і агресивними

(високий ризик і велика волатильність вартості, наприклад, венчурні інвестиції та стартапи).

За *формою організації* розрізняють прямі інвестиції, які передбачають безпосереднє вкладення капіталу у підприємство чи проєкт, та портфельні інвестиції – вкладення у цінні папери та частки різних компаній без контролю над ними.

Авторське доповнення зводиться до введення нових сучасних видів інвестицій у межах класифікації за цільовим спрямуванням, що відображають актуальні виклики та потреби розвитку агропромислового комплексу України:

- *екологічні (зелені) інвестиції* – спрямовані на впровадження ресурсозберігаючих технологій, зменшення антропогенного навантаження, розвиток органічного виробництва та відновлення природних екосистем;
- *соціально орієнтовані інвестиції* – забезпечують підвищення якості життя у сільських громадах, розвиток інфраструктури, створення робочих місць і підтримку соціальної стійкості територій;
- *інноваційні інвестиції* – охоплюють фінансування цифрових технологій, смарт-агроінфраструктури, біотехнологій, автоматизації виробничих процесів та інноваційних бізнес-моделей;
- *інтеграційні інвестиції* – спрямовані на формування агропромислових кластерів, кооперативів і *партнерських мереж*, що забезпечують синергію ресурсів, оптимізацію логістики та розширення ринків збуту.

Таким чином, авторське бачення класифікації інвестицій зосереджує увагу на сучасних трендах розвитку агропромислових підприємств, які мають вирішальне значення для *відновлення України, структурної модернізації агропромислової галузі та забезпечення її сталого розвитку*.

Класифікація інвестицій та інвестиційних процесів за різними ознаками – такими як об'єкти вкладення, джерела фінансування, рівень ризику, термін реалізації тощо – дає змогу більш глибоко зрозуміти механізми їх

функціонування та вибудувати ефективну систему управління інвестиційною діяльністю. *Особливістю інвестицій є їх відтермінований ефект*, що вимагає ретельного прогнозування, оцінювання ризиків та визначення часових і фінансових параметрів. У цьому контексті інвестиції є інструментом стратегічного розвитку, адаптації до змін зовнішнього середовища, підвищення конкурентоспроможності та забезпечення довгострокової стійкості економіки.

Таким чином, *економічна сутність інвестицій полягає в їхній здатності забезпечити ефективний розвиток підприємств і національної економіки загалом шляхом продуктивного використання ресурсів, а чітка класифікація інвестиційних процесів створює основу для формування раціональної інвестиційної політики та підвищення ефективності управлінських рішень.*

1.2 Науково – теоретичні підходи до активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві

Інвестування в агропромислове виробництво розглядається як основний механізм забезпечення його сталого розвитку, модернізації виробничої бази, підвищення конкурентоспроможності та ефективності функціонування. У контексті сучасних трансформацій національної економіки, динаміки глобальних ринків і викликів, пов'язаних із воєнним станом в Україні, особливого значення набуває системне обґрунтування теоретичних засад інвестування в агропромисловий комплекс.

Інвестиції в агропромислове підприємство – це цілеспрямоване вкладення ресурсів (фінансових, матеріально–технічних, інтелектуальних) з метою створення, розширення, технічного переозброєння та оновлення виробничих потужностей, а також підвищення ефективності господарської діяльності в коротко– і довгостроковій перспективі. Як зазначають науковці

Хаєцька О.П., Жук В., Бездушна Ю., Василюшин С., Нежид Ю., Волошина О. інвестування в агропромисловий комплекс є не лише економічним, але й соціально значущим процесом, оскільки впливає на продовольчу безпеку, зайнятість у сільській місцевості та добробут населення [20; 21].

Теоретичні підходи до інвестування в агропромислове виробництво формуються на перетині класичних і неокласичних теорій інвестицій, інституційної економіки, теорії сталого розвитку та агропромислового менеджменту, зокрема:

1. *Класичні теорії* трактують інвестиції як функцію відсоткової ставки та рівня доходності, при цьому основну увагу приділяють ефективності капіталовкладень. Однією з базових передумов класичних теорій є наявність повної конкуренції на ринку, гнучкості цін та заробітної плати, а також рівноважного стану економіки. Згідно з цією логікою, зниження відсоткової ставки стимулює збільшення обсягів інвестицій, оскільки вартість залучення фінансових ресурсів зменшується, що робить інвестиційні проєкти привабливішими. Водночас зростання ставки, навпаки, обмежує інвестиційну активність, оскільки капітал стає дорожчим [6; 22].

2. *Інституціональні підходи* акцентують на важливості сприятливого інвестиційного клімату, наявності інституційних гарантій, зниженні ризиків, пов'язаних із політичною та економічною нестабільністю. Інституціональні підходи розглядають інвестиції не лише як економічне рішення, зумовлене ринковими стимулами, а як результат взаємодії між економічними суб'єктами та інституційним середовищем, у якому вони функціонують. У межах цього підходу головна увага приділяється не стільки відсотковій ставці чи рівню доходності, як у класичних теоріях, скільки *якісним характеристикам інституційного середовища* – наявності стабільних правил гри, забезпеченню прав власності, ефективному державному управлінню, прозорості регуляторної політики та захисту інвесторів.

Основним поняттям інституціонального підходу є *інвестиційний клімат*, який визначається сукупністю політичних, економічних, правових і

соціальних чинників, що впливають на рівень привабливості країни чи регіону для здійснення інвестицій. Інвестиційні рішення в такому контексті залежать не лише від очікуваного прибутку, а й від рівня *інституційної довіри* та *ризиків*, які можуть вплинути на реалізацію інвестиційного проєкту.

На думку представників нової інституціональної економіки, таких як Д. Норт, О. Вільямсон, Д. Акагбуа та ін., розвиток ефективних формальних (закони, контракти, регламенти) та неформальних (традиції, ділова етика, рівень корупції) інститутів є головним чинником залучення інвестицій. Інвестори віддають перевагу юрисдикціям із *низьким рівнем трансакційних витрат*, зрозумілими правилами ведення бізнесу та гарантіями захисту капіталу [23; 24].

Особливої актуальності ці положення набувають для країн із *перехідною економікою* або *нестабільною політичною ситуацією*, таких як Україна. У таких умовах значущими бар'єрами для інвесторів стають:

- *високі політичні ризики*, зумовлені конфліктами, змінами урядів, відсутністю довгострокової політики;
- *корупція* на всіх рівнях прийняття рішень;
- *неефективна судова система*, яка не гарантує справедливого розгляду інвестиційних спорів;
- *адміністративні бар'єри*, зокрема складність процедур отримання дозволів, ліцензій, реєстрації бізнесу.

Інституціональний підхід підкреслює, що лише *наявність сприятливого середовища та гарантій* спроможна створити довготривалі умови для стимулювання інвестиційної активності. Богданенко А.І., Голеніщева Є.Ю., Домбровська С. М., Науменко А. О. зазначають, що *держава в цьому контексті відповідальна* за формування правил, забезпечення безпеки та передбачуваності економічної політики [25 – 27].

Структурний розподіл інвестиційних ресурсів агропромислових підприємств є важливою складовою ефективного інвестування, адже забезпечує раціональне використання ресурсів з урахуванням стратегічних

цілей підприємства, специфіки галузі та зовнішньоекономічних умов. *Інвестиційна діяльність агропромислових підприємств реалізується шляхом залучення різноманітних джерел фінансування, що забезпечує стабільність, динамічний розвиток та оновлення матеріально – технічної бази.* (рис. 1.4).

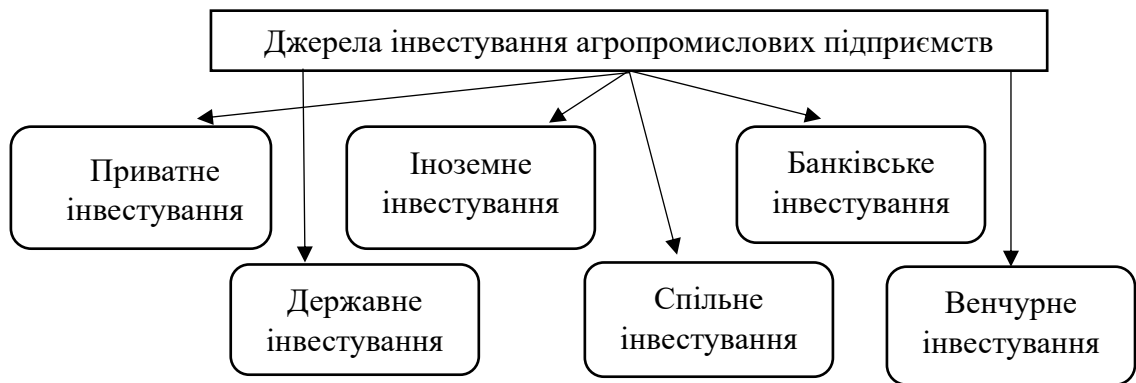

Рисунок 1.4 – Структурний розподіл інвестиційних ресурсів (джерело: складено автором за матеріалом [25; 37])

Основними джерелами в агропромисловому комплексі є:

- *власні кошти підприємств*, зокрема прибуток, амортизаційні відрахування, внутрішні резерви, що спрямовуються на розширення виробництва та модернізацію техніки;
- *залучені кошти*, зокрема кредити банків, позики, фінансовий лізинг, які дають змогу реалізовувати капіталомісткі проєкти;
- *інвестиції приватних осіб і стратегічних партнерів*, включаючи внутрішніх та зовнішніх інвесторів, що вкладають кошти з метою отримання прибутку;
- *державна підтримка*, що передбачає субсидії, дотації, податкові пільги та цільове фінансування інноваційних програм у сільському господарстві;
- *гранти та допомога від міжнародних організацій*, які спрямовані на стимулювання сталого розвитку, впровадження екологічних та енергоощадних технологій.

Загалом, ефективний структурний розподіл інвестиційних ресурсів дозволяє агропромисловим підприємствам забезпечити стійке зростання, підвищити конкурентоспроможність, адаптуватися до викликів кліматичних змін і глобального ринку. Отже, *інвестиції виступають фундаментом для формування технічної та технологічної бази подальшого економічного розвитку агропромислових підприємств*, сприяють модернізації виробничих процесів та підвищенню ефективності виробництва, а також є основною умовою забезпечення економічного зростання. Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиційна діяльність визначається як комплекс практичних заходів, здійснюваних громадянами, юридичними особами та державою, спрямованих на впровадження інвестиційних програм з метою отримання доходу або прибутку [1] (див. рис. 1.5).

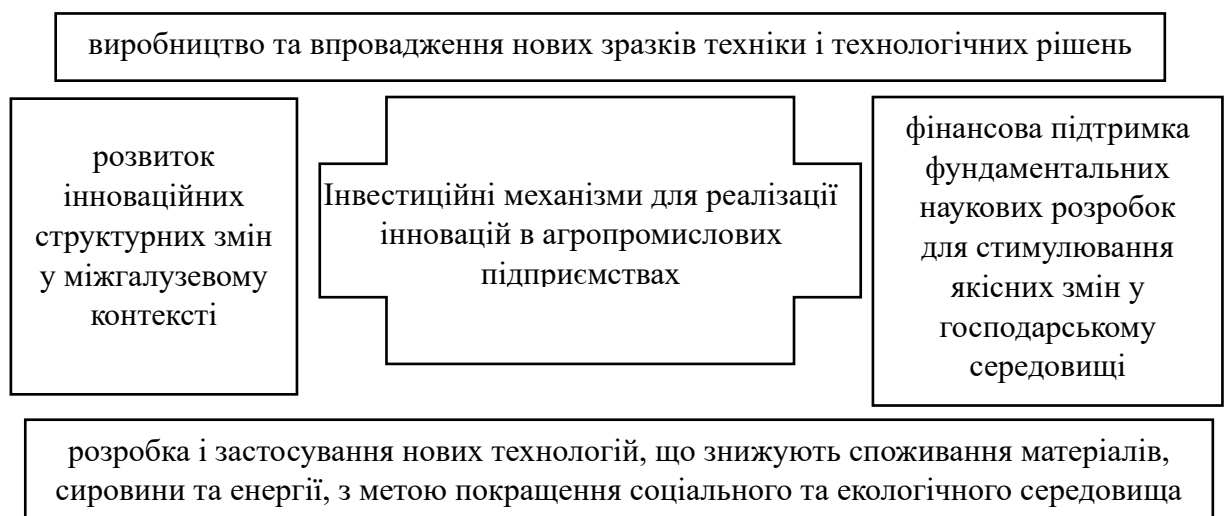

Рисунок 1.5 – Інвестиційні механізми для реалізації інновацій в агропромислових підприємствах (джерело: розроблено автором)

Таким чином, *інвестиційна діяльність визначається як процес здійснення інвестицій, що полягає у вкладенні матеріальних, фінансових ресурсів та інтелектуальних цінностей у об’єкти економіки та соціальної сфери.*

Інституційні реформи, спрямовані на зміцнення *верховенства права*, боротьбу з *корупцією*, *дерегуляцію* та *цифровізацію державних послуг*, здатні кардинально змінити інвестиційний клімат та підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародному інвестиційному ринку.

Державне регулювання умов інвестиційної діяльності агропромислових підприємств полягає у створенні комплексної системи правових, економічних та адміністративних заходів, спрямованих на стимулювання та підтримку інвестиційного процесу в аграрному комплексі та включає:

- *законодавче забезпечення* – розробку і впровадження нормативно-правових актів, які регламентують інвестиційну діяльність, захищають права інвесторів та створюють прозорі умови для вкладень;

- *фінансово-економічні стимули* – надання податкових пільг, субсидій, державних гарантій, а також механізмів кредитування для агропідприємств, які впроваджують інновації або модернізують виробництво;

- *адміністративна підтримка* – спрощення процедур отримання дозволів, ліцензій та погоджень, створення інвестиційних майданчиків, а також забезпечення інформаційної підтримки інвесторів;

- *контроль і моніторинг* – систематичний аналіз інвестиційної діяльності, оцінка ефективності державних заходів та коригування політики з урахуванням змін у економічному середовищі;

- *сприяння інноваційному розвитку* – підтримка наукових досліджень, технологічних розробок і впровадження новітніх технологій у аграрному виробництві [25 – 27].

Вектори державного впливу на регулювання інвестиційної діяльності агропромислових підприємств представлено на рис. 1.6.

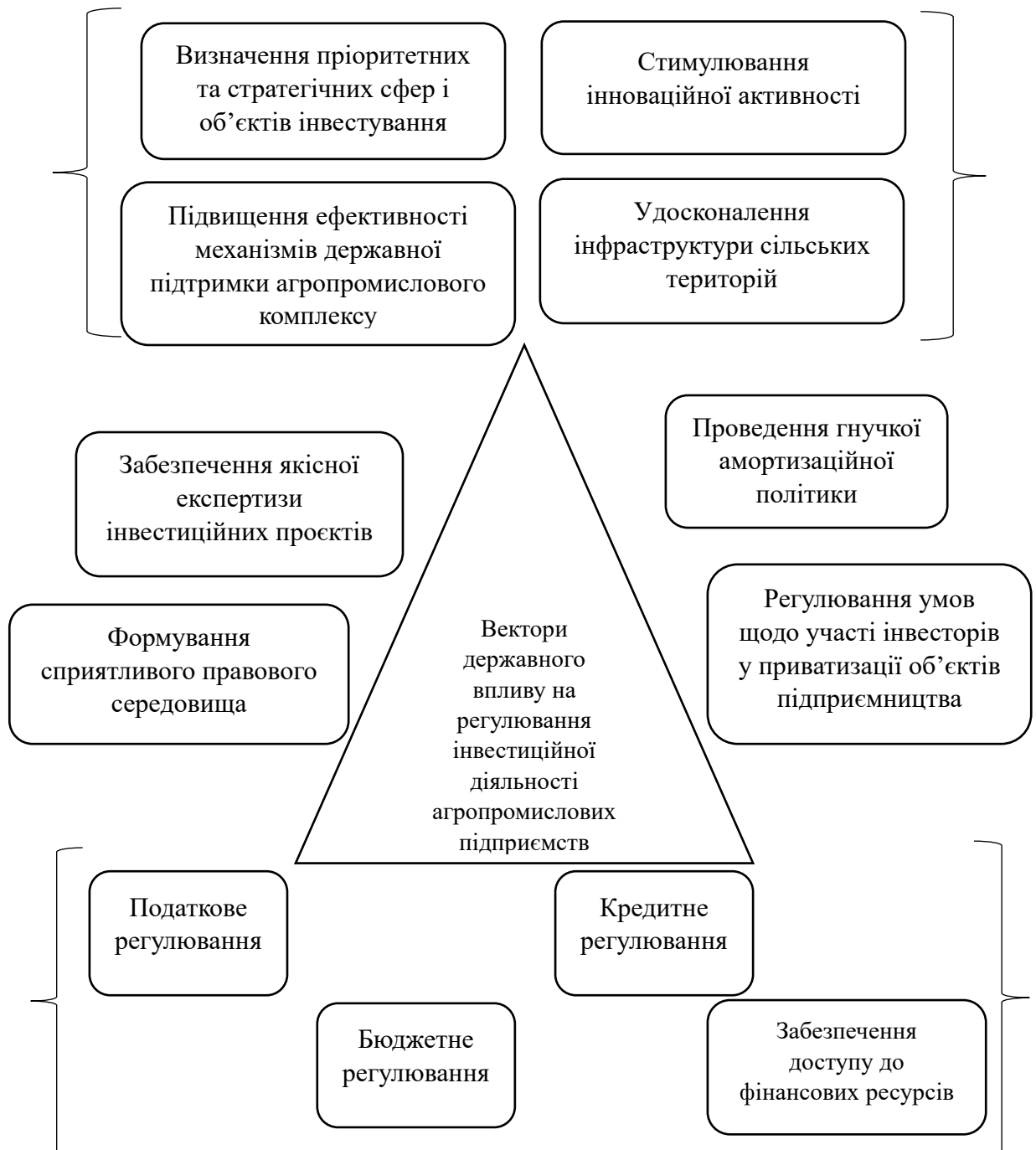

Рисунок 1.6 – Вектори державного впливу на регулювання інвестиційної діяльності агропромислових підприємств (джерело: авторська розробка)

Таким чином, державне регулювання створює сприятливий інвестиційний клімат, знижує ризики і стимулює довгострокове вкладення капіталу в агропромислові підприємства, що сприяє їх стабільному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності.

Отже, інституціональні підходи виводять інвестиції з – під впливу суто ринкових механізмів та розглядають їх як *соціально – економічний феномен*, що формується під впливом багатьох факторів, зокрема політики, правових норм, суспільної культури та рівня розвитку інститутів.

3. *Теорія сталого розвитку* передбачає, що інвестиції мають бути спрямовані не лише на економічне зростання, а й на збереження природного середовища, розвиток людського капіталу, підвищення соціальної відповідальності підприємств. У сучасній економічній науці та практиці дедалі більше поширення отримує теорія сталого розвитку, яка формує нову парадигму інвестування. На відміну від класичних економічних підходів, де інвестиції розглядаються переважно як засіб досягнення фінансової вигоди, теорія сталого розвитку орієнтує інвестиційний процес на досягнення *триєдиного ефекту: економічного зростання, екологічної безпеки та соціального прогресу* [28].

Сутність цієї теорії полягає у прагненні забезпечити задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Такий підхід набуває особливої актуальності в умовах глобальних викликів – зміни клімату, виснаження природних ресурсів, соціальної нерівності.

Інвестиції в контексті сталого розвитку повинні враховувати:

- *екологічну доцільність*,
- *розвиток людського капіталу*,
- *соціальну відповідальність підприємств* [29 – 31].

На думку Г. Дейлі та Дж. Кобба, традиційна модель ВВП як основного індикатора добробуту суспільства має бути доповнена *еколого–соціальними метриками*, що дозволяє більш повно оцінити ефективність інвестиційної політики з позиції сталого розвитку [32].

У межах концепції ESG (Environmental, Social, Governance) інвестиційні рішення приймаються не лише на основі фінансових показників, а й із урахуванням впливу на довкілля, соціум та якості управління [33].

ESG–критерії дедалі активніше застосовуються міжнародними інвесторами, зокрема у рамках глобальних ініціатив, як – от: Принципи відповідального інвестування ООН (UN PRI).

Крім того, вітчизняні дослідники на чолі з Буркинський Б.В. зазначають, що впровадження принципів сталого розвитку в інвестиційній сфері України сприятиме модернізації економіки, підвищенню її енергоефективності, екологічної безпеки та соціальної стабільності [34].

Отже, на нашу думку, *сталий підхід до інвестицій* – це не лише тенденція, а необхідність, яка вимагає переосмислення стратегій розвитку підприємств та територій.

4. *Комплексальна специфіка* агропромислового виробництва вимагає врахування сезонності, природно – кліматичних факторів, залежності від державного регулювання та участі у глобальних аграрних ланцюгах доданої вартості. Агропромисловий комплекс (АПК) посідає стратегічне місце в національній економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість населення в сільській місцевості. Водночас інвестиційна діяльність у цьому комплексі має виразну *комплексальну специфіку*, що обумовлює необхідність адаптації загальних теоретичних підходів до інвестування та особливостей сільськогосподарського виробництва.

По – перше, сезонність агропромислового виробництва визначає нерівномірність надходження доходів та потребу в довгостроковому плануванні інвестиційних потоків. Інвестування в АПК часто має тривалий горизонт окупності через відкладений характер отримання прибутку, що, згідно з дослідженнями В. Юрчишина, потребує специфічних фінансових інструментів, зокрема аграрних розписок, форвардних контрактів, спеціалізованих кредитних програм [37].

По – друге, аграрне виробництво є високо залежним від природно – кліматичних умов, що обумовлює підвищений рівень ризиків. Нестабільність погодних умов, загроза посух, паводків чи інших форс – мажорних обставин

формує потребу у впровадженні *страхових механізмів та інвестицій у агротехнології*, які підвищують стійкість виробництва (зрошення, кліматично – розумне землеробство) [38; 39].

По – третє, державне регулювання у сфері АПК має вирішальний вплив на інвестиційну привабливість комплексу. Йдеться про систему державних дотацій, пільгового кредитування, податкових стимулів, а також регулювання ринку землі. Як зазначає Гераймович В. Л., стабільність і передбачуваність державної аграрної політики виступає головним чинником формування інвестиційного клімату в галузі [40].

По – четверте, агропромислове виробництво дедалі активніше інтегрується у глобальні аграрні ланцюги доданої вартості, що висуває нові вимоги до інвестицій. Українські виробники вже не лише постачають сировину (зерно, олійні, молочну сировину), а й дедалі частіше беруть участь у переробці, логістиці, трейдингу та експорті готової продукції, що зумовлює необхідність інвестування у логістичну інфраструктуру, сертифікацію продукції, відповідність міжнародним стандартам (НАССР, ISO, GlobalG.A.P.), що підтверджено у працях Кваша С. М., Павленко О. М., Вакуленко В. Л. [41].

Таким чином, на нашу думку, *комплексальна специфіка АПК вимагає врахування множинних факторів – природних, економічних, політичних та інституційних – при формуванні інвестиційної стратегії. Забезпечення сталого розвитку агрокомплексу можливе лише за умови комплексного підходу до інвестування з урахуванням усіх складових агропромислового виробництва.*

В табл. 1.6 узагальнено теоретичні підходи до інвестування в агропромисловий комплекс, а саме представлено класичний, неокласичний, інституційний підходи, теорію сталого розвитку, аграрно – галузевий підхід та доповнено авторським підходом (*інноваційно – цільовим*), який інтегрує положення класичних і сучасних теорій, але робить акцент на *цільовому спрямуванні інвестицій*, яке враховує не лише економічні, але й соціальні,

екологічні та інтеграційні складові відповідно до проблем розвитку агропромислових підприємств України в умовах відновлення.

Таблиця 1.6 – Теоретичні підходи до інвестування в агропромислові підприємства (джерело: доповнено* та узагальнено на основі [23 – 41])

Підхід	Основні положення	Застосування підприємствами агропромислового комплексу
Класичний	Інвестиції залежать від прибутковості, обсягу заощаджень та відсоткової ставки	Оцінка ефективності капіталовкладень, фінансова аналітика
Неокласичний	Орієнтація на граничну продуктивність капіталу, інвестиції – як реакція на зміну цінових сигналів	Оптимізація інвестиційного портфеля підприємства
Інституційний	Роль формальних і неформальних інститутів у стимулюванні або гальмуванні інвестицій	Аналіз впливу державної політики, міжнародної підтримки
Теорія сталого розвитку	Врахування економічних, екологічних і соціальних цілей у процесі інвестування	«Зелені» технології, розвиток сільських територій
Аграрно–галузевий	Урахування сезонності, біологічних ризиків, кліматичних умов	Специфічне планування інвестицій у виробничі цикли
Інноваційно–цільовий*	Орієнтація на сучасні тренди: екологічні, соціально орієнтовані, інноваційні та інтеграційні інвестиції як драйвери відновлення АПК	Формування нової структури інвестиційних потоків у період відновлення, розвиток агрокластерів, кооперативів, партнерських мереж, впровадження «зелених» та цифрових технологій

У науковій літературі сформувалося кілька теоретичних підходів до обґрунтування механізмів активізації інвестиційних процесів, які охоплюють економічні, інституційні, організаційні та соціальні підходи:

1. *Економічний підхід* зосереджує увагу на ефективності використання інвестиційних ресурсів. У межах цього підходу інвестиції розглядаються як фактори зростання продуктивності праці, ресурсозбереження та формування інноваційного агровиробництва. Економісти обґрунтовують необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату шляхом удосконалення системи оподаткування, кредитування, державної підтримки та субсидіювання сільгоспвиробників.

2. *Інституційний підхід* базується на визнанні ролі формальних і неформальних інститутів (законодавство, право власності, система гарантій, довіра між учасниками ринку тощо) у формуванні умов для інвестування в агропромисловий комплекс. У межах цього підходу активізація інвестицій пов'язується з удосконаленням нормативно–правового середовища, розвитком агропромислового страхування, захистом прав інвесторів і мінімізацією корупційних ризиків.

3. *Системно – структурний підхід* передбачає інтеграцію інвестиційної діяльності в систему агропромислового виробництва як цілісного комплексу. Він базується на узгодженні державної, регіональної та корпоративної політики, а також на необхідності синергії між різними формами інвестування – прямими, портфельними, інноваційними, краудфандинговими тощо, де інвестиції виступають інструментом структурної модернізації сільського господарства та підвищення його енергетичної, екологічної й соціальної ефективності.

4. *Інноваційний підхід* розглядає інвестиції як рушій розвитку інновацій у сільському господарстві. Згідно з цим підходом, активізація інвестиційного процесу має забезпечувати впровадження сучасних технологій (точне землеробство, цифрові платформи, біотехнології), розвиток агропромислових кластерів і стартапів, трансфер знань між наукою та виробництвом.

5. *Соціально – орієнтований підхід* підкреслює значення інвестицій для розвитку сільських територій, підвищення якості життя населення, зайнятості та освітнього потенціалу. Згідно з цим підходом, інвестиційна активність повинна супроводжуватися розвитком інфраструктури, соціальних послуг, створенням нових робочих місць і залученням молоді до агробізнесу.

Узагальнюючи, *активізація інвестиційних процесів для агропромислових підприємств потребує комплексного застосування вищезазначених підходів*, що дозволить сформувати ефективну модель інвестиційної політики, спрямовану на відновлення та довгостроковий розвиток агропромислового комплексу в умовах відновлення.

Поняття «інвестиції в агропромислові підприємства» можна визначити як *цілеспрямоване вкладення фінансових, матеріальних, трудових та інтелектуальних ресурсів у сільськогосподарське виробництво, переробку сільгосппродукції, логістику, інфраструктуру та управлінські системи з метою забезпечення сталого розвитку, конкурентоспроможності та продовольчої безпеки.*

Інвестування в агропромислові підприємства є одним з головних чинників забезпечення їх сталого функціонування, модернізації та інтеграції в глобальні продовольчі ланцюги. У широкому розумінні інвестування охоплює процес цілеспрямованого вкладення капіталу в агропромислові підприємства з метою одержання економічного ефекту у вигляді прибутку, соціального результату (створення робочих місць, продовольча безпека) або екологічного ефекту (підвищення ефективності використання природних ресурсів).

З позиції економічної теорії, інвестиції в агропромислові підприємства можуть бути як матеріальними (придбання техніки, спорудження елеваторів, будівництво логістичних об'єктів), так і нематеріальними (інвестиції у ноу – хау, цифрові рішення, інтелектуальні технології, брендинг продукції).

У контексті розвитку агропромислових підприємств інвестування виконує такі функції:

- формування та оновлення основних засобів, а саме інвестиції забезпечують технологічне переоснащення, оновлення парку сільськогосподарської техніки, впровадження енергоефективних рішень;*
- забезпечення конкурентоспроможності, вкладення капіталу сприяє підвищенню продуктивності праці, зниженню витрат, покращенню якості продукції, її відповідності міжнародним стандартам;*
- диверсифікація виробництва, де інвестиції створюють умови для переходу від сировинної моделі до переробки сільгосппродукції, розширення асортименту, розвитку нішевих ринків (мед, ягоди, органіка);*

– залучення іноземного капіталу та інновацій, тобто інвестування відкриває доступ до міжнародних технологій, управлінських практик, фінансових ринків.

Отже, поживлення інвестиційної активності виступає важливим інструментом і дієвим механізмом соціально–економічної трансформації як на рівні окремих регіонів, так і в масштабах національної економіки (рис. 1.7).

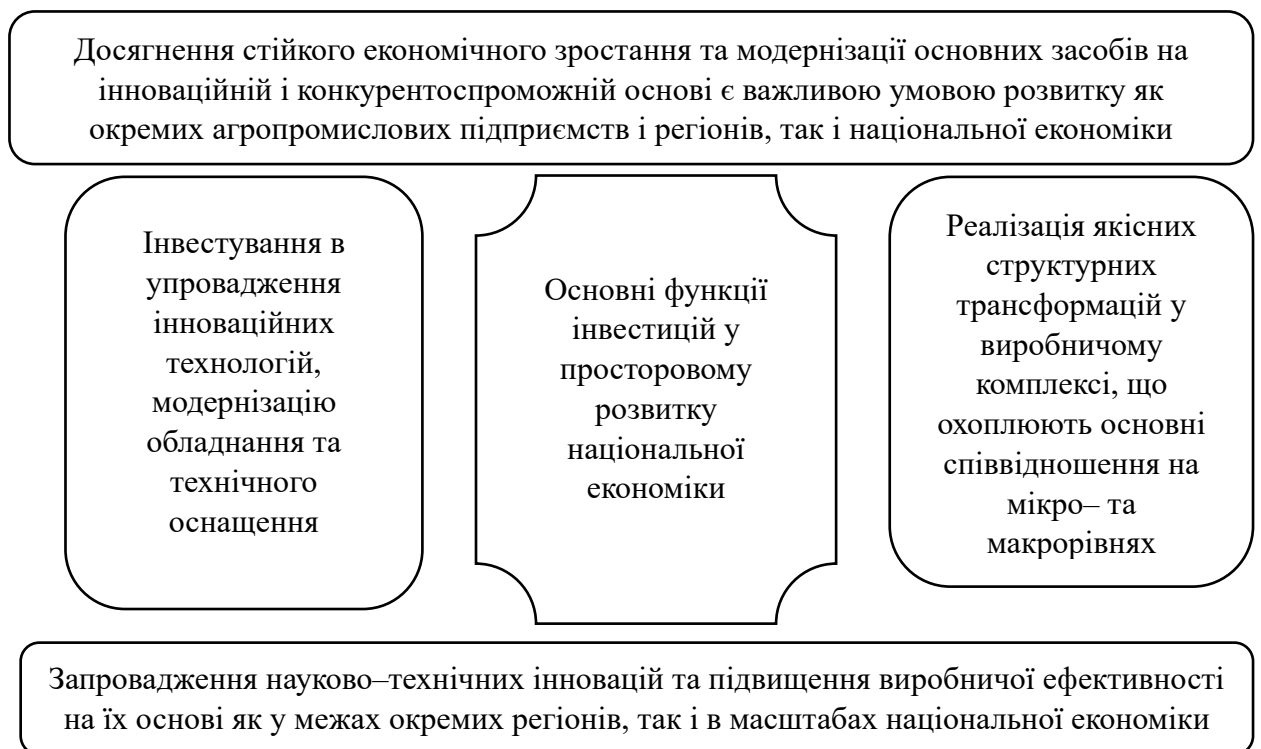

Рисунок 1.7 – Основні функції інвестицій у формуванні просторової структури національної економіки (джерело: складено автором за матеріалами [28; 34; 40])

Особливої уваги заслуговує той факт, що підприємства агропромислового комплексу України характеризуються високим мультиплікативним ефектом: інвестиції в аграрну сферу стимулюють розвиток суміжних галузей (машинобудування, логістики, переробки, хімічної промисловості) та сприяють соціально – економічному розвитку сільських територій. Разом з тим, інвестування в агропромислові

підприємства має низку *специфічних ризиків*, зумовлених природно–кліматичними чинниками, геополітичними загрозами, нестабільністю земельного законодавства, обмеженим доступом до довгострокового фінансування. Тому для досягнення сталого інвестиційного ефекту в агропромисловому комплексі необхідна наявність сприятливого *інституційного середовища* [45], *ефективних механізмів державної підтримки, страхування аграрних ризиків, захисту прав інвесторів* (рис. 1.8).

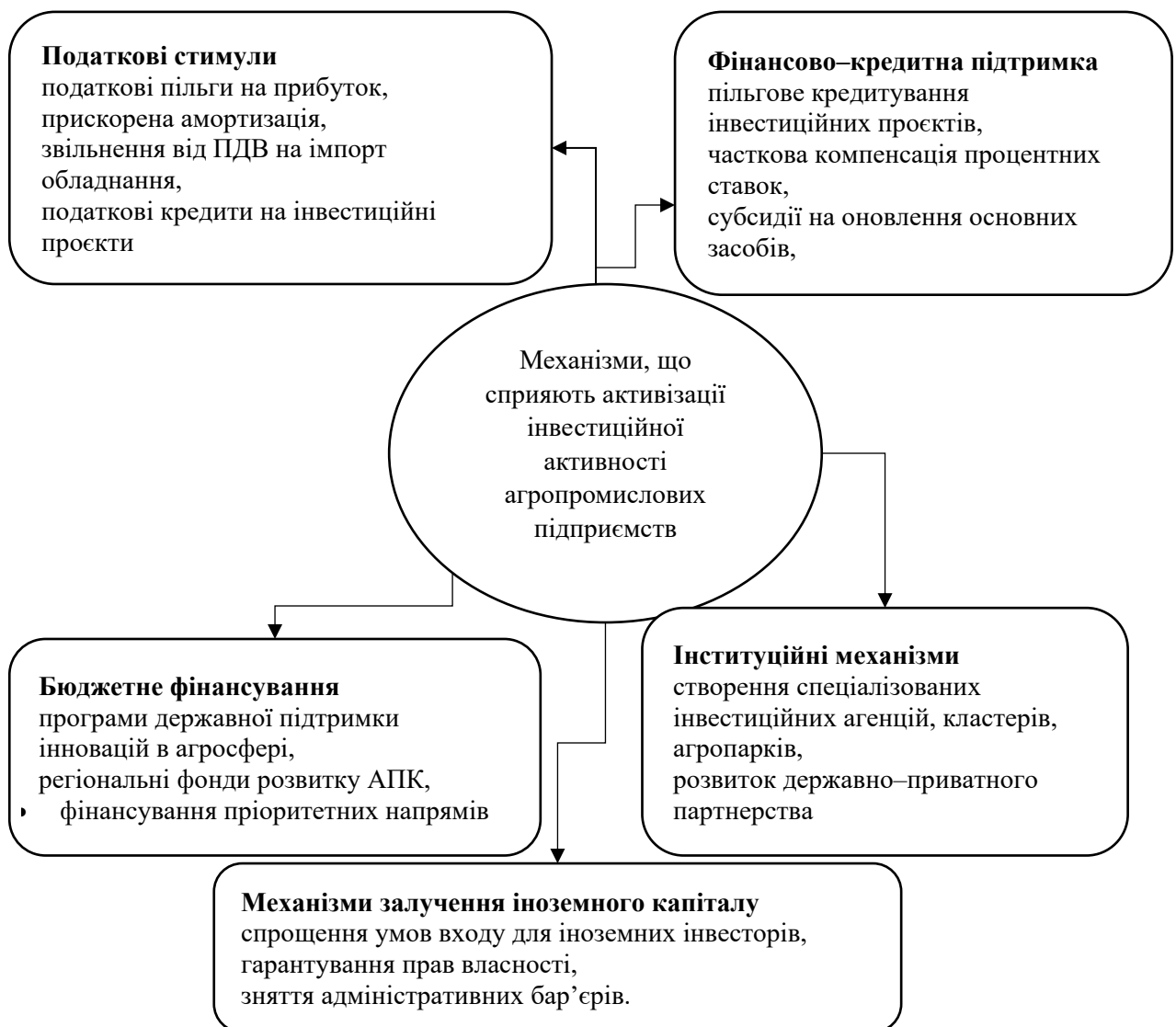

Рисунок 1.8 – Механізми, що сприяють активізації інвестиційної активності агропромислових підприємств (джерело: розробка автора)

Для активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств

важливо, щоб економічна система була орієнтована на інвестиційні потреби, що досягається шляхом впровадження відповідних механізмів, інструментів і підходів.

Отже, інвестування виступає не лише джерелом фінансового забезпечення агропромислового виробництва, але й *стратегічним інструментом його трансформації*, що формує передумови для сталого зростання, продовольчої безпеки та інтеграції України до світового агропромислового простору.

У сучасних умовах *інвестування в агропромисловий комплекс охоплює широкий спектр напрямів*: впровадження інноваційних агротехнологій, розвиток логістичної інфраструктури, цифровізація виробництва, модернізація переробних підприємств, підвищення експортного потенціалу. Особливої актуальності набувають *«зелені» інвестиції*, спрямовані на екологізацію виробництва, зменшення викидів парникових газів і адаптацію до кліматичних змін.

Теоретичні основи інвестування в агропромислове виробництво не можна розглядати поза контекстом *ризик – менеджменту*, адже цей комплекс характеризується високим рівнем невизначеності, що обумовлює потребу в диверсифікації джерел фінансування, державній підтримці та механізмах страхування інвестицій. Розглянемо фактори, що впливають на інвестиційну привабливість агропромислових підприємств (табл. 1.7).

Таблиця 1.7 – Фактори, що впливають на інвестиційну привабливість агропромислових підприємств (*джерело: узагальнено на основі [51 – 53]*)

Група факторів	Конкретні чинники
Економічні	Рівень рентабельності, податкова політика, вартість кредитних ресурсів
Політичні	Стабільність законодавства, державна підтримка, земельна реформа
Соціальні	Рівень зайнятості, наявність кваліфікованих кадрів, соціальна інфраструктура
Природно – кліматичні	Погодні умови, родючість ґрунтів, ризики стихійних лих
Технологічні	Рівень механізації, доступ до інновацій, цифровізація

Наукові уявлення про фактори інвестиційної привабливості в агропромисловому виробництві, особливо з урахуванням воєнного стану, ґрунтуються на комплексному розгляді зовнішніх і внутрішніх факторів, які формують інвестиційний клімат та впливають на прийняття рішень щодо вкладення капіталу.

У воєнний період інвестиційна діяльність характеризується підвищеною невизначеністю, ризиками, пов'язаними з безпекою майна, інфраструктури та персоналу, а також обмеженим доступом до фінансових ресурсів, що призводить до переорієнтації інвестиційних пріоритетів на підтримку стабільності виробництва, забезпечення безперервності технологічних процесів, адаптацію до змін зовнішніх і внутрішніх умов. Водночас, у цей період значну роль відіграють державні механізми підтримки, спрямовані на мінімізацію втрат і стимулювання головних агропромислових підкомплексів.

Поствоєнний період характеризується трансформаціями, що пов'язані з відновленням і модернізацією виробничого потенціалу, переосмисленням стратегії інвестування з урахуванням нових безпекових, соціальних та екологічних вимог. Особлива увага приділяється впровадженню інноваційних та ресурсозберігаючих технологій, розвитку соціальної інфраструктури та створенню сприятливого інвестиційного клімату, що забезпечує довгострокову стійкість агропромислових підприємств.

Таким чином, сучасні наукові підходи до вивчення факторів інвестиційної активності в агропромислові підприємства зосереджують увагу на необхідності інтеграції економічних, безпекових, соціальних і екологічних напрямів, що формують нові виклики та пріоритети в управлінні інвестиційними процесами в умовах воєнних і поствоєнних трансформацій, що сприяє розробці адаптивних інвестиційних стратегій, здатних забезпечити стабільний розвиток галузі та її конкурентоспроможність у майбутньому.

В сучасних умовах усе більшої уваги набувають *екологічні (зелені) та соціально орієнтовані інвестиції*, що в аграрному комплексі мають стратегічне значення для формування стійких агропродовольчих систем.

Екологічні (зелені) та соціально орієнтовані інвестиції – це інструменти сталого розвитку, що поєднують економічну вигоду з позитивним впливом на довкілля, суспільство або обидва напрями одночасно. Розглянемо їх окремо та з прикладами.

Екологічні (зелені) інвестиції – це вкладення капіталу в проєкти, які сприяють охороні довкілля, енергоефективності, зменшенню викидів парникових газів, переходу до відновлюваних джерел енергії тощо. *Метою є* зменшити негативний вплив на екосистеми; стимулювати «зелену економіку»; виконати міжнародні зобов'язання щодо кліматичних змін (Парижська угода тощо); створити нові «зелені» робочі місця. *Основними напрямами є* альтернативна енергетика (сонячна, вітрова, гідро); енергоефективні технології; управління відходами та переробка; чистий транспорт (електромобілі, гібриди, громадський транспорт); відновлення екосистем та заліснення [43; 44].

Соціально орієнтовані інвестиції – це інвестиції, спрямовані на створення соціального ефекту – покращення життя певних груп населення, підтримку освіти, охорони здоров'я, інклюзії, розвиток локальних громад тощо. *Мета їх* боротися з бідністю, безробіттям, дискримінацією; підвищити рівень доступу до базових соціальних послуг; розвивати людський капітал; сприяти регіональній рівності та згуртованості. Такі інвестиції покликані забезпечити позитивний соціальний ефект, часто з акцентом на локальні громади. *Основні напрями* включають соціальне підприємництво; інвестиції в освіту та охорону здоров'я; інфраструктура для маломобільних груп; житло для соціально вразливих категорій; підтримка ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю [45 – 47].

Таблиця 1.8 – Порівняльна характеристика «зелених» та соціально орієнтованих інвестицій (джерело: авторська розробка)

Критерій	«Зелені» інвестиції	Соціально орієнтовані інвестиції
Основна мета	Екологічна стійкість, зниження шкоди довкіллю	Покращення умов життя людей, розвиток людського капіталу
Сфера дії	Енергетика, транспорт, відходи, будівництво, агроекологія	Освіта, охорона здоров'я, інклюзія, зайнятість, підтримка вразливих груп
Типовий ефект	Зменшення викидів CO ₂ , економія енергії, чисті технології	Соціальна згуртованість, подолання бідності, доступ до послуг
Основні інструменти	Зелені облігації, державні програми, фонди відновлюваної енергії	Соціальні облігації, інвестиції впливу (impact investing), програми розвитку громад
Приклади у світі	Програма «Green Deal» (ЄС), відновлювані електростанції	Social Impact Bonds (Велика Британія), Acumen Fund (США), Grameen Bank (Бангладеш)
Приклади в Україні	Сонячні панелі у школах, електробуси в містах, підтримка енергоефективного житла	Інклюзивні школи, житло для ВПО, соціальні підприємства
Цільова аудиторія	Екологічно свідомі інвестори, державні органи, «зелені» підприємства	Соціально орієнтовані інвестори, урядові та донорські організації
Взаємодія з ESG	«Е» — Environmental (природне середовище)	«S» – Social (суспільство)
Ризики	Технічні ризики інновацій, регуляторна невизначеність	Важко вимірюваний ефект, тривалий період окупності
Фінансова привабливість	Середня або висока за підтримки держави або грантів	Помірна або низька, але зростає завдяки імпаکت – інвестуванню

Зв'язок між «зеленими» та соціально орієнтованими інвестиціями. У сучасній практиці поширені *ESG – інвестиції* (Environmental, Social, Governance – екологічні, соціальні та управлінські фактори). Інвестори аналізують не лише фінансову дохідність, а й *нематеріальні ефекти* – вплив на планету й суспільство. Попри відмінності, обидва типи інвестицій реалізуються з урахуванням ESG – критеріїв (Environmental, Social, Governance), а також підтримуються такими міжнародними інституціями, як ООН, Європейська комісія, OECD тощо. Водночас існують ризики – від відсутності уніфікованих стандартів до зростаючої кількості випадків «*greenwashing*» або формального дотримання критеріїв сталості без реального впливу [49; 50]. Прикладом інтегрованого підходу є будівництво

доступного житла з енергоощадними технологіями для внутрішньо переміщених осіб в Україні – одночасно соціальний і зелений проєкт. Для агропромислового комплексу, який є чутливим до екологічних і соціальних проблем, баланс між цими видами інвестицій особливо актуальний, адже він потребує одночасної підтримки як природних ресурсів, так і сільських громад.

Отже, екологічні та соціальні орієнтовані інвестиції – це сучасний тренд, що поєднує економіку, етику та стратегію сталого розвитку. В умовах повоєнної відбудови України ці типи інвестування мають важливе значення для зміцнення соціального капіталу та переходу до «зеленої» економіки. Тобто, методологічна база аналізу інвестування в розвиток агропромислових підприємств ґрунтується на системному підході, що охоплює економічні, соціальні, екологічні та управлінські напрями, що дозволяє не лише оцінювати ефективність залучених інвестицій, а й формувати стратегії розвитку галузі на основі реальних потреб та ресурсного потенціалу. Науково – теоретичне підґрунтя інвестування в розвиток агропромислових підприємств формує багатовимірну концептуальну базу для подальших прикладних досліджень, розроблення моделей оцінки ефективності інвестицій, а також обґрунтування стратегій залучення інвестиційних ресурсів з урахуванням як національної, так і глобальної кон’юнктури.

У процесі дослідження науково – теоретичних підходів до активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві з’ясовано, що інвестиції відіграють головну роль у забезпеченні сталого розвитку агропромислових підприємств, модернізації виробництва, впровадженні інноваційних технологій та підвищенні ефективності використання ресурсів.

Узагальнення наукових підходів до визначення сутності інвестицій засвідчує їхню багатогранність – від трактування як форми вкладення капіталу до розуміння інвестицій як інструменту структурних трансформацій в агропромисловому виробництві. Активізація інвестиційних процесів

потребує ефективної взаємодії механізмів державного регулювання, стимулюючої податкової політики, доступного кредитування, сприятливого інвестиційного клімату та розвитку інфраструктури підтримки агробізнесу.

Встановлено, що в умовах трансформації економіки та глобальних викликів зростає значення не лише економічної ефективності інвестицій, а й їхньої екологічної та соціальної відповідальності. Теоретичні підходи до активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві дедалі більше орієнтуються на забезпечення збалансованого розвитку, що передбачає гармонізацію виробничих інтересів із потребами охорони довкілля та соціальної стабільності в сільських територіях.

Інвестиції в агропромислові підприємства повинні бути спрямовані не тільки на технічне переоснащення та підвищення продуктивності, а й на впровадження ресурсозберігаючих, біоорієнтованих технологій, розвиток «зеленої» енергетики, відновлення родючості ґрунтів, адаптацію до змін клімату. Соціально орієнтовані інвестиції мають на меті створення нових робочих місць, покращення умов праці та розвиток місцевої інфраструктури.

Отже, активізація інвестиційних процесів у агропромислові підприємства на сучасному етапі має базуватися на інтеграції принципів сталого розвитку, соціально – відповідального підприємництва та інноваційного екологічного мислення. Наукове осмислення і систематизація теоретичних засад інвестування в агропромислові підприємства створює основу для формування ефективних інструментів впливу на інвестиційну активність їх і забезпечення їхньої довгострокової конкурентоспроможності в умовах трансформаційної економіки, що забезпечить не лише економічну віддачу, а й сприятиме формуванню соціально орієнтованої моделі агровиробництва, здатної відповідати на виклики майбутнього.

1.3 Зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс економіки

Актуальність вивчення зарубіжного досвіду стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс економіки зумовлена низкою основних чинників, що мають значення як для національної економічної політики, так і для забезпечення сталого розвитку агропромислової сфери в Україні, особливо в умовах воєнного та поствоєнного відновлення.

По – перше, агропромисловий комплекс у багатьох розвинених країнах розглядається як стратегічно важлива галузь, тому стимулювання інвестицій в агропромислове виробництво є невід’ємною частиною державної політики. Системи підтримки в таких країнах, як США, Франція, Нідерланди, Канада, Польща, вирізняються високим рівнем інституційного забезпечення, податкового стимулювання, державного гарантування та розвитку інноваційної інфраструктури, що забезпечує стабільне зростання обсягів капіталовкладень і формує високий рівень продовольчої безпеки.

По – друге, зарубіжна практика демонструє ефективні інструменти залучення «зелених» інвестицій, соціально відповідального бізнесу та публічно–приватного партнерства, що особливо актуально для України в контексті євроінтеграції та виконання зобов’язань за Цілями сталого розвитку. Досвід ЄС, зокрема у сфері розвитку сільських територій через інвестиційні фонди та програми підтримки агроінновацій, може бути адаптований до українських реалій.

По – третє, аналіз зарубіжного досвіду дозволяє виявити системні підходи до зниження ризиків інвестування, зокрема через державне страхування, створення спеціалізованих агентств, доступ до дешевих кредитів, розвиток агропромислового страхування та кластерних ініціатив. Такий досвід є цінним для трансформації інвестиційної політики в агропромисловому комплексі України, де інвестори стикаються з високою

волатильністю, нестачею фінансових ресурсів і обмеженим доступом до інфраструктури.

Отже, вивчення та адаптація зарубіжного досвіду стимулювання інвестицій в агропромисловий комплекс є важливим елементом формування сучасної аграрної політики України, яка повинна відповідати викликам воєнного та поствоєнного періодів, забезпечувати відновлення, конкурентоспроможність та екологічну стійкість сільського господарства.

У країнах Європейського Союзу основним інструментом стимулювання інвестицій виступає Спільна аграрна політика (*Common Agricultural Policy – CAP*) [56], яка реалізується через прямі субсидії, грантові програми та інвестиційне співфінансування за рахунок коштів Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD). Поточна програма на 2023 – 2027 рр. передбачає спрямування понад 386 млрд. євро, з яких приблизно 40% спрямовано на підтримку екологічно сталого розвитку, модернізацію агропідприємств, цифровізацію сільського господарства та підтримку молодих фермерів. Через Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (EAFRD) надаються субсидії та гранти на оновлення техніки, розвиток локальної переробки та впровадження ресурсозберігаючих технологій. Значну увагу приділено фінансуванню модернізації агровиробництва, цифровізації, розвитку органічного землеробства та переходу до низьковуглецевих технологій. У фокусі – підтримка малих і середніх фермерських господарств, інноваційних аграрних стартапів, кооперації й інтеграції ланцюгів створення доданої вартості.

Німеччина є прикладом країни з розвиненою системою підтримки сільського господарства, яка поєднує фінансові, інституційні та інноваційні інструменти стимулювання інвестицій. Її досвід демонструє, як скоординована державна політика та ефективне використання ресурсів Європейського Союзу здатні забезпечити сталий розвиток агропромислового комплексу, підвищення його конкурентоспроможності та екологізації. Одним

із основних інструментів є державні програми фінансової підтримки. У 2022р. Федеральне міністерство продовольства та сільського господарства Німеччини запровадило спеціальну програму грантового фінансування в обсязі понад 800 млн. євро, орієнтовану на підтримку малих і середніх аграрних підприємств. Метою програми було стимулювання інвестицій у модернізацію виробництва, запровадження кліматично нейтральних та енергоефективних технологій, а також підвищення рівня захисту довкілля. У межах цієї програми аграрії могли отримати часткову компенсацію витрат на закупівлю сучасної техніки та обладнання, впровадження цифрових систем управління, біоенергетичних установок тощо. Гранти надавалися в поєднанні з пільговим кредитуванням через державний банк Rentenbank, що дозволяло зробити інвестиції доступними навіть для фермерів із невеликим капіталом [57].

Окрему роль у стимулюванні аграрних інвестицій відіграє спільна сільськогосподарська політика Європейського Союзу (CAP), в рамках якої Німеччина щорічно отримує близько 6,2 млрд. євро. Ці кошти спрямовуються як на прямі дотації фермерам, так і на підтримку розвитку сільських територій. Особлива увага приділяється впровадженню екологічно обґрунтованих практик (еко-схем), таких як відновлення біорізноманіття, покращення якості ґрунтів, скорочення викидів парникових газів. Такий підхід стимулює інвестування у сталий розвиток та адаптацію сільського господарства до змін клімату. Інноваційним напрямом державної підтримки стала стимуляція агро – фотовольтаїки (Agri – PV) – поєднання вирощування сільськогосподарських культур із генерацією сонячної енергії. Уряд створив сприятливі умови для розвитку таких проєктів, зокрема гарантований доступ до електромереж, пільгові тарифи на «зелену» електроенергію та інвестиційні бонуси, що дозволяє фермерам отримувати додатковий дохід, одночасно підвищуючи енергетичну незалежність та екологічну стійкість господарства [56].

Таким чином, досвід Німеччини демонструє ефективну інтеграцію фінансових, інституційних і екологічних інструментів стимулювання інвестицій у сільське господарство. Застосування таких підходів сприяє не лише економічному зростанню агрокомплексу, а й його трансформації у бік сталості, інновацій та соціальної відповідальності.

У *Сполучених Штатах Америки* пріоритетним є розвиток фінансово – кредитних механізмів підтримки сільськогосподарських виробників, зокрема через Агентство сільськогосподарського обслуговування (FSA), Програму розвитку сільських територій (USDA Rural Development) та державне страхування врожаю. У США значну роль у стимулюванні приватних інвестицій у сільське господарство відіграє програма *USDA REAP (Rural Energy for America Program)*, яка забезпечує грантову та кредитну підтримку агровиробників, спрямовану на впровадження енергоефективних технологій та відновлюваних джерел енергії. Програма дозволяє агропідприємствам зменшити експлуатаційні витрати та підвищити конкурентоспроможність, водночас сприяючи екологічній модернізації аграрної інфраструктури. Суттєве значення мають федеральні та штатні інвестиційні стимули, включаючи податкові пільги, гарантії за позиками, підтримку агроінфраструктури та логістики. Увагу зосереджено на стійкості аграрних систем до кліматичних змін та підтримці фермерських інновацій [58; 59].

У *Канаді* реалізується програма *Canadian Agricultural Partnership*, яка включає інвестиційні стимули на федеральному та провінційному рівнях. Вона охоплює напрямки підвищення біобезпеки, адаптації до кліматичних змін, покращення логістики та розвитку сільськогосподарських інновацій. Наприклад, у провінції *Онтаріо* сільськогосподарські виробники мають доступ до фінансування модернізації ферм, розвитку цифрових технологій, зокрема точного землеробства [60].

Канада та Австралія демонструють ефективне поєднання державної політики, наукових досліджень та ринкових інструментів. Особлива увага приділяється розвитку агротехнологій, водозберігаючих систем, експортного

потенціалу та екологічно відповідального землеробства. Важливу роль відіграють аграрні дослідницькі центри, агроінноваційні кластери, а також цифрові платформи для залучення інвестицій у фермерські господарства [60; 61].

У країнах Центрально – Східної Європи, зокрема Польщі, Чехії, Литві та Угорщині, успішно поєднано державну підтримку з інструментами європейського фінансування. Польща, як одна з лідерів, активно використовує інвестиційні фонди ЄС для модернізації сільського господарства, розвитку кооперації, підтримки молодих фермерів і підвищення конкурентоспроможності агропромислового бізнесу. Створення агротехнологічних парків, дотаційних програм та спрощення процедур залучення інвестицій стало поштовхом для активізації внутрішніх та зовнішніх капіталовкладень.

Світова практика демонструє багатоформатність інструментів державного втручання у сферу інвестиційного розвитку аграрної сфери – від прямих фінансових стимулів (дотації, субсидії, податкові пільги) до підтримки через нефінансові механізми (освітні програми, технічна допомога, сприяння інноваціям). Основну роль при цьому відіграє державна політика, яка має забезпечити стабільне інвестиційне середовище, підтримати конкурентоспроможність агропромислового виробництва та сприяти сталому розвитку сільських територій.

У цьому контексті доцільно проаналізувати приклади реалізації ефективних державних і міждержавних програм, що забезпечують комплексну підтримку агропромислового комплексу, зокрема в частині *активізації екологічно та соціально відповідальних інвестицій*. Зміни клімату, деградація ґрунтів, обмеженість природних ресурсів і зростання суспільних вимог до сталого розвитку зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до державної та міжнародної підтримки сільського господарства. *Міжнародні організації, інститути розвитку та фінансові установи розробляють та впроваджують комплексні програми, що*

поєднують фінансові інструменти з екологічними та соціальними механізмами стимулювання.

Розглянемо міжнародні програми, що забезпечують комплексну підтримку агропромислового комплексу, з особливим акцентом на екологічно та соціально орієнтовані інвестиції.

Однією з наймасштабніших та найвпливовіших програм підтримки агрокомплексу є *Спільна аграрна політика ЄС (Common Agricultural Policy, CAP)*. Вона надає прямі субсидії сільгоспвиробникам, а також фінансує програми розвитку сільських територій, зосереджуючи увагу на екологічних напрямках. Стимулювання органічного землеробства, обмеження використання пестицидів і добрив, а також заходи з відновлення природних екосистем є головними складовими політики [56].

У межах *Європейського зеленого курсу (European Green Deal)* ЄС розроблено стратегію *«Від ферми до виделки» (Farm to Fork Strategy)*, яка є комплексною ініціативою, що охоплює весь агропродовольчий ланцюг – від виробництва до споживання. Дана стратегія спрямована на трансформацію системи харчування з урахуванням екологічної стійкості, зменшення викидів парникових газів, відповідальне використання ресурсів, збереження біорізноманіття і поліпшення соціальної справедливості, зокрема умов праці у сільському господарстві.

В межах співпраці України зі США, реалізується програма *USAID «АГРО» (2020 – 2025)*, яка є прикладом міждержавної ініціативи комплексної підтримки агрокомплексу із акцентом на розвиток сталих моделей господарювання. Програма спрямована на підтримку малих та середніх фермерських господарств, розвиток аграрних кластерів, гендерну інклюзію та підвищення енергоефективності виробництва. Завдяки цій програмі було створено більше 20 агрокластерів, що сприяє консолідації ресурсів, покращенню маркетингових можливостей і розширенню експортних поставок [58; 59].

Таблиця 1.9 – Міжнародні програми підтримки агропромислового комплексу з екологічним і соціальним фокусом (джерело: складено автором на основі [57 – 76])

Назва програми	Організація, країна	Основні інструменти підтримки	Екологічний та соціальний напрями	Основні результати
CAP – Спільна аграрна політика ЄС (Common Agricultural Policy)	ЄС	Прямі виплати, агроекологічні субсидії, програми розвитку села	Зелені вимоги, підтримка дрібних фермерів, збереження біорізноманіття	Зростання площ під органікою, зниження викидів
EU Green Deal: «Від ферми до виделки» (Farm to Fork Strategy)	ЄС	Фінансування сталих технологій, інвестиції в інновації	Сталий ланцюг поставок, зменшення пестицидів, соціальна справедливість	Підвищення екологічних стандартів у виробництві
Програма USAID «АГРО» (2020 – 2025)	США, Україна	Гранти, технічна допомога, розвиток кластерів	Енергоефективність, гендерна інклюзія, підтримка підприємств	Створення агрокластерів, зростання експорту
Програма ЄБРР з фінансування сталого агробізнесу	ЄБРР	Пільгове кредитування, інвестиційне консультування	Зменшення вуглецевого сліду, екологічна сертифікація	Впровадження ISO, органічної сертифікації
IFC Climate Smart Agriculture Projects	IFC (Група Світового банку)	Інвестиції, пільгові позики, управлінські поради	Скорочення CO ₂ , збереження ґрунтів, стале управління водою	Моделі «зелених» агропідприємств в Україні та світі
FAO – Програма з розвитку сталого землеробства	FAO (ООН)	Технічна допомога, політичні рекомендації, тренінги	Адаптація до клімату, агроекологія, боротьба з деградацією земель	Створення агроєкосистем, зміцнення продовольчої безпеки
Програма GEF – Глобальний екологічний фонд	ООН, Світовий банк	Гранти на проекти зі збереження довкілля в АПК	Відновлення ландшафтів, стале землекористування	Проекти в Україні з управління водними ресурсами
Horizon Europe: Кластери з продовольства та довкілля	ЄС	Фінансування наукових досліджень, інновацій	Біотехнології, кліматично нейтральне виробництво	Створення високотехнологічних агроінновацій
GIZ – Програма «Сприяння зеленому відновленню в Україні»	Німеччина, Україна	Консалтинг, навчання, пілотні проекти	Екологізація АПК, інклюзія, підтримка сталих практик	Модернізація підприємств, розбудова людського капіталу
Програма OECD з підтримки сільського господарства	OECD	Моніторинг, політичні рекомендації, аналітика	Прозорість політики, гендерна чутливість, ESG-орієнтація	Формування політик сталого розвитку у країнах – партнерах

Фінансові установи міжнародного рівня, такі як *Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР)* та *Міжнародна фінансова корпорація (IFC)* – член Групи Світового банку, надають кредитні ресурси, консультаційні послуги та підтримку у впровадженні кліматично орієнтованих проєктів в агропромисловому комплексі. Зокрема, ЄБРР пропонує пільгове кредитування та підтримку інвестицій у модернізацію виробництва з акцентом на енергоефективність, екологічну сертифікацію (GAP, органічна продукція) і зниження вуглецевого сліду. IFC розвиває проєкти з «кліматично розумного» землеробства, які передбачають комплексні заходи з покращення управління ґрунтами, водними ресурсами, зниження ризиків та адаптації до змін клімату.

Організація ООН з продовольства та сільського господарства (FAO) виступає провідним міжнародним партнером у розробці методологічної бази і політичних рекомендацій для сталого сільського господарства. Вона забезпечує технічну підтримку, аналітику та навчання фахівців у сфері агроєкології, адаптації до кліматичних змін та відновлення деградованих земель. В Україні за участі FAO реалізовані проєкти, спрямовані на поліпшення управління водними ресурсами, розвиток агроєкосистем і підвищення продовольчої безпеки [62; 63].

Глобальний екологічний фонд (GEF) фінансує проєкти, які пов'язані зі збереженням довкілля, відновленням ландшафтів та сталим землекористуванням. Програми GEF в Україні орієнтовані на комплексне управління природними ресурсами в аграрному комплексі, що включає заходи з оптимізації водокористування та боротьби з ерозією ґрунтів.

Німецьке агентство міжнародного співробітництва (GIZ) реалізує в Україні програму «Сприяння зеленому відновленню», яка поєднує екологічну модернізацію агропромислового виробництва з розвитком людського капіталу і формуванням інклюзивних бізнес – моделей. GIZ підтримує впровадження сталих практик, що підвищують екологічну ефективність і соціальну відповідальність підприємств [57].

Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD) забезпечує моніторинг аграрної політики, аналітичні дослідження та рекомендації для формування прозорих, соціально відповідальних і екологічно орієнтованих стратегій у сільському господарстві [64].

Досвід міжнародних програм свідчить, що ефективна підтримка агропромислового комплексу у сучасних умовах неможлива без комплексного підходу, що поєднує економічні стимули, екологічні стандарти та соціальні компоненти.

Отже, на основі проведеного дослідження *пропонуємо для підприємств агропромислового комплексу України такі рекомендації:*

- необхідність інтеграції «зелених» вимог та соціальних критеріїв у систему державної підтримки агрокомплексу, що стане стимулом для переходу до сталих моделей виробництва;
- активізація співпраці з міжнародними організаціями та фінансовими інститутами для отримання технічної, консультаційної та фінансової допомоги;
- розвиток інституційної спроможності, у тому числі через навчальні програми, консультації та впровадження передових практик у галузі агроекології і соціальної відповідальності;
- врахування регіональних особливостей у реалізації програм підтримки, що дозволить оптимізувати використання природних ресурсів і підвищити ефективність заходів;
- підтримка інноваційних технологій та цифровізації як засобу досягнення цілей сталого розвитку в агропромисловому комплексі.

Провідні держави використовують широкий спектр державних та міждержавних програм для стимулювання інвестицій з урахуванням екологічних, соціальних та економічних чинників. У цьому контексті надзвичайно цінним є вивчення зарубіжного досвіду для адаптації передових практик до національних умов України. У табл. 1.10 представлено порівняльний аналіз заходів державної підтримки агропромислового

комплексу в різних країнах, зокрема щодо стимулювання екологічно та соціально відповідальних інвестицій.

Таблиця 1.10 – Порівняльна характеристика пріоритетних заходів державного регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі (джерело: сформовано автором на основі [57 – 61; 73 – 77])

Країна	Пріоритетні заходи державного регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі	Спрямованість	Оцінка інтенсивності (від 1 до 5 балів)
США	Податкові стимули, державні гарантії, підтримка НДДКР, інвестиції в біоенергетику та сталу інфраструктуру	Економічна, екологічна	5
Німеччина	Субсидії на органічне землеробство, програми біоенергетики, підтримка цифровізації та «зелених» технологій	Екологічна	5
Китай	Інвестування в агротехнопарки, технокластери, екологічне землеробство, підтримка аграрних стартапів	Економічна, екологічна	5
Канада	Фінансова підтримка сталих ферм, гранти на зменшення вуглецевого сліду, зелені податкові кредити	Екологічна, соціальна	4
Франція	Дотації на відновлення ґрунтів, підтримка молодих фермерів, просування сталих практик	Екологічна, соціальна	4
Польща	Програми розвитку сільських територій, гранти на модернізацію та енергоефективність	Економічна	4
Індія	Пільгові кредити, державна підтримка систем зрошення, цифрові платформи для фермерів	Економічна, соціальна	4
Бразилія	Кредитування механізації, розвиток агроланцюгів, підтримка малого фермерства	Економічна, соціальна	4
Аргентина	Податкові пільги, інвестиції в біоенергетику, адаптація до кліматичних змін	Екологічна	3
Україна	Компенсація процентних ставок, часткова підтримка проєктів за критеріями ESG, участь у програмах ЄС (EU4Climate, Green Recovery)	Екологічна, економічна	3

Отже, аналізуючи таблицю, слід відмітити основні складові міжнародних програм:

1. *податкові та фінансові стимули.* У США та Канаді широко застосовуються податкові кредити, державні гарантії та дотації, спрямовані на зменшення ризиків інвестування в агрокомплекс, особливо в проекти з підвищеною екологічною складовою;

2. *інституційна підтримка інновацій.* У Китаї, Німеччині та Франції активно діють аграрні технопарки, стартап – інкубатори, системи цифрового консалтингу, залучення інвестицій супроводжується державними програмами інноваційного супроводу;

3. *стимулювання молодих фермерів і малих виробників.* Франція, Бразилія та Індія виділяються цільовою підтримкою молоді та дрібних фермерських господарств через пільгові кредити, освіту, технічну допомогу;

4. *інтеграція екологічних стандартів.* У країнах ЄС (Німеччина, Франція, Польща) системно впроваджуються «зелені» субсидії та екосхеми, відповідно до європейської політики Green Deal;

5. *комплексність програм.* Найвищі оцінки інтенсивності державного регулювання отримали країни, де поєднуються податкові, кредитні, інституційні та екологічні інструменти, зокрема США, Німеччина, Китай.

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що ефективна державна політика у сфері стимулювання інвестицій в сільське господарство має спиратися на міжгалузеву синергію – інтеграцію економічної, екологічної та соціальної складових. Успішні моделі включають:

- цільові програми для ESG–інвестицій;
- грантову підтримку інноваційних аграрних проєктів;
- пільгове кредитування для малих та середніх підприємств;
- цифрову трансформацію фермерства через державні платформи;
- створення кластерів сталого розвитку в сільських територіях.

Для України важливо адаптувати перераховані підходи з урахуванням воєнного стану і потреб відбудови сільських громад. Пріоритетними напрямками мають стати розвиток біоенергетики, ESG–стимули, цифрове управління агровиробництвом і програми для молоді.

Проведений аналіз дає змогу виокремити кілька типових моделей державної підтримки інвестицій у сільське господарство:

1. *Англо – американська модель* (США, Канада) звертають увагу на фінансові стимули, мінімізацію інвестиційних ризиків та розвитку аграрних інновацій, у тому числі з екологічним компонентом. У цих країнах широко використовуються гарантії, знижки на страхування, пряма підтримка інновацій.

2. *Європейська модель* (Німеччина, Франція, Польща) ґрунтується на поєднанні дотацій, інституційної підтримки органічного виробництва та соціально відповідального фермерства. Особлива увага приділяється інтеграції екологічних інвестицій у межах спільної аграрної політики ЄС.

3. *Азійська модель* (Китай, Індія) демонструє активну участь держави в інфраструктурному забезпеченні та цифровій трансформації агропромислового виробництва. Тут переважають довгострокові програми будівництва агропарків, каналів зрошення, платформи електронної торгівлі.

4. *Латиноамериканська модель* (Бразилія, Аргентина) орієнтована на підтримку експортно зорієнтованого агробізнесу, розвиток біоекономіки та зниження вартості виробництва через механізацію.

5. *Українська модель*, яка формується в умовах воєнного стану, характеризується фрагментарністю та залежністю від зовнішньої фінансової підтримки. *Наразі пріоритет надається точковим компенсаційним механізмам, що потребують подальшої систематизації, зокрема через запровадження «зелених» інвестицій та ESG – орієнтованих стратегій.*

Узагальнюючи, слід зазначити, що найбільш ефективними виявилися ті стратегії державного регулювання, які:

- поєднують фінансову підтримку із стимулюванням сталого розвитку;
- забезпечують інфраструктурне підґрунтя для інвестицій (технопарки, цифрові системи);
- мають довгострокову візію екологізації агрокомплексу;

– створюють інституційні умови для прогнозованого інвестиційного середовища.

Тому, для України важливим є вивчення досвіду таких країн, як Польща, Франція та Канада, які в умовах обмежених ресурсів спромоглися активізувати інвестиційні потоки через синергію екологічних, соціальних та економічних пріоритетів. Отже, можемо зробити висновок, що ефективні моделі регулювання у провідних країнах поєднують державні фінансові стимули, такі як гранти, кредитні гарантії та податкові преференції – для зменшення ризиків інвестування; еко – схеми та сільськогосподарські програми охорони навколишнього середовища – для стимулювання ESG – практик; інституційна підтримка через підтримку агротехнологічних кластерів, цифрові платформи та партнерські програми.

Тому, для агропромислових підприємств України доцільно запровадити національні еко – схеми; розвивати державно – приватні моделі інвестування («зелена» енергетика, технопарки) на прикладі Китаю та Німеччини; створити програми доступного кредитування для ESG – ініціатив, враховуючи досвід США; активно використовувати цифрові платформи, що покращують доступ та прозорість для фермерів; створювати інституційну спроможність в областях консалтингу, агроєкології, адаптації до кліматичних змін через співпрацю з міжнародними донорами (GIZ, FAO, СБРР).

Розглянемо характеристику найбільших міжнародних аграрних інвестиційних фондів та організацій, які активно підтримують розвиток агропромислового комплексу, зокрема в країнах, що розвиваються.

Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку (IFAD) – це спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, спрямована на подолання бідності і голоду в сільських районах країн, що розвиваються. IFAD інвестує у розвиток дрібних фермерів і сільських громад, сприяє впровадженню інноваційних агротехнологій, покращенню інфраструктури та доступу до ринків. Фонд фінансується внесками країн – членів та

міжнародних донорів і реалізує проєкти в багатьох країнах Африки, Азії та Латинської Америки [65].

Таблиця 1.11 – Характеристика міжнародних аграрних інвестиційних фондів та організацій, які підтримують розвиток агропромислового комплексу (джерело: сформовано автором на основі [65 – 71])

Назва фонду, організації	Основні цілі та напрями діяльності	Джерело фінансування	Приклади підтримки агрокомплексу
IFAD (Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку)	Підтримка дрібних фермерів, розвиток сільських територій, продовольча безпека	Внески країн–членів, міжнародні донори	Проекти модернізації ферм та іригаційних систем в Україні, Ефіопії
World Bank Group (Світовий банк)	Інфраструктура, доступ до фінансів, агроінновації, сталий розвиток	Країни–члени, облігації	Програми розвитку агропромислового комплексу в Україні, Африці, Індії
EBRD (Європейський банк реконструкції та розвитку)	Інвестиції в агропромисловий комплекс, підтримка агрокомпаній	Приватні інвестори, донори, капітал банку	Кредити агрокомпаніям України, підтримка експортного потенціалу
FAO Investment Centre	Консалтинг, супровід інвестпроектів, розробка політик	Бюджет FAO, співпраця з іншими фондами	Аналіз агроінвестицій в Україні, Молдові
GAFSP (Глобальна програма фінансування сільського господарства)	Покращення доступу до фінансування для фермерів, розвиток агроланцюгів	Світовий банк, США, Канада, Нідерланди, донори	Підтримка дрібного фермерства в Африці, Азії
AgDevCo	Інвестиції в агропідприємства, створення робочих місць у сільському господарстві	DFID, приватні інвестори	60 проєктів у 10 країнах Африки, інвестування в логістику
FAFIN (Фонд фінансування продовольства в Нігерії)	Підтримка малих та середніх агропідприємств через інвестиції	Африканський банк розвитку, технічна допомога	Мікрофінансування, партнерство з агростартапами
Rabobank Rural Fund	Кредити малим агровиробникам у країнах, що розвиваються	Приватний капітал, кооперативна модель	Кредитування кооперативів у Латинській Америці, Африці
FAIRR Initiative	Сталий розвиток агропродовольчого комплексу, ESG – інвестиції	Інституційні інвестори	Аналіз ризиків у м'ясній промисловості, інвестування в альтернативні білки

Світовий банк (World Bank Group) є одним із найбільших міжнародних фінансових інститутів, що підтримує розвиток агропромислового комплексу шляхом надання кредитів і грантів для модернізації сільського господарства, покращення агроінфраструктури, розвитку агроінновацій. Особливу увагу банк приділяє країнам із середнім і низьким рівнем доходу, де агрокомплекс є важливою складовою економіки [66].

Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD) інвестує у агропромисловий комплекс у країнах Європи, Центральної Азії та Північної Африки. Банк підтримує модернізацію агровиробництва, розвиток логістики та експорту, а також впровадження екологічно сталих технологій. Джерелами фінансування EBRD є приватні інвестиції, донорські внески та власний капітал банку [67].

Інвестиційний центр Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO Investment Centre) надає консультації, технічну підтримку та аналітику щодо залучення інвестицій у сільське господарство. Центр допомагає країнам розробляти стратегії розвитку агрокомплексу, покращувати управління ресурсами та сприяти стійкому розвитку сільських територій [62; 63].

Глобальна програма з фінансування сільського господарства (GAFSP) була створена для покращення доступу до фінансування фермерів та агровиробників у країнах з низьким рівнем доходу. Програма підтримує дрібних фермерів, сприяє формуванню ефективних агроланцюгів і підвищенню продовольчої безпеки. Основні донори – Світовий банк, США, Канада, Нідерланди та інші країни [68].

AgDevCo – британський інвестиційний фонд, що спеціалізується на інвестиціях у агропідприємства в країнах Африки. Фонд підтримує розвиток сталих агробізнесів, сприяє створенню робочих місць і збільшенню виробництва продовольства. Фінансування надходить від урядових організацій Великої Британії та приватних інвесторів [69].

Фонд фінансування продовольства та сільського господарства в Нігерії (FAFIN) орієнтований на підтримку малих та середніх агропідприємств через мікрофінансування та партнерство з агростартапами, що допомагає розвивати місцеве виробництво та створює умови для сталого економічного зростання [70; 72].

FAIRR Initiative – ініціатива, яка займається просуванням сталого розвитку в агропродовольчому комплексі через ESG–інвестиції (екологічні, соціальні та управлінські стандарти), аналізує екологічні ризики та інвестує в альтернативні білкові продукти, сприяючи зменшенню негативного впливу тваринництва на довкілля [71].

Отже, міжнародні фонди і організації мають суттєвий вплив на розвиток агропромислового комплексу у світі, особливо у країнах, що розвиваються, завдяки комплексній підтримці – від фінансування інновацій і технологій до розвитку інфраструктури і покращення соціально – економічних умов фермерів. Їх діяльність сприяє підвищенню продовольчої безпеки, сталому використанню ресурсів та покращенню добробуту сільських громад.

Північна Америка налічує понад 50 аграрних інвестиційних фондів, які здебільшого спеціалізуються на біотехнологіях, точному землеробстві, сталому агровиробництві та агроінноваціях. Серед відомих фондів у цьому регіоні – AgFunder, Cultivian Sandbox Ventures, The Climate Pledge Fund (Amazon) та Tilia Impact Ventures, які інвестують у технології, що підвищують ефективність виробництва та зменшують екологічний вплив агрокомплексу.

У *Європі* діє понад 40 фондів, орієнтованих на органічне землеробство, екологічні технології та переробку сільськогосподарської продукції. Відомими є Rabobank Rural Fund, AgDevCo, Fairr Initiative та Європейський інвестиційний банк (EIB), які підтримують розвиток сталих агропідприємств, кредитують кооперативи та інвестують у проекти з підвищення якості продукції.

Таблиця 1.12 – Аграрні інвестиційні фонди за регіонами світу
(джерело: сформовано автором на основі [62 – 71; 74])

Регіон	Основні галузі спеціалізації	Аграрні інвестиційні фонди	Кількість фондів
Північна Америка	Біотехнології, землеробство, агровиробництво, агроінновації, точне сталий	AgFunder, Cultivian Sandbox Ventures, The Climate Pledge Fund (Amazon), Tilia Impact Ventures	50
Європа	Органічне землеробство, екологічні технології, переробка продукції	Rabobank Rural Fund, AgDevCo, Fairr Initiative, European Investment Bank (EIB)	40
Азія	Зрошення, фермерство, агротехніка, постачання агроходів, дрібне	India Agri Business Fund, Temasek Holdings (Сінгапур), Asian Development Bank (ADB)	30
Африка	Мікрофінансування, розвиток дрібних ферм, агроланцюги	AgDevCo, African Agriculture Fund, FAFIN (Нігерія), Pearl Capital	20
Латинська Америка	Експортні культури, переробка сільгосппродукції, агроінфраструктура	Amazonas Sustainable Foundation, LatAm Impact Ventures, Agrosavia	25
Австралія та Океанія	Сталий розвиток, органічне землеробство, водозбереження	Australian Agricultural Fund, Macquarie Agricultural Fund, Clean Energy Finance Corporation	10

В Азії нараховується приблизно 30 фондів, що зосереджуються на розвитку зрошення, підтримці дрібних фермерів, агротехніці та забезпеченні агровідходами. Прикладами є India Agri Business Fund, Temasek Holdings (Сінгапур) та Азійський банк розвитку (ADB), що інвестують у модернізацію сільського господарства та покращення логістики.

Африка має близько 20 фондів, які працюють у сферах мікрофінансування, розвитку дрібних ферм і формуванні агроланцюгів. Серед них – AgDevCo, African Agriculture Fund, FAFIN (Нігерія) та Pearl Capital, які сприяють створенню робочих місць, підтримці фермерських ініціатив і підвищенню продовольчої безпеки.

У Латинській Америці функціонує понад 25 фондів, що спеціалізуються на експортних культурах, переробці сільгосппродукції та розвитку агроінфраструктури. Серед них – Amazonas Sustainable Foundation, LatAm Impact Ventures та Agrosavia, що підтримують інноваційні проєкти, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності регіону.

У регіоні *Австралії та Океанії* налічується близько 10 аграрних фондів, орієнтованих на сталий розвиток, органічне землеробство та водозбереження. Приклади – Australian Agricultural Fund, Macquarie Agricultural Fund та Clean Energy Finance Corporation, які підтримують проєкти з охорони навколишнього середовища та впровадження екологічно чистих технологій.

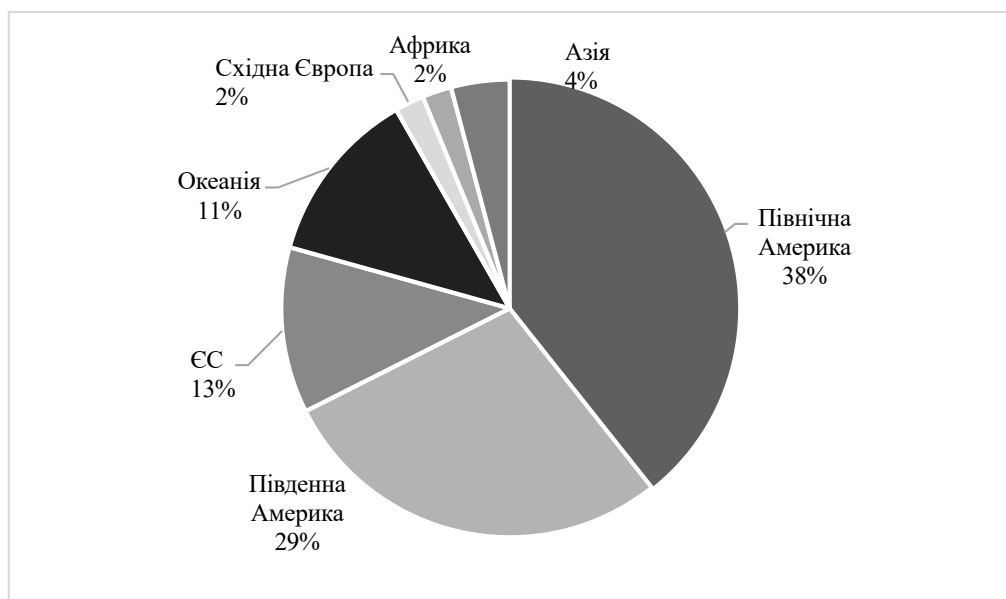

Рисунок 1.9 – Географічний розподіл концентрації міжнародних аграрних інвестиційних фондів, % (джерело: побудовано за даними [65 – 71])

Згідно з даними рис. 1.9, на Північну Америку припадає 38% усіх аграрних інвестиційних фондів, а на Південну Америку – 29%. Частка азійських країн є значно меншою – лише 4%. Це пояснюється тим, що більшість азійських держав переважно виступають реципієнтами іноземних інвестицій у сільське господарство, і тому управління інвестиційними портфелями та координація інвестиційної політики у сфері приватного капіталу здебільшого здійснюється з – за кордону.

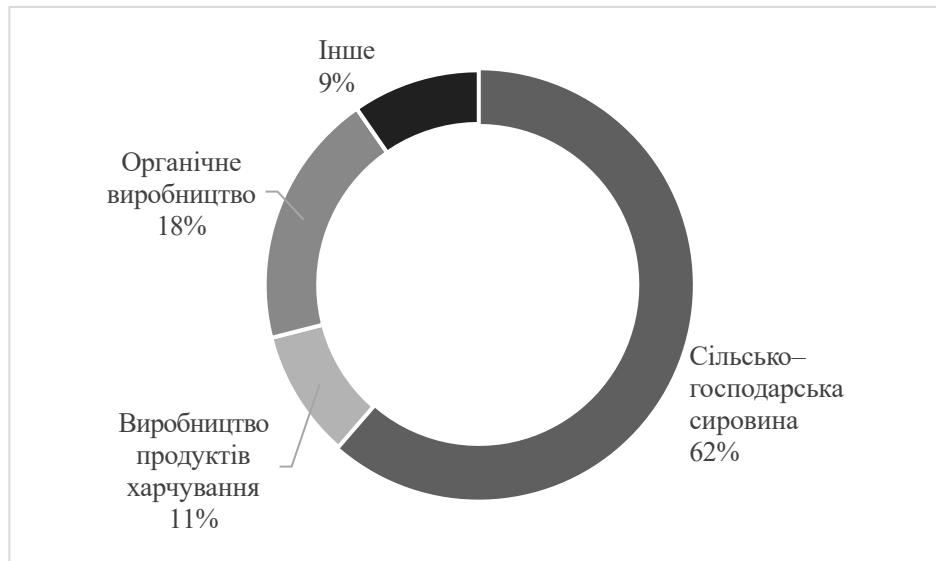

Рисунок 1.10 – Структура галузевої спеціалізації міжнародних аграрних інвестиційних фондів, % (джерело: побудовано за даними [65 – 71])

За статистичними даними, найбільша частка інвестиційних кредитних програм – 62% – спрямована на підтримку виробників сільськогосподарської продукції. Водночас варто підкреслити, що програми фінансової допомоги для проєктів органічного виробництва мають значний розвиток і становлять 18%, що перевищує рівень підтримки програм зі стандартного виробництва харчових продуктів та переробки сільськогосподарської сировини.

Країни світу за рівнем державного регулювання інвестиційної діяльності в аграрному комплексі можна умовно поділити на кілька категорій залежно від інтенсивності такого регулювання. До країн із *високою інтенсивністю регулювання* належать держави, які здійснюють активне та комплексне управління аграрними інвестиціями. Вони застосовують широкий спектр заходів, включаючи державні гранти, субсидії, пільгове кредитування, жорсткі екологічні норми та підтримку науково-дослідних робіт. Прикладами таких країн є Німеччина, Франція, Японія, де держава виступає не лише як регулятор, а й як активний учасник формування інвестиційного середовища.

Таблиця 1.13 – Характеристика розподілу країн за інтенсивністю державного регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі (джерело: сформовано автором на основі [62 – 71; 74])

Категорія регулювання	Характеристика	Країни	Основні заходи державного регулювання
Висока інтенсивність	Активне та комплексне державне регулювання інвестицій в агропромисловому комплексі, що включає підтримку, субсидії, контроль і стимулювання інновацій	Німеччина, Франція, Японія	Державні гранти, пільгові кредити, жорстке екологічне регулювання, підтримка НДДКР
Середня інтенсивність	Помірне регулювання із збалансованим поєднанням підтримки та ринкових механізмів	Польща, Бразилія, Південна Африка	Часткові субсидії, податкові пільги, нормативні акти із мінімальним втручанням
Низька інтенсивність	Обмежене або мінімальне державне регулювання, переважно ринкові підходи	Україна, Індія, Кенія	Лібералізація ринку, мінімальні податкові стимули, обмежений контроль
Дуже низька інтенсивність	Практично відсутнє державне втручання в інвестиційну діяльність агрокомплексу	Деякі країни Африки, Латинської Америки	Відсутність цілеспрямованої політики, слабкий правовий захист інвесторів

Країни зі *середньою інтенсивністю регулювання* поєднують елементи державної підтримки з ринковими механізмами. Тут застосовуються часткові субсидії, податкові пільги, а нормативно – правова база забезпечує помірний контроль. Прикладами є Польща, Бразилія, Південна Африка. Таке регулювання спрямоване на створення сприятливих умов для залучення приватних інвестицій, водночас зберігаючи певний рівень контролю.

У країнах із *низькою інтенсивністю регулювання* державне втручання мінімальне. Ринкові сили відіграють провідну роль, а державна політика зводиться до лібералізації ринку, запровадження мінімальних податкових стимулів та обмеженого контролю за інвестиційною діяльністю. До цієї категорії відносяться Україна, Індія, Кенія.

Країни з *дуже низькою інтенсивністю регулювання* практично не втручаються у аграрні інвестиції. У таких країнах відсутня цілеспрямована

державна політика, слабкий правовий захист інвесторів, що призводить до нерозвиненості інвестиційного середовища. Часто це спостерігається у державах Африки та Латинської Америки.

Такий поділ допомагає краще розуміти роль держави у стимулюванні або стримуванні розвитку інвестицій у агропромисловому комплексі залежно від регіону та рівня економічного розвитку.

Розподіл країн за рівнем інтенсивності державного регулювання інвестиційної діяльності в аграрному комплексі (визначеним за умовною шкалою, запропонованою у World Investment Report) представлено на рис. 1.11.

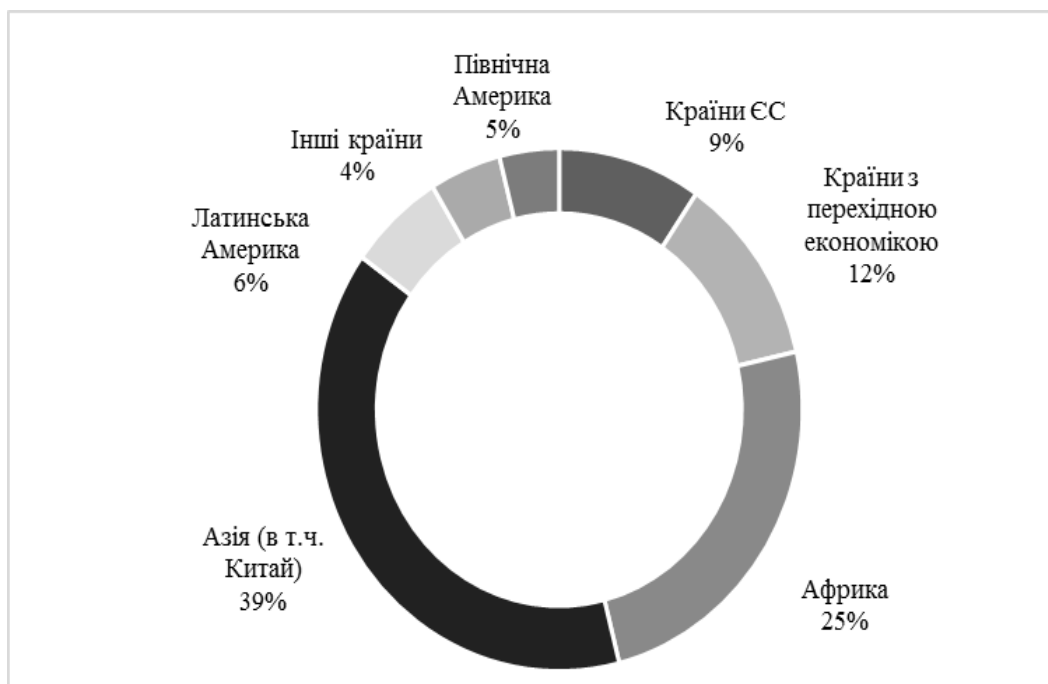

Рисунок 1.11 – Питома вага країн за інтенсивністю державного регулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі, %
(джерело: побудовано автором за даними [74])

За даними рис. 1.11 видно, що особливу вагу в державному регулюванні аграрних інвестицій мають країни Азії, ринки яких демонструють стрімкий розвиток і потребують значних обсягів продовольства для забезпечення зростаючого населення. В цьому контексті головну роль відіграє Китай – один із найбільших донорів аграрних

інвестицій у світі, що активно інвестує у сільське господарство багатьох країн. Крім того, Китай виступає ініціатором створення та розвитку спеціалізованих інвестиційних платформ, спрямованих на підтримку наукових досліджень і розробок у сфері «зеленої» інженерії та сталого сільського господарства. Подібну політику активно підтримують і інші азійські держави, зокрема Японія, Південна Корея та Об'єднані Арабські Емірати, які також спрямовують ресурси на інноваційний розвиток агропромислового комплексу та впровадження екологічно безпечних технологій.

У *Сполучених Штатах Америки* агропромисловий комплекс активно підтримується через різноманітні програми та податкові стимули. Наприклад, у 2022 році було ухвалено Закон про зниження інфляції, який передбачає понад 20 млрд. дол. на підтримку кліматично орієнтованого сільського господарства, включаючи гранти, податкові кредити та субсидії для фермерів, які впроваджують екологічно чисті технології. Крім того, у США існують програми, які сприяють доступу нових фермерів до землі через продаж або оренду земель, що раніше були частиною програми Conservation Reserve Program .

У 2024 році уряд *Австралії* оголосив про інвестицію в розмірі 519,1 млн. дол. у Фонд для боротьби з посухою, спрямований на підвищення стійкості сільського господарства до посухи, що включає підтримку досліджень, навчання та розвиток інфраструктури для фермерів у північній частині країни .

У *Зімбабве* уряд реалізує програму Command Agriculture, яка надає фінансування та ресурси для фермерів, спрямовані на збільшення виробництва основних культур, таких як пшениця та кукурудза. Програма охоплює як великих, так і малих фермерів, зокрема через партнерства з приватними компаніями .

У 2020 році Світовий банк надав *Казахстану* кредит у розмірі 500 млн. дол. для розвитку сталого тваринництва. Програма спрямована на підвищення конкурентоспроможності виробництва яловичини в країні.

У *Гамбії* реалізується Національний план розвитку, який підтримує агробізнес, модернізацію сільськогосподарських технологій та диверсифікацію виробництва. План передбачає розвиток альтернативних культур та рибальства для зменшення залежності від традиційних культур.

Індія реалізує Національну місію природного землеробства, яка спрямована на зменшення використання синтетичних хімікатів та підтримку сталого землеробства. У рамках цієї програми фермерам надаються щорічні стимули та навчання для впровадження природних методів землеробства.

Проведений аналіз демонструє різноманітність підходів до стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс у різних країнах.

Зарубіжний досвід демонструє різноманітність підходів, які можна об'єднати у кілька основних напрямів:

1. *Державна підтримка та субсидії*. У країнах Європейського Союзу (Франція, Німеччина, Іспанія), США, Канаді активно використовуються державні програми підтримки фермерів і агропідприємств. Вони включають:

- *прямі субсидії* на виробництво сільськогосподарської продукції, що зменшує витрати виробників і підвищує їх конкурентоспроможність;
- *пільгові кредити* із низькими відсотковими ставками, що дають можливість модернізувати техніку, закупити насіння, впровадити інновації;
- *страхування врожаю та ризиків*, яке знижує інвестиційні ризики, пов'язані з кліматичними факторами;
- *фінансова підтримка інноваційних проєктів* у сфері екологічного землеробства, біотехнологій і сталого розвитку.

Наведені заходи сприяють не лише залученню капіталу, але й стимулюють впровадження сучасних технологій.

2. *Податкові пільги* є важливим інструментом для залучення інвестицій в агрокомплекс. У Канаді та Австралії аграрні підприємства звільнені від

податку на прибуток або мають його знижені ставки. У США існують податкові кредити для інвестицій у відновлювану енергетику на сільськогосподарських підприємствах. У деяких європейських країнах звільняють від ПДВ придбане обладнання для органічного землеробства. В Ірландії і Великій Британії запроваджено податкові стимули для інвестицій у наукові дослідження в аграрному комплексі. Такі заходи підвищують інвестиційну привабливість агропромислов підприємств і сприяють довгостроковому розвитку.

3. Розвиток агротехнологічних кластерів і інноваційних платформ. В Японії, Південній Кореї, Німеччині та Нідерландах активно створюють агротехнологічні кластери, де поєднуються дослідницькі установи, виробники, стартапи та інвестори. Ці платформи забезпечують швидкий обмін знаннями та технологіями; спільні дослідницькі проєкти у сфері генетики, точного землеробства, «зеленої» енергетики; залучення венчурного капіталу в агрокомплекс; підтримку малих та середніх підприємств. Такий підхід дозволяє прискорити комерціалізацію інновацій і збільшити продуктивність галузі.

4. Лібералізація інвестиційного середовища і спрощення регуляторних процедур. Для стимулювання інвестицій у багатьох країнах, таких як Бразилія, Нова Зеландія, Ірландія, створено прозорі і сприятливі умови для бізнесу, що досягається шляхом спрощення процедур реєстрації землі і прав власності; зменшення бюрократичних бар'єрів у отриманні дозволів; захисту прав інвесторів та інтелектуальної власності; запровадження електронних систем документообігу. Такі кроки підвищують довіру інвесторів і роблять агропромисловий комплекс привабливішим для капіталовкладень.

5. Розвиток державно – приватного партнерства. У США, Індії, Кенії, а також країнах Європи активно використовується модель державно – приватного партнерства для реалізації масштабних аграрних проєктів, що дозволяє об'єднувати державні ресурси і приватні інвестиції; реалізовувати проєкти інфраструктури, такі як системи зрошення, логістика, переробні

підприємства; підвищувати ефективність управління проєктами за рахунок залучення приватного комплексу; забезпечувати більш стійкий розвиток агропромислового комплексу.

6. Міжнародна технічна та фінансова допомога. Особливо у країнах, що розвиваються, вагомим фактором залучення інвестицій є підтримка міжнародних організацій таких, як Світовий банк, IFAD, FAO, Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD) надають кредити, гранти і технічну допомогу. Наведені інституції сприяють модернізації агрокомплексу, впровадженню інновацій, покращенню управління ресурсами, а також допомагають формувати інвестиційні платформи і покращувати інвестиційний клімат.

Зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс засвідчує важливість комплексного підходу, який поєднує фінансові стимули, податкові пільги, розвиток інноваційної інфраструктури, вдосконалення нормативно – правового середовища та активну роль держави в партнерстві з приватним комплексом, що забезпечує підвищення ефективності агропромислового виробництва, стійкий розвиток сільських територій і зміцнення продовольчої безпеки.

Таким чином, зарубіжна практика стимулювання інвестицій в агропромисловий комплекс демонструє багатокомпонентну систему інструментів, яка ґрунтується на стабільній політиці, довгострокових стратегіях, взаємодії з приватним комплексом і гнучких механізмах реагування на виклики. Адаптація світового досвіду в агропромисловий комплекс України може стати важливим чинником активізації інвестиційної діяльності в агропромисловому виробництві, особливо в умовах післявоєнного відновлення економіки.

Узагальнемо зарубіжний досвід та виокремимо такі *основні напрями стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс України:*

– *інституційна підтримка* (створення агенцій розвитку, агроінвестиційних платформ, спеціальних фондів);

- *податкові та фінансові стимули* (субсидії, кредитні гарантії, компенсація частини відсотків за позиками, пільгове оподаткування);
- *розвиток аграрної інфраструктури* (зрошення, логістика, енергозабезпечення, ІТ – рішення);
- *інноваційна складова* (цифровізація, біотехнології, органічне виробництво);
- *публічно – приватне партнерство* (спільне фінансування інфраструктурних проєктів, наукових досліджень, дорадчих служб);
- *експортна орієнтація* (сприяння виходу продукції на зовнішні ринки, брендинг, міжнародні сертифікації).

Загалом, зарубіжна практика демонструє ефективність комплексних державних стратегій, орієнтованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток екосистем підтримки фермерів, стимулювання зелених інвестицій і цифровізації агропромислового комплексу. Застосування подібних підходів в агропромисловий комплекс України, з урахуванням національної специфіки та післявоєнних викликів, може сприяти прискоренню відновлення агропромислового виробництва, підвищенню його інноваційної та експортної спроможності.

Отже, обґрунтовано, що зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс є багатограним і комплексним, поєднуючи різноманітні фінансові, податкові, інноваційні та регуляторні інструменти. Досліджено практики провідних країн світу, серед яких США, які запровадили масштабні програми підтримки кліматично орієнтованого сільського господарства з використанням грантів і податкових кредитів; Індію, що реалізує Національну місію природного землеробства з наданням стимулів для впровадження сталих технологій; Австралію, яка інвестує у Фонд боротьби з посухою для підвищення стійкості агрокомплексу до кліматичних викликів.

Також проаналізовано приклади країн, що розвиваються, зокрема Зімбабве, де реалізується програма Command Agriculture для підтримки

фермерів різного масштабу, а також Казахстану, який за підтримки Світового банку розвиває сталий комплекс тваринництва.

Обґрунтовано, що успішна політика стимулювання інвестицій в агропромисловій сфері базується на інтеграції державної підтримки (субсидії, пільгові кредити, страхування ризиків), податкових пільг, розвитку агротехнологічних кластерів, спрощенні регуляторних процедур та активізації державно–приватного партнерства, що створює сприятливе інвестиційне середовище, сприяє впровадженню інновацій, підвищенню продуктивності та стійкості агропромислового комплексу.

Отже, врахування зазначених зарубіжних практик є доцільним для формування ефективної державної політики в Україні, спрямованої на комплексне стимулювання інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі з урахуванням національних особливостей і пріоритетів сталого розвитку.

Висновки до розділу 1

На основі вивчення наукових підходів з проблематики механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України – визначено економічну сутність інвестицій і розглянуто класифікацію інвестиційних процесів, досліджено сучасні теоретичні підходи активізації інвестиційних процесів у сільському господарстві; систематизовано зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс економіки, визначено основні інструменти та механізми, які можуть бути адаптовані в Україні. Сформульовано такі висновки:

1. Систематизація та узагальнення наукових підходів дозволили запропонувати власне трактування *поняття «інвестиції»* як

цілеспрямованого вкладення фінансових, матеріальних, інтелектуальних і організаційних ресурсів у різні сфери економіки з метою досягнення комплексного економічного, соціального й екологічного ефекту в умовах відновлення економіки. Таке розуміння розкриває багаторівневу сутність інвестицій: на мікрорівні вони забезпечують модернізацію виробничих процесів, розвиток людського капіталу, а на макрорівні – структурну трансформацію економіки та забезпечення сталого розвитку.

2. Удосконалено класифікацію інвестицій та інвестиційних процесів, що дало змогу виділити сучасні їхні форми – екологічні, соціально орієнтовані, інноваційні та інтеграційні, що дозволяє більш адекватно враховувати актуальні проблеми агропромислового комплексу України та орієнтувати інвестиційну політику на потреби його структурної модернізації й відновлення..

3. Проведено узагальнення підходів до визначення «інвестицій в агропромисловий комплекс» підтвердило, що вони виступають не лише як інструмент фінансування, а й як механізм структурних трансформацій. Розроблено автором інноваційно–цільовий підхід, який інтегрує класичні й сучасні концепції, орієнтуючись на забезпечення економічного, соціального, екологічного та інтеграційного ефекту.

4. Доведено зростання значення екологічної та соціальної відповідальності інвестицій, що орієнтує агропромислові підприємства на розвиток «зелених» технологій, ресурсозбереження, соціально орієнтовані проєкти й підвищення стійкості територій. У результаті, активізація інвестицій має ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, відповідального підприємництва та інноваційного мислення. Наукове осмислення і систематизація теоретичних засад інвестування в агропромислові підприємства створює основу для формування ефективних інструментів впливу на інвестиційну активність агропромислових підприємств і забезпечення їхньої довгострокової конкурентоспроможності в умовах трансформаційної економіки, що забезпечить не лише економічну віддачу, а

й сприятиме формуванню соціально орієнтованої моделі агровиробництва, здатної відповідати на виклики майбутнього.

5. У результаті проведеного аналізу зарубіжного досвіду стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс автором засвідчено важливість комплексного підходу, який поєднує міжнародні програми підтримки агропромислового комплексу з екологічним і соціальним фокусом, фінансові стимули, податкові пільги, розвиток інноваційної інфраструктури, вдосконалення нормативно-правового середовища та активну роль держави в партнерстві з приватним комплексом, що забезпечує підвищення ефективності агропромислового виробництва, стійкий розвиток сільських територій і зміцнення продовольчої безпеки.

6. Узагальнено зарубіжний досвід та виокремимо такі основні напрями стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс України: інституційна підтримка (створення агенцій розвитку, агроінвестиційних платформ, спеціальних фондів); податкові та фінансові стимули (субсидії, кредитні гарантії, компенсація частини відсотків за позиками, пільгове оподаткування); розвиток аграрної інфраструктури (зрошення, логістика, енергозабезпечення, ІТ-рішення); інноваційна складова (цифровізація, біотехнології, органічне виробництво); публічно – приватне партнерство (спільне фінансування інфраструктурних проєктів, наукових досліджень, дорадчих служб); експортна орієнтація (сприяння виходу продукції на зовнішні ринки, брендинг, міжнародні сертифікації). Зазначено, що зарубіжна практика демонструє ефективність комплексних державних стратегій, орієнтованих на створення сприятливого інвестиційного клімату, розвиток екосистем підтримки фермерів, стимулювання «зелених» та соціально орієнтованих інвестицій і цифровізації агропромислового комплексу. Обґрунтовано, що зарубіжний досвід стимулювання інвестицій у агропромисловий комплекс є багатогранним і комплексним, поєднуючи різноманітні фінансові, податкові, інноваційні та регуляторні інструменти, засвідчив ефективність комплексних підходів, що поєднують фінансові й

податкові стимули, розвиток інфраструктури, інноваційні рішення, експортну орієнтацію та державно–приватне партнерство. Приклади США, Китаю, Індії, Австралії, країн ЄС підтверджують важливість екологічного й соціального фокусу, а також міжнародної технічної та фінансової допомоги для активізації інвестиційної діяльності.

7. Результати дослідження підтвердили, що інвестиції є не лише фінансовим ресурсом зростання, а й стратегічним інструментом відновлення економіки, підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств, забезпечення їхньої стійкості та соціально – екологічної відповідальності, що формує наукове підґрунтя для розроблення механізмів активізації інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі України з урахуванням сучасних світових тенденцій.

8. Наведене дозволило сформулювати таку *робочу гіпотезу дослідження*: ефективність інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України може підвищитися за умови впровадження комплексного механізму активізації інвестиційної діяльності, що передбачає інтеграцію економічних, соціальних, екологічних та безпекових критеріїв оцінювання, застосування ризик-орієнтованого підходу, розвиток інституційного середовища та використання інклюзивних і цифрових інструментів управління інвестиціями. Перевірка цієї гіпотези здійснюватиметься шляхом дослідження аналізу сучасного стану та тенденцій інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі України, виявлення основних перешкод, ризиків і факторів впливу на інвестиційні процеси, а також розроблення й апробації комплексних механізмів активізації інвестування та методичного підходу до оцінки ефективності інвестицій за умов сталого розвитку.

Результати розділу 1 опубліковані у таких працях автора [42, 45, 54, 55, 77].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка сучасного стану агропромислового комплексу України

Україна є однією з провідних аграрних країн світу завдяки унікальному поєднанню природних факторів, які забезпечують високу ефективність сільськогосподарського виробництва. *По – перше*, природна родючість ґрунтів України є однією з найкращих у світі, що створює сприятливі умови для вирощування широкого спектра сільськогосподарських культур. *По – друге*, сприятливий клімат з достатньою кількістю опадів і теплим сезоном вегетації дозволяє отримувати стабільні врожаї та ефективно використовувати сільськогосподарські угіддя. *По – третє*, екстенсивний тип ведення господарства, що передбачає використання великих земельних площ із порівняно низькою щільністю посадок і механізацією, також впливає на масштабність аграрного виробництва. Наведені фактори у сукупності забезпечують Україні один із найвищих показників сільськогосподарської освоєності території – 71,2 %. Це означає, що понад 70 % території країни використовується для ведення сільського господарства, що є значним індикатором аграрної спрямованості країни. Водночас рівень розорюваності становить 53,8 %, що свідчить про активне використання земель, придатних для обробітку, та інтенсивне залучення їх у виробничі процеси [80].

За офіційними даними станом на 2020 рік, загальна площа сільськогосподарських угідь в Україні склала 41,3 млн. га, що становить 68,5% від загальної площі країни. З цієї площі орні землі займають 32,7 млн. га, що підкреслює важливість рослинництва у структурі агропромислового комплексу України [81; 82].

Таким чином, значні земельні ресурси разом із сприятливими природними умовами створюють потужну основу для розвитку агропромислового комплексу, що є головним елементом економіки України.

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну спричинило значні негативні наслідки для агропромислового комплексу країни. Велика частина сільськогосподарських угідь тимчасово стала недоступною для обробітку через окупацію, руйнування інфраструктури, замінування територій та втрату логістичних можливостей. Наведені фактори суттєво знизили обсяги аграрного виробництва і обмежили ефективність використання одного з найважливіших ресурсів національної економіки.

Станом на жовтень 2024 року, за офіційними даними Міністерства оборони України [100], близько 124 тис. км² суходолу та 14 тис. км² акваторії України перебувають у стані замінування або вважаються потенційно небезпечними для використання, що складає приблизно 24 % території країни та є масштабною загрозою не лише для сільського господарства, а й для промисловості та соціально-економічного розвитку в цілому.

Зазначена мінна небезпека торкається понад 6 млн. громадян України [101], створюючи ризики для життя і здоров'я населення, а також обмежуючи доступ до земельних ресурсів. Окрім мінування, близько третини сільськогосподарських земель піддаються ризикам через хімічне забруднення, що виникло внаслідок бойових дій. Військові дії також спричинили механічні, фізичні та хімічні пошкодження ґрунтів через вибухи, спорудження фортифікаційних конструкцій, бліндажів та інших військових об'єктів. За попередніми оцінками, загальні збитки від забруднення та деградації земель перевищують 845 млрд. гривень, що свідчить про величезний масштаб екологічної та економічної шкоди.

Водночас, попри складність і масштаб викликів, державна влада України продовжує працювати над формуванням довгострокових стратегій розвитку агропромислового комплексу. Зокрема, 15 листопада 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію розвитку сільського

господарства та сільських територій на період до 2030 року (розпорядження № 1163–р) [102], що передбачає системні заходи з відновлення, модернізації, підвищення стійкості та адаптації аграрної галузі до умов післявоєнного відновлення та нових викликів.

Таким чином, незважаючи на суттєві втрати і поточні ризики, аграрний комплекс України залишається стратегічно важливою складовою економіки, а державна підтримка і цілеспрямована політика створюють передумови для його відновлення і подальшого розвитку. Агропромисловий комплекс (АПК) України є стратегічним комплексом національної економіки, що забезпечує значну частку валютних надходжень, продовольчу безпеку країни та робочі місця для мільйонів громадян. За останнє десятиліття він перетворився на одного з провідних драйверів економічного зростання, інтегрувавшись у світову систему аграрного виробництва та торгівлі.

Частка сільського господарства та харчової промисловості у ВВП країни становить близько 10 – 12% (з урахуванням суміжних галузей – до 18 – 20%). Аграрна продукція формує понад 50% загального експорту товарів. Комплекс забезпечує роботою понад 2,5 млн. осіб, а з урахуванням переробки та логістики – ще близько 1 млн. осіб.

АПК виконує подвійне завдання – це задовольняє внутрішні потреби країни у продовольстві та виступає основним гравцем на світовому аграрному ринку.

Агропромисловий комплекс (АПК) України є багатофункціональною системою, у якій взаємодіють виробничі, переробні та інфраструктурні ланки, що забезпечують повний цикл – від вирощування сільськогосподарської продукції до її реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках. *АПК України складається з трьох взаємопов'язаних підсистем:*

1. Сільське господарство – рослинництво та тваринництво.
2. Переробна промисловість – виробництво харчових продуктів, напоїв, олійно–жирової продукції, м'ясної та молочної продукції.

3. Інфраструктурне забезпечення – транспорт, зберігання, торгівля, сервіс, логістика, агрохімічне та технічне обслуговування.

У рослинництві домінують зернові та олійні культури: пшениця, кукурудза, ячмінь, соняшник, ріпак, соя. Україна входить до ТОП – 10 світових виробників та експортерів цих культур. У тваринництві провідне місце займає птахівництво (експорт м'яса птиці – у ТОП – 6 світових постачальників). Водночас спостерігається скорочення поголів'я великої рогатої худоби та свиней через економічні та інфраструктурні проблеми.

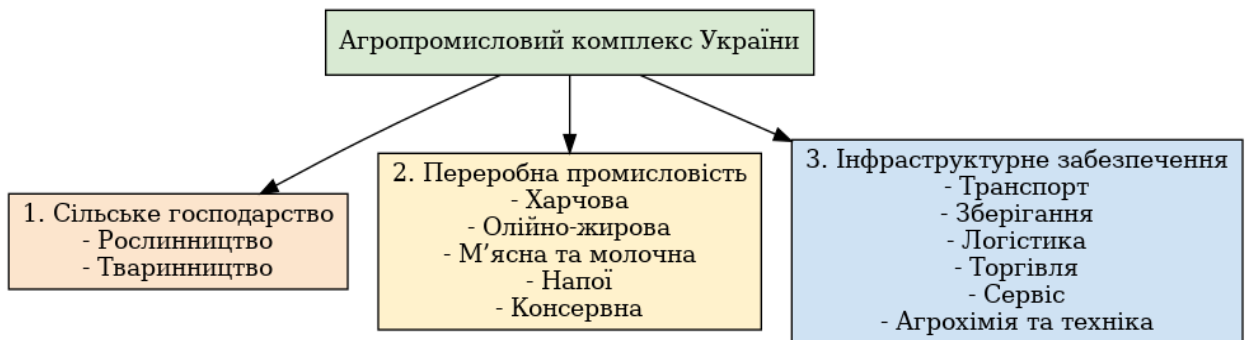

Рисунок 2.1 – Структура агропромислового комплексу України

(джерело: побудовано автором)

1. Сільське господарство – це базова ланка АПК, яка формує первинну сировинну базу для всієї агропродовольчої галузі. Вона охоплює два основних напрями:

1.1. Рослинництво:

- виробництво зернових культур (пшениця, кукурудза, ячмінь, жито, овес, просо);
- вирощування технічних культур (соняшник, ріпак, соя, цукрові буряки, льон);
- плодово – ягідне господарство (яблука, груші, ягоди, виноград);
- овочівництво та картоплярство;
- органічне землеробство, яке активно розвивається у відповідь на попит ринків ЄС.

Україна входить до числа світових лідерів з виробництва соняшнику та кукурудзи, а також має значний експортний потенціал у вирощуванні ріпаку та пшениці. Виробничий потенціал зростає за рахунок інновацій у селекції, технологіях зрошення та цифровізації агровиробництва.

1.2. Тваринництво:

- птахівництво (виробництво м'яса бройлерів та яєць);
- свинарство та скотарство (виробництво свинини та яловичини);
- молочне скотарство (виробництво молочних продуктів, масла, сиру);
- вівчарство, козівництво, бджільництво, рибництво.

Тваринницька галузь орієнтується як на внутрішній ринок, так і на експорт (м'ясо птиці, молочна продукція, мед), хоча останніми роками відчуває вплив зменшення поголів'я ВРХ та свиней. Розвиток тваринництва стримується через високі ціни на корми, нестачу інвестицій та скорочення поголів'я ВРХ.

2. *Переробна промисловість* забезпечує трансформацію сільськогосподарської сировини у продукцію з більшою доданою вартістю, готову для споживання. Основні напрями:

- *харчова промисловість* – переробка зерна (борошно, крупи, хлібобулочні вироби), виробництво цукру, кондитерських виробів, макаронів.
- *олійно-жирова промисловість* – виробництво соняшникової, соєвої та ріпакової олії, маргаринів, майонезу.
- *м'ясна та молочна промисловість* – виробництво ковбасних виробів, м'яса, молочних продуктів, масла, сиру, сухого молока.
- *напої* – виготовлення соків, безалкогольних напоїв, пива, вина.
- *консервна промисловість* – переробка фруктів, овочів, ягід у консерви, джеми, соуси.

Українські переробні підприємства активно інтегруються у світові ланцюги постачання, однак мають високі логістичні та енергетичні витрати. Зростає попит на продукцію з більшою доданою вартістю (рафіновані олії,

готові харчові продукти). Розвиток переробної промисловості має стратегічне значення, оскільки дозволяє зменшити сировинну орієнтацію експорту та підвищити конкурентоспроможність українських продуктів на світовому ринку.

3. Інфраструктурне забезпечення створює умови для ефективного функціонування виробництва та переробки, забезпечуючи рух продукції від виробника до кінцевого споживача. Вона включає:

- *транспортну інфраструктуру* – автомобільний, залізничний, річковий та морський транспорт для внутрішніх і зовнішніх перевезень.
- *системи зберігання* – елеватори, зерносклади, овоческлади, холодильники для збереження якості продукції.
- *логістику* – оптимізація маршрутів постачання, контейнеризація, розвиток мультимодальних перевезень.
- *торгівлю* – внутрішні оптові та роздрібні ринки, експортні канали збуту, біржові та електронні платформи.
- *сервісне обслуговування* – ремонт і обслуговування сільськогосподарської техніки, постачання запасних частин.
- *агрохімічне забезпечення* – постачання мінеральних добрив, засобів захисту рослин, кормових добавок.
- *технічне забезпечення* – виробництво та постачання сільськогосподарської техніки, обладнання для переробних підприємств.

Основними проблемами є блокування морських портів, дефіцит залізничних потужностей, зношеність складів і елеваторів. Активно розвиваються альтернативні маршрути експорту через країни ЄС та Дунайські порти. Інвестиції в інфраструктуру поки що не повністю компенсують втрати від обмежень Чорноморських маршрутів. Розвинена інфраструктура є головною умовою конкурентоспроможності АПК, адже вона впливає на швидкість, якість та собівартість поставок. АПК України демонструє високу адаптивність у складних умовах, зберігаючи статус одного зі світових аграрних лідерів. Проте для стійкого розвитку потрібні

інвестиції у переробку, логістику та диверсифікацію ринків збуту, а також підвищення енергоефективності та екологічності виробництва.

Таблиця 2.1 – Позиції України за обсягами виробництва та експорту агропродовольчої продукції на світовому аграрному ринку у 2024 році (джерело: сформовано автором на основі [74; 78 – 79])

Агропродовольча продукція	Експорт, млн. дол.	Виробництво, місце	Експорт, місце
Соняшникова олія	5,117	2	1
Кукурудза	5,071	7	4
Пшениця	3,735	9	6
Насіння ріпаку	1,850	7	3
Соєві боби	1,340	9	6
Соняшниковий шрот	1,029	2	1
М'ясо птиці	960	19	6
Ячмінь	557	7	5
Цукор	420	18	11
Соєва олія	316	19	8
Соєвий шрот	304	19	11
Рапсова олія	239	15	7
Горіхи	185	5	4
Сухе молоко, вершки	74	13	10
М'ясо яловичини	73	20	18
Сир	54	12	9
Вершкове масло	49	13	7
Яблука	21	9	14

У 2024 році Україна зберігає провідні позиції на світовому аграрному ринку за низкою стратегічно важливих видів агропродовольчої продукції. Найвищі місця в рейтингах експорту належать соняшниковій олії та соняшниковому шроту (1 – ше місце), де країна також входить до двійки лідерів за обсягами виробництва. Високі експортні позиції утримуються у сегментах кукурудзи (4 – те місце), пшениці (6 – те), насіння ріпаку (3 – те), м'яса птиці (6 – те) та горіхів (4 – те).

Водночас за низкою продуктів спостерігається значний розрив між місцем у виробництві та експорті (наприклад, цукор, соєвий шрот, м'ясо яловичини), що свідчить про переорієнтацію продукції на внутрішній ринок та про логістичні та інфраструктурні обмеження.

Досліджено, що Україна залишається одним із основних постачальників агропродовольчої продукції на світові ринки, особливо в сегментах олійно – жирового комплексу та зернових культур, проте потенціал диверсифікації експорту й підвищення доданої вартості продукції потребує удосконалення. Основними ринками збуту є країни ЄС, Китай, Туреччина, Єгипет та держави Близького Сходу. Разом з тим, наявні логістичні труднощі суттєво стримують повну реалізацію експортного потенціалу.

Згідно з даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у 2024 році експорт зернових культур становив 24,5 млрд. доларів США, що відповідає 59% загального обсягу аграрного експорту. Загалом за рік було поставлено на зовнішні ринки 78,3 млн. тонн сільськогосподарської продукції. Лідером за вартістю експорту стала соняшникова олія – 21% загальної структури (майже 6 млн. тонн на суму близько 5,1 млрд. доларів США). Друге місце посідає кукурудза – також 21% (29,6 млн. тонн приблизно 5 млрд. доларів США), третє – пшениця, частка якої становила 15% (20,6 млн. тонн на 3,7 млрд. доларів США) [80].

Агропромисловий комплекс України зазнав суттєвих коливань, які були зумовлені як природно–кліматичними, так і геополітичними чинниками, детальний аналіз відсоткових змін основних показників агропромислових підприємств за 2021 – 2024 рр. представлено на рис. 2.1. Обсяг валової продукції сільського господарства демонстрував значне зростання у 2021 р. (+9,5%) завдяки сприятливим погодним умовам і високому врожаю зернових та олійних культур, що стало своєрідним відновленням після посушливого 2020 р. У 2022 році цей показник різко впав на 28,0% внаслідок початку повномасштабної агресії, що спричинило значне недосівання площ, руйнування аграрної інфраструктури та блокування портів. У 2023 році спад продовжився, але сповільнився (–7,1%) через збереження логістичних проблем, зростання собівартості виробництва та подальше зменшення посівних площ. У 2024 році відбулося незначне

відновлення (+4,0%), що пов'язано з адаптацією агровиробників до нових умов, диверсифікацією експортних маршрутів та посиленням внутрішнього споживання.

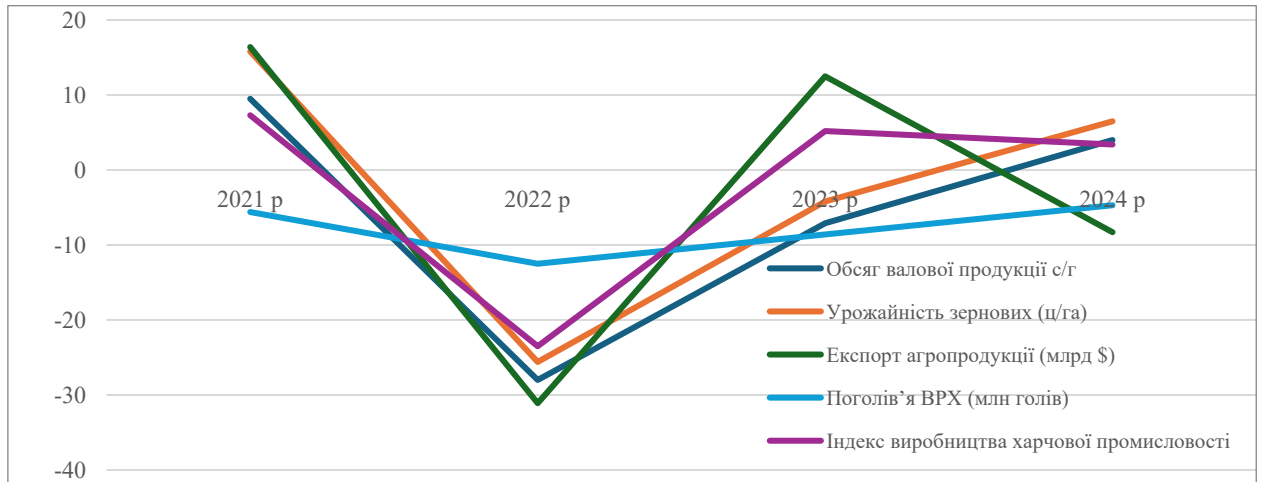

Рисунок 2.1 – Щорічні відсоткові зміни основних показників агропромислових підприємств України за період 2020 – 2024 років, %
(джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

Урожайність зернових культур також зазнала суттєвих змін. У 2021 р. спостерігались рекордні врожаї пшениці та кукурудзи, що відобразилося у зростанні на 15,8%. Проте у 2022 р. урожайність впала на 25,6% через бойові дії, втрату доступу до зрошуваних земель і дефіцит пального. У 2023 р. відбулася стабілізація з незначним зниженням (–4,2%), викликаним нестачею добрив та сучасної техніки. У 2024 р. тенденція покращилась (+6,5%) завдяки впровадженню сучасних агротехнічних заходів та цільовій міжнародній підтримці. *Експорт аграрної продукції* відображав як зовнішньоекономічні можливості, так і обмеження. У 2021 році він зріс на 16,4% під впливом сприятливої кон'юнктури та рекордних обсягів експорту зернових і олійних культур. У 2022 році експорт різко скоротився на 31,1% через морську блокаду, зростання логістичних витрат і руйнування елеваторів. Часткове відновлення (+12,5%) у 2023 році було пов'язане з укладенням «зернової угоди» та організацією альтернативних транспортних коридорів через

Європейський Союз. Проте у 2024 році експорт знизився на –8,3% через закриття «зернового коридору» та обмеження з боку деяких країн ЄС.

Поголів'я великої рогатої худоби демонструвало тривалу тенденцію до скорочення, що посилилась під впливом воєнних дій. У 2021 році воно зменшилось на 5,6%, у 2022 році – на 12,5% через знищення ферм, евакуацію тварин і зростання вартості кормів. У 2023 році спад уповільнився до 8,6%, однак галузь залишалася в кризовому стані. У 2024 році відзначається стабілізація (–4,7%), що пояснюється підтримкою невеликих фермерських господарств і програмами відновлення тваринництва.

Індекс виробництва харчової промисловості у 2021 році зріс на 7,3% завдяки високому експорту та внутрішньому попиту. Військова агресія 2022 року призвела до падіння цього показника на 23,5% через руйнування підприємств, логістичні розриви та дефіцит сировини. У 2023 році спостерігалось відновлення (+5,2%) завдяки релокації виробництва у безпечніші регіони, а у 2024 році зростання сповільнилось до 3,4%, зосередившись на виробництві продукції з високою доданою вартістю.

Визначено, що 2020 – 2021 роки характеризувалися зростанням в агропромисловому комплексі завдяки сприятливим кліматичним умовам, стабільності та високим світовим цінам на сільгосппродукцію. Початок 2022 року позначився різким спадом майже за всіма показниками через масштабний військовий конфлікт, що призвів до блокади портів, руйнування інфраструктури і втрати значної частини посівних площ. 2023 рік став періодом часткового відновлення, що було можливим завдяки адаптації аграріїв, міжнародній підтримці та диверсифікації ринків збуту. У 2024 році сформувалася тенденція до стабілізації, однак зберігається висока вразливість до логістичних та безпекових ризиків, що вимагає подальшої системної підтримки галузі.

Таблиця 2.2 – Групування підприємств за розміром площ сільськогосподарських угідь, що перебували у власності та користуванні у 2024 році^{1,2} у розрізі регіонів (джерело: згрупувано автором за даними [80 – 82])

	Суб'єкти, що мали сільськогосподарські угіддя		У тому числі за площею, га							
			до 10,00	10,01 – 20,00	20,01 – 50,00	50,01 – 100,00	100,01 – 500,00	500,01 – 1000,00	1000,01 – 5000,00	більше 5000,00
	одиниць	площа угідь, га	од.	од.	од.	од.	од.	од.	од.	од.
Україна	30117	17443261,41	1438	1925	6557	4386	8434	2815	4075	487
Вінницька	2534	1241027,58	139	199	550	377	723	232	292	22
Волинська	710	329538,89	45	57	123	112	220	55	91	7
Дніпропетровська	3473	1385222,19	162	268	1061	483	865	277	327	30
Донецька	326	304744,30	к	к	45	41	103	48	70	11
Житомирська	784	721391,66	27	32	93	89	227	121	173	22
Закарпатська	к	к	52	13	20	20	28	7	7	к
Запорізька	458	285595,02	28	33	64	49	141	60	75	8
Івано–Франківська	431	189188,92	58	57	91	63	97	28	28	9
Київська	1570	951026,31	40	110	323	221	427	187	238	24
Кіровоградська	3087	1233468,42	86	170	900	516	842	247	303	23
Луганська	к	к	–	–	–	–	–	–	–	к
Львівська	935	446583,83	97	95	159	155	246	86	80	17
Миколаївська	2925	1046980,45	204	255	831	435	689	213	284	14
Одеська	1979	1421587,60	79	84	318	229	610	228	401	30
Полтавська	2529	1321484,19	98	128	608	439	745	183	285	43
Рівненська	459	345679,46	38	36	81	60	131	28	75	10
Сумська	1138	1056551,86	28	48	181	169	337	104	225	46
Тернопільська	814	609997,21	41	51	127	107	247	89	128	24
Харківська	1245	1111739,66	17	32	160	146	400	172	289	29
Херсонська	143	157277,36	к	к	5	13	39	31	51	к
Хмельницька	1322	1004072,17	58	76	304	199	376	121	145	43
Черкаська	1651	922832,86	56	101	321	277	502	142	230	22
Чернівецька	351	112593,97	54	к	64	54	85	27	25	к
Чернігівська	1103	1198507,21	28	33	128	132	354	129	253	46

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії

² Інформація сформована на основі фактично поданих підприємствами звітів

Символ (к) – дані не оприлюднюються з метою виконання вимог Закону України "Про офіційну статистику" щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності.

Аналіз розподілу суб'єктів господарювання за розміром сільськогосподарських угідь у 2024 році свідчить про значну диференціацію у структурі землеволодіння та землекористування в Україні. Загалом було обліковано 30 117 суб'єктів, яким належали або перебували у користуванні сільськогосподарські угіддя загальною площею 17,44 млн. га.

Найбільша кількість господарств зосереджена у середніх за розміром групах: 100,01 – 500,00 га – 8 434 суб'єкти (27,99 %) та 20,01 – 50,00 га – 6 557 суб'єктів (21,77 %). Значну частку становлять також господарства з площею 50,01 – 100,00 га – 4 386 од. (14,56 %). Частка великих агровиробників (понад 1 000 га) складає 15,13 %: із них 4 075 суб'єктів володіють 1 000,01 – 5 000 га, а 487 – понад 5 000 га, що свідчить про наявність висококонцентрованого аграрного виробництва в окремих регіонах.

Територіально найбільші земельні масиви зосереджені у степовій зоні та лісостепу. *Одеська (1,42 млн. га), Дніпропетровська (1,39 млн. га), Полтавська (1,32 млн. га) та Кіровоградська (1,23 млн. га) області разом акумулюють близько 37 % загальної площі угідь, що пояснюється сприятливими природно – кліматичними умовами, наявністю великих агрохолдингів і високою часткою товарного землеробства.*

Водночас у гірських і поліських регіонах, зокрема в *Закарпатській, Івано – Франківській, Чернівецькій* областях, переважають господарства з невеликими площами – до 50 га, що пов'язано зі складним рельєфом та домінуванням дрібнотоварного виробництва.

В окремих регіонах, насамперед у тих, що частково постраждали від воєнних дій або перебувають в зоні ризику, дані частково відсутні (*Закарпатська, Луганська, Херсонська, Чернівецька області*), що ускладнює повний аналіз, що відповідає положенням Закону України «Про офіційну статистику» щодо збереження конфіденційності даних.

Таким чином, *структура землекористування у 2024 році характеризується поєднанням значної частки середніх та великих*

господарств у степовій і лісостеповій зонах з переважанням дрібних землевласників у західних та гірських регіонах, що зумовлює як відмінності в інтенсивності та технологічності агровиробництва, так і потребу у диференційованих підходах до державної підтримки сільського господарства залежно від регіональної специфіки.

Таблиця 2.3 – Групування за питомою вагою аграрних підприємств в залежності від розмірів сільськогосподарських угідь в Одеській області та Україні у 2024 році (джерело: згрупувано автором за даними [80 – 82])

Група площі, га	Кількість суб'єктів	Частка від загальної кількості в Україні, %	Частка від загальної кількості в Одеській області, %
до 10,00	1 438	4,77	3,99
10,01–20,00	1 925	6,39	4,24
20,01–50,00	6 557	21,77	16,07
50,01–100,00	4 386	14,56	11,57
100,01–500,00	8 434	28,00	30,82
500,01–1000,00	2 815	9,35	11,52
1000,01–5000,00	4 075	13,53	20,26
понад 5000,00	487	1,62	1,52
Усього	30 117	100,00	100

Майже 50 % господарств України зосереджені у групах 20,01 – 100,00 га, а найбільша частка припадає на 100,01 – 500,00 га.

Одеська область має найбільшу частку суб'єктів у групі 100,01 – 500,00 га (понад 30 %), а також високий відсоток великих господарств 1000,01 – 5000 га (20,26 %), що вказує на концентрацію великих агрохолдингів. У 2024 році в Одеській області обліковано 1979 суб'єктів, які мали у власності та користуванні сільськогосподарські угіддя загальною площею 1421587,60 га. Це один із найвищих показників серед усіх регіонів України – близько 8,15 % від загальної площі сільськогосподарських угідь країни, що зумовлює вагомую роль регіону у національному аграрному виробництві. Структура землекористування свідчить про перевагу господарств середнього та великого розміру:

- найбільша частка припадає на групу 100,01 – 500,00 га – 610 суб'єктів (30,82 %);
- значна кількість господарств зосереджена також у групі 20,01 – 50,00 га – 318 суб'єктів (16,07 %);
- частка великих господарств 1 000,01 – 5 000 га становить 20,26 % (401 суб'єкт), що є одним із найвищих показників в Україні;
- група найбільших землевласників з площею понад 5 000 га налічує 30 суб'єктів (1,52 %), але їхній внесок у загальну площу є суттєвим.

Висока концентрація великих агропідприємств Одеської області пояснюється розташуванням регіону у степовій зоні з високим агропромисловим потенціалом, родючими чорноземами та можливістю вирощування широкого спектра зернових і технічних культур. Вигідне географічне положення з виходом до Чорного моря забезпечує доступ до морських портів, що спрощує експорт продукції та стимулює масштабне товарне виробництво. Домінування корпоративних структур, а саме значна частка земель у групах понад 1 000 га належить великим агрохолдингам, що впроваджують інтенсивні технології та сучасні системи управління виробництвом. Низька частка дрібних господарств (до 10 га – 3,99 %, 10,01 – 20,00 га – 4,24 %) свідчить про слабо виражений сегмент дрібнотоварного фермерства, що є характерною ознакою регіонів із переважанням корпоративної моделі землекористування.

З проведеного дослідження можна стверджувати, що Одеська область характеризується високим рівнем концентрації земель у середніх і великих господарствах, із суттєвою роллю агрохолдингів та великих фермерських підприємств. Така структура сприяє ефективності виробництва в умовах інтенсивного землеробства та експортної орієнтації, проте водночас знижує диверсифікацію землевласників і обмежує розвиток дрібних фермерських форм господарювання.

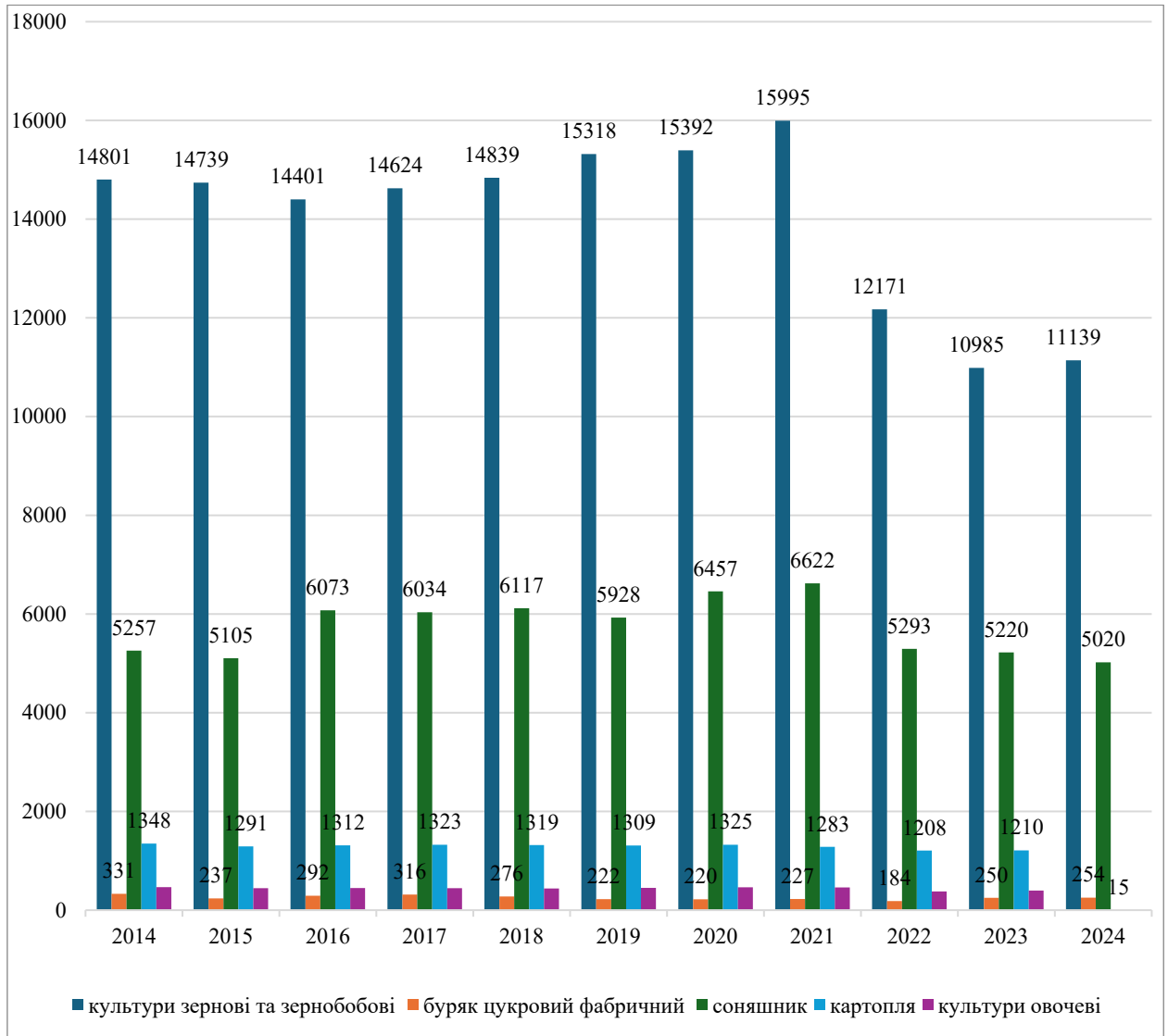

Рисунок 2.2 – Посівна площа основних сільськогосподарських культур аграрними підприємствами України, тис.га (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

Оцінка посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні за період 2014 – 2024 років свідчить про наявність як стабільних тенденцій, так і значних коливань, що відображають економічні, технологічні та політичні проблеми, зокрема вплив воєнних дій у 2022 році.

Площі зернових та зернобобових культур у 2014 – 2021 роках залишалися відносно стабільними з незначними коливаннями, з поступовим зростанням від 14,8 млн. га у 2014 р. до максимуму у 15,995 млн. га у 2021 р.,

що свідчить про стабільний попит на зернові культури та активний розвиток агропромислового комплексу до початку воєнних дій. Однак у 2022 році площа значно знизилася до 12,171 млн. га, що є наслідком часткової втрати контролю над окремими територіями, а також ускладнень у аграрному виробництві. Площі посівів цукрового буряку демонстрували загальну тенденцію до зменшення, з 331 тис. га у 2014 р. до 220 – 250 тис. га у 2020 – 2024 роках, з деякими коливаннями. Зниження площі цієї культури можна пояснити зміною пріоритетів виробництва та економічною доцільністю.

Площі соняшнику у досліджуваній період мають тенденцію до зростання, що відображає зростання попиту на олійні культури та експортний потенціал. Площа посівів зросла від 5257 тис. га у 2014 р. до 6622 тис. га у 2021 році, але після 2021 року почала знижуватися, досягнувши 5020 тис. га у 2024 році, що також пов'язано з впливом військових дій.

Площі посівів картоплі у період 2014 – 2021 років були порівняно стабільними – близько 1300 – 1350 тис. га, однак у 2024 році спостерігається катастрофічне падіння до 15 тис. га, що свідчить про серйозні проблеми в аграрній логістиці, посівній кампанії та безпеці вирощування. Аналогічна ситуація з овочевими культурами – площі залишалися відносно стабільними на рівні близько 440 – 470 тис. га до 2021 року, після чого у 2024 році скоротилися до 28 тис. га.

Доведено, що військовий стан 2022 року став потужним фактором, що негативно вплинув на посівні площі майже всіх основних сільськогосподарських культур, особливо культур, які потребують значних затрат часу і ресурсів (картопля, овочі). Відновлення цих площ у найближчі роки буде важливим для стабілізації продовольчої безпеки та підприємств агропромислового комплексу України. Для забезпечення сталого розвитку підприємств агропромислового комплексу необхідні заходи підтримки фермерів, інвестиції у відновлення посівних площ, покращення логістики і захисту територій, а також диверсифікація сільськогосподарського виробництва з урахуванням поточних викликів.

Таблиця 2.4 – Щорічні зміни посівних площ основних сільськогосподарських культур аграрних підприємств України за період 2014 – 2024 роки у % до попереднього року (джерело: розраховано автором за даними [80 – 82])

Рік	Зернові та зернобобові	Буряк цукровий	Соняшник	Картопля	Овочеві
2014	–	–	–	–	–
2015	–0,43	–28,40	–2,94	–4,27	–4,49
2016	–2,30	+23,20	+18,97	+1,62	+0,22
2017	+1,56	+8,22	–0,65	+0,84	–0,45
2018	+1,46	–12,66	+1,37	–0,30	–1,37
2019	+3,24	–19,57	–3,09	–0,61	+2,96
2020	+0,49	–0,90	+8,91	+1,22	+2,65
2021	+3,92	+3,18	+2,56	–3,17	–0,86
2022	–23,91	–18,94	–20,07	–5,85	–17,83
2023	–9,74	+35,87	–1,38	+0,17	+5,03
2024	+1,40	+1,60	–3,83	–98,76	–92,95

Як бачимо, найрізкіші падіння площ у 2022 – 2024 роках пов’язані зі складною ситуацією в країні – значно знизились площі посівів зернових, соняшнику, картоплі та овочевих культур. Пік зростання площ посівів соняшнику спостерігався у 2016 – 2021 роках.

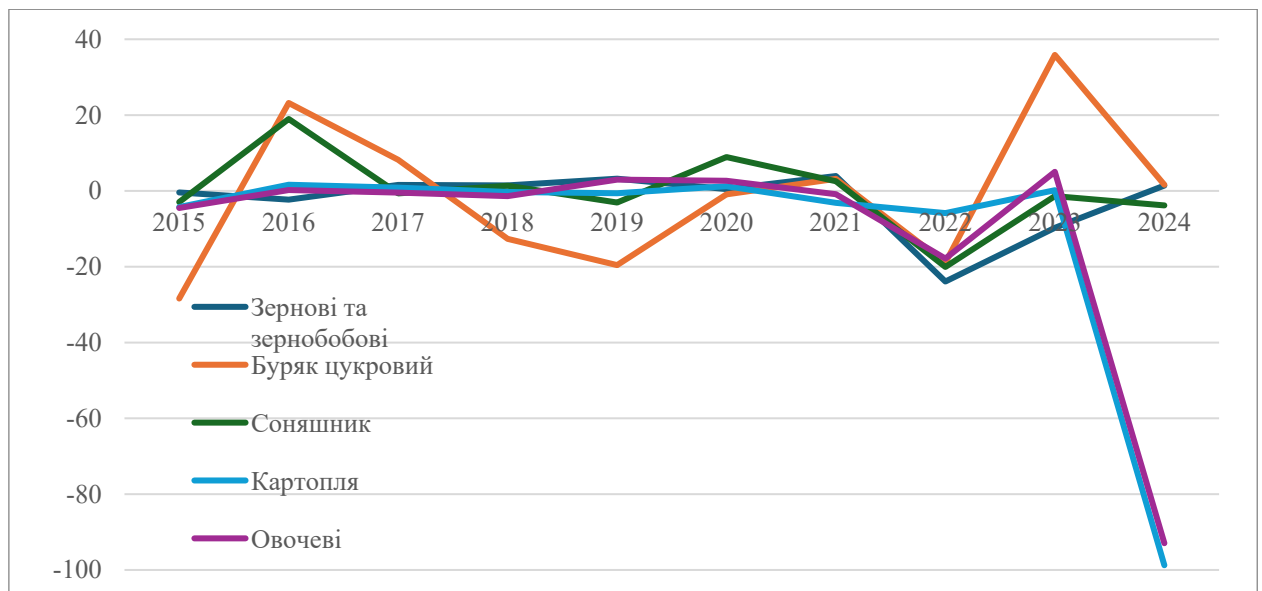

Рисунок 2.3 – Зміна посівних площ основних сільськогосподарських культур в аграрних підприємствах України за 2015 – 2024 роки, % (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

Аналіз динаміки посівних площ основних сільськогосподарських культур в Україні за період 2014 – 2024 років свідчить про значні коливання, що відображають як загальні економічні та аграрні тенденції, так і вплив зовнішніх чинників, зокрема воєнного конфлікту та економічної нестабільності. *Зернові та зернобобові культури* протягом більшої частини періоду демонстрували відносно стабільну або помірно зростаючу тенденцію, зокрема у 2017 – 2021 роках, проте з 2022 року відбулося суттєве падіння посівних площ (–23,91% у 2022р. та –9,74% у 2023 роках), що пов'язано з наслідками повномасштабного військового вторгнення. Відновлення у 2024 році (+1,40%) поки що є незначним. *Посівні площі буряку цукрового* відзначаються високою волатильністю, з різкими змінами: суттєве скорочення у 2015р., 2018р., 2019р. та 2022 роках змінювалося різким зростанням у 2016р. та 2023 р., що свідчить про нестабільність виробництва цієї культури та може бути зумовлено як економічними, так і кліматичними чинниками. *Соняшник, важлива олійна культура*, має нерівномірну динаміку, а саме від значного росту у 2016 р. та 2020 р. до різкого скорочення у 2022 р. (–20,07%). Зменшення посівних площ цієї культури також пов'язане з дестабілізацією аграрного комплексу через воєнні дії. *Картопля та овочеві культури* демонструють стійку тенденцію до скорочення посівних площ з 2022 року, що особливо помітно у 2024 році, коли зафіксовано катастрофічне зниження (–98,76% і –92,95% відповідно), ці зміни відображають локальні проблеми доступності земель, логістики та зміну пріоритетів у сільському господарстві під впливом воєнного стану.

З проведеного дослідження можна стверджувати, що *загальна тенденція 2022 – 2024 років характеризується значним зниженням посівних площ у більшості культур, що є прямим наслідком воєнних дій, зумовлюючи гостру необхідність розробки стратегій адаптації аграрного виробництва до нових умов.* Водночас, окремі позитивні зміни у 2023 – 2024 роках для деяких культур (цукровий буряк) свідчать про потенціал для відновлення агропромислового комплексу за умови стабілізації безпекової та економічної

ситуації. Отже, дані свідчать про необхідність адаптивних заходів для стабілізації та відновлення аграрного виробництва в Україні, зокрема заходів щодо підтримки сільгоспвиробників, реабілітації земельних ресурсів та підвищення гнучкості аграрної системи в умовах воєнного конфлікту.

Проведений аналіз динаміки урожайності основних сільськогосподарських культур України за період 2014 – 2024 років дозволяє зробити низку важливих висновків щодо особливостей розвитку аграрного виробництва в сучасних умовах.

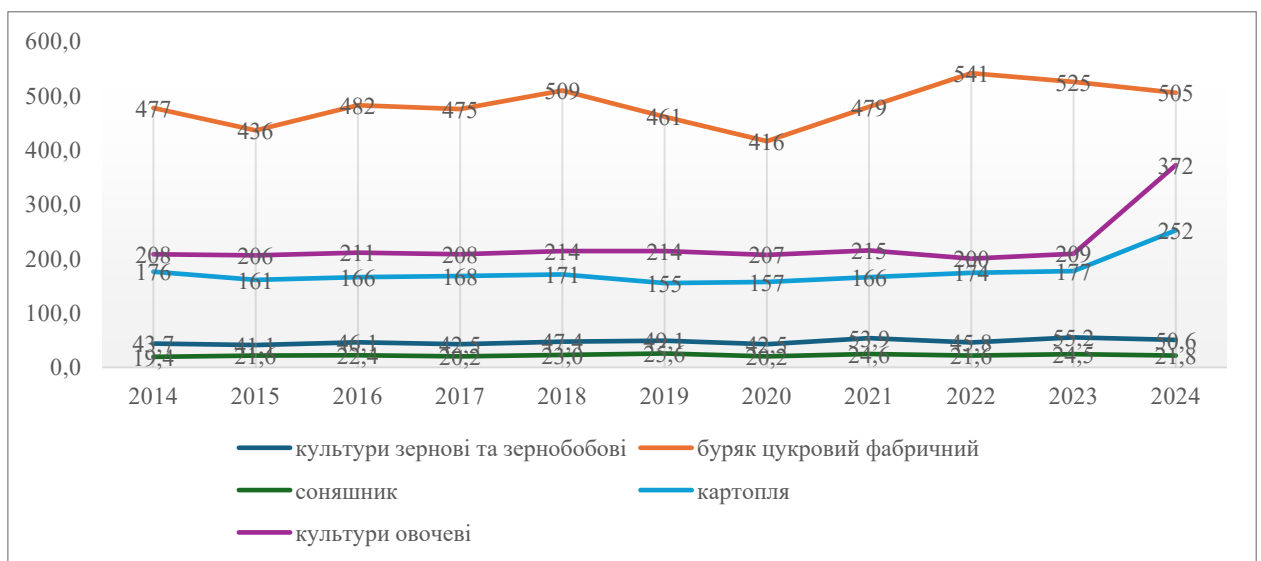

Рисунок 2.4 – Урожайність сільськогосподарських культур аграрних підприємств, ц з 1 га зібраної площі (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

Урожайність зернових та зернобобових культур за цей період характеризується коливаннями в межах від 41,1 ц/га у 2015 році до 55,2 ц/га у 2023 році. Особливо варто відзначити період 2020 – 2022 років, коли через комплекс негативних факторів, зокрема воєнних дій, спостерігалось зниження урожайності до 45,8 ц/га у 2022 році. Проте вже у 2023 році урожайність зернових значно покращилася і досягла 55,2 ц/га, що свідчить про адаптацію агровиробників та впровадження сучасних агротехнологій.

Урожайність цукрового буряку демонструє відносну стабільність із тенденцією до зростання – найбільші значення зафіксовано у 2022 році (541 ц/га). Незважаючи на деяке зниження у 2024 році (505 ц/га), галузь зберігає потенціал для розвитку за умови подальшої підтримки та модернізації.

Урожайність соняшнику також зазнала негативного впливу внаслідок воєнних дій, особливо у 2022 році (21,6 ц/га), але 2023 рік ознаменувався частковим відновленням показника до 24,5 ц/га. Ця культура залишається важливою складовою аграрного експорту, тому її стабілізація є пріоритетною.

Відзначається суттєве зростання урожайності картоплі та овочевих культур у 2024 році, відповідно до 252 ц/га та 372 ц/га, що є наслідком впровадження інтенсивних технологій, зміни аграрної політики.

Виявлено, що незважаючи на значні проблеми останніх років, сільське господарство України демонструє високу адаптивність та потенціал для відновлення і нарощування продуктивності, що є важливою передумовою сталого розвитку підприємств агропромислового комплексу і забезпечення продовольчої безпеки країни.

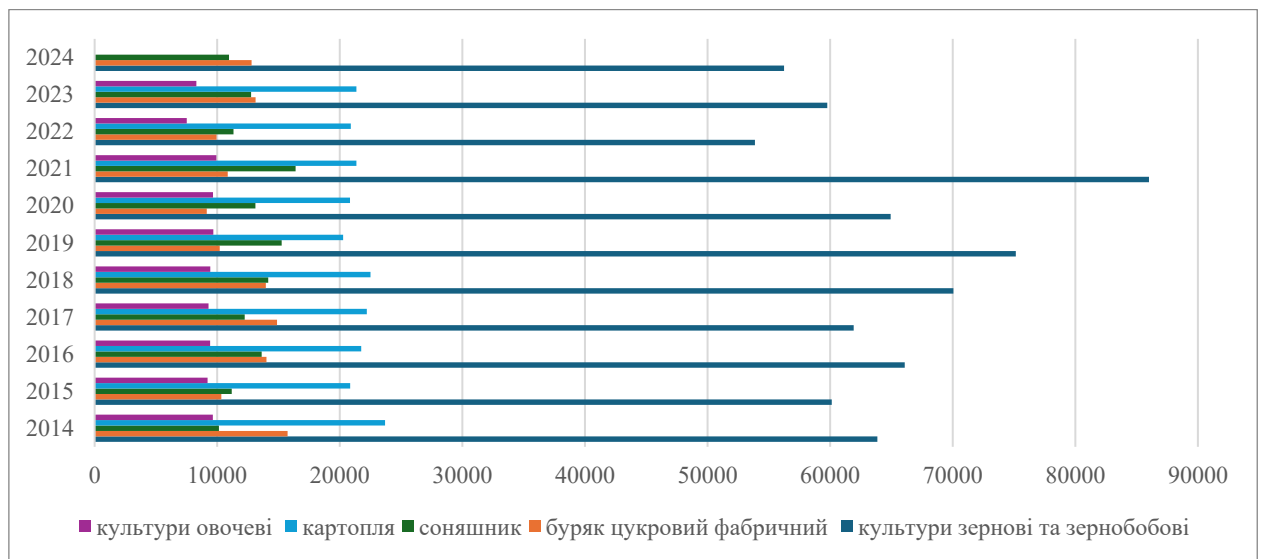

Рисунок 2.5 – Валовий збір сільськогосподарських культур аграрних підприємств України, тис.т (джерело: побудовано за даними [80 – 82])

Аналіз динаміки виробництва основних сільськогосподарських культур України за 2014 – 2024 роки свідчить про суттєві коливання обсягів виробництва, що зумовлені як природно–кліматичними, так і соціально – економічними чинниками, зокрема впливом воєнних дій останніх років.

За цей період культури зернові та зернобобові залишаються провідним сегментом сільського господарства за обсягами виробництва, проте спостерігається значна волатильність. Пік виробництва припадає на 2021 рік (86 010 тис. т), після чого у 2022 році фіксується різке падіння до 53 864 тис. т – більш ніж на 37 % у порівнянні з попереднім роком. Часткове відновлення обсягів відбулося у 2023 році (59 772 тис. т), тоді як у 2024 році знову спостерігається спад (56 246 тис. т), що свідчить про збереження труднощів у галузі. Такі коливання пов'язані насамперед з початком повномасштабного військового конфлікту в 2022 році, втратою частини аграрних угідь, руйнуванням інфраструктури та логістичними обмеженнями.

Виробництво буряку цукрового фабричного демонструє нестабільну тенденцію, а саме після значного зниження у 2015 році, відбулося часткове відновлення в 2016 – 2018 роках, проте загалом обсяги скорочуються, особливо помітно в 2024 році (лише 1 035 тис. т), що свідчить про структурні проблеми галузі, що посилилися внаслідок економічних проблем і зміни пріоритетів аграрного виробництва.

Виробництво соняшнику характеризується позитивною динамікою з поступовим зростанням до 2019 року, коли було досягнуто максимуму (15254 тис. т). Однак воєнний стан призвів до падіння виробництва у 2022 р. та 2024 р. Такий спад впливає на експортний потенціал олійної галузі, що є стратегічно важливою для економіки України.

Виробництво картоплі залишається відносно стабільним у 2014 – 2023 роках із незначними коливаннями навколо 20 тис. т, проте в 2024 році відбулося різке скорочення, що є наслідком втрати контролю над окремими територіями, зміною структури сільськогосподарських угідь та логістичних проблем.

Обсяги виробництва овочевих культур традиційно мають менший масштаб порівняно з іншими культурами, але відіграють важливу роль у продовольчій безпеці. Виробництво овочів коливається в межах 9 – 10 тис. т, проте у 2024 році значно скорочується до 1 035 тис. т, що потребує уваги до відновлення комплексу.

Проведений аналіз показує, що агропромисловий комплекс України зазнав серйозних потрясінь у зв'язку з воєнними діями, що відобразилося на зниженні виробництва майже всіх основних культур у 2022 – 2024 роках. Водночас відновлення у 2023 році свідчить про адаптивність виробників і можливості подальшої стабілізації. Для забезпечення продовольчої безпеки та економічної стійкості важливо продовжувати підтримку підприємств агропромислового комплексу, впроваджувати інновації та розвивати альтернативні логістичні шляхи.

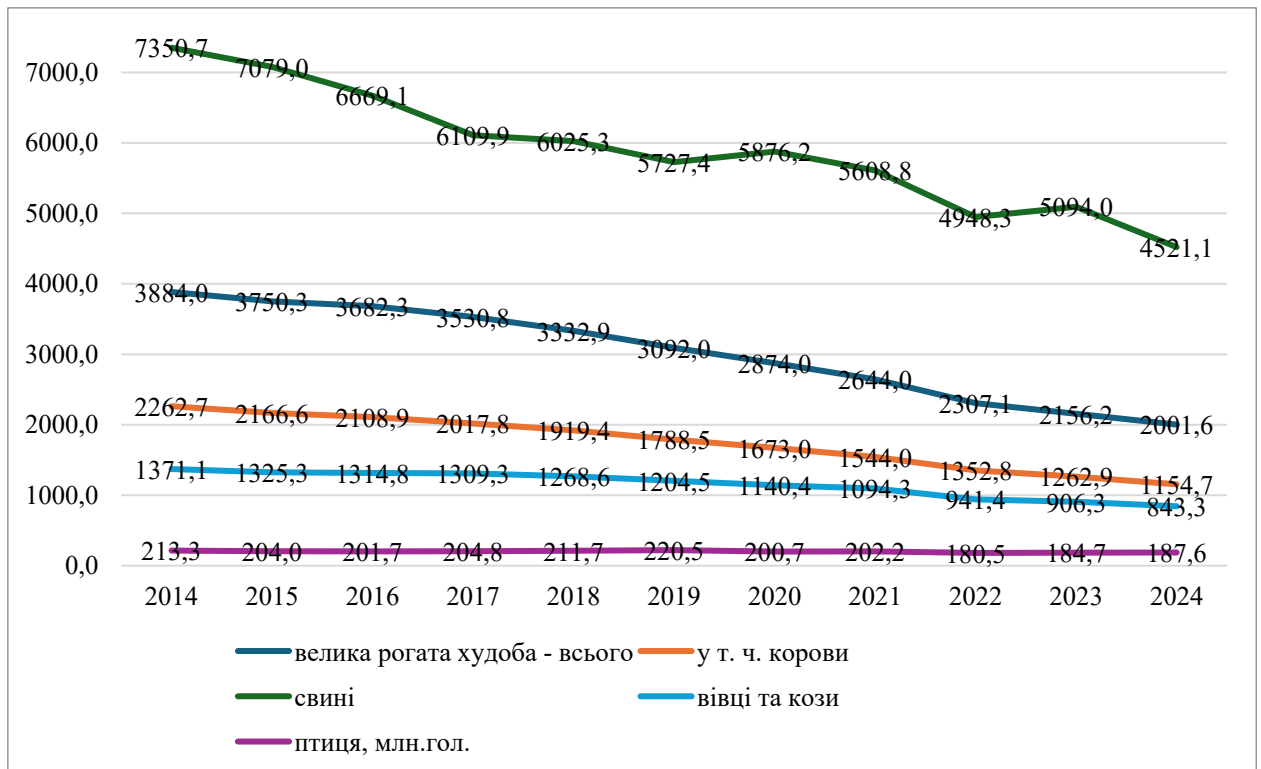

Рисунок 2.6 – Кількість сільськогосподарських тварин в аграрних підприємствах України, тис. голів (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

За результатами аналізу чисельності сільськогосподарських тварин в Україні у період 2014 – 2024 років встановлено, що в усіх основних категоріях поголів'я спостерігається тенденція до стійкого зниження. Загальна кількість великої рогатої худоби зменшилася майже вдвічі – із 3884,0 тис. голів у 2014 році до 2001,6 тис. голів у 2024 році. Особливо значне падіння відбулося у сегменті корів, чисельність яких скоротилася з 2262,7 тис. голів до 1154,7 тис. голів.

Поголів'я свиней також демонструє суттєве зниження – із 7350,7 тис. до 4521,1 тис. голів, що свідчить про складну ситуацію у свинарстві та його значну вразливість до зовнішніх факторів. Аналогічно, кількість вівць і кіз за десятиліття зменшилася на понад 38% – з 1371,1 тис. до 843,3 тис. голів.

Щодо поголів'я птиці, яке вимірюється в мільйонах голів, зафіксовано незначне зниження із 213,3 млн. у 2014 році до 187,6 млн. у 2024 році. Водночас слід відзначити певну стабілізацію показника у період після 2022 року, що свідчить про адаптаційні процеси в галузі птахівництва.

Доведено, що негативні тенденції у чисельності сільськогосподарських тварин пов'язані з багатьма факторами, зокрема економічною нестабільністю, зменшенням обсягів виробництва, ускладненнями в логістиці, а також безпосереднім впливом воєнних дій з 2022 року. Скорочення поголів'я тварин спричиняє зниження виробництва продукції тваринництва, що має безпосередній вплив на продовольчу безпеку держави та економічну стабільність підприємств агропромислового комплексу.

Для подолання зазначених негативних тенденцій необхідно впроваджувати комплексні заходи державної підтримки, які включають фінансову допомогу сільгоспвиробникам, оновлення матеріально-технічної бази, а також розвиток інноваційних технологій у тваринництві. Також важливо створювати сприятливі умови для малого та середнього бізнесу у тваринницькій галузі з метою забезпечення її стабільного розвитку та відновлення.

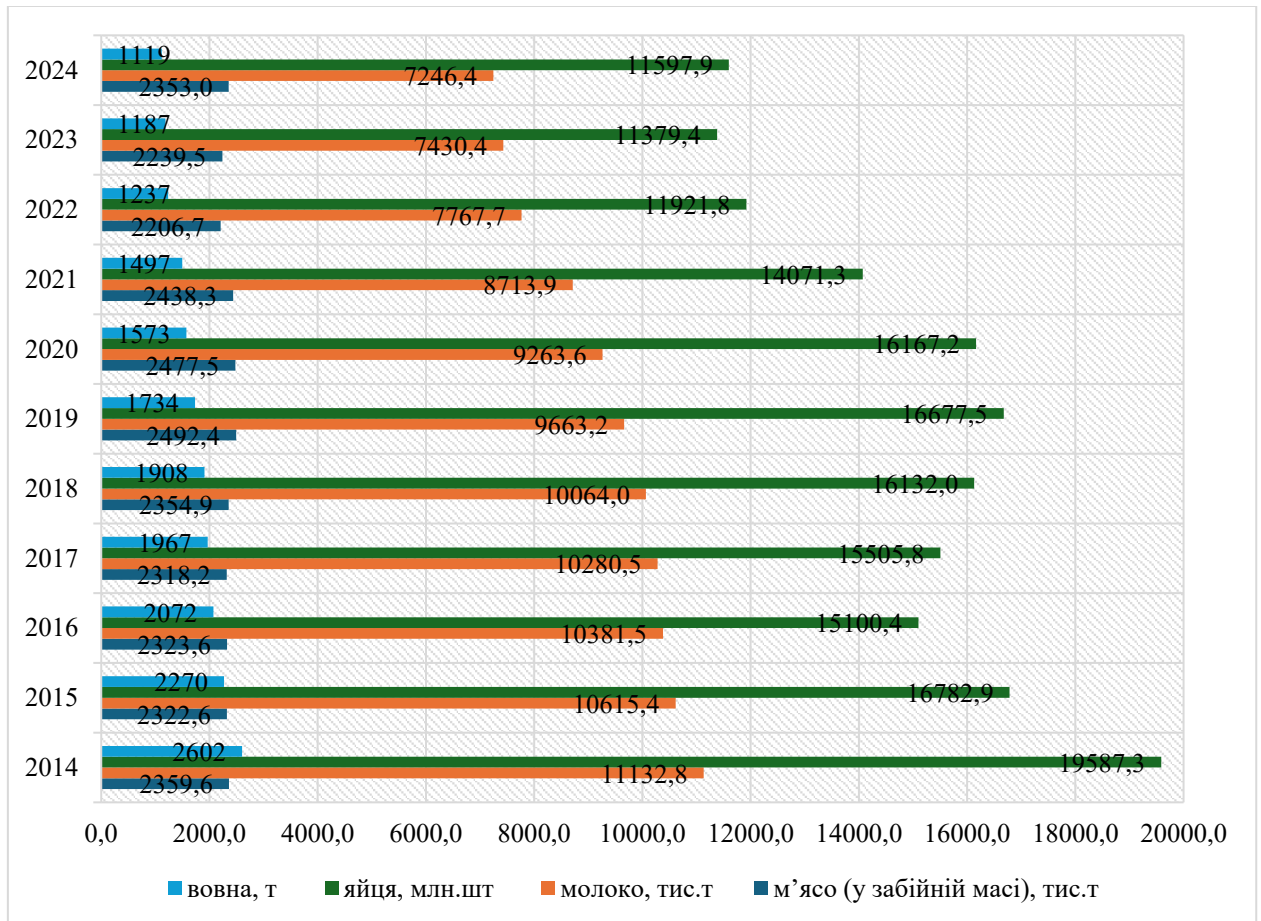

Рисунок 2.7 – Виробництво основних видів продукції тваринництва аграрними підприємствами України (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

Аналіз виробництва основних видів продукції тваринництва в Україні за період 2014 – 2024 років показує неоднозначну динаміку з тенденцією до поступового зниження загальних обсягів. Виробництво м'яса у забійній масі зберігає відносну стабільність, коливаючись у межах 2300 – 2500 тис. тонн, із незначним зниженням у період 2021 – 2023 років і відновленням у 2024 році до рівня 2353 тис. тонн, що свідчить про певний потенціал галузі до адаптації.

Обсяги виробництва молока демонструють стійку тенденцію до зниження – з 11132,8 тис. тонн у 2014 році до 7246,4 тис. тонн у 2024 році, що відповідає скороченню більш ніж на 34%. Таке зниження є результатом зменшення поголів'я молочного стада, а також впливу структурних і

економічних чинників, включаючи зниження продуктивності господарств у період військових дій.

Виробництво яєць впродовж аналізованого періоду також знизилося майже на 41%, з 19 587,3 млн штук у 2014 році до 11 597,9 млн. штук у 2024 році. Така тенденція вказує на значні проблеми в птахівництві, пов'язані з економічною нестабільністю та логістичними проблемами.

Обсяги виробництва вовни демонструють стабільне та суттєве зниження – майже вдвічі, з 2602 т у 2014 році до 1119 т у 2024 році, що свідчить про спад у вівчарстві та недостатній рівень розвитку.

Проведена динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва свідчить про значний вплив економічних та соціальних факторів, а також безпосередній вплив військових дій на підприємства агропромислового комплексу України. Зниження виробництва молока, яєць та вовни потребує уваги з боку державних і приватних інституцій, що зумовлює необхідність розробки та впровадження стратегічних програм підтримки та розвитку тваринництва.

Для забезпечення продовольчої безпеки та стабільності підприємств агропромислового комплексу необхідні заходи, спрямовані на підвищення ефективності виробництва, модернізацію матеріально-технічної бази, підтримку фермерських господарств та розвиток інноваційних технологій у галузі тваринництва.

Аналіз даних щодо групування підприємств за живою масою сільськогосподарських тварин, реалізованих на забій у 2024 році за регіонами України, свідчить про значну неоднорідність структур тваринницьких підприємств в розрізі обсягів реалізації живої маси. Загалом по країні домінують підприємства з великими обсягами забою – понад 5000 тонн живої маси (61 підприємство, що становить 2,8% від загальної кількості, але забезпечує 78,5% загальної живої маси), що свідчить про високу концентрацію тваринницького виробництва в масштабних господарствах.

Таблиця 2.5 – Групування агропромислових підприємств за живою масою сільськогосподарських тварин, які були реалізовані на забій у 2024 році за регіонами^{1,2} (джерело: згрупувано автором за даними [80 – 82])

	Підприємства		З них з живою масою сільськогосподарських тварин, які були реалізовані на забій															
	кількість одиниць	жива маса, тонн	до 10,0 т		10,1 – 50,0 т		50,1 – 100,0 т		100,1 – 500,0 т		500,1 – 1000,0 т		1000,1 – 2000,0 т		2000,1 – 5000,0 т		понад 5000,0 т	
			кількість одиниць	у % до загальної кількості	кількість одиниць	у % до загальної кількості	кількість одиниць	у % до загальної кількості	кількість одиниць	у % до загальної кількості	кількість одиниць	у % до загальної кількості	кількість одиниць	у % до загальної кількості	кількість одиниць	у % до загальної кількості	одиниць	у % до загальної кількості
Україна	2070	2413079	491	23,7	469	22,7	295	14,3	496	24,0	128	6,2	73	3,5	57	2,8	61	2,8
Вінницька	155	624517	29	18,7	44	28,4	24	15,5	42	27,1	9	5,8	к	к	к	к	к	к
Волинська	83	123370	21	25,3	19	22,9	7	8,4	21	25,3	к	к	к	к	5	6,0	6	7,3
Дніпропетровська	105	361044	20	19,0	17	16,2	20	19,0	28	26,7	7	6,7	к	к	к	к	6	5,7
Донецька	к	к	–	–	к	к	к	к	к	к	к	к	к	к	–	–	к	к
Житомирська	109	30884	36	33,0	26	23,9	19	17,4	18	16,5	к	к	4	3,7	к	к	к	к
Закарпатська	37	8548	21	56,8	11	29,7	–	–	к	к	к	к	к	к	–	–	к	к
Запорізька	17	3836	5	29,4	к	к	к	к	7	41,2	–	–	к	к	–	–	–	–
ІваноФранківська	87	88948	47	54,0	10	11,5	к	к	16	18,4	7	8,0	к	к	к	к	к	к
Київська	171	149852	24	14,0	32	18,7	28	16,4	51	29,8	15	8,8	6	3,5	6	3,5	9	5,3
Кіровоградська	95	30324	34	35,8	26	27,4	10	10,5	15	15,8	5	5,3	к	к	к	к	к	к
Луганська	к	к	к	к	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Львівська	140	171244	38	27,1	32	22,9	8	5,7	18	12,9	14	10,0	11	7,9	8	5,7	11	7,8
Миколаївська	59	7451	23	39,0	17	28,8	8	13,6	8	13,6	к	к	к	к	к	к	–	–
Одеська	90	12713	36	40,0	28	31,1	8	8,9	10	11,1	5	5,6	к	к	к	к	–	–
Полтавська	142	68320	18	12,7	26	18,3	30	21,1	52	36,6	8	5,6	4	2,8	к	к	к	к
Рівненська	69	43117	30	43,5	11	15,9	5	7,2	14	20,3	к	к	к	к	к	к	4	6,0
Сумська	83	15970	15	18,1	22	26,5	19	22,9	22	26,5	к	к	к	к	–	–	к	к
Тернопільська	89	59579	11	12,4	22	24,7	10	11,2	18	20,2	14	15,7	7	7,9	6	6,7	к	к
Харківська	84	32972	19	22,6	21	25,0	10	11,9	25	29,8	к	к	к	к	к	к	к	к
Херсонська	к	к	–	–	к	к	–	–	к	к	–	–	–	–	–	–	–	–
Хмельницька	107	61792	10	9,3	23	21,5	25	23,4	28	26,2	6	5,6	6	5,6	6	5,6	к	к
Черкаська	178	431491	21	11,8	46	25,8	29	16,3	56	31,5	13	7,3	к	к	7	3,9	к	к
Чернівецька	37	18871	10	27,0	7	18,9	4	10,8	9	24,3	–	–	5	13,5	к	к	к	к
Чернігівська	122	31738	23	18,9	25	20,5	25	20,5	34	27,9	7	5,7	6	4,9	к	к	–	–

¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії

² Інформація сформована на основі фактично поданих підприємствами звітів

Символ (к) – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про офіційну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації

Крапки (...) – відомості відсутні

Водночас більшість підприємств за чисельністю (491 одиниця, 23,7%) працює в категорії з реалізацією живої маси до 10 тонн, але їх внесок у загальний обсяг продукції незначний – лише 0,1%. Така структура вказує на наявність великої кількості малих або середніх господарств, які забезпечують локальне виробництво, але мають обмежений вплив на загальний ринок.

Регіональна структура також показує суттєві відмінності, а саме найбільші підприємства з концентрованим забоєм тварин розташовані переважно у центральних і південних областях (Київська, Львівська, Дніпропетровська, Черкаська), що відображає регіональну спеціалізацію та аграрну інфраструктуру. Також деякі регіони, наприклад Вінницька, Житомирська, Тернопільська, мають значний відсоток підприємств із середнім рівнем живої маси тварин (від 50 до 500 тонн), що вказує на присутність розвиненого сегменту середніх фермерських господарств.

В окремих регіонах, зокрема у Донецькій, Луганській та Херсонській областях, дані не наведені через тимчасові обмеження, що пов'язано з військовими діями та окупацією.

Проведений аналіз показує, що *частка Одеської області у загальноукраїнському виробництві продукції тваринництва коливається у межах 2,2 – 3,4%* залежно від виду продукції, що свідчить про відносно невелику роль регіону в масштабах країни, проте стабільність показників на фоні загальноукраїнського спаду може вказувати на наявність певних резервів розвитку.

Основні фактори, що впливають на розвиток підприємств агропромислового комплексу в Одеській області:

- *кліматичні умови* – посушливість і ризики водозабезпечення, що обмежують кормову базу.
- *логістичні проблеми* – близькість портів створює експортні можливості, але обмеження воєнного часу ускладнюють поставки.

– *структура господарств* – переважають малі та середні підприємства, що забезпечують гнучкість, але мають обмежений доступ до інвестицій.

– *ринковий попит* – близькість великих міст (Одеса, Миколаїв) сприяє збуту продукції тваринництва.

Хоча Одеська область займає відносно невелику питому вагу у виробництві тваринницької продукції України, регіон має потенціал розвитку через оптимізацію виробничих процесів, покращення генетики поголів'я, розширення кормової бази та залучення інвестицій. Перспективними напрямками є розвиток молочного скотарства та птахівництва з орієнтацією на локальний ринок і переробну промисловість.

Отже, структура підприємств за розміром реалізованої живої маси демонструє тренд до концентрації виробництва у великих агрохолдингах, що має важливе значення для формування державної політики підтримки тваринництва, регіонального розвитку та оптимізації ланцюгів постачання продукції.

Таблиця 2.6 – Групування агропромислових підприємств за питомою вагою підприємств та живою масою тварин у 2024 році (джерело: згрупувано автором за даними [80 – 82])

Категорія живої маси, т	Кількість підприємств	Питома вага підприємств, %	Жива маса, т	Питома вага живої маси, %
До 10,0	491	23,7	1 727	0,1
10,1 – 50,0	469	22,7	12 366	0,5
50,1 – 100,0	295	14,3	21 439	0,9
100,1 – 500,0	496	24,0	114 812	4,8
500,1 – 1000,0	128	6,2	92 907	3,9
1000,1 – 2000,0	73	3,5	103 268	4,3
2000,1 – 5000,0	57	2,8	169 208	7,0
Понад 5000,0	61	2,8	1 897 352	78,5
Всього по Україні	2070	100	2 413 079	100

Аналіз питомої ваги підприємств за живою масою тварин, реалізованих на забій у 2024 році, свідчить про значну концентрацію виробництва у

великих господарствах. Найменша кількість підприємств (2,8%) з питомою вагою живої маси 78,5% припадає на категорію з більш ніж 5000 тонн живої маси, що вказує на домінування великих виробників у загальному обсязі продукції. Водночас, невеликі господарства з масою до 10 тонн складають 23,7% загальної кількості підприємств, але їх внесок у загальну живу масу незначний (0,1%). Підприємства середніх розмірів мають помірну питому вагу як за кількістю (близько 60%), так і за живою масою (приблизно 6 – 7%).

Такий розподіл свідчить про тенденцію до концентрації виробництва у великих підприємствах агропромислового комплексу, що може бути зумовлено ефективністю масштабів, кращим доступом до ресурсів та ринків збуту. Водночас невеликі фермерські господарства зберігають значну чисельність, але їхній вплив на загальний обсяг виробництва є мінімальним. Наведені дані є важливими для розробки державної політики підтримки комплексу тваринництва, зокрема щодо сприяння розвитку середніх і малих господарств та стимулювання ефективного функціонування великих підприємств.

2.2 Аналітична оцінка інвестиційних потоків та тенденції інвестування агропромислових підприємств України

Інвестиційна активність агропромислових підприємств є одним із основних чинників сталого розвитку сільськогосподарської і переробної галузей та підвищення їх конкурентоспроможності. Динаміка інвестицій відображає як загальний економічний стан країни, так і ефективність державної політики підтримки агропромислових підприємств, здатність підприємств до модернізації виробничих потужностей та впровадження інновацій.

Аналіз капітальних інвестицій дозволяє виявити структурні зміни у фінансуванні окремих підсекторів агропромислового комплексу, оцінити пріоритети та ефективність вкладення ресурсів, а також визначити вплив макроекономічних та зовнішніх факторів на розвиток галузі. У цьому контексті важливе значення мають індекси виробництва сільськогосподарської продукції, які дозволяють оцінити темпи зростання або зниження виробництва окремих видів продукції та визначити їх внесок у загальну динаміку агропромислового сектора.

Таблиця 2.7 – Порівняння обсягів надходження та середніх цін закупівлі переробними підприємствами (джерело: розраховано автором за даними [80 – 82])

Показник	Обсяги надходження, тис. т		2024 р. до 2023 р., %	Середня ціна, грн/т		2024 р. до 2023 р., %
	2023р.	2024р.		2023р.	2024р.	
Загальна маса надходження	1890,4	2107,2	111,5	х	х	х
Куплено всього	320,7	452,5	141,1	56928,7	47993,1	84,3
у підприємств	310,5	444,2	143,1	57123,8	47843,3	83,8
у населення	10,2	8,3	81,4	50973,3	56025,8	109,9
Велика рогата худоба	81,4	74,3	91,3	48037,1	53437,2	111,2
Свині	220,7	304,7	138,1	61703,7	48856,1	79,2
Птиця	17,8	72,6	406,8	38517,8	38513,0	100,0
Власно вирощені і від замовників	1569,7	1654,7	105,4	х	х	х

У 2024 році загальна маса надходження живих сільськогосподарських тварин на переробні підприємства становила 2107,2 тис. т, що на 11,5% перевищує показник 2023 року (1890,4 тис. т), що свідчить про певне пожвавлення виробничої активності у м'ясопереробному комплексі, попри збереження низки логістичних і ресурсних проблем, пов'язаних з воєнним станом.

Обсяг тварин, придбаних переробними підприємствами, зріс на 41,1%, до 452,5 тис. т (проти 320,7 тис. т у 2023 році). При цьому основним джерелом закупівель залишаються сільськогосподарські підприємства, які у

2024 році реалізували 444,2 тис. т тварин (зростання на 43,1%), тоді як частка надходжень від домогосподарств скоротилася на 18,6% – до 8,3 тис. т.

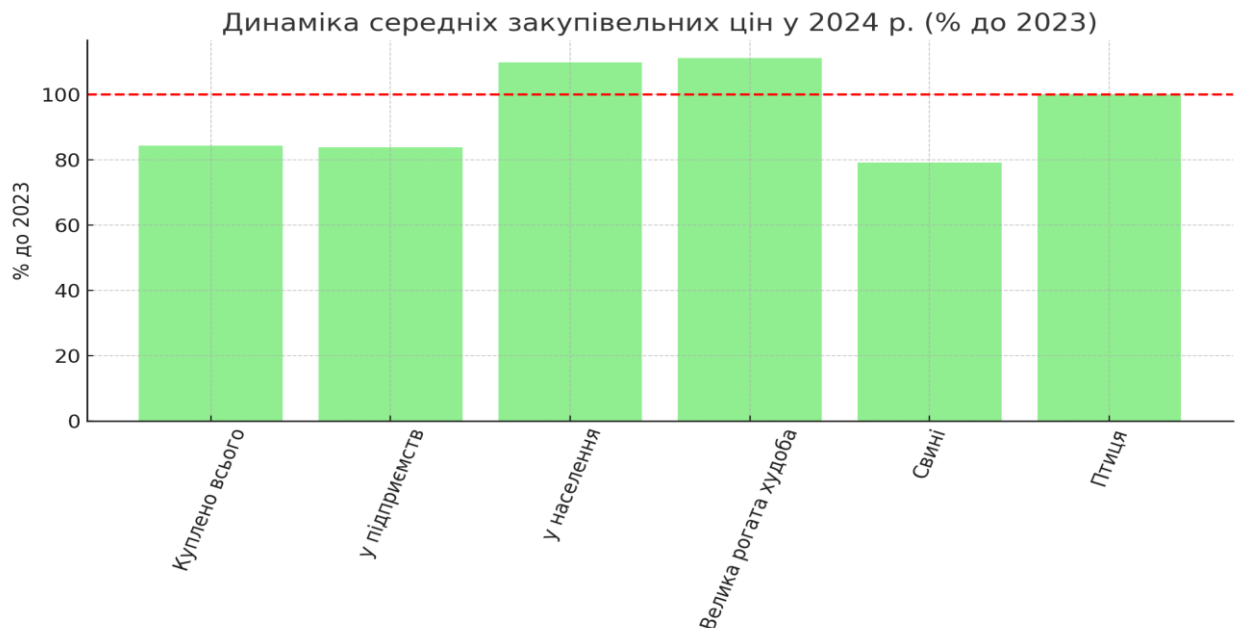

Рисунок 2.8 – Динаміка середніх цін закупівлі переробними підприємствами у 2024р. до 2023р., % (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

Середня ціна закупівлі тварин загалом знизилася на 15,7% – з 56928,7 грн/т у 2023 році до 47993,1 грн/т у 2024 році, що зумовлено зменшенням цін на свинину та стабілізацією вартості птиці.

Аналіз за видами тварин показує диференційовану динаміку:

- *велика рогата худоба* – скорочення обсягів закупівель на 8,7% (до 74,3 тис. т) при зростанні середньої ціни на 11,2% (53 437,2 грн/т);
- *свині* – значне збільшення надходжень на 38,1% (304,7 тис. т), однак із суттєвим падінням цін на 20,8% (48 856,1 грн/т проти 61 703,7 грн/т);
- *птиця* – рекордне зростання у 4 рази (на 306,8%) до 72,6 тис. т при збереженні стабільної середньої ціни (38513,0 грн/т).

Важливим джерелом сировини для м'ясопереробних підприємств залишаються власно вирощені тварини та ті, що надходять від замовників, так у 2024 р. їх маса становила 1654,7 тис. т, що на 5,4% більше, ніж у 2023р.

Виявлено, що 2024 рік характеризувався загальним зростанням обсягів надходження живих тварин на переробку, особливо за рахунок свинарства та птахівництва, але з помітним зниженням середніх закупівельних цін, що є наслідком як структурних змін у пропозиції, так і впливу зовнішніх економічних факторів.

Розглянемо оцінку сучасного стану споживання продукції підприємств агропромислового комплексу України у трьох напрямках: внутрішнє споживання, зовнішнє (експортне) споживання та структурні зміни у споживчих уподобаннях:

1. *Внутрішнє споживання.* Україна залишається країною з високим рівнем самозабезпечення основними видами продовольства (зернові, олія, цукор, м'ясо птиці). У структурі внутрішнього споживання переважають: хліб і зернові вироби (традиційно високий рівень споживання, але з тенденцією до зниження), соняшникова олія та продукти її переробки, м'ясо птиці – як основне джерело тваринного білка завдяки доступній ціні і овочі та фрукти сезонного виробництва. *Спостерігаються негативні тенденції, а саме зменшення споживання яловичини та свинини через високу вартість, зниження купівельної спроможності населення, що впливає на обсяги та якість споживаних продуктів, погіршення структури раціону (менше білкових продуктів, більше дешевих вуглеводів).*

2. *Зовнішнє споживання (експорт).* Значна частина продукції підприємств агропромислового комплексу орієнтована на зовнішні ринки. У 2024 році 59% всього українського експорту становила агропродовольча продукція. Основні групи товарів для експорту: соняшникова олія (21% агроекспорту, перше місце у світі); кукурудза (21%); пшениця (15%). Ринками збуту є ЄС, Китай, Туреччина, Єгипет, країни Близького Сходу. Україна часто експортує сировину, а не продукти з високою доданою вартістю, що зменшує потенціал доходів [84 – 88].

3. *Структурні зміни у споживанні.* Внутрішній ринок орієнтується на продукти масового попиту з мінімальною ціною. Зростає попит на органічну

та екологічну продукцію, особливо у великих містах та в експорті до ЄС. *Логістичні проблеми* (обмеження портової інфраструктури, високі транспортні витрати) впливають на стабільність постачань як для внутрішніх, так і для зовнішніх споживачів.

Доведено, що сучасне споживання продукції підприємств агропромислового комплексу України характеризується високою експортною залежністю та достатнім рівнем внутрішнього забезпечення основними продуктами харчування. Проте спостерігається зниження якості раціону населення через економічні чинники та слабка диверсифікація переробленої продукції для зовнішніх ринків.

Розглянемо особливості динаміки інвестицій в агропромислові підприємства України за останнє десятиліття та їх співвідношення з індексами виробництва сільськогосподарської продукції. Такий аналіз дає змогу визначити основні закономірності інвестиційної активності, оцінити ефективність її використання та сформулювати практичні рекомендації щодо стимулювання інвестування в умовах відновлення економіки України. Проаналізовані індекси виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за 2014 – 2024 роки вказують на істотні коливання в загальному обсязі продукції, а також у розрізі двох основних комплексів – рослинництва та тваринництва.

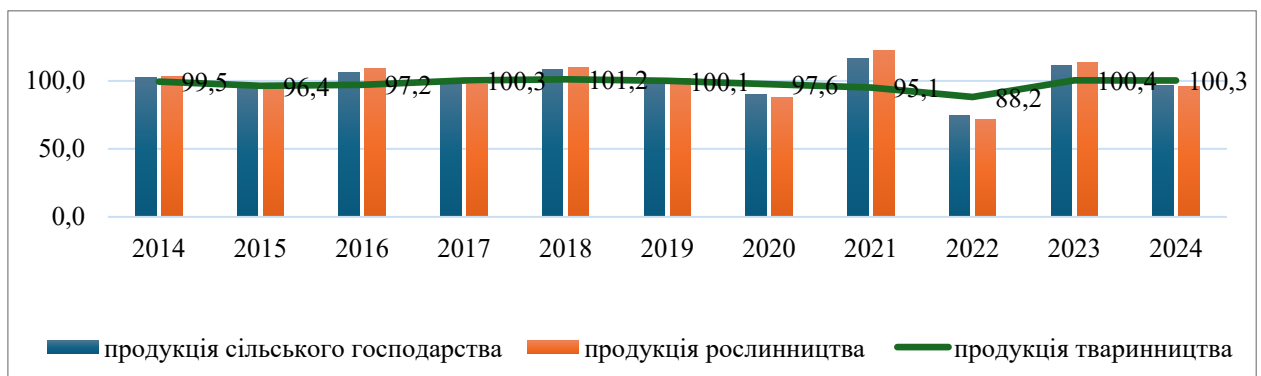

Рисунок 2.9 – Індекси виробництва сільськогосподарської продукції в Україні за 2014 – 2024 роки (джерело: побудовано за даними [80 – 82])

Індекс загального виробництва сільського господарства демонструє значну волатильність, а саме після зростання до 116,4 % у 2021 році спостерігається різке падіння до 74,7 % у 2022 році, пов'язане з початком повномасштабного вторгнення та її руйнівними наслідками для підприємств агропромислового комплексу. У 2023 році відбувається відновлення обсягів виробництва (111,1%), однак у 2024 році індекс знижується до 96,6 %, що свідчить про збереження ризиків та проблем.

Сегмент рослинництва, як основний драйвер сільськогосподарського виробництва, показує більш виражену динаміку. В 2021 році його індекс досягає максимального значення – 122,3 %, що свідчить про високі врожаї та ефективність підприємств агровиробництва. Проте воєнний стан 2022 року спричинив різке падіння до 71,8 %, відображаючи втрати посівних площ, порушення логістики та зниження ресурсного забезпечення. В 2023 році рослинництво демонструє позитивну тенденцію відновлення (113,9 %), хоча в 2024 році індекс знижується до 95,7 %, що вказує на потребу подальшої підтримки галузі.

Тваринництво загалом зберігає відносну стабільність із незначними коливаннями навколо 100 %. Проте у 2022 році зафіксовано зниження індексу до 88,2 %, обумовлене складнощами утримання поголів'я, зниженням виробництва кормів і руйнуванням інфраструктури. Відновлення в наступні роки свідчить про поступове подолання кризових явищ.

Загалом, індексний аналіз продукції сільського господарства України за останні десять років демонструє, що підприємства агропромислового комплексу мають значний потенціал для відновлення і розвитку, незважаючи на виклики воєнного часу. Для забезпечення стабільного розвитку необхідно продовжувати реалізацію стратегічних програм підтримки, модернізації технологій та диверсифікації виробництва.

Розглянемо суму інвестицій в агропромислові підприємства України за 2014 – 2024 роки.

Таблиця 2.8 – Сума інвестицій в підприємства агропромислового комплексу України, тис.грн. (джерело: розраховано автором за даними [80 – 82])

Рік	Обсяг капітальних інвестицій	Інвестиції в матеріальні активи	Інженерні споруди	Машини, обладнання та інвентар	Земля	Довгострокові біологічні активи	Сума інвестицій в АПК	Частка від загального обсягу, %
2014	219 419 930	212 035 100	46 599 329	68 948 856	13 830 360	2 034 175	131 412 720	59,9
2015	273 116 436	254 730 864	50 948 672	84 423 237	19 649 951	2 762 604	157 784 464	57,8
2016	359 216 132	347 390 528	67 517 117	123 133 292	36 685 672	3 162 739	230 498 820	64,2
2017	448 461 518	432 039 467	78 563 514	154 721 691	60 123 943	3 727 870	297 136 018	66,2
2018	578 726 385	542 335 085	111 314 854	187 650 359	73 926 211	4 528 277	377 419 701	65,2
2019	623 978 935	600 568 068	149 153 503	198 455 277	65 870 755	5 999 752	419 479 287	67,2
2020	508 217 042	483 323 962	127 995 390	161 636 583	50 074 638	5 247 364	344 953 975	67,9
2021	673 899 339	642 801 509	167 821 697	207 545 678	72 719 162	5 823 952	454 910 489	67,5
2022	409 659 973	389 041 597	69 682 786	143 183 861	52 844 330	5 191 836	270 902 813	66,1
2023	627 280 766	596 458 173	142 564 882	213 280 349	83 274 060	7 101 124	446 220 415	71,1
2024	743 016 315	698 899 993	164 971 614	260 290 902	86 511 179	5 459 922	517 233 617	69,6

Аналіз динаміки капітальних інвестицій в підприємства України за період 2014 – 2024 рр. свідчить про загальне зростання обсягів інвестицій із помітними коливаннями в окремі роки. Так, обсяг капітальних інвестицій зріс із 219,4 млрд. грн. у 2014 році до 743,0 млрд. грн. у 2024 році.

У структурі інвестицій основну частку традиційно займають інвестиції в матеріальні активи, зокрема інженерні споруди та машини й обладнання. Частка інвестицій в підприємства агропромислового комплексу від загального обсягу капітальних вкладень коливалася в межах 57,8 – 71,1%, досягаючи піку у 2023 році (71,1%).

Зростання обсягів інвестицій у матеріальні активи, а особливо в інженерні споруди та техніку, свідчить про модернізацію виробничої бази та підвищення технологічного рівня агропромислових підприємств. Тимчасове зниження інвестицій у 2020 р. та 2022 р. пов'язане з зовнішніми економічними та політичними чинниками, зокрема впливом пандемії COVID–19 та початком повномасштабної військової агресії.

Встановлено, що зростання інвестицій у 2023 – 2024 рр., а також підвищення частки інвестицій в підприємства агропромислового комплексу у загальному обсязі капітальних вкладень, свідчить про відновлення інвестиційної активності та пріоритетне значення розвитку агропромислового сектору для економіки країни. Структурний аналіз показує збалансоване нарощування вкладень у всі основні компоненти активів, що забезпечує комплексне зміцнення матеріально – технічної бази підприємств агропромислового комплексу.

Таблиця 2.9 – Динаміка змін капітальних інвестицій в сільськогосподарські підприємства та переробні підприємства України (джерело: розраховано автором за даними [80 – 82])

Рік	Підприємства переробної промисловості			Сільськогосподарські підприємства		
	Сума, тис.грн	Абсолютне значення (+,-)	Відсоткове значення (%)	Сума, тис.грн	Абсолютне значення (+,-)	Відсоткове значення (%)
2014	42 474 439	–	–	18 795 620	–	–
2015	46 219 073	3 744 634	8,80	30 154 695	12 359 075	65,70
2016	62 223 352	16 004 279	34,60	50 484 002	20 329 307	67,30
2017	73 883 815	11 660 463	18,70	64 243 279	13 759 277	27,30
2018	100 869 672	26 985 857	36,50	66 104 075	1 860 796	2,90
2019	105 878 465	5 008 793	5,00	59 129 469	–6 974 606	–10,50
2020	84 408 175	–21 470 290	–20,3	50 679 695	–8 449 774	–16,0
2021	113 275 021	28 866 846	34,20	69 950 276	19 270 581	38,00
2022	60 457 634	–52 817 387	–46,6	51 439 446	–18 510 830	–26,50
2023	90 395 499	29 937 865	49,50	65 432 115	13 992 669	27,20
2024	121 046 065	30 650 566	33,90	80 587 927	15 155 812	23,20

Аналіз динаміки обсягів капітальних інвестицій в сільськогосподарські підприємства та підприємства переробної промисловості України за 2014 – 2024 рр. показує наявність як стабільних тенденцій зростання, так і періодичних спадів, зумовлених економічними, політичними та кризовими факторами.

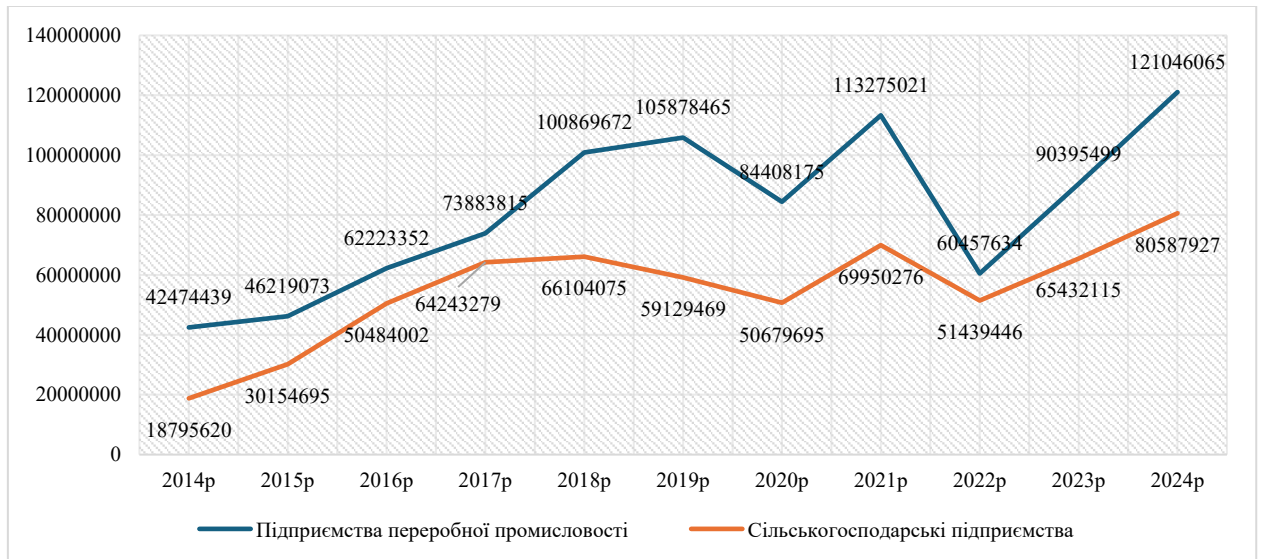

Рисунок 2.10 – Динаміка суми капітальних інвестицій в сільськогосподарські підприємства та переробні підприємства України, тис.грн. (джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

У підприємствах переробної промисловості спостерігається високий рівень волатильності, а саме різкі зростання відзначені у 2016р., 2018р., 2021р. та 2023 – 2024 рр., тоді як значні спади відбулися у 2020 р. та особливо у 2022 р. (падіння на 46,6 %), що свідчить про високу чутливість галузі до зовнішніх та внутрішніх проблем економіки.

Сільськогосподарські підприємства демонструють більш плавну динаміку. Незважаючи на локальні спади у 2019 – 2020рр. та 2022 р., сільськогосподарські підприємства швидко відновлюється після криз, що підтверджується значним зростанням у 2015 – 2017 рр., 2021 р. та 2023 – 2024рр.

Встановлено, що обидві галузі показують тенденцію до відновлення після кризових років. Особливо це стосується 2023 – 2024 рр., коли зафіксовано суттєве нарощення обсягів капітальних інвестицій. Дані свідчать про потенціал економічного відновлення та важливість державної підтримки як підприємств переробної промисловості, так і підприємств аграрного сектору для забезпечення стабільності та розвитку національної економіки.

Застосуємо *аналіз трендів за допомогою середньорічного темпу зростання (CAGR)*, щоб оцінити довгострокову динаміку підприємств обох галузей і порівняти їх середньорічний приріст за весь період 2014 – 2024 рр.

Розрахуємо CAGR капітальних інвестицій по такій формулі:

$$CAGR = (K3/ПЗ)^{1/n} - 1, \quad (2.1)$$

де КЗ – кінцеве значення параметру (2024 р.);

ПЗ – початкове значення параметру (2014 р.);

n – кількість років (10 років).

1. Переробна промисловість:

$$CAGR = (121046065 / 42474439)^{1/10} - 1$$

$$CAGR = (2,849)^{0,1} - 1 = 0,111 \text{ або } 11,1\%$$

2. Сільськогосподарські підприємства:

$$CAGR = (80587927 / 18795620)^{1/10} - 1$$

$$CAGR = (4,29)^{0,1} - 1 = 0,152 \text{ або } 15,2\%$$

Встановлено, що середньорічний темп зростання капітальних інвестицій в сільськогосподарські підприємства складає – 15,2 % та перевищує середньорічний темп зростання капітальних інвестицій підприємств переробної промисловості і складає 11,1 %, що свідчить про більш активне довгострокове зростання капітальних інвестицій до підприємств аграрного сектору у 2014 – 2024 рр.

Попри значні коливання у окремі роки, підприємства обох галузей демонструють позитивну тенденцію до відновлення та розвитку. Використання *середньорічного темпу зростання (CAGR)* для цього періоду дозволяє оцінити довгостроковий тренд, абстрагуючись від короткострокових спадів, таких як у 2020 р. та 2022 р.

Таблиця 2.10 – Капітальні інвестиції в розрізі напрямів діяльності агропромислових підприємств України у 2024 році (джерело: розраховано автором за даними [80 – 82])

Види економічної діяльності	Обсяг капітальних інвестицій, тис. грн	Придбання та створення нових активів		Придбання активів, які були у використанні		Поліпшення, вдосконалення, реконструкція, модернізація		Капітальний ремонт	
		тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Усього	743016315	544075512	73,2	23420153	3,2	112634082	15,2	62886568	8,5
Сільське, лісове господарство та рибне господарство	80587927	64041417	79,5	7624730	9,5	7148333	8,9	1773447	2,2
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних послуг	79129956	62739494	79,3	7620366	9,6	7110349	9,0	1659747	2,1
Вирощування однорічних і дворічних культур	61454735	48887820	79,6	6425796	10,5	4843313	7,9	1297806	2,1
Вирощування багаторічних культур	1388065	1222423	88,1	98380	7,1	53346	3,8	13916	1,0
Відтворення рослин	44249	41036	92,7	694	1,6	2519	5,7	–	–
Тваринництво	13701021	10445904	76,2	957203	7,0	1991172	14,5	306742	2,2
Змішане сільське господарство	471163	323654	68,7	54177	11,5	87190	18,5	6142	1,3
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність	2047992	1795926	87,7	84116	4,1	132809	6,5	35141	1,7
Переробна промисловість	121046065	93336422	77,1	5759692	4,8	13435841	11,1	8514110	7,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	41218961	32855931	79,7	1708493	4,1	5223034	12,7	1431503	3,5
Виробництво харчових продуктів	34758768	27753961	79,8	1523694	4,4	4209129	12,1	1271984	3,7
Виробництво м'яса та м'ясних продуктів	12297040	10092752	82,1	852233	6,9	1184039	9,6	168016	1,4
Перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків	254788	218081	85,6	5766	2,3	23870	9,4	7071	2,8
Перероблення та консервування фруктів і овочів	2274939	1737296	76,4	85681	3,8	414638	18,2	37324	1,6
Виробництво олії та тваринних жирів	5348663	3982044	74,4	174663	3,3	826792	15,5	365164	6,8
Виробництво молочних продуктів	3826408	3130291	81,8	146476	3,8	319421	8,3	230220	6,0
Виробництво продуктів борошномельно–круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів	2452532	1700807	69,3	42847	1,7	493430	20,1	215448	8,8
Виробництво хліба, хлібобулочних і борошняних виробів	3307421	2652094	80,2	147604	4,5	369647	11,2	138076	4,2
Виробництво інших харчових продуктів	4175262	3663876	87,8	22870	0,5	442106	10,6	46410	1,1
Виробництво готових кормів для тварин	821715	576720	70,2	45554	5,5	135186	16,5	64255	7,8

Аналіз капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у 2024 році показав, що загальний обсяг інвестицій в Україні становив 743 млрд. грн, з яких *переважна частка близько 73% спрямована на придбання та створення нових активів*. Менші обсяги інвестицій спрямовані на придбання активів, що були у використанні – 3%, поліпшення, вдосконалення, реконструкцію та модернізацію – 15%, а також на капітальний ремонт – 8%. Така структура свідчить про орієнтацію підприємств на *оновлення основних засобів та розширення виробничих потужностей*, а не на підтримку старих активів.

У підприємствах сільського господарства обсяг інвестицій становив *приблизно 11% від загальних інвестицій*. Основним напрямом інвестування є придбання та створення нових активів (79%), на поліпшення та модернізацію припадає – 9%, на капітальний ремонт – 2%. Таким чином, *підприємства сільського господарства зосереджують інвестиції на розширенні та модернізації виробничих потужностей*.

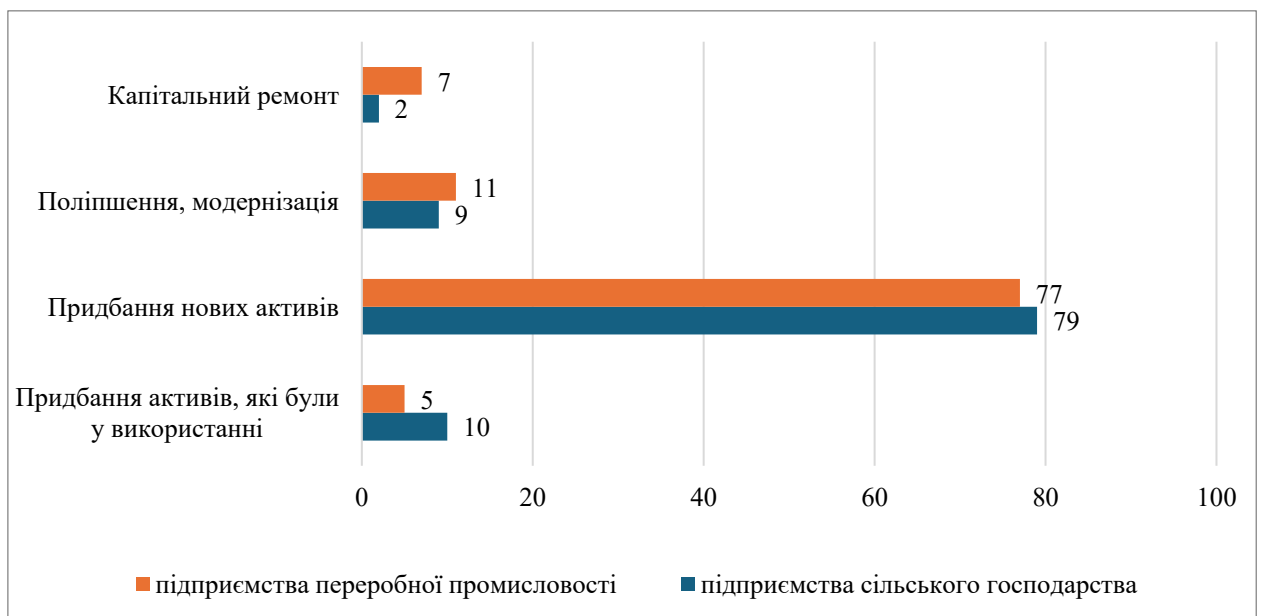

Рисунок 2.11 – Порівняння частки капітальних інвестицій підприємствами сільського господарства та переробної промисловості в Україні за 2024р., %
(джерело: побудовано автором за даними [80 – 82])

У підприємства переробної промисловості обсяг капітальних інвестицій досяг близько 121 млрд. грн. (16% від загальних інвестицій). Основна частка інвестицій (77%) спрямована на придбання та створення нових активів, що забезпечує оновлення виробничих потужностей, на поліпшення та модернізацію – 11%, на капітальний ремонт – 7%. Серед підсекторів найбільші обсяги інвестицій отримало виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (34% інвестицій сектора), при цьому значні вкладення здійснено у м'ясну промисловість, виробництво олії та жирів, молочних продуктів, хлібобулочних виробів, що свідчить про активну модернізацію та розширення виробництва, особливо у харчовому секторі.

Доведено, що у 2024 році в Україні капітальні інвестиції спрямовані на оновлення та розширення активів підприємств, підвищення продуктивності та модернізацію виробничих процесів, причому підприємства переробної промисловості отримують більші обсяги інвестицій у абсолютному вираженні, ніж підприємства аграрного сектору. Водночас підприємства аграрного сектору продовжує робити ставку на розширення та оновлення основних засобів, що є важливим для забезпечення стабільного розвитку підприємств сільського господарства та продовольчої безпеки країни. Підприємства сільського господарства спрямовують більшість коштів на рослинництво, що відображає стратегічну орієнтацію на збільшення врожайності. Підприємства переробної промисловості інвестують переважно у модернізацію харчового виробництва, підвищуючи ефективність та додану вартість продукції. Співвідношення напрямів інвестицій показує переважання нових активів над ремонтом, що свідчить про стратегічну орієнтацію на розвиток, а не лише підтримку існуючих потужностей.

У сучасних умовах розвиток агропромислових підприємств України тісно пов'язаний із проблемами інвестиційного забезпечення, що посилюються комплексом зовнішніх і внутрішніх проблем. Військова агресія призвела до суттєвих втрат посівних площ, пошкодження виробничої та

транспортної інфраструктури, а також до блокування традиційних морських портів, що знизило інвестиційну привабливість агропромислових підприємств та ускладнило реалізацію великих капіталомістких проєктів. Логістичні обмеження змусили агропромислові підприємства переорієнтовувати експортні та імпорتنі потоки на залізничний і автомобільний транспорт, використовувати дунайські порти та сухопутні коридори, що вимагало додаткових фінансових ресурсів і знижувало рентабельність інвестицій. Додатковим негативним чинником стали коливання світових цін на зерно та олійні культури, що спричинило невизначеність у прогнозуванні прибутковості, яке стримує інвесторів від довгострокових вкладень. Суттєвою проблемою є дефіцит інвестицій у переробні потужності та технологічне оновлення виробництва. Агропромислові підприємства недостатньо вкладають у модернізацію обладнання, автоматизацію та впровадження інноваційних агротехнологій, що знижує їх конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Кліматичні зміни посилюють інвестиційні ризики, а саме часті посухи, зміщення вегетаційних періодів та підвищена ймовірність зниження врожайності вимагають впровадження ресурсозберігаючих технологій та адаптивних сільськогосподарських практик, проте їх розвиток гальмується обмеженими інвестиційними можливостями.

Таким чином, низький рівень інвестицій унеможливорює технологічне переоснащення й адаптацію агропромислових підприємств до нових умов, а високі ризики та нестабільність, у свою чергу, стримують залучення інвестицій, що свідчить про недостатню ефективність інвестиційного впливу на виробничі результати у досліджуваний період.

2.3 Основні перешкоди та ризики інвестування в агропромислові підприємства

Інвестиційна діяльність є основним чинником сталого розвитку агропромислових підприємств, оскільки забезпечує оновлення матеріально-технічної бази, підвищення ефективності виробництва, впровадження інновацій та зміцнення конкурентоспроможності на внутрішньому й зовнішньому ринках. Водночас інвестування в агропромислові підприємства супроводжується низкою специфічних перешкод і ризиків, які значною мірою визначають його ефективність та привабливість для приватних і державних інвесторів.

По – перше, агропромислові підприємства характеризуються високою залежністю від природно-кліматичних факторів, що створює значну невизначеність у прогнозуванні врожайності та доходів підприємств. Непередбачувані погодні умови, посухи, шкідники можуть призводити до суттєвих фінансових втрат і збільшення ризику неповернення інвестицій.

По – друге, політична та економічна нестабільність, зокрема в умовах військових конфліктів, санкцій та регуляторних змін, значно підвищує ризики для інвесторів. Для України останні роки стали яскравим прикладом того, як зовнішні та внутрішні загрози можуть негативно впливати на інвестиційний клімат для агропромислових підприємств, спричиняючи втрату посівних площ, руйнування інфраструктури та блокування логістичних ланцюгів.

По-третє, інституційні та правові бар'єри, включаючи складну систему оподаткування, невизначеність земельного законодавства та недостатній захист прав інвесторів, також обмежують потенціал залучення інвестицій. Відсутність прозорих правил гри підвищує транзакційні витрати і збільшує ризики для довгострокових інвестиційних проєктів.

По – четверте, специфіка агропромислового виробництва вимагає значних обсягів стартового капіталу та довгих термінів окупності проєктів, що робить інвестиції більш чутливими до коливань цін на продукцію, енергоносії та ресурси. Високий рівень сезонності виробництва створює додаткові фінансові ризики, які потребують застосування комплексних стратегій страхування та хеджування.

Таким чином, дослідження перешкод і ризиків інвестування в агропромислові підприємства є надзвичайно актуальним для сучасного економічного середовища України. Аналіз цих факторів дозволяє не лише оцінити потенційні загрози, а й розробити ефективні механізми управління ризиками, підвищення інвестиційної привабливості сектору та забезпечення його стійкого розвитку в умовах нестабільності. Функціонування та розвиток агропромислових підприємств можливий лише за умови підвищення ефективності використання інвестиційних ресурсів у вигляді фінансових, сировинних, матеріальних, інтелектуальних та трудових вкладень. Ці ресурси залучаються для інвестування в об'єкти, створення нових підприємств і модернізацію діючих виробництв та підприємств [47] (рис. 2.12).

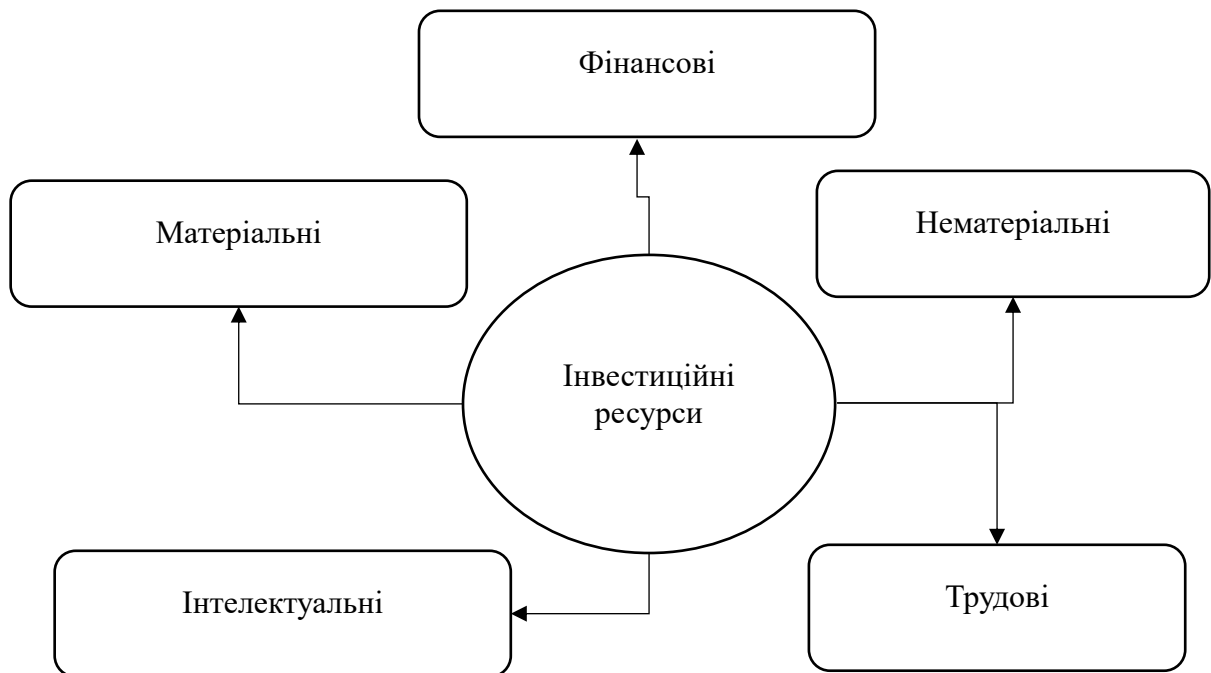

Рисунок 2.12 – Типи інвестиційних ресурсів в агропромислові підприємства
(джерело: побудовано автором на основі [51; 54; 55; 90])

Основною умовою стійкого функціонування агропромислових підприємств є формування інвестиційного потенціалу (рис. 2.12), створення сприятливого інвестиційного клімату та підвищення інвестиційної привабливості [89; 90; 96].

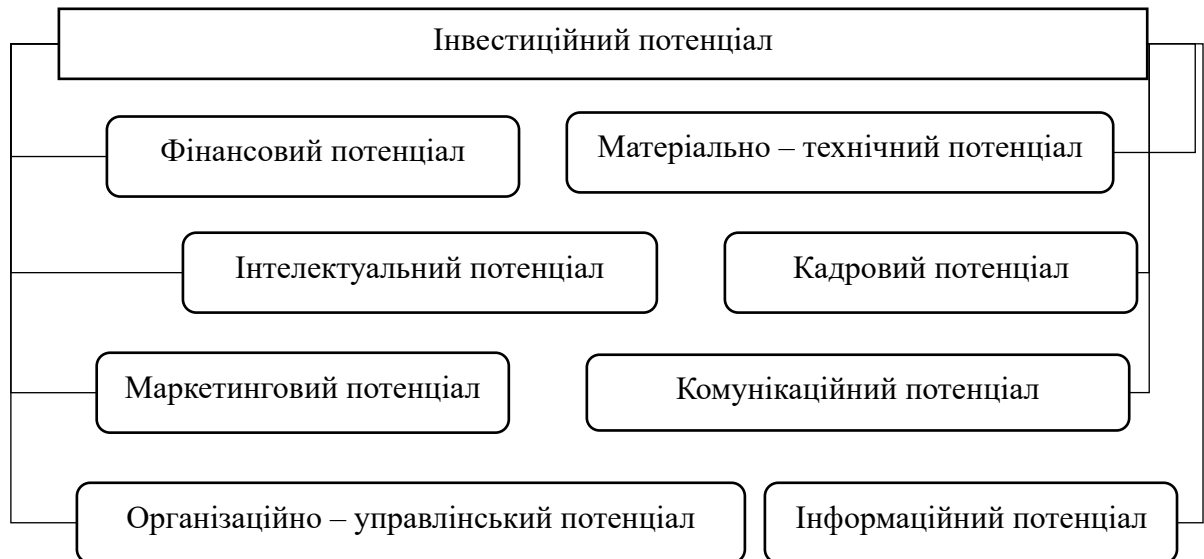

Рисунок 2.13 – Структура інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств (джерело: побудовано автором на основі [89; 90; 96])

Слід підкреслити, що інвестиційний клімат та рівень інвестиційної привабливості мають вирішальний вплив на формування інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств. Визначальним чинником тут виступають економічні параметри держави та політична ситуація.

Для інвесторів, що здійснюють прямі капіталовкладення, поряд із фінансовими показниками важливими є характеристики внутрішнього ринку країни – реципієнта (рівень його насиченості, купівельна спроможність тощо), наявність ресурсної бази, податкове навантаження, система пільг для іноземних інвесторів, а також умови торговельної та валютної політики.

На основі комплексного аналізу цих факторів формується інтегральний показник інвестиційної привабливості агропромислових підприємств. Він є головним критерієм оцінки рівня завершеності ринкових реформ, показником довіри з боку міжнародних суб'єктів господарювання,

фінансових інституцій та іноземних інвесторів до фінансово–економічної ситуації у країні – реципієнті [91 – 93].

Інвестиційна привабливість – це узагальнена характеристика переваг і ризиків інвестування, що охоплює сукупність соціальних, економічних, політичних та інституційних умов функціонування агропромислових підприємств. Вона забезпечує стабільність інвестиційної діяльності як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів – як у межах окремих галузей, так і в регіональному розрізі (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Особливості інвестиційної привабливості на різних рівнях інвестиційних вкладень (джерело: сформовано на основі [51 – 55])

Рівень вкладених інвестицій	Характеристика інвестиційної привабливості	Фактори, що впливають
Мікрорівень (підприємство)	Оцінка спроможності конкретного підприємства залучати інвестиції, висока деталізація	Фінансова стабільність, прибутковість, менеджмент, інноваційний потенціал, репутація
Мезорівень – локальний кластер (галузь, промисловий парк)	Оцінка привабливості конкретного сектору або промислового кластера для інвесторів	Наявність інфраструктури, кадровий потенціал, доступ до ресурсів, концентрація підприємств
Мезорівень – регіон (область, адміністративна одиниця)	Привабливість регіональної економіки, створення умов для інвесторів	Транспортна та комунікаційна інфраструктура, податкова політика, регуляторні стимули, соціально–економічна стабільність
Макрорівень – сектор економіки / галузь країни	Визначає потенціал розвитку конкретної галузі, загальні умови для залучення інвестицій	Державна підтримка, інноваційна активність, попит на продукцію, міжнародні зв'язки
Макрорівень – національна економіка	Загальний інвестиційний клімат країни, стабільність та прогнозованість для інвесторів	Політична стабільність, макроекономічна ситуація, податкова система, валютна стабільність, законодавча база
Глобальний рівень (міжнародна інтеграція)	Визначає привабливість країни або регіону для міжнародних інвесторів, участь у глобальних ринках	Геополітичне положення, членство у міжнародних організаціях, зовнішньоекономічні зв'язки

Слід зауважити, що інвестиційний потенціал є складною економічною категорією, яка включає в себе численні елементи як організаційно – управлінського, так і фінансово – економічного характеру. Його значущість

визначається тим, що обсяг та якість інвестиційного потенціалу безпосередньо впливають на можливості технологічного відтворення агропромислових підприємств, а отже, і на загальний розвиток економіки країни [55].

Ієрархічна структура інвестиційного потенціалу наведена на рис. 2.14.

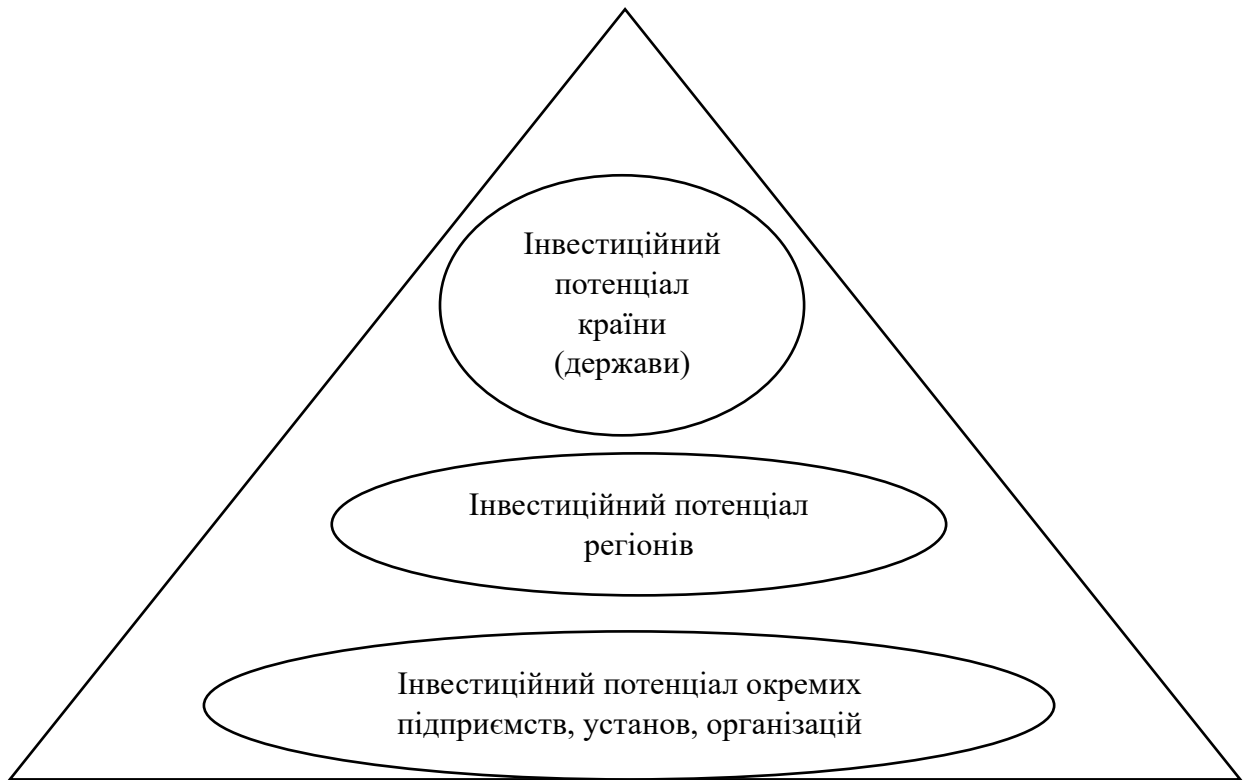

Рисунок 2.14 – Структурна ієрархія інвестиційного потенціалу
(побудовано автором на основі [51 – 55; 90])

Слід зазначити, що на найнижчому рівні ієрархічної структури інвестиційного потенціалу розташовується потенціал окремих підприємств, установ та організацій. Наступним рівнем виступає інвестиційний потенціал регіонів, а на найвищому – потенціал країни в цілому.

Агропромисловий комплекс України є стратегічно важливою складовою економіки держави, що забезпечує продовольчу безпеку, зайнятість населення та експортний потенціал країни. Водночас агропромислові підприємства стикаються з низкою системних проблем, які стримують їх сталий розвиток та підвищення ефективності. Детально

розглянемо основні проблеми, що мають місце у сучасному стані агропромислових підприємств України.

1. Недостатній рівень інвестицій у агропромислові підприємства. Незважаючи на великий потенціал, агропромислові підприємства мають недостатній обсяг інвестицій, що негативно впливає на модернізацію виробничих потужностей і технологічне оновлення. Основними причинами низького рівня інвестицій є високі ризики, пов'язані з політичною та економічною нестабільністю, слабкий захист прав інвесторів, а також обмежений доступ до довгострокового фінансування. За даними Державної служби статистики, частка інвестицій у сільськогосподарські підприємства у загальному обсязі інвестицій країни залишається низькою – близько 3 – 5 % [80 – 84].

2. Застаріла матеріально – технічна база. Більша частина сільськогосподарської техніки в агропромислових підприємствах України є морально і фізично застарілою. Середній вік тракторів, комбайнів та іншого обладнання часто перевищує 10 – 15 років, що значно знижує продуктивність праці та підвищує експлуатаційні витрати. Відсутність систематичного оновлення парку техніки призводить до збільшення простоїв, підвищення ризику техногенних аварій та зниження якості продукції, що підтверджується також дослідженнями Світового банку, які наголошують на необхідності модернізації обладнання для підвищення конкурентоспроможності [66].

3. Недосконала земельна реформа. Проблеми земельних відносин є однією з найгостріших в агропромисловому комплексі. Нерозв'язаними залишаються питання прозорості ринку, концентрації землі в руках великих агрохолдингів, а також правового захисту власників та користувачів земельних ділянок. Складна система кадастрового обліку, корупційні ризики та неврегульованість земельних спорів додатково ускладнюють процес ефективного управління земельними ресурсами. За даними ООН, ефективне земельне управління є важливим для сталого розвитку сільського господарства [62; 63].

4. *Проблеми з логістикою та зберіганням продукції.* Низький рівень розвитку транспортної та складської інфраструктури обмежує можливості для ефективного руху сільськогосподарської продукції. Слабка інфраструктура зберігання та транспортування продукції призводить до значних втрат післязбиральної продукції – за різними оцінками, втрати можуть сягати 20 – 30 % [64; 74]. Особливо гостро стоїть питання щодо відсутності сучасних сховищ, холодильних камер, що призводить до значних втрат після збору врожаю. Внаслідок цього аграрії вимушені продавати продукцію за заниженими цінами, що знижує їх доходи та стимулює до зменшення інвестицій у виробництво.

5. *Висока залежність від погодних умов і кліматичних ризиків.* Сільське господарство є вразливим до змін клімату та погодних аномалій. Часті посухи, паводки, заморозки та інші природні катаклізми призводять до значних коливань врожайності та знижують стабільність виробництва. Недостатній рівень впровадження систем моніторингу, агрометеорологічних прогнозів і страхування сільгоспвиробництва збільшує ризики для аграріїв і знижує інвестиційну привабливість галузі.

6. *Слабка підтримка держави та неефективність політики у сфері агропромислового комплексу.* Державна підтримка є недостатньою та нестабільною. Неефективне адміністрування програм субсидій, відсутність прозорих механізмів розподілу бюджетних коштів, а також непослідовна аграрна політика створюють додаткові бар'єри для розвитку галузі. Відсутність довгострокових стратегічних планів та комплексних реформ обмежує можливості для сталого розвитку агропромислових підприємств. Дослідження Світового банку відзначають, що стратегічне планування та прозорість механізмів підтримки є головними факторами успішного розвитку [62; 63].

7. *Обмежений доступ до кредитних ресурсів.* Малі та середні агропромислові підприємства часто стикаються з проблемами отримання фінансування через високі кредитні ставки, жорсткі вимоги до застави та

тривалі процедури оформлення кредитів. Банківська система недостатньо адаптована до специфіки агропромислового комплексу, що обмежує можливості для масштабування виробництва і впровадження інновацій.

8. *Недостатня інноваційність і низький рівень технологічного розвитку.* Впровадження сучасних агротехнологій, таких як точне землеробство, біотехнології, цифрові рішення та автоматизація, відбувається повільно. Причинами цього є брак фінансових ресурсів, низький рівень освіченості фермерів та слабка підтримка з боку держави і наукових установ. В результаті, конкурентоспроможність агропромислових підприємств на світовому ринку знижується.

9. *Відтік кваліфікованих кадрів.* Демографічні проблеми, зокрема міграція молоді з сільської місцевості в міста або за кордон, призводять до дефіциту робочої сили у сільському господарстві. Старіння кадрів і нестача молодих кваліфікованих спеціалістів створюють загрозу для подальшого розвитку агропромислових підприємств та впровадження інновацій.

10. *Екологічні проблеми та недостатнє впровадження принципів сталого розвитку.* Інтенсивне використання мінеральних добрив, пестицидів та інших агрохімікатів негативно впливає на стан ґрунтів, водних ресурсів та біорізноманіття. Відсутність ефективних екологічних стандартів і контролю призводить до деградації природних ресурсів, що загрожує довгостроковій продовольчій безпеці України. Сталий розвиток у сільському господарстві вимагає активного впровадження органічного землеробства, агроекологічних практик та підвищення екологічної свідомості виробників.

Аналіз основних проблем функціонування агропромислових підприємств України свідчить про наявність комплексних системних проблем, які суттєво стримують сталий розвиток. Низький рівень інвестицій та застаріла матеріально – технічна база обмежують можливості модернізації виробництва і впровадження інновацій, що необхідні для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Недосконала земельна реформа й надалі створює правові та економічні перепони для ефективного

управління земельними ресурсами, а проблеми з логістикою і зберіганням продукції призводять до значних втрат і зниження доходів.

Таблиця 2.12 – Основні проблеми функціонування агропромислових підприємств України (авторська розробка)

Проблема	Характеристика
Недостатній рівень інвестицій	Обмежене фінансування модернізації, інновацій, інфраструктури через високі ризики, нестабільність та складний доступ до кредитів.
Застаріла матеріально–технічна база	Велика частина сільгосптехніки морально і фізично застаріла, що знижує продуктивність і підвищує експлуатаційні витрати.
Недосконала земельна реформа	Відсутність повноцінного ринку землі, непрозорість земельних операцій, концентрація землі у великих агрохолдингах, земельні спори.
Проблеми логістики та зберігання	Недостатня інфраструктура транспорту і сховищ призводить до втрат продукції (до 20 – 30 %) і зниження доходів аграріїв.
Залежність від кліматичних ризиків	Часті посухи, паводки та інші природні катаклізми впливають на стабільність виробництва і знижують врожайність.
Неефективна державна підтримка	Фрагментарність і нестабільність програм, низька прозорість розподілу бюджетних коштів, відсутність довгострокової стратегії.
Обмежений доступ до фінансування	Високі кредитні ставки, жорсткі вимоги, відсутність застави ускладнюють отримання кредитів для малого та середнього агробізнесу.
Низький рівень інноваційності	Повільне впровадження сучасних агротехнологій через брак ресурсів і недостатню координацію науки і виробництва.
Відтік кадрів і старіння населення	Міграція молоді з села, дефіцит кваліфікованих працівників, що негативно впливає на розвиток і інновації.
Екологічні проблеми	Інтенсивне використання агрохімікатів, деградація ґрунтів, забруднення водних ресурсів, відсутність масштабного впровадження сталого розвитку.

Висока залежність від кліматичних ризиків підкреслює необхідність розвитку систем агрометеорологічного моніторингу та страхування сільськогосподарського виробництва. Неефективність державної підтримки і обмежений доступ до фінансування створюють додаткові бар'єри для розвитку малого та середнього агробізнесу. Відтік молоді з села і дефіцит кваліфікованих кадрів знижують інноваційний потенціал комплексу, що разом з екологічними проблемами ставить під загрозу довгострокову сталу продуктивність агросистеми. Таким чином, для підвищення ефективності функціонування агропромислових підприємств України необхідне комплексне

вирішення виявлених проблем із застосуванням системного підходу, який включатиме модернізацію матеріально-технічної бази, впровадження інновацій, реформування земельних відносин, розвиток інфраструктури, посилення державної підтримки, а також екологічно орієнтовану політику та кадрову стратегію.

Під час повномасштабного вторгнення агропромислові підприємства стикаються з обмеженнями (табл. 2.13), але відновлення та розвиток їх є важливим для забезпечення продовольчої безпеки та економічної стабільності країни [125].

Таблиця 2.13 – Обмеження та дестабілізуючі фактори діяльності агропромислових підприємств України в умовах воєнного стану (джерело: розроблено автором)

Обмеження	Суть проблеми
Порушення логістичних ланцюгів	Закриття та пошкодження транспортної інфраструктури, таких як залізниці, порти, дороги.
	Зростання витрат на транспортування через зміну маршрутів та необхідність пошуку альтернативних шляхів.
Зруйнована інфраструктура	Руйнування сільськогосподарських будівель, складів та переробних потужностей.
	Пошкодження і знищення сільськогосподарської техніки та обладнання.
Втрата та зниження продуктивності господарств	Знищення та крадіжка врожаю та готової продукції.
	Неможливість проведення сільськогосподарських робіт на окупованих або прифронтових територіях.
Зниження обсягів виробництва	Скорочення посівних площ через окупацію або бойові дії.
	Недостатнє фінансування та брак ресурсів для проведення повного обсягу сільськогосподарських робіт.
Економічні втрати	Зростання витрат на виробництво через подорожчання пального, добрив та інших необхідних матеріалів.
	Втрата ринків збуту через обмеження експорту та проблеми з транспортуванням.
Зниження рівня продовольчої безпеки	Зменшення внутрішнього виробництва продовольства, що негативно впливає на забезпечення населення.
	Відтік кваліфікованої робочої сили через мобілізацію та евакуацію.
Фінансові труднощі	Обмежений доступ до кредитних ресурсів для підтримки та відновлення виробництва.
	Збільшення ризиків для інвесторів, що знижує притік інвестицій в аграрний комплекс.
Ризики для здоров'я та безпеки працівників	Загроза життю та здоров'ю працівників агропромислового комплексу через бойові дії.
	Психологічний стрес та фізичні ризики, пов'язані з працею в умовах воєнного стану.

У період 2022 – 2024 років *експорт сільськогосподарської продукції України зазнав кардинальних змін* під впливом воєнних дій, що призвели до руйнування важливої логістичної інфраструктури та блокування основних морських портів. Виділимо *основні проблеми експорту сільськогосподарської продукції*:

1. *Логістичні*. Воєнні дії значно ускладнили морські перевезення – основний канал експорту. Морські перевезення традиційно були основним каналом експорту української аграрної продукції, зокрема зерна, олії та інших товарів, однак військові обставини суттєво обмежили цю можливість, поставивши під загрозу стабільність експортних поставок.

Внаслідок блокування портів на Чорному та Азовському морях Україна була змушена оперативно пристосовуватися до нових реалій, інтенсивно розвиваючи альтернативні логістичні маршрути. Серед таких шляхів – порти на Дунаї, які стали основними для здійснення морських перевезень в умовах блокади традиційних портів. Окрім того, суттєво зросла роль автомобільного та залізничного транспорту для вивезення сільськогосподарської продукції через сусідні країни Європейського Союзу.

Проте, незважаючи на ці адаптаційні кроки, існує низка суттєвих проблем, що ускладнюють ефективну організацію логістики аграрного експорту. Перш за все, військова агресія спричинила значне ускладнення морських перевезень, що спричинило втрату доступу до перевірених і найбільш вигідних морських маршрутів, що призвело до збільшення логістичних витрат, адже альтернативні маршрути є довшими, більш затратними за часом і ресурсами.

Окрім геополітичних та інфраструктурних проблем, значною перешкодою залишається недостатня координація між різними зацікавленими сторонами. Відсутність злагодженої взаємодії між державними органами, логістичними компаніями та міжнародними партнерами негативно позначається на плануванні та реалізації логістичних операцій. Обмеженість варіантів транспортних маршрутів також зумовлена

недостатнім розвитком інфраструктури, що не дозволяє повною мірою інтегруватися у європейську транспортну систему.

Ще однією проблемою є відсутність єдиної, стратегічно обґрунтованої державної політики щодо розвитку аграрного експорту в нових умовах, з урахуванням викликів воєнного часу. Така стратегія має включати комплексний підхід до модернізації логістичної інфраструктури, удосконалення митних процедур, стимулювання розвитку інтермодальних перевезень та налагодження ефективної комунікації між учасниками логістичних ланцюгів [91; 92; 96].

Таким чином, успішне подолання логістичних проблем аграрного експорту в умовах воєнного конфлікту вимагає комплексного вирішення на державному рівні, що дозволить знизити витрати, скоротити час доставки і забезпечити стабільний вихід української продукції на світові ринки.

2. Сертифікація аграрної продукції України за стандартами Європейського Союзу. Процес сертифікації аграрної продукції України відповідно до вимог ЄС є складним, тривалим та ресурсомістким. Однією з основних проблем є суттєві відмінності між українськими та європейськими стандартами та регламентами. ЄС встановлює жорсткі вимоги щодо якості та безпечності харчових продуктів, особливо в частині санітарних і фітосанітарних норм, які спрямовані на захист здоров'я споживачів і екології.

Хоча українське законодавство поступово гармонізується з нормами ЄС, проте досі існують значні невідповідності. Зокрема, це стосується використання пестицидів, добрив і кормових добавок, що дозволені в Україні, але заборонені або обмежені в ЄС. Такі розбіжності створюють перешкоди для повноцінного доступу українських агро товарів на європейський ринок, оскільки відсутність відповідності стандартам може призвести до відмови в сертифікації або навіть до заборони експорту.

Ще одним вагомим бар'єром є висока вартість і тривалість процесу сертифікації. Для відповідності міжнародним стандартам (наприклад, GlobalG.A.P., HACCP, ISO 22000) українські агровиробники повинні

інвестувати значні кошти у модернізацію виробництва, впровадження систем контролю якості, проходження аудитів і проведення лабораторних досліджень. Нестача акредитованих лабораторій в Україні, які відповідають європейським вимогам, значно ускладнює та затягує процес отримання необхідних сертифікатів.

Додатково, бюрократичні перепони є суттєвим фактором, який сповільнює вихід агропродукції на ринки ЄС. Процес розгляду документів часто є тривалим і складним, процедури фітосанітарного контролю – непрозорими, що створює додаткові виклики для експортерів. Ці труднощі підсилюються логістичними проблемами, особливо в умовах військового конфлікту. Дефіцит сертифікованих складів, перевантаженість митних пунктів та необхідність суворого дотримання стандартів транспортування (наприклад, забезпечення холодового ланцюга для швидкопсувних продуктів) ще більше ускладнюють експортний процес [99].

Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності української аграрної продукції на європейському ринку необхідно посилити гармонізацію національних стандартів із вимогами ЄС, розвивати інфраструктуру сертифікації, спрощувати бюрократичні процедури, а також удосконалювати логістичні рішення з урахуванням сучасних викликів.

3. Тарифні та нетарифні бар'єри в експорті аграрної продукції України. Тарифні бар'єри є однією з основних перепон на шляху української аграрної продукції до ринків ЄС та інших міжнародних країн. Вони включають мита, квоти та інші обмеження, які регулюють умови ввезення товарів. Незважаючи на дію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що передбачає поступову лібералізацію торгівлі, для певних категорій аграрної продукції досі зберігаються імпорتنі мита. Зокрема, це стосується таких товарів, як зернові культури, м'ясо птиці та молочні продукти, на які встановлені тарифні квоти. Ці квоти дозволяють безмитний експорт певного обсягу продукції, проте після їх вичерпання на додаткові поставки накладаються мита. Вони істотно збільшують кінцеву вартість української

продукції для європейських споживачів, що негативно впливає на конкурентоспроможність українських виробників. Крім того, деякі товари, наприклад насіння соняшнику, підпадають під дію експортних мит з боку України, що також обмежує можливості їхнього просування на світові ринки.

Окрім тарифних, існують і нетарифні бар'єри, які є більш складними та різноманітними. Нетарифні бар'єри включають регуляторні вимоги, технічні стандарти, а також різні обмеження, які контролюють якість, безпечність та відповідність продукції. Найбільш вагомим викликом для українських експортерів є суворі відповідності санітарним і фітосанітарним нормам ЄС. Ці норми передбачають жорсткий контроль за залишковими кількостями пестицидів у продуктах, обмеження щодо використання антибіотиків у тваринництві, наявності генетично модифікованих організмів (ГМО) та інших хімічних речовин. Агровиробники в Україні змушені впроваджувати складні системи контролю та забезпечувати відповідність цим стандартам, що вимагає значних ресурсів і технологічних змін. Недотримання норм призводить до відмови в імпорті або повернення товарів, що спричиняє додаткові економічні втрати та репутаційні ризики [93; 97].

Отже, тарифні та нетарифні бар'єри формують комплексні проблеми для українського агропромислового комплексу, зумовлюючи необхідність системного підходу до гармонізації стандартів, підвищення якості продукції, а також удосконалення торговельної політики для забезпечення стабільного та конкурентного експорту.

4. Інвестиційний клімат у підприємства агропромислового комплексу України під час воєнного стану. Україна володіє значним агропромисловим потенціалом, що обумовлений родючими ґрунтами, сприятливими кліматичними умовами та великим експортним потенціалом. Водночас, незважаючи на ці переваги, інвестиційний клімат у країні залишається нестабільним та має низку серйозних перешкод, які стримують притік інвестицій у підприємства агропромислового комплексу.

Одним із найбільш вагомих факторів, що негативно впливають на інвестиції, є військові дії на території України, що призвели до значного погіршення доступу до земельних ресурсів, порушення логістичних ланцюгів і скорочення експортних можливостей, що зменшує привабливість галузі для інвесторів як з України, так і з – за кордону. Конфлікт також спричинив руйнування критичної інфраструктури, що ускладнює нормальне функціонування агропромислових підприємств.

Політична та економічна нестабільність, зокрема часті зміни законодавства та регуляторні ризики, формують додаткові перепони для довгострокового планування та інвестування. Невизначеність щодо майбутніх умов діяльності гальмує стратегічні інвестиції та сприяє зростанню ризиків.

Недосконалість законодавчої бази у сфері агропромислового виробництва, земельних відносин та фінансування створює додаткові складнощі для інвесторів. Неврегульованість правових напрямів у сфері оренди, купівлі – продажу земель, а також складність процедур отримання дозволів стримують інвестиційну активність.

Ще однією значущою перешкодою є нерозвиненість інфраструктури. Особливо гостро відчувається нестача сучасних елеваторів, переробних підприємств, логістичних хабів і транспортних маршрутів, що обмежує можливості зберігання, переробки і своєчасної доставки продукції на внутрішній і зовнішній ринки.

Фінансові ризики в агропромисловому комплексі посилюються макроекономічною нестабільністю. Коливання валютного курсу, високі темпи інфляції та загальна економічна нестабільність змушують банки встановлювати жорсткі умови кредитування, що включає високі відсоткові ставки, жорсткі вимоги до застави та обмеження у строках кредитування. Як наслідок, для багатьох малих і середніх фермерських господарств доступ до фінансових ресурсів залишається вкрай складним. Високі кредитні ставки обмежують можливості залучення капіталу для розвитку виробництва,

модернізації обладнання та впровадження інноваційних технологій, що призводить до зниження інвестиційної активності та стримує розвиток агропромислового бізнесу, особливо в сегменті малого та середнього фермерства [20; 97].

Отже, для покращення інвестиційного клімату в агропромисловому комплексі України необхідно здійснити комплекс заходів, що включають стабілізацію політичної та економічної ситуації, удосконалення законодавчої бази, розвиток інфраструктури та створення сприятливих умов фінансування для агропромислових підприємств.

5. Проблема конкуренції в агропромисловому комплексі України залишається однією із найважливіших викликів для сталого розвитку галузі. Внутрішній ринок характеризується значним розмаїттям агропромислових підприємств, серед яких виділяються великі агрохолдинги, а також малі та середні фермерські господарства. Ця структурна неоднорідність породжує суттєві диспропорції в можливостях учасників ринку.

Великі агрохолдинги мають доступ до значних фінансових ресурсів, сучасних технологій, автоматизованого обладнання та ефективних систем управління, що забезпечує їм високий рівень продуктивності та конкурентоспроможності. Масштабне виробництво дозволяє значно знизити собівартість продукції, оптимізувати логістичні процеси та посилити позиції на ринку. На противагу цьому, малі та середні фермерські господарства часто стикаються з низкою обмежень. Серед основних проблем, які заважають дрібним фермерам конкурувати, – обмежений доступ до кредитних ресурсів, що ускладнює інвестиції в оновлення обладнання, придбання насіння, добрив і пестицидів. Висока вартість агропромислових ресурсів та послуг також знижує їхню конкурентоспроможність. Окрім того, фермери часто мають складнощі із збутом продукції, через що вони змушені реалізовувати її за низькими цінами, або зазнавати додаткових витрат на послуги посередників.

Наведені фактори сприяють нерівномірному розвитку підприємств агропромислового комплексу, що в свою чергу веде до фактичної

монополізації окремих сегментів ринку великими агрохолдингами. Така ситуація не лише обмежує розвиток малих господарств, а й зменшує конкуренцію на ринку, що потенційно призводить до зниження інноваційної активності та підвищення цін для кінцевих споживачів.

На зовнішніх ринках українська агропромислова продукція зіштовхується із значним тиском конкуренції з боку виробників із ЄС, США та інших провідних країн. Головним бар'єром є суворі стандарти якості та сертифікаційні вимоги, які Україна має виконувати для доступу на ці ринки. Поряд із цим, європейські фермери користуються значною державною підтримкою у вигляді субсидій, що дозволяє їм знижувати собівартість продукції та покращувати її конкурентні позиції [79; 87].

В умовах обмеженої державної підтримки, а також загальної економічної нестабільності, українським виробникам значно складніше ефективно конкурувати на міжнародних ринках, що вимагає удосконалення політики державної підтримки підприємств агропромислового комплексу, розвитку інфраструктури та стимулювання інновацій, щоб забезпечити рівні умови для виробників різного масштабу та підвищити загальну конкурентоспроможність української агропромислової продукції.

З початком повномасштабного вторгнення агропромисловий сектор зазнав значних втрат. За оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України, прямі збитки аграрного сектору внаслідок військових дій становили близько 6,6 млрд. доларів США. Загальні втрати, включаючи непрямі, оцінюються в 34,2 млрд. доларів США [82]. Внаслідок бойових дій значна частина аграрних земель опинилася під окупацією або була знищена, що ускладнює відновлення виробництва. Обсяг внутрішніх інвестицій в агропромисловий комплекс України у 2023 році склав понад 390 млрд. грн. Однак значна частина цих коштів (72%) була вкладена самими підприємцями, тоді як частка банківських кредитів становила лише 3% [120], що свідчить про обмежений доступ аграріїв до фінансування, що обмежує можливості для модернізації та розвитку. Незважаючи на наявність

податкових пільг та державної підтримки, агропромислові підприємства стикаються з проблемами у сфері земельного законодавства, складними процедурами отримання дозвільних документів та недостатнім захистом прав інвесторів. Наведені фактори створюють додаткові ризики та знижують привабливість аграрного сектору для інвесторів. Агропромисловий комплекс України залежить від погодних умов, що робить його вразливим до змін клімату, посух, повеней та інших природних катастроф. Перераховані фактори можуть призводити до зниження врожайності та збільшення витрат на виробництво, що, в свою чергу, підвищує ризики для інвесторів.

Таблиця 2.14 – Прямі збитки інфраструктури та втрати агропромислових підприємств від руйнувань внаслідок військової агресії 2023 – 2024 рр. (джерело: розраховано автором на підставі [120 – 132])

Категорія ризику	Оцінка збитків / втрат (млрд дол. США)	Питома вага збитків / втрат, %
Загальні втрати	80,0	100
Прямі збитки	8,7	10,88
Втрати через зниження виробництва однорічних культур	34,3	42,88
Втрати через зниження виробництва багаторічних культур	0,77	0,96
Втрати через зниження виробництва у тваринництві	5,6	7,00
Втрати через зниження внутрішніх цін через перебої експорту	24,1	30,13
Втрати через збільшення виробничих витрат	4,4	5,50
Втрати через витрати на рекультивацію	0,33	0,41
Втрати рибальства та аквакультури	0,17	0,21

Загальні втрати агропромислових підприємств України у 2023 – 2024 роках оцінюються приблизно у 80 млрд. дол. США, із яких прямі збитки становлять 8,7 млрд. дол. США., що свідчить про надзвичайну чутливість агропромислових підприємств до зовнішніх факторів, зокрема воєнного стану та блокування експорту. Для інвесторів це означає високий рівень фінансового ризику, особливо при довгострокових проєктах.

Аналіз таблиці показує, що втрати поділяються на кілька категорій:

- *виробничі ризики* – це зниження виробництва однорічних (34,3 млрд. дол.) і багаторічних культур (0,77 млрд. дол.), а також у тваринництві (5,6 млрд. дол.). Ці ризики пов'язані з прямим пошкодженням виробничих потужностей та блокуванням доступу до земельних ресурсів.

- *економічні ризики* – це втрати через зниження внутрішніх цін (24,1 млрд. дол.) та збільшення виробничих витрат (4,4 млрд. дол.). Ці фактори безпосередньо впливають на рентабельність і окупність інвестицій.

- *інфраструктурні та екологічні ризики* – це витрати на рекультивацію (0,33 млрд. дол.) і втрати у рибальстві та аквакультури (0,17 млрд. дол.). Вони підкреслюють необхідність додаткових капіталовкладень у відновлення ресурсів і екологічну безпеку.

Найбільшу частку втрат становлять виробничі та економічні ризики, разом вони сягають понад 68 млрд. дол. США (близько 85% від загальних втрат). Тобто для залучення інвестицій важливо мінімізувати ці фактори через страхування врожаю, державну підтримку та розвиток логістичної інфраструктури.

Високий рівень прямих та непрямих втрат робить інвестиції у агропромислові підприємства ризиковими, особливо для нових учасників ринку. Для залучення інвестицій необхідне комплексне управління ризиками, включаючи диверсифікацію напрямів інвестування, використання фінансових інструментів страхування та гарантії державної підтримки. Стабілізація економічного та правового середовища, а також відновлення виробничої та логістичної інфраструктури, є головними чинниками підвищення інвестиційної привабливості.

Інвестування в агропромислові підприємства є важливим інструментом розвитку агропромислового комплексу, однак цей процес супроводжується значними ризиками, які інвестори повинні враховувати при прийнятті рішень. Інвестування в агропромислові підприємства є одночасно перспективним і ризикованим процесом, що зумовлено специфікою галузі та багатьма

зовнішніми і внутрішніми факторами. Аналіз основних видів ризиків – кліматичних, ринкових, політичних, фінансових, технологічних, організаційних та екологічних – свідчить про те, що інвестиційна діяльність у цьому комплексі потребує комплексного підходу до управління ризиками.

Таблиця 2.15 – Основні ризики інвестування в агропромислові підприємства (джерело: сформовано автором)

Вид ризику	Характеристика ризику	Приклади
Кліматичні та природні	Залежність від погодних умов, стихійні лиха, зміни клімату впливають на врожайність і виробництво.	Засуха 2020 року в південних регіонах України; весняні заморозки, що знищили посіви.
Ризики ринку	Коливання цін на продукцію, зміни торговельної політики, конкуренція та бар'єри на зовнішніх ринках.	Вплив світової кризи на ціни на зерно; тарифні бар'єри ЄС для української пшениці.
Політичні та регуляторні	Нестабільність законодавства, політичні ризики, корупція, військові дії.	Введення нових податків на сільське господарство; окупація окремих територій.
Фінансові	Коливання валютного курсу, інфляція, високі ставки кредитів, обмежений доступ до фінансування.	Зростання курсу долара, що збільшує вартість імпортованих ресурсів; підвищення відсоткових ставок банків.
Технічні та технологічні	Відсутність сучасного обладнання, низький рівень автоматизації, технологічні відставання.	Використання застарілого зернозбирального комбайна; низька автоматизація систем зрошення.
Організаційні та управлінські	Недостатня кваліфікація персоналу, неефективне управління, слабкий контроль ресурсів.	Неправильне планування сівоозміни; відсутність системи моніторингу якості продукції.
Екологічні	Необхідність дотримання екологічних норм, вплив на навколишнє середовище, соціальна відповідальність.	Штрафи за порушення норм використання пестицидів; обмеження на вирубку лісів біля полів.

Загалом, інвестування в агропромислові підприємства потребує ретельного аналізу та управління виявленими ризиками. Кліматичні та природні ризики залишаються найскладнішими для прогнозування і контролю, адже впливають безпосередньо на виробничі процеси та можуть спричиняти значні збитки через стихійні лиха. Ризики ринку, зокрема коливання цін та торговельні бар'єри, створюють додаткову невизначеність, що ускладнює довгострокове планування.

Політична та регуляторна нестабільність, посилена військовими діями, призводить до підвищення невизначеності для інвесторів, знижує привабливість підприємств агропромислового комплексу і збільшує ймовірність фінансових втрат. Фінансові ризики, пов'язані з інфляцією, валютними коливаннями і високими кредитними ставками, обмежують доступ підприємств до необхідних ресурсів і гальмують розвиток галузі.

Технічні та технологічні ризики свідчать про необхідність модернізації виробничої бази та впровадження інноваційних рішень для підвищення ефективності. Організаційні недоліки, зокрема низький рівень професіоналізму управлінського персоналу і слабка система контролю, можуть призвести до нераціонального використання ресурсів і втрат продуктивності.

Екологічні ризики підкреслюють зростаючу роль сталого розвитку та соціальної відповідальності, які є важливими для підтримки конкурентоспроможності на сучасних ринках.

Таким чином, для мінімізації впливу цих ризиків необхідно застосовувати системний підхід до їх ідентифікації, оцінки та управління. Впровадження страхових механізмів, диверсифікація інвестицій, підвищення рівня технологічного забезпечення, а також удосконалення законодавчої бази та інституційних умов створюють більш стабільне інвестиційне середовище, що сприятиме залученню капіталу, підвищенню продуктивності агропромислових підприємств і забезпеченню сталого розвитку агропромислового комплексу в цілому.

На основі детального аналізу змісту, завдань та основних напрямів участі держави у формуванні й підтримці інвестиційних та інноваційних процесів агропромислових підприємств можна виокремити кілька основних груп методів їх державного регулювання (рис. 2.15). Така класифікація дає змогу систематизувати інструменти впливу держави та визначити найбільш ефективні підходи до стимулювання розвитку агропромислових підприємств на інноваційно–інвестиційній основі.

Рисунок 2.15 – Інструменти державного впливу на інноваційно – інвестиційні процеси для функціонування агропромислових підприємств
(джерело: авторська розробка)

Аналіз існуючих механізмів державного регулювання інвестиційних процесів у сфері науки, виробництва та інформаційних технологій, а також сучасних практик управління вказує на наявність суттєвих проблем організаційного, економічного, фінансового та нормативно–правового характеру [135].

Одним із основних чинників стимулювання інвестиційно–інноваційного розвитку агропромислових підприємств є створення агротехнопарків. Вони відіграють важливу роль у прискоренні впровадження результатів науково–дослідних робіт і винаходів у виробничу діяльність, сприяючи комерціалізації інновацій та підвищенню технологічного рівня агропромислових підприємств. Для агропромислових підприємств розвиток інвестиційної

діяльності має особливе значення, що забезпечує фінансову підтримку для модернізації виробництва, розширення обсягів виробництва агропромислової продукції, підвищення її якості, створення нових конкурентоспроможних агропродовольчих товарів та заміни імпоротної агропромислової продукції власними ресурсами. Таким чином, ефективна законодавча та нормативно – правова база виступає основним елементом інституційної структури функціонування та державного регулювання інвестиційного агропромислового ринку. Вона сприяє стабілізації агропромислової економіки та подоланню кризових явищ як у фінансовій, так і у виробничій сферах.

У ході дослідження виявлено, що інвестиційна діяльність для агропромислових підприємств стримується низкою організаційних, економічних, фінансових та нормативно – правових перешкод. Досліджено, що основними ризиками є нестабільність макроекономічного середовища, коливання цін на сировину та продукцію, високі витрати на модернізацію виробництва, недостатній рівень державної підтримки, а також правова та регуляторна невизначеність. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до управління ризиками, який включає впровадження дієвих механізмів державного регулювання, розвиток інституційної підтримки агропромислових підприємств та формування стабільного інвестиційного клімату. Доведено, що подолання зазначених перешкод і мінімізація ризиків є визначальними умовами для стимулювання інвестицій, модернізації виробництва та забезпечення сталого розвитку агропромислових підприємств України.

Висновок до розділу 2

На підставі результатів аналізу 1) сучасного стану підприємств агропромислового комплексу України, 2) дослідження інвестиційних потоків та тенденцій інвестування агропромислових підприємств України, 3) основних перешкод та ризиків інвестування в агропромислові підприємства сформульовано такі висновки:

1. Виявлено, що Україна залишається одним із провідних постачальників агропродовольчої продукції на світові ринки, зокрема в сегменті олійно – жирового комплексу та зернових культур (табл. 2.1), однак експортний потенціал стримується логістичними труднощами та недостатнім рівнем диверсифікації й доданої вартості продукції. Досліджено динаміку розвитку агропромислових підприємств у 2020 – 2024 рр., яка показала зростання у 2020 – 2021 рр., різкий спад у 2022 р. через воєнні дії, часткове відновлення у 2023 р. завдяки адаптації виробників і міжнародній підтримці та тенденцію до стабілізації у 2024 р. при збереженні високих ризиків.

2. Одержало подальший розвиток наукове обґрунтування регіональної специфіки функціонування агропромислових підприємств, зокрема з проведеного групування можна стверджувати, що Одеська область характеризується високим рівнем концентрації земель у середніх і великих господарствах, із суттєвою роллю агрохолдингів та великих фермерських підприємств, що сприяє експортній орієнтації, але водночас обмежує розвиток дрібних фермерських форм господарювання. Проведений аналіз показує, що частка Одеської області у загальноукраїнському виробництві продукції тваринництва коливається у межах 2,2 – 3,4% залежно від виду продукції, що свідчить про відносно невелику роль регіону в масштабах країни, проте стабільність показників на фоні загальноукраїнського спаду вказує на наявність певних резервів розвитку.

3. Досліджено стан рослинництва та тваринництва в умовах воєнних викликів: скорочено посівні площі більшості культур та поголів'я худоби, що негативно вплинуло на продовольчу безпеку. Водночас окремі позитивні зміни у 2023–2024 рр. для деяких культур (цукровий буряк) свідчать про потенціал відновлення АПК за стабілізації ситуації. Зниження виробництва молока, яєць та вовни потребує підтримки держави та приватного сектору. Напрями відновлення включають підтримку фермерів, оновлення матеріально – технічної бази, інвестиції та інновації, а також розвиток малого та середнього бізнесу. Перспективними є молочне скотарство та птахівництво з орієнтацією на локальний ринок і переробку. Концентрація виробництва у великих агрохолдингах важлива для державної політики, регіонального розвитку та оптимізації ланцюгів постачання. У 2024 р. зросли обсяги надходження живих тварин на переробку (свинарство, птахівництво), середні закупівельні ціни знижувалися через структурні та зовнішні економічні фактори.

4. Досліджено, що сучасне споживання продукції агропромислового комплексу характеризується високою експортною залежністю та достатнім рівнем внутрішнього забезпечення, водночас спостерігається зниження якості раціону населення і слабка диверсифікація продукції для зовнішніх ринків. *Загалом, індексний аналіз продукції сільського господарства України за останні десять років демонструє, що підприємства агропромислового комплексу мають значний потенціал для відновлення і розвитку, незважаючи на виклики воєнного часу.*

5. Одержало подальший розвиток наукове обґрунтування інвестиційної активності підприємств агропромислового комплексу. Встановлено, що зростання інвестицій у 2023 – 2024 рр., а також підвищення частки агропромислових підприємств у загальному обсязі капітальних вкладень, свідчить про відновлення інвестиційної активності та пріоритетне значення розвитку агропромислового сектору для економіки країни. У підприємствах переробної промисловості спостерігається високий

рівень волатильності, а саме різкі зростання відзначені у 2016р., 2018р., 2021р. та 2023 – 2024 рр., тоді як значні спади відбулися у 2020 р. та особливо у 2022 р. (падіння на 46,6 %), що свідчить про високу чутливість галузі до зовнішніх та внутрішніх шоків економіки. Сільськогосподарські підприємства демонструють більш плавну динаміку, незважаючи на локальні спади у 2019 – 2020 рр. та 2022 р., сільськогосподарські підприємства швидко відновлюється після криз, що підтверджується значним зростанням у 2015 – 2017 рр., 2021 р. та 2023 – 2024 рр. Встановлено, що підприємства обох галузей показують тенденцію до відновлення після кризових років.

6. Застосовано *аналіз трендів за допомогою середньорічного темпу зростання (CAGR)*, щоб оцінити довгострокову динаміку обох галузей і порівняти їх середньорічний приріст за весь період 2014 – 2024 рр. Встановлено, що середньорічний темп зростання капітальних інвестицій сільськогосподарських підприємств складає – 15,2 %, що перевищує середньорічний темп зростання капітальних інвестицій підприємств переробної промисловості і складає 11,1 %, що свідчить про більш активне довгострокове зростання капітальних інвестицій до аграрного сектору у 2014 – 2024 рр. Використання *середньорічного темпу зростання (CAGR)* для цього періоду дозволяє оцінити довгостроковий тренд, абстрагуючись від короткострокових спадів, таких як у 2020 та 2022 рр.

7. Виявлено, що у 2024 році загальний обсяг капітальних інвестицій в Україні становив 743 млрд. грн, *при цьому переважна частка (близько 73 %) спрямована на придбання та створення нових активів, а менші обсяги інвестицій припадають на поліпшення, реконструкцію та капітальний ремонт, що свідчить про орієнтацію агропромислових підприємств на розвиток і модернізацію основних засобів.* Досліджено, що у сільському господарстві основними напрямками інвестування є рослинництво (79 % на нові активи), тоді як переробна промисловість переважно інвестує у модернізацію харчового виробництва (77 % на нові активи), що забезпечує підвищення продуктивності, ефективності та доданої вартості продукції.

Серед підсекторів найбільші обсяги інвестицій отримало виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (34% інвестицій сектора), при цьому значні вкладення здійснено у м'ясну промисловість, виробництво олії та жирів, молочних продуктів, хлібобулочних виробів, що свідчить про активну модернізацію та розширення виробництва, особливо у харчовому секторі. Співвідношення напрямів інвестицій показує переважання нових активів над ремонтом, що свідчить про стратегічну орієнтацію на розвиток, а не лише підтримку існуючих потужностей. Удосконалено оцінку інвестиційної стратегії секторів, що сільське господарство зосереджує кошти на розширенні та оновленні основних засобів, особливо у рослинництві, а переробна промисловість активно модернізує харчове виробництво, що підвищує стійкість галузей і підтримує продовольчу безпеку країни.

8. Виявлено, що агропромислові підприємства України функціонують у складних умовах, що обумовлює наявність комплексних системних проблем, які стримують сталий розвиток. Серед основних факторів – низький рівень інвестицій, застаріла матеріально-технічна база, військова агресія призвела до втрат посівних площ, пошкодження виробничої та транспортної інфраструктури, блокування портів, недостатня модернізація виробничих потужностей та упровадження інновацій, що обмежує підвищення продуктивності та конкурентоспроможності і ускладнило реалізацію капіталомістких проєктів. Недосконала земельна реформа створює правові та економічні перепони для ефективного управління земельними ресурсами, а проблеми з логістикою, зберіганням та переробкою продукції призводять до значних втрат і зниження доходів аграріїв. Досліджено, що логістичні обмеження змусили агропромислові підприємства переорієнтовувати експортні та імпорتنі потоки на залізничний і автомобільний транспорт, дунайські порти та сухопутні коридори, що потребувало додаткових фінансових ресурсів і знижувало рентабельність інвестицій. Коливання світових цін на зерно та олійні культури створюють додаткову

невизначеність у прогнозуванні прибутковості та стримують довгострокові вкладення. Встановлено, що дефіцит інвестицій у переробні потужності та технологічне оновлення виробництва обмежує модернізацію обладнання, автоматизацію та впровадження інноваційних агротехнологій, знижуючи конкурентоспроможність агропромислових підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

9. *Одержало подальший розвиток обґрунтування категоризації ризиків та їх впливу на інвестиційну діяльність.* Встановлено, що найбільші втрати припадають на виробничі та економічні ризики, що включають зниження виробництва однорічних і багаторічних культур, тваринництво, падіння внутрішніх цін і збільшення виробничих витрат. Інфраструктурні та екологічні ризики, такі як витрати на рекультивацію, підкреслюють необхідність додаткових капіталовкладень у відновлення ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Високий рівень прямих і непрямих втрат робить інвестиції ризиковими, особливо для нових учасників ринку, і підкреслює необхідність комплексного управління ризиками, включаючи диверсифікацію напрямів інвестування, страхування врожаю та гарантії державної підтримки.

10. *Удосконалено підхід до стимулювання інвестиційно – інноваційного розвитку.* Виявлено, що створення агротехнопарків та розвиток інституційної підтримки сприяють прискоренню впровадження науково–дослідних результатів у виробничу діяльність, підвищенню технологічного рівня агропромислових підприємств, комерціалізації інновацій та збільшенню доданої вартості продукції. Доведено, що ефективна законодавча та нормативно–правова база виступає основним елементом стабілізації агропромислової економіки, підвищення інвестиційної привабливості та подолання кризових явищ як у фінансовій, так і у виробничій сферах.

11. У ході дослідження виявлено та доведено, що для сталого розвитку агропромислових підприємств важливим є забезпечення

комплексного підходу до інвестиційної діяльності, який поєднує модернізацію виробництва, диверсифікацію виробничих напрямів, управління ризиками, державну підтримку та розвиток інституційного середовища. Такий підхід сприяє підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності та здатності агропромислових підприємств ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні проблеми.

12. Перевірка робочої гіпотези здійснювалася шляхом формування та застосування методики комплексної оцінки ефективності інвестицій у агропромислові підприємства, яка враховує як фінансово-економічні показники, так і соціально-екологічні аспекти сталого розвитку, а також дозволяє ідентифікувати ключові бар'єри та ризики інвестиційної діяльності та розробляти ефективні механізми їх подолання.

Відтак, за результатами аналітичних і порівняльних досліджень розділу 2, *робоча гіпотеза підтверджується*, оскільки встановлено пряму залежність між інтенсивністю інвестиційної діяльності агропромислових підприємств та рівнем їх економічної ефективності, а також між впровадженням комплексних механізмів стимулювання інвестування та досягненням цілей сталого розвитку.

Результати досліджень розділу 2 опубліковані у таких працях автора [42; 45; 77; 90; 98; 104; 119]

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ АКТИВІЗАЦІЇ
ІНВЕСТУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ
ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

3.1 Оцінка інвестиційних потреб та потенціалу інвестиційної
привабливості регіонів України

Агропромислова сфера економіки України традиційно виявлялась базисом національного господарства, гарантом продовольчої безпеки та основним генератором валютної виручки. Незважаючи на виняткові виклики і загрози сільське господарство та технологічно пов'язані з ним галузі продовольчого виробництва продовжують демонструвати ознаки сталості і високу здатність адаптації до існуючих ризиків і дії факторів невизначеності зовнішнього середовища. Поряд з цим, за останні роки в умовах повномасштабної агресії агропромислові підприємства зазнали колосальних втрат: знищення інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів, виробничих потужностей, втрата активів та ринків збуту, що створило системні проблеми, які загрожують не лише довгостроковою економічною стагнацією сектору, але й підривом його здатності виконувати свою стратегічну роль у забезпеченні як внутрішніх потреб, так і експортного потенціалу країни. За таких умов залучення інвестицій стає не просто джерелом фінансування, а критичним імперативом для відбудови, трансформації та забезпечення конкурентоспроможності українського агропромислового бізнесу на нових геополітичних ринках.

Результати проведених досліджень показали, що головна проблема активізації та інтенсифікації інвестиційних процесів у діяльності підприємств агропромислового виробництва криється у дефіциті власних коштів

підприємств та обмеженому фінансовому бюджетному потенціалі країни, який, переважно, сконцентований на першочергових оборонних потребах країни. Без нарощування зовнішніх інвестиційних потоків відбудова агропромислової сфери стикається з ризиками домінування застарілих технологічних укладів, низькою часткою доданої вартості продукції галузей, енергозатратністю та залежність від імпорتنих матеріалів. Інвестиційні потоки є інструментом не тільки кількісного відновлення втрачених активів і ринкових позицій, але й інструментом якісних трансформацій та здобуття стратегічних конкурентних переваг агропромислових підприємств.

Інвестування у агропромислові підприємства потенційно може забезпечити потужний мультиплікативний ефект на національну економіку у цілому. За своєю природою та характером прояву інвестиційні потоки спроможні забезпечити ефект стимулювання суміжних галузей – машинобудування, хімічну промисловість, ІТ–сектор (агрітех), логістичні послуги та наукову сферу. Створення нових робочих місць, особливо в сільській місцевості, сприяє стримуванню трудової міграції та відродженню територій, що є основною передумовою для відновлення стабільності країни. Фінансові інвестиції, зокрема, прямого іноземного походження, несуть із собою також передачу знань, управлінських практик, доступ до нових ринків збуту та міжнародних ланцюгів доданої вартості, інтегруючи український агробізнес у глобальну економіку на нових, вигідних для вітчизняних виробників і суспільства, умовах.

Сучасний етап розвитку агропромислової сфери визначається низькою особливостей, які опосередковують вибір механізмів інвестування та їхньої дії. Головною особливістю постає триваюча дія військового конфлікту, яка створює суттєві ризики для потенційних інвесторів та може практично нівелювати результат і ефект від інвестиційних вкладень. Наведені ризики доповнюють традиційний спектр ризиків галузей агропромислового виробництва, особливо сільського господарства.

Військова агресія завдала катастрофічної шкоди агропромислому сектору країни, та позначилась на кількості і результативності інвестиційних вкладень. Понесені втрати носять як прямий (фізичне руйнування активів), так і непрямий характер. Серед прямих втрат агропромислові підприємства понесли втрати від знищення сільгосптехніки, елеваторів, комбінатів харчування, складів та логістичних центрів, захоплення або пошкодження мільйонів гектарів орних земель, втрати врожаю через неможливість його збирання та вивезення. Непрямі втрати включають логістичну кризу через блокаду чорноморських портів, різке зростання собівартості (ПММ, енергетичні ресурси, добрива), кадрові проблеми через мобілізацію та міграцію населення країни, а також фінансову дестабілізацію галузі. Сукупність цих факторів призвела до значного скорочення виробництва та експорту, що загрожує продовольчій безпеці багатьох країн світу, а відновлення сектора вимагатиме масштабних інвестицій і часу на відновлення.

Попередня оцінка втрат, які зазнала агропромислова сфера, показала, що загальний розмір збитків оцінюється експертами приблизно у 80 млрд. дол. США. На початку 2025 року розмір збитків збільшився до 12,1 млрд. дол. Серед наймасштабніших прямих збитків є: знищення сільськогосподарської техніки, руйнування та зупинення роботи зерносховищ (близько 2 млрд. дол.), втрата виробничих ресурсів та готової продукції галузей (близько 1,0 млрд. дол. США) [152]. Значними розмірами також визначаються розміри непрямих збитків агропромислової сфери – за оцінками Міністерства аграрної політики та продовольства України розмір недоотриманого доходу оцінюється у 73 млрд. дол., збитки від втрачених експортних потоків внаслідок руйнування маркетингової логістики – 25 млрд. дол. [153]

Для відновлення втрат та відшкодування збитків агропромисловій сфері України потрібні масштабні фінансові ін'єкції, величина яких на попередньому етапі їх реалізації оцінюється Київською школою економіки у розмірі 56,1 мл. млрд. дол. США (рис. 3.1).

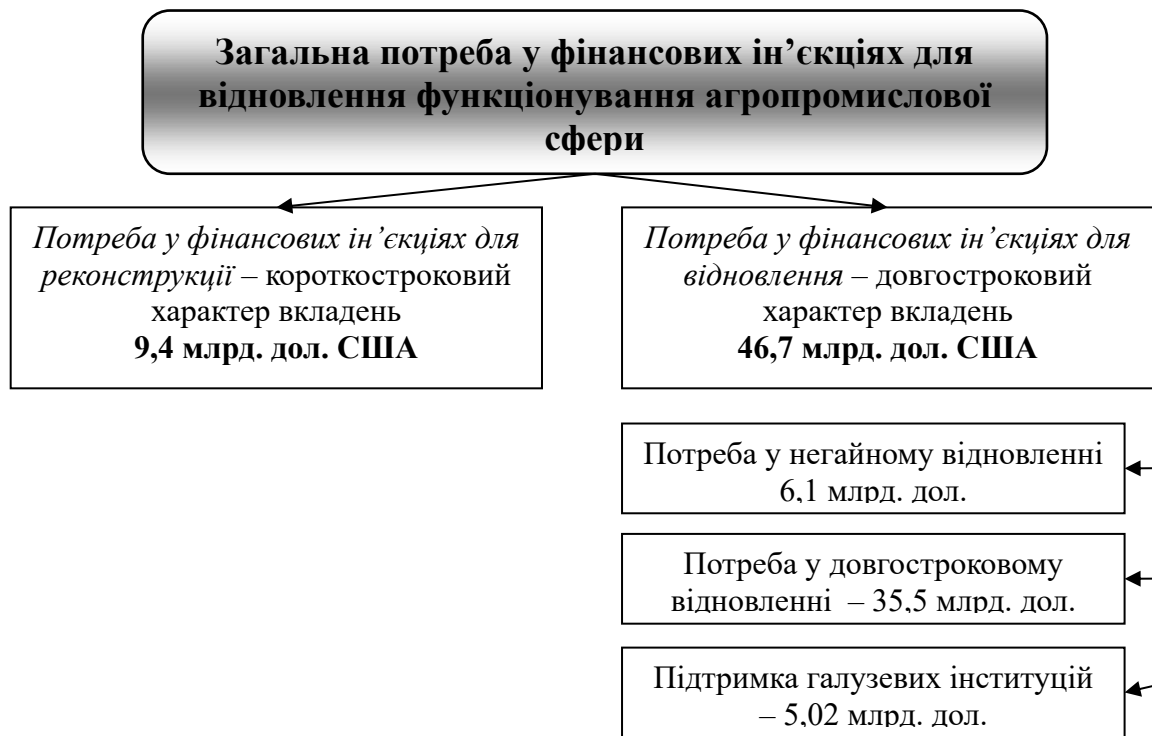

Рисунок 3.1 – Плановий розмір потреби у фінансових ін'єкціях для відновлення та забезпечення подальшого розвитку агропромислової сфери України (джерело: складено автором за даними [154])

З загального обсягу необхідних для відновлення галузі фінансових ресурсів виняткового значення мають: фінансова підтримка вартості здешевлення та державного гарантування пільгового кредитування підприємств, ресурси на підтримку відновлення родючості сільськогосподарських угідь, організаційно-фінансова підтримка створення нових логістичних ланцюгів вартості та пошук нових ринків збуту для агропродовольчих виробників. На попередньому етапі залучення коштів характер цих заходів є, переважно, короткостроковим та тактичним. Проте, у стратегічній перспективі характер відновлення та відбудови галузей агропромислової сфери має враховувати основні засади і орієнтири сталого розвитку. Відновлення національного АПК на існуючих принципах господарювання за умов глобального переходу провідних економік світу до екологічно безпечних та соціально відповідальних моделей розвитку вже не зможе задовольнити стратегічні потреби країни. Потенціал довгострокового

розвитку і конкурентоспроможності генерується засадами циркулярних, екологічно чистих і безпечних для теперішніх і майбутніх поколінь моделей економічного зростання. Наведені завдання передбачають необхідність фінансового і інвестиційного забезпечення відновлювальних процесів у агропромисловому секторі на принципово нових цінностях – екологічних, економічних і соціальних.

Для галузей агропромислового комплексу таке відновлення передбачає:

1) для галузей матеріально–технічного забезпечення агросфери – створення нових видів сільськогосподарської техніки і обладнання, що працює на альтернативних традиційним видам палива, вдосконалення двигунів внутрішнього згоряння для відповідності жорстким екологічним нормам, розробка безпілотних тракторів та роботизованих систем, які можуть працювати 24/7, підвищуючи ефективність та точність робіт, селекція та використання сортів рослин, стійких до посухи, хвороб і шкідників, що знижує необхідність у хімікатах;

2) для сільського господарства – впровадження кліматично – нейтральних технологій виробництва продукції тваринництва і рослинництва, підтримка та збереження біорізноманіття, розвиток та поширення органічного землеробства, використання ресурсо– та енергозберігаючих технологій;

3) у сфері агропродовольчого виробництва – перехід на замкнені моделі організації діяльності у межах агропродовольчих ланцюгів, пошук нових сегментів збуту агропродовольчої продукції, масштабування екомаркування, впровадження програм повернення та повторної переробки харчових відходів;

4) у інших галузях агропромислової сфери – фінансове забезпечення фундаментальних та прикладних дослідження в галузі агроєкології, нових матеріалів і технологій, просвітництво, дорадництво і консультування, заходи з підвищення рівня соціально – екологічної активності всіх учасників виробничо–споживчих та управлінських процесів у агропромисловій сфері.

Наведені заходи мають стати підґрунтям та стратегічними орієнтирами для залучення фінансово – інвестиційних потоків у АПК. Як свідчать прогнозні розрахунки фінансової потреби для відновлення агропромислового сектору України у довгостроковій перспективі (частково із врахуванням цінностей і пріоритетів сталого розвитку його основних галузей), попередній розмір інвестиційних вкладень має становити близько 35,5 млрд. дол. США (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Фінансова потреба у відновленні агропромислових підприємств України (джерело: складено автором за даними [154])

Статті витрат на відновлення	Плановий розмір фінансових ресурсів, млрд. дол. США
1. Підтримка короткострокового відновлення виробництва	6,1
у т.ч. потреба у фінансових ресурсах для компенсації вартості пільгових кредитів та підтримки ліквідності агропромислових підприємств	4,03
фактори виробництва для малих підприємств	1,07
потреба у інвестиціях для відновлення пошкоджених сільськогосподарських земель	1,05
2. Підтримка довгострокового відновлення виробництва – загальна потреба у інвестиціях:	35,5
у т.ч. «climate – smart» технології виробництва у рослинництві	15,0
«climate – smart» технології виробництва у тваринництві	9,0
потреба у інвестиційних грантах для агропродовольчих компаній	8,0
потреба у інвестиційних гранах для багаторічних культур	2,5
потреба у інвестиційних гранах для рибальства і аквакультур	1,0
3. Підтримка агропромислових інституцій: фінансова підтримка Міністерства аграрної політики і продовольства України, Держпродспоживслужби, технологічних лабораторій, науково – дослідних установ, організація партнерських відносин та діалогу з основними стейкхолдерами інституційних органів управління	5,02
<i>Разом потреба у фінансово – інвестиційних ресурсах</i>	<i>46,7</i>

Залучення інвестиційних ресурсів, необхідних для поствоєнного відновлення агропромислової сфери України має також враховувати регіональний характер. Він визначає як об'єктні особливості інвестиційних вкладень, умови і інвестиційну привабливість регіонів, так і специфіку спеціалізації та господарської діяльності місцевих агропромислових підприємств. Процеси залучення і акумулювання інвестиційних потоків зумовлюються декількома основними чинниками: наявний потенціал, природно – кліматичні та економічні ресурси, інфраструктурна готовність регіонів до вливання інвестицій, характер спеціалізації та концентрації виробництва. Наведені фактори постають визначальними для оцінки інвестиційного потенціалу агропромислового сектору країни за умов стабільного середовища. За умов військового конфлікту, основою для визначення потреби і розробки механізмів інвестиційного забезпечення агропромислових підприємств першочерговим кроком постає ліквідація його наслідків та фінансова підтримка відновлення територій.

Оцінка секторальних втрат, зумовлених воєнним станом, і потреби у фінансових ресурсах, необхідних для їх покриття за регіональним розрізом, показала, що найбільших пошкоджень зазнали наступні адміністративно – територіальні одиниці України:

- Харківської області (6 млрд. дол. США),
- Херсонської – 5,6 млрд. дол.,
- Вінницька область (4,8 млрд. дол.),
- Запорізька область (4,6 млрд. дол. США).

Наведені регіони, відповідно, потребують найбільших обсягів інвестиційних потоків для відновлення та забезпечення подальшого розвитку агропромислових підприємств (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Розмір втрат сільського господарства та прогнозованої потреби у інвестиційних ресурсах для відновлення (джерело: складено автором за даними [155])

Адміністративно–територіальні одиниці	Загальний розмір секторальних збитків, млн. дол. США	Розмір фінансової потреби на відновлення, млн. дол. США
Вінницька область	4768	2768
Волинська область	1013	588
Дніпропетровська область	3720	2161
Донецька область	3700	3752
Житомирська область	2003	1163
Закарпатська область	316	183
Запорізька область	4656	6680
Івано–Франківська область	667	387
Київська область	3206	2458
Кіровоградська область	3255	1735,3
Луганська область	2799	4682
Львівська область	1072	623
Миколаївська область	3385	2583
Одеська область	2534	1473
Полтавська область	3818	2218
Рівненська область	1008	585
Сумська область	3402	2137
Тернопільська область	1782	1035
Харківська область	6000	5366
Херсонська область	5660	6649
Хмельницька область	4063	2359
Черкаська область	3131	1819
Чернівецька область	377	219
Чернігівська область	3785	2484
Разом	69763	56057

Створення інвестиційних пропозицій та обґрунтування відповідних механізмів їх реалізації передбачають ретельного аналізу регіональних умов і факторів, а також оцінки фактичного інвестиційного потенціалу адміністративно–територіальних одиниць. Залучення інвестиційних потоків у агропромисловий сектор за умов воєнного стану та післявоєнного відновлення потребує чіткої сегментації регіонів. В основі такої сегментації постає тип господарської спеціалізації аграрного виробництва, рівень та характер якого є визначальними для регіональної концентрації промислових, продовольчих, переробних підприємств у зоні агроцентру (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Основні критерії інвестиційної сегментації регіонів
(джерело: авторська розробка)

Критерії інвестиційної сегментації	Інвестиційно – територіальні сегменти АПК
<i>Природно – кліматичні умови</i>	
Степова агропромислова зона регіони (регіони Півдня та Сходу)	Мають високу ступень придатності для виробництва зернових культур, олійних культур у межах крупномасштабного виробництва. Розвиток птахівництва і свинарства. Інвестиції доцільно розміщати у технології зрошення, елеваторні комплекси, замкнені продуктові ланцюги, побудову нових експортно–логістичних ланцюгів.
Центральна агропромислова зона (Лісостепові регіони)	Диференційоване землеробство і тваринництво. Перспективні інвестиції в переробку (цукрові, крохмальні заводи), комбікорми, технології точного землеробства.
Північна агропромислова зона (Поліські регіони)	Виробництво льону, картоплі, молочно–м’ясне скотарство, ягідництво. Стратегічний інвестиційний пріоритет – переробка сільгоспсировини (наприклад, глибока переробка картоплі), органічне землеробство, розвиток нішевих культур.
<i>Інфраструктурна готовність регіонів</i>	
Регіони з розвиненою логістикою	порти, залізниці, автомагістралі зручніші для експортно–орієнтованих проєктів
Регіони з слабкою інфраструктурою	потребують комплексних інвестицій, що включають не лише виробництво, але й будівництво доріг, елеваторів, комунікацій. Це може бути форматом державно–приватного партнерства
<i>Забезпеченість науково – інтелектуальним потенціалом</i>	
Регіони з сильними аграрними університетами та НДІ (Харків, Київ, Одеса)	Мають високу придатність для створення інвестиційно–інноваційних агропромислових хабів, високу привабливість для залучення інвестицій, у R&D, точне землеробство, агротехнології (AgriTech).
<i>Роль місцевої влади та територіальних громад</i>	
Можливості створення сприятливого регіонального (локального) інвестиційного середовища	Регіональні адміністрації мають можливості та інструментарій для створення сприятливого локального інвестиційного клімату (прозорі правила, податкові пільги, бюджетна підтримка, гарантії, виділення земельних ділянок, розвиток міжрегіонального і міжнародного партнерства тощо)
Робота з територіальними та місцевими громадами	Роз’яснення і просвітницька робота серед місцевих громад, подолання опору місцевого населення за рахунок демонстрації вигоди і бонусів для територіальних спільнот (створення робочих місць, розвиток інфраструктури, податкові надходження до місцевого бюджету)
Стан розвитку кооперації і партнерства у агропромисловій сфері	Залучення інвестицій у створення фермерських кооперативів (молочних, овочевих тощо), замкнених виробничих ланцюгів агропродовольчої вартості, пошук нових логістичних рішень і ринків збуту для екологічної агрородовольчої продукції
<i>Архітектура державної політики і підтримки регіонів</i>	
Створення регіональних інвестиційних карт (геопорталів)	Цифрова візуалізація доступних ресурсів (земля, інфраструктура, наявний капітал, робоча сила), готові інвестиційні пропозиції для місцевих територій
Надання цільових гарантій та страхування ризиків	Гарантії потенційним інвесторам з блоку місцевих та державних органів влади, захист капіталу, інтересів та інтелектуальної власності
Підтримка та сприяння створення агропромислових і агропродовольчих кластерів	Об’єднання на одній території агровиробників, переробників, наукових установ, логістичних і торговельних компаній

Такий диференційований підхід дозволить максимально розкрити та представити інвестиційний потенціал кожного регіону України та забезпечити передумови залучення інвестиційних потоків.

За авторською моделлю, представленою у другому розділі дисертаційного дослідження, потенціал залучення інвестицій визначається трьохрівневим виміром: інвестиційний потенціал підприємств (мікрорівень), інвестиційний потенціал регіонів (мезорівень) та інвестиційний потенціал держави (макрорівень). Однією з основних умов його формування постає рівень інвестиційної привабливості територій на мікро, мезо– і макрорівні. Як свідчать результати аналізу, за останні десять років свого максимального потенціала інвестиційної привабливості Україна досягла у 2018 році (рис. 3.2).

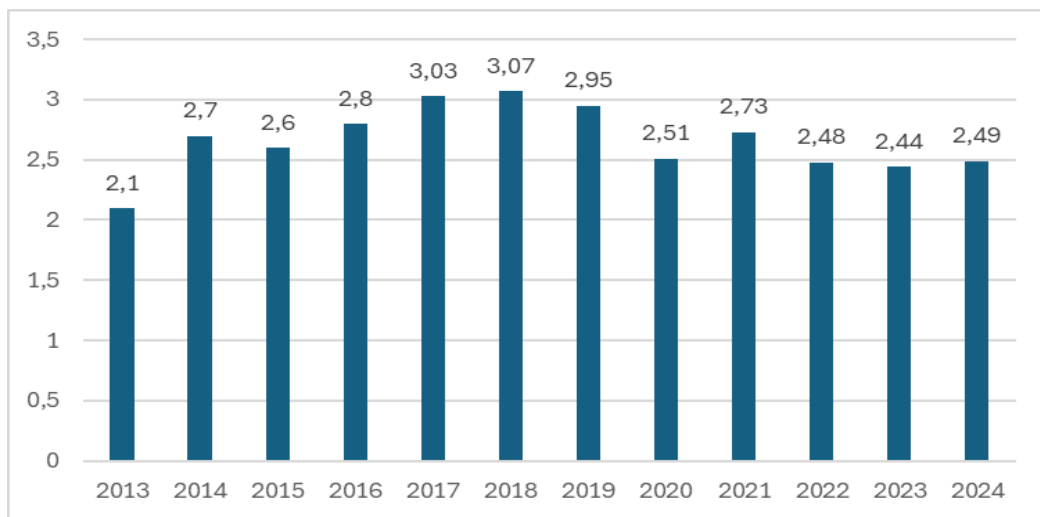

Рисунок 3.2 – Динаміка індексу інвестиційної привабливості України
(джерело: побудовано автором за даними [156])

Результати дослідження особливостей інвестиційної привабливості на різних рівнях інвестиційних вкладень, проведені у другому розділі роботи показали, що вони опосередковуються різними групами чинників, які мають мікро–, мезо–, макро– та глобальний рівень походження. Одним із основних факторів, який здійснює вплив на інвестиційну привабливість агропромислової сфери України за сучасних реалій, постає військовий

конфлікт та ризики і наслідки, що його супроводжують. Саме ці ризики стали причиною зниження рейтингу інвестиційної привабливості національної економіки протягом 2022 – 2023 років. Як свідчать дані Європейської бізнес асоціації, на протязі 2024 року динаміка даного індексу має позитивний тренд до відновлення, проте ще не досягла значення довоєнних індикаторів.

У регіональному розрізі до початку військового конфлікту на території України найвищим сукупним рейтингом інвестиційної привабливості (за всіма видами економічної діяльності) визначались Дніпропетровська область (із відповідним індексом 0,955), Волинська область (0,8567), Одеська область (0,8745), Харківська та Кіровоградська області (відповідно із значенням індексів 0,7456 і 0,7512). Традиційно, один з самих високих індексів інвестиційної привабливості має м. Київ, як окрема адміністративно–територіальна і господарства одиниця – 0,7745 (рис. 3.3).

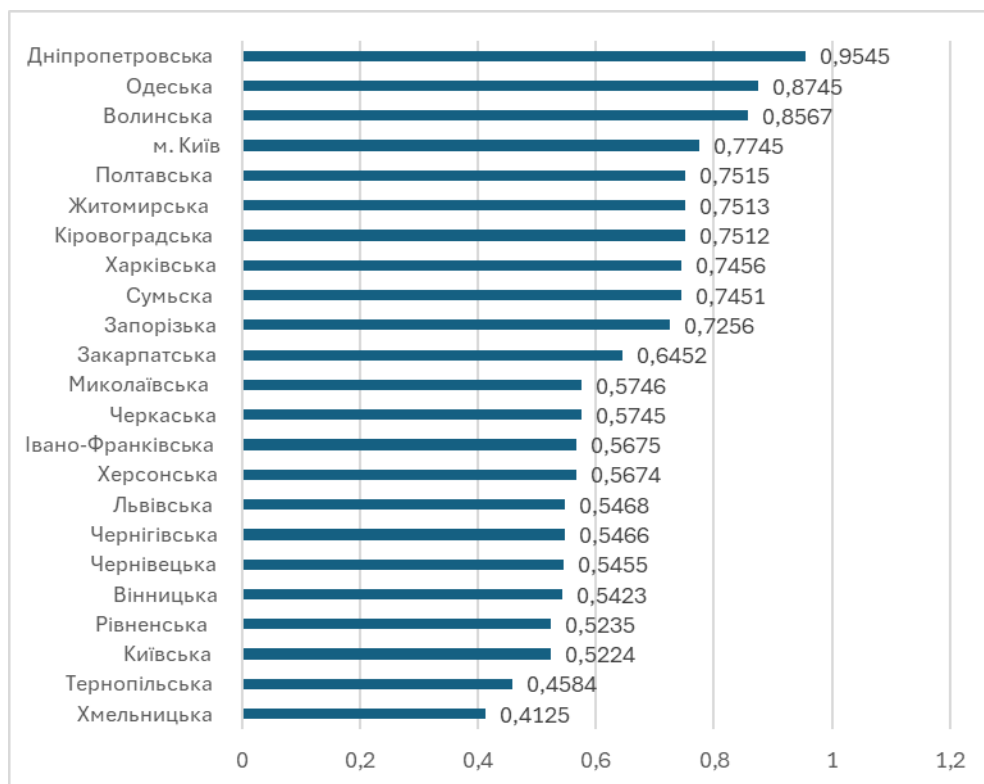

Рисунок 3.3 – Довоєнний рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України, 2022 рік (джерело: складено автором за даними [157])

Агропромислова специфіка і спеціалізація регіонів має суттєвий вплив на інвестиційну привабливість мезо– і мікрорівня акумулювання фінансових потоків. Україна на світовому ринку має статус потужної аграрної країни та одного з провідних гравців на ринку агропродовольчої продукції. Аграрна спеціалізація регіонів на ринку інвестиційного капіталу має як суттєві можливості, так і певні ризики інвестування.

Серед *потенційних можливостей і переваг агропромислових регіонів* у залученні інвестиційних ресурсів слід виділити наступні:

1) стабільність та передбачуваність попиту на агропродукцію і продовольство – попит на продукти харчування залишається стабільним навіть під час економічних та інших криз (військово – політичних, соціальних, гуманітарних), що забезпечує регіону постійний потік доходів і зайнятість населення. Стабільність надходження доходів є першочерговою умовою пожвавлення інвестиційної активності територій і видів діяльності. Потужний експортний потенціал: агропродовольчий сектор створює необхідні надлишки продукції для експорту, що покращує торговий баланс країни та регіонів. Валютна виручка зміцнює фінансовий регіону, що позитивно впливає на його інвестиційні рейтинги.

2) наявність різноманітних механізмів державної підтримки. Агропродовольчий і агропромисловий сектори в Україні, як і в більшості країн світу є постійними ріципієнтами бюджетних фінансових ресурсів, що також проявляється як фактор стабільності, передбачуваності і певних гарантій для потенційних інвесторів.

3) агропромислові регіони України є одним з осередків акумулювання інновацій, які на сучасному етапі найбільш активно реалізуються у продовольчій сфері, сфері логістиці та зберігання агропродовольчої продукції, у сфері науки і «smart» технологій. Така концентрація інноваційних рішень сприяє формуванню диверсифікованих економічних кластерів, що підвищує інвестиційну привабливість територій.

Серед *потенційних ризиків агропромислових регіонів*, які стримують акумулювання і нарощування інвестиційних потоків на регіональному рівні, за сучасних реалій слід відзначити:

1) високу ступень залежність від природно–кліматичних умов та загострення проблеми кліматичних ризиків у сільському господарстві;

2) існуючу проблему виснаження природних ресурсів агросфери, зокрема, втрату родючості сільськогосподарських ґрунтів і біорізноманіття, що створює істотні довгострокові екологічні та економічні загрози. Екологічна сталість у найближчій перспективі постає визначальним фактором для залучення інвестиційних вкладень, зокрема, у агропродовольчій сфері;

3) значна економічна волатильність, яка проявляється як різкі істотні коливання світових цін на сільськогосподарську продукцію і продовольство, (та, відповідно, впливає на розмір доходів інвесторів), а також валютні ризики, які притаманні регіонам України внаслідок загальної нестабільності політичного та економічного становища країни;

4) технологічна відсталість чисельної кількості агропромислових виробників, які ведуть господарську діяльність на екстенсивній основі, поширена сировинна орієнтація бізнесу, що призводить до низької частки доданої вартості у структурі кінцевого продукту агропромислової сфери.

Як показали результати економіко – статистичного аналізу, частка капітальних інвестицій в АПК України за період 2014–2024 років не визначалась значною амплітудою коливань та становила у 2024 році 69,6%. Нарощування питомої ваги галузі порівняно з довоєнним 2021 роком склало 2,1% за абсолютної величини приросту капітальних інвестицій у сумі 246,3 млрд. грн. (зростання на 13,7%). Такі дані свідчать про те, що у цілому, агропромислова сфера України справилась із інвестиційними шоками, пов'язаними з військовим конфліктом та продемонструвала високий потенціал адаптації до зовнішніх ризиків і загроз.

За перший квартал 2025 року у сільське господарства та суміжні з ним види економічної діяльності було залучено 13,6 млрд. грн. капітальних

інвестицій. Абсолютним інвестиційним рейтингом привабливості за даний період визначилась Тернопільська область із розміром капітальних вкладень у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь 1255 грн. Також лідерами за розміром вкладених інвестиційних ресурсів стали Черкаська, Сумська, Полтавська, Київська області (рис. 3.4).

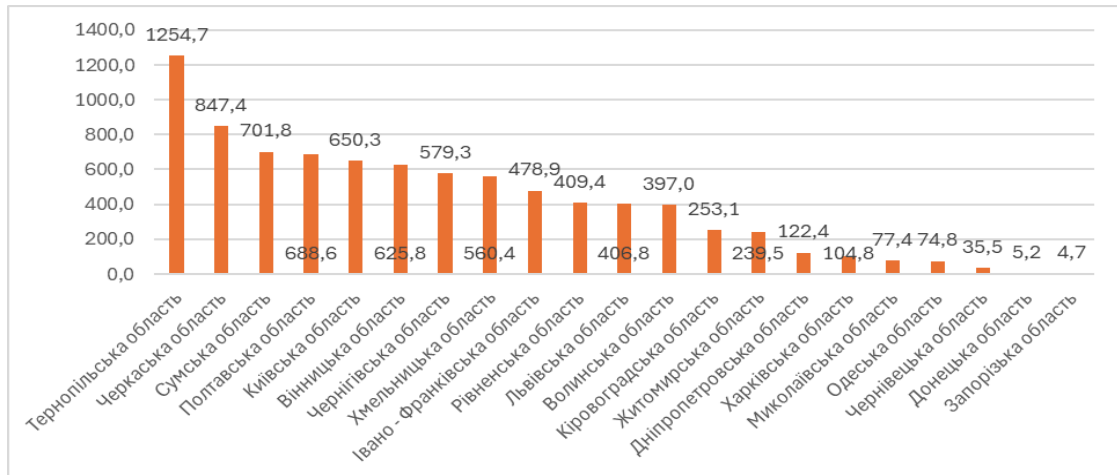

Рисунок 3.4 – Рейтинг адміністративно–територіальних областей України за розміром капітальних вкладень у сільське господарство за 1 квартал 2025 р., грн. на 1 га (джерело: побудовано автором за даними [158])

Обмеженість національного інвестиційного потенціалу агропромислового сектору, яка проявляється за останні роки в Україні, може бути частково компенсована за рахунок прямих іноземних інвестицій. Вони компенсують дефіцит внутрішнього інвестиційного капіталу, забезпечуючи необхідні потоки для підтримки виробництва, відновлення зруйнованої інфраструктури (елеватори, логістичні хаби, переробні потужності) та модернізації технологій.

Крім традиційно властивої інвестиціям функції генерування капіталу і прибутку, прямі іноземні інвестиції за сучасних умов виконують ще одну важливу функцію – вони формують потужний сигнал довіри до України з боку міжнародного бізнесу, що сприяє подальшому залученню коштів та підтримує економіку агропромислового сектору і країни в цілому.

Як свідчать дані статистичних спостережень, за період 2023–2024 років значна частина регіонів України відновила свою інвестиційну привабливість агропродовольчого бізнесу. У абсолютному розмірі у чотири рази збільшився розмір іноземних інвестиційних потоків у сферу сільськогосподарського виробництва Сумської області, у два рази – у Івано – Франківській, Хмельницькій, Закарпатській, Житомирській області. Агросектор практично всіх регіонів України (за виключенням Харківської, Херсонської, Донецької, Луганської і Запорізької областей) демонструють відновлення інвестиційної привабливості протягом останніх двох років та нарощування обсягу інвестиційних вкладень (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Динаміка прямих іноземних інвестицій у сільське господарство за регіонами, млн. дол. США (джерело: складено автором за даними [159])

Адміністративно – територіальні одиниці	2015	2020	2021	2022	2023	2024	Темп приросту 2024р до 2022р, %
Вінницька область	78,3	16,7	63,9	70,3	88,7	116,6	165,9
Волинська область	15,1	5,2	23,7	14,1	16,9	20,0	141,8
Дніпропетровська область	95,7	21,5	90,4	70,8	96,2	99,3	140,3
Донецька область	6,5	4,1	17,4	–	–	–	х
Житомирська область	19,1	8,3	45,4	32,8	55,5	69,9	213,1
Закарпатська область	5,5	1,0	2,1	1,5	3,5	3,6	240,0
Запорізька область	18,4	2,0	25,4	0,9	–	–	х
Івано – Франківська область	110,7	110,3	58,7	60,6	103,6	123,3	203,5
Київська область	143,5	35,9	228,6	198,8	278,9	344,9	173,5
Кіровоградська область	46,5	5,2	66,4	68,0	85,6	88,7	130,4
Луганська область	5,8	0,9	2,6	–	–	–	х
Львівська область	31,5	11,2	24,4	34,2	60,3	62,7	183,3
Миколаївська область	27,0	1,3	12,2	4,9	4,9	5,8	118,4
Одеська область	6,5	2,7	16,1	24,0	27,8	26,2	109,2
Полтавська область	67,6	11,3	115,7	100,2	133,3	158,3	158,0
Рівненська область	128,4	1,3	12,0	13,7	19,5	25,5	186,1
Сумська область	34,5	3,8	18,0	28,1	37,7	136,6	486,1
Тернопільська область	73,0	22,9	30,8	32,2	44,8	55,1	171,1
Харківська область	46,9	60,1	100,5	58,9	46,7	42,3	71,8
Херсонська область	52,2	12,9	68,7	–	–	–	х
Хмельницька область	142,9	5,0	132,4	152,2	225,1	338,2	222,2
Черкаська область	123,0	31,8	159,9	162,0	226,3	307,5	189,8
Чернівецька область	17,0	1,8	3,8	3,0	4,2	2,7	90,0
Чернігівська область	17,8	20,3	190,6	181,5	247,7	329,5	181,5

Основними донорами капіталу для України постають європейські країни Німеччина, Нідерланди, Польща, Франція, а також світові міжнародні фінансові установи – ЄБРР, ЄІБ, Комісія ЄС, які фінансують інвестиційні грантові програми для відновлення та забезпечення сталого розвитку українського агропромислового сектору. Активну допомогу відновленню аграрного сектору України надають США, зокрема, через фінансові програми та інвестиції у великі агрохолдингів. При цьому, як свідчать дані Національного банку України, набуває змін структура інвестицій, яка трансформується на користь фінансової допомоги, кредитів під гарантії та інвестицій у відновлення та стійкість сектору, а не в масштабне нове будівництво, яке супроводжується суттєвими ризиками. Серед головних трендів зміни фокусу інвестиційної привабливості агропромислового сектору України, які спостерігається в економіці за ряд останніх воєнних років, можна відмітити наступні: 1) структурна зміна інвестицій: зміщення акцентів з капітальних вкладень у виробництво на відновлення пошкоджених активів; 2) підвищення актуальності інвестиційних вкладень у «антикризову» інфраструктуру (дрібні модульні елеватори, альтернативні шляхи логістики); 3) зростання популярності і привабливості soft-технології та точного землеробство, IT-рішень для управління; 4) акцент на фінансовій допомозі та кредитах бізнес-суб'єктам агропромислового сектору; 5) зростання ролі і значення у інвестуванні міжнародних фінансових структур. Ці тренди, а також фактор відносної безпеки і стабільності за умов військових дій на території країни, спричинили диференціацію рівня інвестиційних вкладень у регіональному розрізі. Як засвідчили результати досліджень, найбільша величина капітальних інвестицій в аграрній сфері у абсолютному виразі була зафіксована у Київській області та м. Києві (1557,7 млн. грн.), Полтавській області (1490,6 млн. грн.), Тернопільській – 1318,3 млн. грн. та Вінницькій області – 1260,0 млн. грн. [158]. У розрахунку на 1 га продуктивної площі лідерами регіонального рейтингу аграрної інвестиційної привабливості стали Київська область, Івано-Франківська та Харківська області (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Показники економічної активності діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2025р.

(джерело: розраховано автором за даними [158])

Адміністративно–територіальні одиниці	Прибуток до оподаткування у розрахунку на 1 га, грн.	Витрати на виробництво на гектар, грн.	Розмір капітальних інвестицій на 1 га, грн.	Річна продуктивність праці, тис. грн.	Розмір чистого дохода на га, тис. грн.	Вартісний еквівалент виробництва продукції на 1 га, грн.
Вінницька область	3873,5	1126	702	29,7	823	3104
Волинська область	1645,0	497	735	15,1	855	1264
Дніпропетровська область	2097,6	2252	778	16,6	834	2471
Житомирська область	1499,6	1548	629	14,9	660	1547
Закарпатська область	15399,3	304	701	71,4	744	2888
Запорізька область	322,3	741	603	2,4	677	1226
Івано – Франківська область	3089,8	314	801	19,5	815	450
Київська область	4646,9	3905	805	38,4	831	4609
Кіровоградська область	2865,5	605	733	21,9	854	2164
Львівська область	3205,8	1235	624	23,3	603	1355
Миколаївська область	2085,4	1537	698	14,0	936	2265
Одеська область	1656,5	1067	711	12,8	895	1343
Полтавська область	4812,8	1154	616	29,8	671	3176
Рівненська область	1977,3	1113	631	18,2	584	1226
Сумська область	2728,9	1907	644	23,4	694	2762
Тернопільська область	4709,4	1024	628	35,2	852	2245
Харківська область	929,6	3353	792	11,5	841	2396
Херсонська область	76,3	3405	689	0,7	892	2028
Хмельницька область	5023,8	1079	601	33,4	622	2946
Черкаська область	4989,0	1290,2	668	38,0	595	179,5
Чернівецька область	1063,3	568	765	10,6	812	2952
Чернігівська область	2354,3	1752	605	24,5	607	3082

Якісна оцінка економіко – статистичних даних, які використовуються для оцінки рівня інвестиційної привабливості та інвестиційного потенціалу регіонів України передбачає необхідність застосування специфічного інструментарію, *ефективним з яких постає кластерний аналіз*. Серед найбільш поширених методів кластерного аналізу сучасна методична практика найчастіше використовує ієрархічний (агломеративний) метод, методи, що базуються на центроїдах, методи, що базуються на розподілах, сіткові методи, метод кластеризації k –середніх величин та інші. З урахуванням їх специфіки та релевантності до масиву економіко – статистичних даних у сільському господарстві, у якості базового методу проведення кластерного аналізу у роботі було обрано метод ієрархічної кластеризації.

Даний метод дозволяє здійснити деревоподібне структурування (дендрограмування, що послідовно об'єднує або розділяє кластери на основі їхньої схожості. Ієрархічна кластеризація – є класичним інструментом для аналітичних досліджень у аграрній сфері, спроможний наочно показати структуру даних і дати глибоке розуміння взаємозв'язків між обраними об'єктами, що є основним для прийняття управлінських рішень.

Сформована статистична вибірка на основі використання даного методу поділяється на окремі групи (кластери) та характеризується відповідними груповими оцінками варіативного коефіцієнту. Кількість кластерів визначається на основі кількісного та якісного аналізу вихідних даних.

У проведеному дослідженні було здійснено спробу виділити окремі кластери за регіонами України за базовою функціональною ознакою – розмір інвестицій у розрахунку на 1 га продуктивної площі (сільгоспугідь).

В основі відокремлення кластерів у проведеному дослідженні було покладено Ward – method (Уорд – метод). Для розрахунку середнього значення кожної кластерної ознаки визначалась статистична сума квадратів відхилень, яка постала внутрішньоцільовою функцією.

За результатами аналізу було виділено чотири кластера (табл. 3.6, Додаток Б).

Таблиця 3.6 – Результати кластерного аналізу рівня інвестиційної привабливості регіонів України у сфері сільськогосподарського виробництва (джерело: власні розрахунки автора)

Індикатори	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Територіально–адміністративні одиниці	Волинська, Житомирська, Запорізька, Івано–Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Чернівецька області	Дніпропетровська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області	Вінницька, Полтавська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області	Київська, Закарпатська області
Розмір капітальних інвестицій на 1 га, грн	1579,2	2547,8	2330,1	3748,5
Розмір чистого доходу на 1 га, тис грн	15,3	15,4	33,2	54,9
Розмір прибутку на 1 га, грн	1941,0	1637,3	4681,7	10023,1

Як показали результати, загальна кількість типових кластерів склала три одиниці. Перший кластер (10 адміністративно – територіальних одиниць) – Волинська, Житомирська, Запорізька, Івано–Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Чернівецька області; другий кластер (5 адміністративно – територіальних одиниць) – Дніпропетровська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області; третій кластер (5 адміністративно – територіальних одиниць) – Вінницька, Полтавська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області. У нетиповий четвертий кластер потрапили дві області України – Київська (із м. Київ) та Закарпатська області. Наведені адміністративно – територіальні одиниці значно

відрізняються від інших кластерних об'єднань як за загальним (абсолютним) розміром вкладених інвестицій, так і за їх відносним значенням. Серед основних чинників, відібраних для проведення кластерного аналізу, мінімальний вплив на функціональну ознаку продемонстрували такі індикатори, як продуктивність праці та вартісний еквівалент одиниці продукції у розрахунку на 1 га продуктивної площі (що означає, що дані показники суттєво не відрізняються за регіонами країни).

Диференціація адміністративно – територіальних областей України за показником відносного рівня інвестиційних вкладень із одночасною кривою Паретто (рис. 3.5) показала, що у групу ризиків за цільовою функцією досягнення оптимального критерію інвестицій (за відносним рівнем забезпеченості регіонів дорівнює 1,0) потрапили Херсонська, Житомирська, Львівська, Одеська, Волинська, Запорізька, Рівненська, Івано – Франківська та Черкаська області) (рис. 3.5). Це свідчить, що саме за даними територіальними одиницями необхідним є збільшення розміру інвестиційних вкладень у сільське господарство.

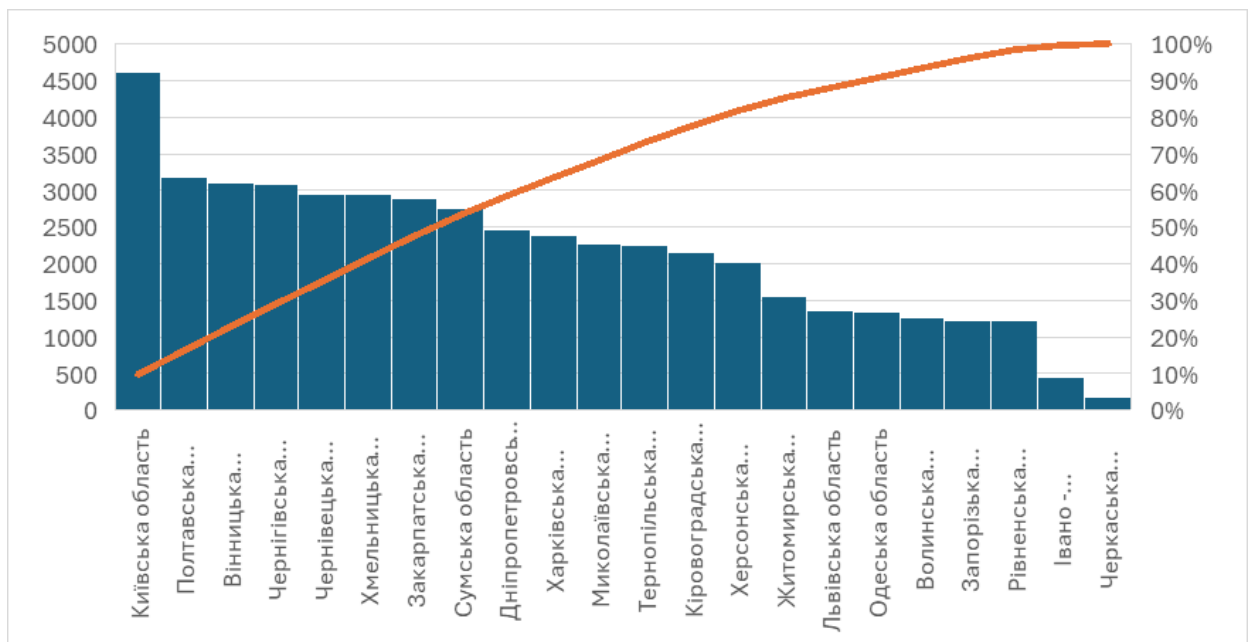

Рисунок 3.5 – Значення показника фактичного інвестиційного забезпечення сільського господарства регіонів України (джерело: власні розрахунки автора)

Результати кластерного аналізу дозволили зосередити основні рекомендації для подальшого удосконалення інвестиційної політики для групи адміністративно – територіальних одиниць, які сформували відповідні чотири кластерних групи (табл. 3.7).

Проведений кластерний аналіз засвідчив суттєву диференціацію регіонів України за рівнем інвестиційної активності та ефективності використання інвестованих коштів в аграрному секторі. У сучасних умовах, які характеризуються наслідками воєнного стану, деформацією логістичних ланцюгів та глобальною нестабільністю, Україна має потужний потенціал для трансформації аграрного сектору на засадах сталого розвитку через активізацію як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування.

Головним чинником у цьому процесі може виступати реалізація диференційованого регіонального підходу, заснованого на кластерній моделі. Інструменти стимулювання інвестиційної активності підприємств агропромислової сфери (від прямих інфраструктурних інвестицій та податкових пільг для регіонів з низькою інвестиційною активністю до механізмів підтримки інновацій та «зелених» фінансів для лідерів) мають використовуватись у межах єдиного інклюзивного механізму управління, який дозволить врахувати інтереси всіх учасників процесу агропромислового виробництва та максимізувати віддачу від кожного вкладеного ресурсу, що створить передумови для формування внутрішньодержавного інвестиційного циклу, коли успішні та ефективні регіони стають драйверами росту та трансферу найкращих практик. Складність залучення інвестицій у розвиток агропромислового сектору із внутрішніх національних джерел України також передбачають необхідність активізації зовнішніх інвестицій, для яких сучасним глобальним трендом є посилення вимог до безпеки, сталості та походження агропродовольчої продукції. У перспективі такі стратегічні орієнтири створюють для України унікальне вікно можливостей. Акцент на впровадженні європейських стандартів («Green Deal», «Carbon farming»), розвиток органічного виробництва та регенеративного землеробства є

Таблиця 3.7 – Напрямки активізації інвестиційної активності агропромислових підприємств України за відповідними кластерами (джерело: авторська розробка)

Кластер № 1		Кластер № 2		Кластер № 3		Кластер № 4	
Волинська, Житомирська, Запорізька, Івано–Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Чернівецька області		Дніпропетровська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області		Вінницька, Полтавська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області		Київська, Закарпатська області	
Загальний принцип активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств – збільшення розмір інвестицій за умови підвищення рівня їх екологічної, економічної та соціальної ефективності							
Назва кластерної групи	«Потенційні аутсайтери»	«Стабільні гравці»		«Ефективні аграрії»		«Абсолютні лідери»	
Стратегічна мета	Забезпечити базові умови для сталого зростання, інтегрувавши принципи сталого розвитку в основу бізнес – моделей.	Підвищення ефективності діяльності через ресурсозбереження та запобігання деградації земель		Диверсифікація виробництва, за збереженні високого рівня ефективності з акцентом на екологічність та якість		Стати центрами інновацій та впровадження найкращих європейських практик сталого сільського господарства	
Подальші напрями та заходи	Базове впровадження екологічних практик: навчальні програми з основами органічного землеробства та ефективного використання ресурсів. Пільгові кредити на придбання базового обладнання для зберігання та первинної переробки продукції. Стимулювання органічного та нішевого виробництва – допомога у пошуку ринків збуту для екологічно чистої продукції. Підтримка кооперації. соціальний розвиток сільських територій.	Масштабування використання ресурсозберігаючих технологій (субсидування придбання сівалок для прямого сіву (no–till), систем точного землеробства та датчиків моніторингу ґрунту). Консультаційні програми з ефективного та мінімального використання хімічних засобів і добрив для запобігання забрудненню. Відновлення родючості ґрунтів (гранти на заходи з ґрунтозбереження, внесення органіки). Адаптація до наслідків кліматичних змін (стимулювання страхування посівів від екстремальних погодних умов). Підтримка селекції та вирощування посухостійких культур.		Стимулювання органічного та регенеративного землеробства: компенсація витрат на сертифікацію за міжнародними органічними стандартами (EU Organic, USDA NOP). Поширення програм мікрокредитування для переходу на регенеративні практики (no–till, сидерація.), що покращують здоров’я біологічних активів і ґрунтів. Збереження біорізноманіття: пільгові умови для господарств, що зберігають та примножують с.–г. біорізноманіття. Нарощування доданої вартості: підтримка кооперативів з виробництва та збуту органічної, сертифікованої, локалізованої продукції з акцентом на нові та історичні бренди регіону. Інвестиції в системи іригації, що економлять воду (краплинне зрошення).		Впровадження інновацій для зелених технологій (субсидування та податкові пільги для інвестицій у агровольтаїку, біогазові установки, системи рециркуляції води). Гранти на дослідження у сфері біологічного захисту рослин, органічного виробництва. Розвиток замкнених циклів виробництва: підтримка будівництва компостних майданчиків та заводів з переробки відходів АПК у органічні добрива. Стимулювання створення еко – кластерів, де відходи одного виробника стають сировиною для іншого. Умови отримання пільг: дотримання стандартів безпеки праці, сприяння розвитку соціальної інфраструктури сіл, підтримка місцевих ініціатив.	

потужним сигналом для європейських та світових інвесторів, що шукають довгострокові та стабільні активи для вкладень. Інвестування в український агропромисловий сектор у такому разі стає не лише економічною, але і геостратегічною інвестицією у безпеку та стабільність європейського продовольчого ринку.

Подальша практика залучення інвестицій та активізації інвестиційного потенціалу вітчизняних агропромислових підприємств неможливі без синергії трьох складових: державної політики, що ґрунтується на даних і спрямована на створення прозорих умов та фіскальних стимулів; приватної ініціативи, готової до впровадження інноваційних та сталих бізнес – моделей; та міжнародної фінансової та технічної підтримки, що надає необхідні ресурси для модернізації. Реалізація цього підходу дозволить не просто відновити довоєнний потенціал, але й здійснити якісний стрибок у бік створення високотехнологічного, екологічно орієнтованого та соціально відповідального агропромислової виробництва, що є імперативом на шляху до євроінтеграції України та забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

3.2. Інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств

Активізація інвестиційної діяльності підприємств агропромислового комплексу України є стратегічним імперативом національної економічної безпеки, відновлення економіки після воєнних руйнувань та забезпечення досягнення цілей довгострокового сталого розвитку. Однак традиційні моделі залучення інвестицій, орієнтовані переважно на великі холдинги та експортно – орієнтовані компанії, практично вичерпали свій потенціал у сучасних умовах високої невизначеності, системних ризиків та соціально – економічних диспропорцій. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у

впровадженні інклюзивних механізмів залучення інвестицій, які базуються на принципах ширшої участі, розподілу ризиків та створення синергії між усіма учасниками інвестиційного процесу.

Сучасні умови українського агропромислового виробництва характеризуються складною конфігурацією поєднання викликів, загроз та очікуваних перспектив: наслідки повномасштабного вторгнення (руйнування інфраструктури, логістичні колапси, дезорганізація ланцюгів поставок), високі фінансові та страхові ризики, обмежений доступ до традиційних джерел і способів залучення кредитних ресурсів), а також структурні проблеми галузі, такі як тренди зростання концентрації земельних і виробничих активів, низька частка доданої вартості галузі, соціальна напруга у сільських регіонах та втрата інтелектуального потенціалу країни. Ділова поведінка інвесторів за таких умов характеризується ознаками надмірної обережності, концентрації на найбільш ліквідних і захищених активах, що поглиблює нерівномірність залучення інвестиційних потоків як за видами економічної діяльності агропромислової сфери, так і за реципієнтами капіталу. Внаслідок таких процесів інвестиційний потенціал значної частки середніх, малих та мікро агропромислових підприємств залишається нереалізованим.

У зв'язку з поточною економічною ситуацією в Україні, зокрема через вплив воєнного стану, агропромисловий комплекс потребує нових механізмів залучення інвестицій та адаптації до змінюваних умов. Для забезпечення стабільності та розвитку аграрної економіки необхідно впровадити низку ефективних заходів, які можуть допомогти агропромисловим підприємствам не тільки зберегти свою діяльність, але й розвиватися навіть у таких складних умовах (табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Рекомендації щодо механізмів залучення інвестицій та адаптації агропромислових підприємств до умов воєнного стану (джерело: розроблено автором [90])

Рекомендації	Характеристика	Механізм реалізації
Спрощення бюрократичних процедур	Зниження адміністративних бар'єрів для залучення інвестицій, спрощення процедур отримання підтримки.	Упровадження єдиного вікна для інвесторів, автоматизація процесів, спрощення ліцензування та сертифікації.
Підтримка інвестицій через державні гарантії	Створення системи державних гарантій для інвесторів, що знижує ризики втрати капіталу в умовах воєнного стану.	Розробка спеціальних програм гарантування кредитів та інвестицій через державні установи або спеціалізовані фонди.
Пільгове кредитування та фінансова підтримка	Забезпечення пільгових умов для кредитування агропідприємств, зокрема зменшення відсоткових ставок.	Продовження програми пільгових кредитів для агропідприємств, субсидії на модернізацію виробництва, механізмів лізингу.
Залучення іноземних інвесторів через спеціальні зони	Створення спеціальних економічних зон, що надають інвесторам податкові та митні пільги.	Введення пільгових зон для іноземних інвесторів з низькими податковими ставками та мінімальними обмеженнями для ведення бізнесу.
Програми підтримки експорту	Підтримка підприємств у виході на нові ринки, сертифікація продукції, спрощення логістичних маршрутів.	Розробка програми підтримки експортерів, компенсація витрат на сертифікацію та логістичні витрати для агропідприємств.
Міжнародна співпраця та технічна допомога	Залучення міжнародних грантів, позик і технічної допомоги для відновлення інфраструктури.	Розробка проєктів для участі в міжнародних програмах фінансування, залучення технічної допомоги для відновлення сільськогосподарських підприємств.
Створення національних інвестиційних платформ	Розробка платформ для взаємодії між інвесторами та агропідприємствами, які потребують фінансування.	Створення онлайн платформ для пошуку інвесторів, проведення регулярних інвестиційних форумів та презентацій.
Інвестування в інноваційні технології	Вкладення в аграрні стартапи та інновації для підвищення ефективності та стійкості виробництва.	Створення фондів для інвестування в інноваційні проєкти, стимулювання НДДКР, підтримка стартапів у агросфері.
Полегшення доступу до ринків капіталу	Забезпечення агропідприємств можливістю залучати капітал через фондові біржі та інші фінансові інструменти.	Введення механізмів для залучення приватного капіталу через випуск аграрних облігацій, створення аграрних фондових платформ.
Підтримка малих та середніх підприємств	Розширення підтримки для малих та середніх агропідприємств, які є основою аграрної економіки.	Розробка окремих програм для підтримки малих та середніх підприємств, пільгове кредитування та технічна підтримка.

Залучення інвестицій та адаптація агропромислових підприємств до умов воєнного стану є необхідними умовами для забезпечення економічної стабільності та відновлення аграрного комплексу України. Розробка та впровадження наведених рекомендацій дозволить створити сприятливе інвестиційне середовище, яке допоможе агропідприємствам не лише вижити, але й балансувати в складних умовах.

Гострим питанням для подальшого стратегічного розвитку агропромислових підприємств України постає екологічна і соціальна складова їхньої діяльності, які формують підґрунтя довгострокової конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі та потенціал забезпечення інтересів теперішніх і майбутніх поколінь. Ці інтереси зумовлюють принципово нові засади залучення інвестицій у галузь – інвестиційні ресурси мають бути спрямовані не лише на відновлення втрачених та нарощування нових активів підприємств, вони мають забезпечувати досягнення цілей і завдань сталого розвитку сектору, країни, суспільства у цілому.

Врахування цих факторів у активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств об'єктивно вимагає пошуку *нових інклюзивних механізмів акумулювання і розподілу інвестиційних ресурсів*. *Інвестиційна інклюзія* має бути стратегічно орієнтована на врахування вимог всіх трьох площин сталого розвитку – соціальної, економічної і екологічної, забезпечувати синергійний ефект від раціонального розподілу і використання інвестиційних потоків та виконувати роль мультиплікатора ланцюгових ін'єкцій для всіх стейкхолдерів агропромислового комплексу.

Інклюзивні механізми пропонують принципово новий підхід, спрямований на подолання інвестиційних обмежень шляхом створення багаторівневої системи залучення капіталу. Їхня необхідність обумовлена тим, що вони: по – перше, диверсифікують джерела та інструменти фінансування, залучаючи не лише великі інституційні капітали, але й місцевий бізнес, громадськість через краудфандинг, міжнародні донорські

програми, спеціалізовані фонди розвитку та інструментарій державно – приватного партнерства; по – друге, вони ефективно розподіляють ризики між державою (через гарантійні програми, страхування), міжнародними фінансовими інституціями (через механізми співфінансування) та приватним сектором, знижуючи бар'єр входу для менш захищених інвесторів; по – третє, інклюзивність забезпечує не лише фінансові потоки, але й трансфер знань, технологій та управлінських практик, оскільки часто передбачає технічну допомогу, менторинг та мережеву взаємодію, що важливо для модернізації; по – четверте, такі механізми мають соціальний вимір, спрямований на розвиток сільських територій, створення нових робочих місць і підтримку малого бізнесу, що забезпечує більш стійку і збалансовану модель зростання, яка не відокремлює економічну ефективність від соціальної відповідальності.

Саме інклюзивні механізми мають потенціал забезпечення працездатних стратегій для масштабного залучення інвестицій в український агропромисловий бізнес. За своєю природою вони спроможні трансформувати інвестиційний процес із традиційної транзакційної моделі «капітал – актив» у системну взаємодію «екосистема – розвиток», де кожен учасник – від великого холдингу до дрібного фермерського господарства, від банку до міжнародного донора знаходить свою роль і мотивацію для участі. Така модель дозволить не тільки мобілізувати необхідні фінансові ресурси, але й забезпечити їх ефективне та збалансоване використання для відбудови, інноваційного стрибка та побудови конкурентоспроможного, екологічно стійкого і соціально інтегрованого агропромислового сектору України.

Питання обґрунтування ефективного інвестиційного механізму діяльності підприємств не є новим у науковій літературі і практиці. Значна кількість вчених по-різному підходили до трактування його сутності, складу та функціонального призначення. Крамаренко К.М. під інвестиційним механізмом управління діяльністю підприємства розуміє сукупність структур, методів і процедур управління, які сприяють реалізації інвестиційних проєктів [160].

Феєр О.В. інвестиційний механізм підприємства досліджує як сукупність елементів інвестиційного забезпечення та системних складових управління інвестиційними ресурсами [161]

Верхогляд І.В. в основі побудови інвестиційного механізму розвитку підприємств виділяє інвестиційну політику та етапи управління інвестиційним процесом [162]. Драган О.О. – сукупність внутрішньоінвестиційних механізмів діяльності підприємства та їхню взаємодію: механізм залучення, розподілу інвестиційних ресурсів, їх перетворення на інновації [163].

Сутність, характер дії та архітектуру інвестиційних механізмів науковці відокремлюють залежно від рівня та цілей його формування. Як правило, механізми підвищення інвестиційної активності діяльності підприємств передбачають необхідність державної підтримки, природі дії якої також може проявлятися у форматі зовнішнього – державного інвестиційного механізму [164].

Бевзюк Н. А. інвестиційний механізм трактує як складову господарського, економічного та фінансового механізмів через характер їх системної взаємодії та підпорядкованості управління [165].

Поширеними є методичні підходи до побудови механізмів управління інвестиційною безпекою бізнес – структур. [166], як інструмент досягнення стратегічних конкурентних переваг. [167]

Широкого розповсюдження набули методичні підходи до розгляду інвестиційного механізму як основи інноваційного розвитку підприємств та держави. [168; 169]

Приєднання України до глобальної концепції сталого розвитку та прийняття на себе відповідних зобов'язань призвело до необхідності удосконалення існуючих моделей побудови інвестиційних механізмів та спрямування їхньої дії у напрямку підвищення рівня соціальної відповідальності підприємств. Нові моделі стали імплементувати у свій

ландшафт ознаки більш вираженого екологічного і соціального характеру [170].

Опрацювання існуючих методичних підходів до побудови моделей інвестиційних механізмів дозволили систематизувати результати наукових пошуків та виділити їх окремі специфічні ознаки. (табл. 3.9)

Таблиця 3.9 – Методичні підходи до побудови інвестиційних механізмів розвитку підприємств (джерело: складено автором за даними [166 – 167; 170 – 173])

Методичний підхід	Характерні ознаки інвестиційного механізму
Системний підхід: переваги – цілісність, комплексність, врахування всіх взаємозв'язків.	Інвестиційний механізм – система інститутів, норм, методів, інструментів та форм організації, спрямована на мобілізацію, розподіл та ефективне використання інвестиційних ресурсів для забезпечення сталого економічного зростання. <i>Інституційне середовище:</i> закони, норми, традиції, органи влади. <i>Функціональний блок:</i> планування, фінансування, стимулювання, контролю. <i>Управлінський блок:</i> методи, інструменти, важелі впливу (податкові, процентні, гарантійні).
Функціональний підхід: переваги – чіткість, орієнтація на результат, практична спрямованість.	Сутність механізму визначається через набір функцій (мобілізуюча, алокаційна, стимулююча, контрольна), мета яких – забезпечити перетворення заощаджень на продуктивні інвестиції.
Інституційний підхід: переваги – можливість глибокого аналізу результатів інвестиційної діяльності	Інвестиційний механізм – набір інституційних рамок, що визначають «правила гри» для всіх учасників інвестиційного процесу. Ефективність механізму залежить від якості інституцій (формальні, неформальні, інституції донорів капіталу)
Процесний підхід: переваги – зручність для практичного застосування на рівні окремого підприємства чи інвестиційного проекту	Сутність механізму полягає в забезпеченні безперебійного проходження інвестиційного ресурсу через всі етапи – від виникнення ідеї до отримання результату (планування, реалізація, оцінка)
Ресурсний (потоківий) підхід: переваги – активна динаміка інвестиційних процесів	Інвестиційний механізм є способом перетворення ресурсів на інвестиційні потоки.

Більшість авторів є прихильниками системного підходу до комплементарії архітектурних складових механізмів активізації інвестиційної діяльності підприємств. За всіма методичними підходами практично єдиними є визначення суб'єктно – об'єктної сфери інвестиційних механізмів: суб'єктами є інвестори, держава, бізнес – структури, фінансові посередники, міжнародні догори капіталу; об'єктами механізму постають реальні та фінансові активи.

Опрацювання вітчизняного досвіду функціонування традиційних моделей інвестиційних механізмів діяльності агропромислових підприємств показали наявність певних недоліків і обмежень, що стримують реалізацію їхнього потенціалу. Так, традиційні механізми (наприклад, банківське кредитування або залучення інвесторів через класичні фінансові інструменти) часто характеризуються високими бар'єрами доступності і включення, зокрема, для невеликих бізнесу – суб'єктів, чисельна кількість яких функціонує у агропродовольчій і агропромисловій сфері. У якості таких бар'єрів та як інструмент хеджування ризиків для донорів інвестиційного капіталу часто використовується високо ліквідна нерухомість, вимоги до застави, бюрократизовані процедури і схеми залучення і розподілу коштів, високі ставки рентабельності інвестиційних вкладень. Такі обмеження не сприяють рівному та справедливому доступу до інвестиційних ресурсів всіх категорій підприємств, особливо тих, діяльність яких визначається малими масштабами. Формується проблемна зона «інвестиційного голоду» для тих агропромислових виробників, які найбільше потребують додаткових фінансових ресурсів для забезпечення розвитку.

Традиційним недоліком класичних механізмів активізації інвестиційної діяльності підприємств постає стратегічний пріоритет прибутковості та комерційний характер вкладення інвестиційного капіталу: як з боку донорів, так і з боку реципієнтів. Високим попитом для інвесторів постають високорентабельні проекти, що орієнтовані на короткострокову перспективу повернення коштів, окупності та фінансової віддачі. Наведені пріоритети

призвели до переважному вкладенню інвестиційних потоків у рослинницьку галузь без врахування необхідності дотримання принципів сталого довгострокового розвитку (збереження ґрунтів, біорізноманіття, відновлення ресурсів, соціальний розвиток сільських територій тощо). Традиційний пріоритет швидкої рентабельності обмежує потенціал інвестиційного забезпечення соціально відповідальних проєктів, які мають соціально – економічний або екологічний характер. У свою чергу, такі традиційні моделі інвестиційних механізмів сприяють збереженню сировинної орієнтації агропродовольчого виробництва України та обмежують потенціал нарощування доданої вартості галузі.

За умов необхідності імплементації моделей сталого розвитку агропромислового виробництва традиційні інвестиційні механізми визначаються ще одним принциповим недоліком – вони часто є відмежованими від потреб місцевих громад і територій. Розробка інвестиційних проєктів та механізмів їх реалізації ґрунтуються на економічних індикаторах без врахування специфіки соціальних та екологічних потреб конкретної місцевості, у межах якої вони будуть втілені (місцеві громади, соціальна інфраструктура, зайнятість населення, збереження біорізноманіття та природних ресурсів тощо).

Загальним результатом дії всіх цих обмежень традиційних інвестиційних механізмів є концентрація інвестиційного капіталу у межах великих агрохолдингів, відсутність прозорого та справедливого доступу до джерел капіталу дрібних підприємств, нехтування соціальних та екологічних аспектів розвитку сільських територій. У довгостроковій перспективі такі традиційні інвестиційні механізми формують ризики втрати соціального, інтелектуального, природно – ресурсного капіталу сільських територій, поширення нерівності і дискримінації, розшарування суспільства та зниження рівня добробуту мешканців сільських територій.

Інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності (наприклад, через краудфандинг, агропартнерство, кооперативні моделі інвестування,

зелені облігації, спеціалізовані відкриті інвестиційні платформи) орієнтовані на інший підхід до акумулювання, розподілу і використання інвестиційного капіталу. Їх головна відмінність полягає у пошуку інструментів, які сприятимуть зниженню або повному усуненню бар'єрів рівного, прозорого і справедливого доступу до фінансового капіталу для всіх без виключення підприємств агропромислової сфери. Інклюзивні механізми інвестування крім пріоритету включення, також мають бути спрямовані на врахування цінностей і засад сталого розвитку агропромислового виробництва та надавати пріоритет нішевим інвестиційним проєктам, які враховують інтеерси як теперішніх, так і майбутніх поколінь (органічне виробництво, створення замкнених виробничих ланцюгів агропродовольчої вартості, збереження біорізноманіття і ін.). Такі інклюзивні інвестиційні проєкти мають потенціал нарощування доданої вартості у агропромисловому виробництві та визначаються чітко спрямованим соціальним і/або екологічним характером.

Інклюзивні моделі інвестиційних механізмів, на думку автора, мають інструментарій формування високого ступеня довіри та соціальної відповідальності як інвесторів, так і реципієнтів капіталу, спрямовані на побудову довгострокового партнерства та збалансування інтересів всіх стейкхолдерів (донорів капіталу, агропромислових підприємств, місцевих громад, урядових органів управління, майбутніх поколінь). Такий стратегічний баланс інтересів формує передумови масштабування інвестицій не лише у сировинні проєкти, а й в екотехнології, екобренди, екологічну сталість та людський капітал, що є запорукою комплексного і стійкого розвитку агропромислового комплексу України у майбутньому. Таким чином, традиційні інвестиційні механізми, будучи нееластичними та консервативними, не відповідають сучасним викликам, тоді як інклюзивні відкривають нові можливості для демократизації, підвищення прозорості, доступності та безбар'єрності процесів інвестування та забезпечення сталого розвитку агропромислового сектору, сільських територій та країни у цілому.

Інклюзивні механізми інвестування у агропромислові підприємства, на думку автора, уявляють собою сукупність організаційних рішень, інструментів та принципів, які забезпечують доступ всіх учасників виробничого процесу (підприємств, малих підприємств, сільських домогосподарств, кооперативів) та вразливих груп до інвестиційних ресурсів, ринків і технологій на рівних, недискримінаційних та прозорих умовах.

У практичній діяльності інклюзивність інвестування виходить за межі просто «доступу до фінансових ресурсів». Інвестиційні механізми також включають розподіл ризиків і вигід між всіма учасниками ланцюгів доданої вартості, симетрію інформації, участь дрібних стейкхолдерів у прийнятті рішень і доступі до капіталу, а на «виході» – сталі екологічні, економічні і соціальні результати. За сучасних реалій України інклюзивні інвестиційні механізми, крім даного цільового орієнтуру, мають також передбачати функцію відновлення та підвищення стійкості агропромислових і агропродовольчих систем. Для забезпечення досягнення таких результатів інклюзивні інвестиційні механізми мають відповідати принципам, реалізацію дії яких на практиці забезпечують відповідні інструменти (табл. 3.10).

Для покращення доступу до фінансових ресурсів інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств мають враховувати правила і вимоги ЄС, зокрема, у частині програм сталого розвитку і «зеленої» агропродовольчої економіки. Механізми залучення інвестицій та їх інструментарій мають враховувати пріоритети європейських стратегічних проєктів «Green Deal, «From farm to fork», експортні європейські вимоги та пріоритети європейського агропродовольчого ринку. Кінцевим результатом дії інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств автор бачить створення довгострокових конкурентних цінностей через сталий розвиток агропромислових підприємств та місцевих територій (рис. 3.6).

Таблиця 3.10 – Принципи та інструменти інклюзивних інвестиційних механізмів агропромислових підприємств
(джерело: авторська розробка)

Принципи інклюзивних механізмів	Зміст принципів	Інклюзивний інструментарій
Доступність ринків інвестиційного капіталу та участь у прийнятті рішень	Зниження бар'єрів доступу до джерел фінансових ресурсів і технологій незалежно від розміру бізнесу та статусу учасника	Розвиток цифрових реєстрів і відкритих інвестиційних платформ, (державні та приватні аграрні реєстри/портали), спрощення документальних вимог, «єдине вікно» для грантів і кредитів; збереження офлайн–каналів у громадах із низьким цифровим потенціалом
Справедливий розподіл інвестиційних ризиків і вигод	Рівномірний та пропорційний розподіл ризиків (цінових, кліматичних, логістичних, воєнних) серед всіх учасників інвестиційного процесу	Гарантійні державні інструменти, часткове покриття перших збитків у змішаному фінансуванні (blended finance), страхові рішення у співпраці з МФО, розвиток індексного або гібридного агрострахування та складського фінансування (застава піж майбутній врожай)
Прозорість та підзвітність	Відкриті критерії відбору донорів та реципієнтів капіталу, моніторинг результатів, стандартизовані договори, відстежувані платежі	Публічні dash–борди щодо виданих грантів/кредитів, незалежні наглядові ради інвестиційних фондів, типові контракти для контрактного землеробства з чіткими даними SLA щодо якості, строків і цінових формул інвестування
Принцип участі та співуправління	Всі бенефіціари долучаються до дизайну системи інвестиційних інструментів, визначення пріоритетів і оцінки їх ефективності	Створення незалежних рад стейкхолдерів на рівні області або кластеру (виробники, переробники, громади, банки, навчальні заклади), консультування та організаційно–аналітична підтримка «знизу догори»
Локалізація та максимізація доданої вартості	Стратегічний пріоритет вкладення інвестиційних ресурсів у переробку, зберігання агропродукції, логістику, розвиток місцевих територіальних громад	Кредитні лінії, гранти для малого агропродовольчого переробного бізнесу (сири, олія, сушіння, заморозка), створення агропродовольчих кооперативні хабів, місцевих лабораторій якості, технологій енергозбереження та ВДЕ
Екологічна сталість та кліматичні нейтральність	Пріоритет інвестування у сталі форми і способи виробництва: органічне землеробство, ощадливе зрошення, відновлення ґрунтів, збереження біорізноманіття	Пільгові «зелені» кредити та гранти, премії до процентної ставки за сертифіковані практики (органік, точне землеробство), підтримка систем моніторингу викидів та вуглецевого обліку (carbon farming–пілотні інструменти)
Стратегічна орієнтованість та ESG–пріоритети розвитку	Забезпечення відповідності довгострокового інвестування природним біологічним циклам, пріоритетам соціального, екологічного і економічного розвитку сільських територій.	Поєднання грантів на CAPEX (капітальні інвестиції) з довгостроковими кредитами та можливістю відстрочення платежів, рефінансування через національні та міжнародні фонди сталого розвитку
Гендерна та молодіжна інклюзія	Цільові фінансові квоти для жінок у бізнесі, молодих підприємців, ВПО та ветеранів війни	Пільгові кредити, додаткові можливості доступу до фінансування через бізнес–послуги, безкоштовні програми наставництва та навчання
Цифрова інформаційна інклюзія	Створення та поширення доступу до спеціалізованих цифрових сервісів, як елементу інвестиційної інфраструктури	Е–KYC і віддалена ідентифікація реципієнтів капіталу, агроплатформи для контракування та моніторингу, мікролізинг через мобільні додатки

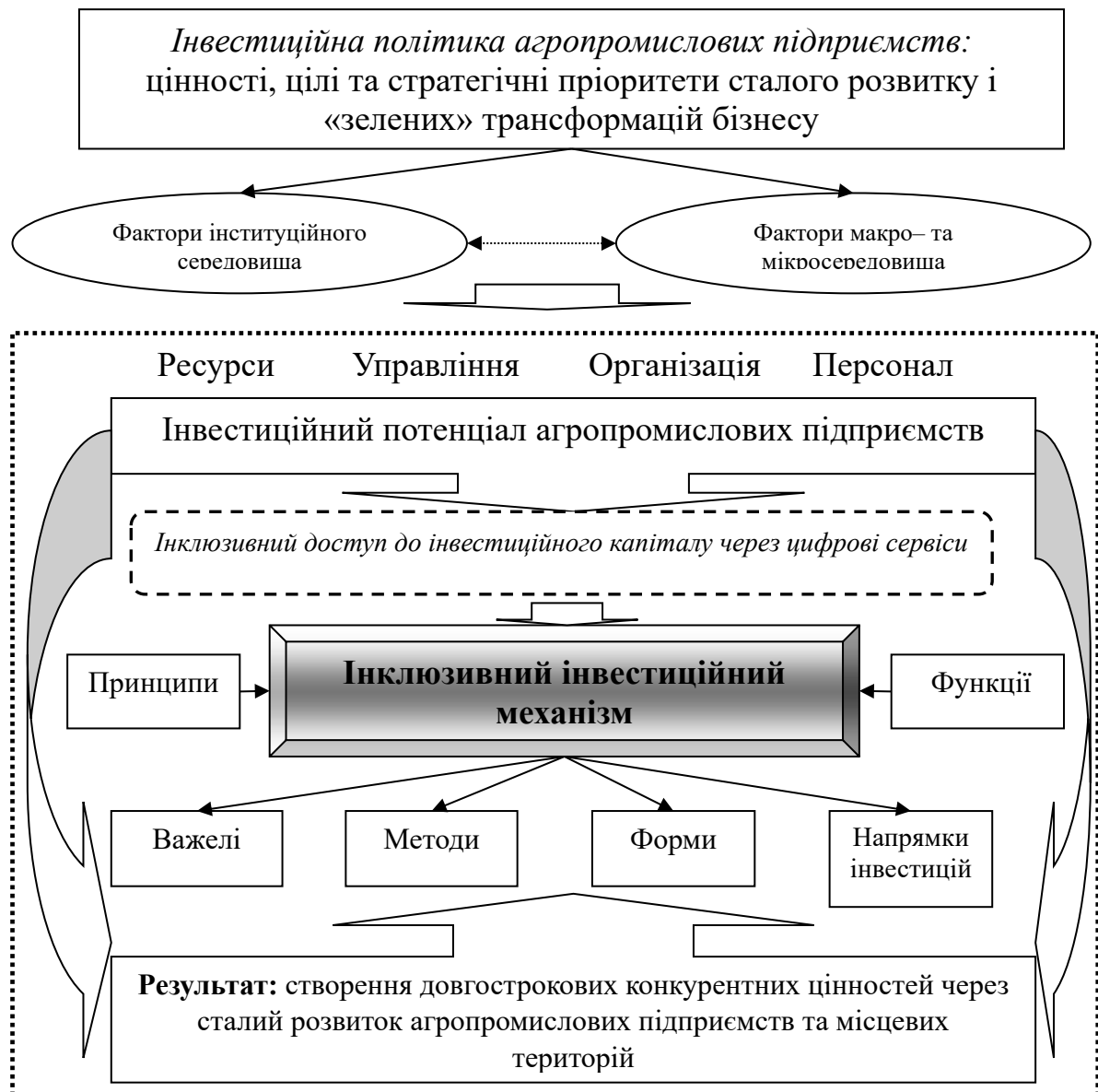

Рисунок 3.6 – Модель інклюзивного механізму активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств (джерело: авторська розробка)

Формування інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності підприємств агропромислового виробництва (як великих компаній, так і дрібних виробників) передбачає наявність певних передумов:

1) Ціннісні орієнтири та пріоритети, які визначають мету і напрями інвестиційної політики підприємства, у першу чергу, напрями (об'єкти) розподілу інвестиційних ресурсів. Такий розподіл визначається підходами до управління бізнесом та рівнем соціальної відповідальності агропромислових

підприємств і донорів інвестиційного капіталу. Інклюзивні механізми вимагають зміни традиційних схем і підходів до інвестування на нові концепції, за яких виключним пріоритетом стають цінності сталого розвитку компаній, територій, місцевих спільнот, галузі та країни у цілому.

2) Інституційної підтримки інклюзивних інвестиційних ініціатив – сприялива нормативно – правова і регуляторна політика з боку державних та місцевих органів влади, створення дієвої фінансової інфраструктури; інформаційна і консультативна підтримка інвестиційних проєктів; забезпечення безпеки і гарантій донорів і реципієнтів інвестиційного капіталу з боку державних інституцій.

3) Подальший розвиток та масштабування цифрових процесів. Саме цифрове середовище відіграє ключову роль у забезпеченні доступності інклюзивних інструментів інвестиційного механізму для залучення ресурсів агропромисловими підприємствами. Цифровізація трансформує інвестиційні механізми сфери агропромислового виробництва, перетворюючи їх з закритих та неефективних на інклюзивні, прозорі та інформаційно – орієнтовані. Вона створює середовище доступності та спрощує доступ до фінансування для всіх учасників, які потребують залучення додаткових інвестиційних потоків.

Світова практика вже накопичила значний довід використання цифрових інструментів у активізації інвестиційної діяльності підприємств. У сфері агропродовольчого виробництва цифрові сервіси поступово перетворюються на провідну рушійну силу, яка допомагає фермерам та іншим виробникам у провідних країнах світу досягати цілей сталого розвитку [174].

Прикладами створення та успішного функціонування цифрових інвестиційних платформ у світовій практиці можуть слугувати: Спільний європейський простір сільськогосподарських даних (CEADS) – формує цифрову систему екологічних даних, об'єднує органи державної влади, виробників сільськогосподарської техніки, фермерів та сприяє залученню інвестиції у цифрові сільськогосподарські рішення; цифрова платформа

даних «FaST», створена за підтримки Комісії ЄС, – платформа цифрових послуг, орієнтована на підтримку сталого сільського господарства на основі III та Big Data, що підвищує інвестиційну привабливість фермерських господарств; «SmartAgriHubs» – проєкт підтримки інвестиційно–інноваційних у агропродовольчій сфері на основі об’єднання агровиробників і постачальників ІКТ; цифрові європейські агропродовольчі платформи «ATLAS», «SmartAgriHubs» та інші. Як свідчать дослідження, створення цих цифрових платформ у переважних випадках, здійснювалось за ініціативою урядових органів та на першопочатковому етапі фінансувалось за рахунок бюджету ЄС. [175]. Після масштабування обсягу сервісних послуг цифрових агропромислових і агропродовольчих платформ вони самостійно сприяють акумулюванню фінансових ресурсів завдяки поєднанню інтересів соціально відповідальних інвесторів та соціально відповідальних виробників.

В Україні також вже використовується досвід створення цифрових платформ, які сприяють вирішенню питань забезпечення агропромислових виробників засобами виробництва. Серед них активний розвиток за останні роки набула «Аграрна платформа» («Agro Platforma»). Спільно із Європейською бізнес–асоціацією в Україні запущена цифрова інвестиційна платформа «UkraineInvest», яка надає нові можливості залучення інвестиційних ресурсів у найбільш привабливі види економічної діяльності, серед яких вітчизняний агропромисловий сектор. Інвестиційну підтримку малих підприємств забезпечує також національна цифрова онлайн платформа «Startup Invest Hub». Проте, недоліками їх функціонування на даний час залишаються наявність мінімального порогу для інвесторів, що знижує рівень інклюзивності та невисокий рівень популярності і довіри серед агропромислових підприємств.

Серед основних цифрових інструментів інклюзивного інвестування для українських агропромислових підприємств найбільш перспективними на думку автора, постають: створення регіональних міжгалузевих цифрових майданчиків і платформ; поширення використання потенціалу Big Data та AI

для оцінки ризиків сільськогосподарського виробництва на сталих та «зелених» засадах; масштабізація технологій блокчейну і смарт – контрактів у агропромисловій сфері; альтернативні кредитно – інвестиційні моделі та моделі приватно – державного інвестиційного партнерства (рис.3.7)

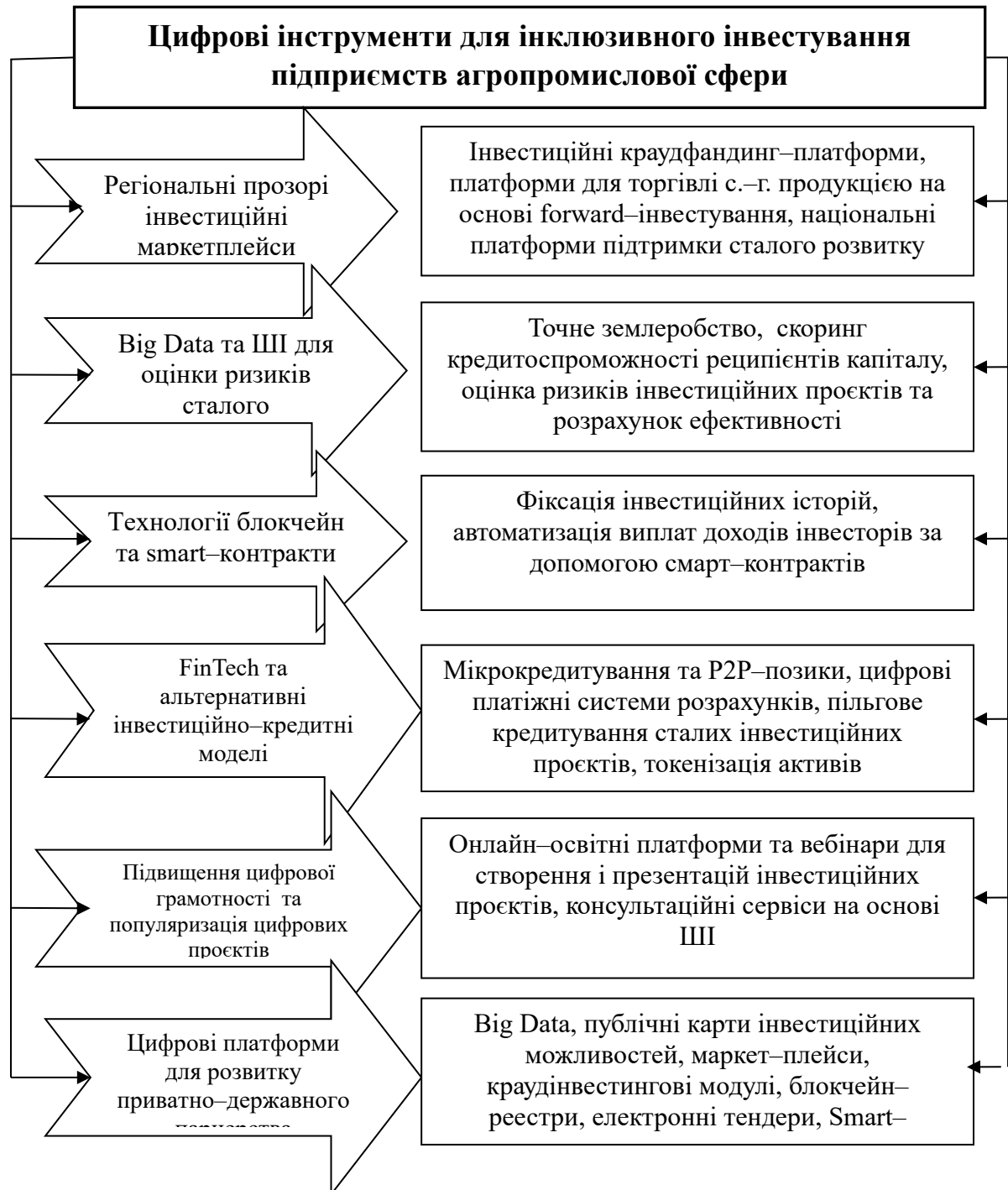

Рисунок 3.7 – Цифровий інструментарій для підтримки інклюзивного механізму активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств
(джерело: авторська розробка)

На даний час триває робота урядових органів над створенням національної цифрової «Зеленої платформи», метою якої є пошук інвестиційних рішень для реалізації проєктів сталого і екологічного розвитку галузей і територій України. Таким чином можна відмітити, що Україна не залишається поза світовими трендами цифровізації, яка у найближчій перспективі розглядається як провідний спосіб залучення інвестицій та підвищення рівня інклюзивності інвестиційних процесів у національній економіці.

Цифрові інструменти кардинально трансформують традиційні підходи до інвестування у агропромисловому комплексі та сприяють реалізації функціоналу інклюзивного механізму активізації інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств за рахунок прозорого, рівного і справедливого доступу до фінансових ресурсів для широкого кола учасників (від великих холдингів до малих фермерських господарств), зменшуючи традиційні бар'єри та ризики. Цифрові інструменти забезпечують демократизацію доступу до інформації та знань агровиробників, сприяють зниженню рівня ризикованості інвестиційних проєктів, які пов'язані зі сталим та «зеленим» агропродовольчим виробництвом, забезпечують прямий зв'язок виробників із інвесторами та ринками капіталу, сприяючи таким чином підвищення ефективності та прибутковості бізнесу.

Для створення інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності підприємств необхідною передумовою є сприятливе та функціональне інституційне середовище, виключну роль у якому відіграє держава. Держава у своєму розпорядженні має виключні функції, інструменти та можливості створення сприятливого інвестиційного клімату та мотивації підприємств до підвищення рівня інвестиційної діяльності. Як відмічають Шпомер Т., Реус Р., Волошин С., сьогодні в Україні накопичений значний практичний досвід державного регулювання стимулювання інвестиційної активності українських компаній. Серед них гранти, пільгове кредитування, субсидії і митні пільги, державні гарантії, податкові важелі,

фінансування розвитку інвестиційної інфраструктури, прямі державні програми фінансової підтримки бізнесу [176]. Незважаючи на це, фінансовий і інституційний потенціал державної підтримки інвестиційних трансформацій в Україні, зокрема, у агропромисловому секторі, залишається слабким [177]. Головними причинами низької результативності державного регулювання інвестиційних процесів у галузі постають політична нестабільність та триваючий військовий конфлікт, фінансова недостатність державного і місцевих бюджетів, нестабільність законодавства, бюрократичність регулюючих процедур та їх непрозорість для стейкхолдерів [178].

Враховуючи дію цих факторів і обмежень, поряд із існуючою практикою державної підтримки інвестиційного забезпечення агропромислових підприємств та її подальшим удосконаленням, вважаємо доцільним поєднання зусиль держави і підприємств у сучасних форматах партнерських відносин. Перспективною формою таких відносин може стати організаційна модель регіонального державно–приватного партнерства, яка враховує особливості і потенціал інвестиційного розвитку агропромислових підприємств та окремого територіального регіону. За умов дефіциту фінансових ресурсів всіх стейкхолдерів інвестиційного процесу, підґрунтям такої моделі доцільно визначити створення єдиного цифрового середовища – регіональної інвестиційної агропромислової платформи шляхом усунення інформаційних, комунікаційних та управлінських бар'єрів.

На даний час у українському інформаційному середовищі вже існують окремі варіанти онлайн майданчиків, на яких концентруються інвестиційні пропозиції і проєкти (наприклад, «Епіцентр бізнес–активів «Карусель», національний цифровий проєкт «ProUkraine», який знаходиться на стадії реалізації та інші). Проте, дані проєкти і цифрові рішення є досить обмеженими за своїм функціоналом, не мають цільового характеру та не враховують специфіку агропромислової сфери виробництва.

Запропоновано цифрову регіональну модель державно – приватного партнерства орієнтовану на Південний регіон України (Одеська, Миколаївська та Херсонська області) та враховує його агропромислову специфіку і логістичну інфраструктуру. Основними принципами побудови моделі ДПП були визначені:

1) інтегрованість – взаємодія з державними реєстрами (земельного кадастру, прав власності), геоінформаційними системами регіону;

2) відкритість та прозорість – публічна доступність даних про інвестиційні проєкти, процедури залучення інвестицій, постійний моніторинг результатів;

3) мультисторонність – залучення всіх зацікавлених стейкхолдерів регіону: державного та територіального рівнів (у особі інституційних органів управління: Міністерства аграрної політики і продовольства України, департаментів аграрної політики, продовольства та земельних відносин, районних державних адміністрацій), приватних інвесторів, агропромислових і агропродовольчих підприємств (незалежно від розмірів і масштабів діяльності), науково – дослідних і освітніх установ, фінансових установ, публічних інституцій тощо;

4) концентрація інвестиційного забезпечення на агропромислових і агропродовольчих пріоритетах розвитку регіону (Одеської, Херсонської та Миколаївської областей).

Ядром запропонованої регіональної моделі державно – приватного партнерства постає цифрова агропромислова платформа «AgroSouth–DPP». Архітектура цифрової платформи складається з декількох модулів (табл. 3.11).

Запропонована регіональна цифрова регіональна модель державно–приватного партнерства для АПК Південного регіону України є комплексним рішенням, що поєднує сучасні цифрові технології (Big Data, IoT, блокчейн, AI) з інституційними механізмами партнерства (рис. 3.8).

Таблиця 3.11 – Архітектура регіональної цифрової інвестиційної платформи «AgroSouth.DPP» (джерело: авторська розробка)

Основні елементи	Основний функціонал	Потенціал
Регіональний геопортал інвестиційних можливостей – дозволяє формалізувати та візуалізувати інвестиційний потенціал регіону на основі об’єктивних геопросторових даних для прийняття інвестиційних рішень, датафікація і циркуляція даних про учасників і проекти	Інтерактивна карта регіону з нашаруваннями: 1) сільгоспземель (кадастрові дані, індекс бонітету ґрунтів, дані дистанційного зондування про стан рослинності (NDVI–індекс); 2) карти водних ресурсів для зрошення, сонячна інсоляція (для проєктів ВДЕ)	Інфраструктура: стан та потужність елеваторів, логістичних центрів, морських і річних портів, доріг, іригаційних систем. Проєктування моделі: привязка кожного інвестиційного проєкту до конкретного майданчику у межах регіону
Система моніторингу та управління ризиками	Агрегує дані з різних джерел: IoT–датчики на полях (вологість ґрунту, стан посівів); супутникові дані для прогнозу врожаю, виявлення дивергенцій, моніторингу виконання робіт; ринкові дані (ціни на агропродукцію, макроекономічні показники); проєктування кліматичних моделей для прогнозування агровиробництва	III та BigDate, машинне навчання. Створення оптимальної прогнозової моделі агропродовольчого виробництва, спроможної оцінювати ризики та пропонувати превентивні заходи їх нейтралізації
Конструктор фінансових моделей та симулятор моделі – формалізація та оптимізація процесу фінансового моделювання та оцінка ефективності інвестування	Проведення конкурсних процедур з відбору партнерів. Використання смарт – контрактів на блокчейни для автоматизації платежів між державою та приватним партнером на основі виконання KPI.	Моделювання різних схем поєднання інвестиційних ресурсів. Інтеграція з даними системи моніторингу ризиків для стрес–тестування проєкту. Використання потенціалу E–Auction і Smart–контрактів
Модуль ESG–інвестування та краудінвестингу	Публічна прозора звітність по кожному проєкту ДПП щодо його впливу на довкілля (економія води, зменшення викидів CO ₂), соціальний розвиток	Створення та використання потенціалу краудінвестиційних платформ, використання механізмів залучення «зелених» інвестицій
Комодифікація і комерціалізація інформації (проєктів)	Перетворення даних проєктів у економічну цінність і ринкові продукти, інтеграція цифрових сервісів платформи у діяльність крупних національних і міжнародних агропромислових компаній	Масштабування цифрових сервісів та розширення партнерства з представниками інших видів економічної діяльності. Створення міжнаціональних агробізнес – платформних екосистем

Рисунок 3.8 – Модель створення регіональної цифрової агропродовольчої платформи «AgroSouth.DPP» (джерело: авторська розробка)

Запропонована регіональна цифрова модель ДПП не лише сприяє подоланню наявних викликів, але й створює нову якість управління інвестиційними процесами, трансформуючи регіон у лідера інноваційного та стійкого агропродовольчого розвитку. Запропонована регіональна цифрова модель ДПП уявляє собою спеціалізовану онлайн – платформу, яка використовує цифрові інструменти (великі дані, штучний інтелект, блокчейн, GIS–системи) для централізації, автоматизації та полегшення взаємодії між державою та приватними інвесторами (як українськими, так і іноземними) в агропромисловому секторі. Завдяки платформі «AgroSouth.DPP» формуватиметься ефективне середовище для довгострокових інвестицій, що необхідно для прискорення структурних трансформацій сектору у напрямку сталого розвитку та відновлення Південного регіону у післявоєнний період. *Модель має інклюзивний характер та формує можливості отримання переваг всіма учасниками інвестиційного процесу:*

- для донорів капіталу – у вигляді зниження інвестиційних бар'єрів і ризиків шляхом надання інвесторам прозорого доступу до структурованих даних: стан ґрунтів, інфраструктурних об'єктів, логістичних маршрутів, ринків збуту, соціально – економічним програмам розвитку громад; створює своєрідну «вітрину» діючих інвестиційних проєктів; спрощує адміністративні процедури через механізми «відкритого адміністративного вікна» (отримання дозвільних документів, землевпорядкування, підключення до комунальних мереж); забезпечення прав на об'єкти та активи інвестиційних проєктів (використання технологій блокчейну для ведення земельного кадастру, реєстрації прав власності тощо);

- для державних органів та органів місцевого самоврядування – сталий розвиток регіону, підвищення прозорості управління, оптимізація бюджетних витрат, підвищення інвестиційної привабливості регіонів;

- для місцевих виробників, компаній і територіальних громад – доступ до сучасних технологій фінансування діяльності, створення

можливостей кооперації, розвиток інфраструктури та створення робочих місць, підвищення ефективності бізнесу.

Сукупність відповідних заходів з представлення регіональної інвестиційної агропромислової платформи у інформаційному середовищі ЄС наведена на алгоритмі (рис. 3.9).

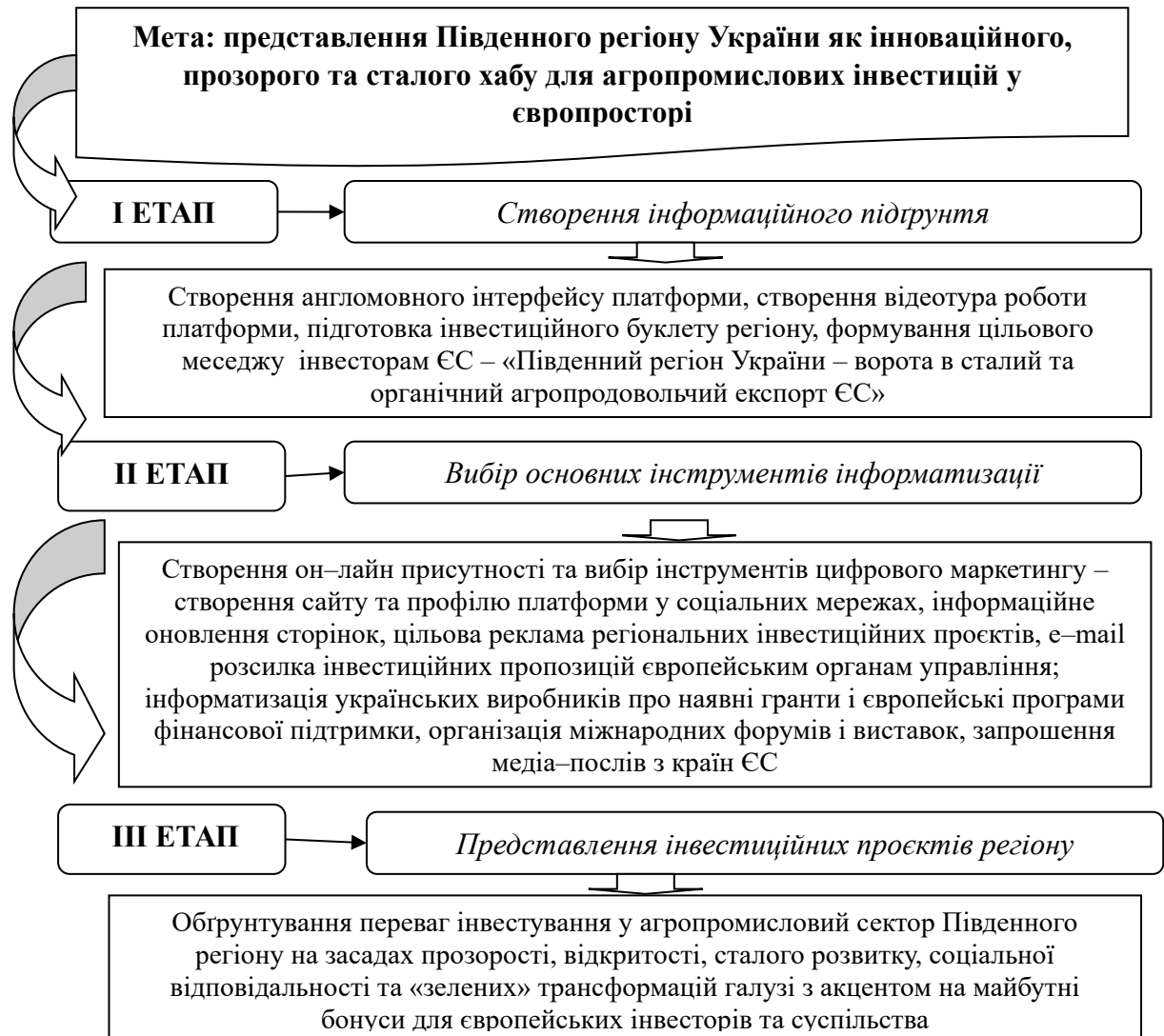

Рисунок 3.9 – Алгоритм презентації регіональної інвестиційної платформи «AgroSouth.DPP» у європейському інформаційному середовищі
(джерело: авторська розробка)

За умов обмежених фінансових можливостей державного та місцевого бюджетів участі у інвестиційних проєктах моделі державно–приватного партнерства, виключно необхідним постає роль місцевих органів

самоврядування (обласних державних адміністрацій) у європейському інформаційному просторі. Враховуючи сучасний складний стан та наслідки військового конфлікту у Херсонській та Миколаївській області, основні функції з популяризації цифрової регіональної платформи «AgroSouth.DPP» вважаємо доцільним покласти на керівництво ОДА, зокрема на департамент Міжнародного співробітництва та протоколу.

Створення і функціонування запропонованої інвестиційної моделі державно – приватного партнерства передбачає відповідальну участь всіх її учасників. Модель стратегічна орієнтована на втілення інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, базисом яких є вкладення у процеси, які спрямовані на сталі і «зелені» структурні трансформації виробництва. Сучасні концепції управління агропромисловим бізнесом в Україні потребують кардинальної зміни цінностей і пріоритетів у напрямку запровадження сталих способів виробництва з урахуванням соціальних, екологічних і економічних інтересів суспільства. Майбутні інвестиції мають поступово змінювати свій характер та набувати ознак екологічності, соціальної спрямованості і стійкості. Вирішення даного завдання передбачає підвищення рівня соціальної відповідальності всіх стейкхолдерів інвестиційного процесу і партнерів запропонованої моделі регіонального приватно – державного партнерства. Інклюзивні стійкі інвестиції мають довгострокову природу дії, проте за умов необхідності відбудови української економіки та Південного регіону саме така їх природа спроможна забезпечити відновлення на принципово новій основі – забезпечення створення довгострокових конкурентних переваг на засадах екологічності та сталого розвитку.

3.3. Оцінка ефективності інвестування агропромислових підприємств за умов сталого розвитку

Використання інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності, які передбачають поєднання інтересів різних стейкхолдерів та сприяють реалізації інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств України, вимагають врахування сучасних та стратегічних пріоритетів розвитку сектору, територій країни та суспільства. В умовах посилення глобальних викликів, пов'язаних зі зміною клімату, деградацією та виснаженням природних ресурсів, соціальною нерівністю і інклюзивними розривами у суспільстві, стратегічний вектор інвестиційної діяльності підприємств зміщується у напрямку досягнення довгострокових конкурентних переваг на засадах і цінностях сталого розвитку.

За сучасних реалій, коли український агропромисловий сектор стикається з безпрецедентними викликами, зумовленими як глобальними трендами, так і наслідками збройної агресії, орієнтація на принципи сталого розвитку перестає бути абстрактною концепцією, а перетворюється на імператив стратегічного виживання та забезпечення конкурентоспроможності. Інвестування у сталість є не лише інструментом мінімізації ризиків та адаптації агропромислового виробництва до нових реалій, але й потужним каталізатором залучення довгострокового капіталу, оскільки саме цей вектор відповідає критеріям відбору провідних міжнародних фінансових інституцій та відображає вимоги європейської політики «Green Deal».

Інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, які передбачають поєднання інтересів різних зацікавлених сторін – держави, бізнесу, місцевих громад, інституцій розвитку, фінансових організацій суспільства, відіграють провідну роль у майбутніх

трансформаціях завдяки акумулюванню, розподілу і спрямуванню інвестиційних потоків за програмами і напрямками сталого розвитку.

Інтеграція принципів сталого розвитку у стратегії аграрного бізнесу передбачає перехід до більш ресурсоефективних, екологічно безпечних і соціально орієнтованих моделей виробництва, що дозволяє одночасно знижувати ризики, залучати міжнародний капітал і зміцнювати довіру з боку суспільства та партнерів.

Спрямування інвестиційних потоків у програми сталого розвитку для агропромислових підприємств України визначається необхідністю системної інтеграції економічних, екологічних та соціальних цілей у процесі господарської діяльності. Реалізація інклюзивних механізмів активізації інвестицій створює передумови для переходу аграрного сектору та технологічно суміжних з ним галузей від традиційних способів виробництва і споживання ресурсів до нових інноваційних, орієнтованих на довгострокову стійкість моделей, які мають потужний потенціал підвищення міжнародної конкурентоспроможності та зміцнення ролі України у глобальних агропродовольчих ланцюгах.

Сталі або соціально та екологічно відповідальні інвестиції в агропромисловому виробництві уявляють собою цілеспрямоване вкладення фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів у розвиток підприємств, що забезпечує не лише економічну віддачу, але й сприяє збереженню природного середовища, підвищенню соціальної справедливості та зміцненню добробуту місцевих громад, формуючи основу для довгострокової конкурентоспроможності та стійкості агропродовольчих ланцюгів. Довгостроковий ефект сталого інвестування у агропромисловому виробництві проявляється у розрізі всіх площин сталого розвитку: економічній, соціальній, екологічній.

Економічна природа та ефект від пріоритетності сталих інвестицій ґрунтується на поступовому трансформаційному переході від екстенсивної моделі господарювання (що є переважною для більшості агропромислових

підприємств України), яка вже призвела до деградації природного і соціального капіталу, до моделі регенеративного та високоефективного агропродовольчого виробництва із потенціалом приросту доданої вартості у межах агропродовольчих ланцюгів.

Інвестиції в точне землеробство, відновлювальні джерела енергії, енергоефективні технології, замкнуті системи водокористування та органічне виробництво безпосередньо сприяють зниженню собівартості продукції у довгостроковій перспективі за рахунок економії паливно – енергетичних ресурсів, зменшення обсягів застосовуваних мінеральних добрив та пестицидів, що підвищує фінансову стійкість підприємств та їхню незалежність від коливань цін на традиційні ресурси. Важливим результатом для українських підприємств є можливості виходу на європейські аграрні і продовольчі високомаржинальні ринки. Вирішення даного завдання передбачає процедур сертифікація та відповідності дотримання екологічних стандартів, що неможливо без капіталовкладень у екологічну модернізацію виробництва та розвиток інтелектуального капіталу. Сталі інвестиції формують нову якість конкурентних переваг української агропродовольчої продукції, економічним підґрунтям якої є не лише ціновий чинник, а, переважно, її екологічні параметри та таксономія соціальної відповідальності бізнесу.

З погляду активізації інвестиційної діяльності підприємств агропромислової сфери, орієнтація на ESG–принципи та концепцію сталого розвитку відкриває доступ до нових інструментів фінансування. Міжнародні фінансові організації, фонди розвитку та приватний інвестиційний капітал все частіше впроваджують політику «зелених» інвестицій, кредитних ліній та грантів, призначених виключно для проектів, що відповідають критеріям сталості. Для українських підприємств це формує нові стимули для розробки та просування інвестиційних пропозицій, які не тільки демонструють комерційну ефективність, але й мають вимірний позитивний вплив на навколишнє середовище та соціальну сферу. Сталі інвестиції визначаються

потужний потенціалом нарощування іміджевого капіталу бізнесу, компаній, країни у цілому та є основою для позиціювання економіки України не як сировинного постачальника, а як надійного партнера в системі глобальних (європейських) продовольчих ланцюгів.

У контексті соціальної площини сталого інвестування, інвестиції за напрямками сталого розвитку агропромислового комплексу орієнтовані на розвиток людського капіталу, усунення інклюзивних розривів у соціумі та у межах окремих територій, підвищення рівня якості життя населення та підтримку малого та середнього бізнесу. Такі зрушення є необхідними для ліквідації ризиків зникнення українських поселень, міграції сільського населення, є передумовами створення стабільних територіальних громад, що, у свою чергу, сприяє формуванню стійкого внутрішнього ринку. Таким чином, *інвестиційна активність агропромислових підприємств, орієнтована на сталий розвиток і ESG практика, має мультиплікативний ефект, забезпечуючи синергію між економічною ефективністю, екологічною відповідальністю та соціальною злагодою, що є фундаментом для довгострокового розвитку агропромислового комплексу України в умовах євроінтеграції та відбудови.*

Вибір пріоритетних напрямів інвестицій у сталий розвиток для українських агропромислових підприємств має ґрунтуватися на принципах стратегічної ефективності, яка полягає у поєднанні негайного економічного ефекту з довгостроковими конкурентними перевагами та відповідністю глобальним вимогам. Враховуючи сучасні виклики та євроінтеграційні орієнтири України, можна окреслити наступні *найбільш пріоритетні напрями*:

1) Інвестиції у відновлювальну енергетику та енергоефективність, які включають будівництво біогазових комплексів для переробки гною та агровідходів, встановлення сонячних електростанцій для забезпечення власних потреб, а також модернізацію обладнання на енергоефективне. Дані інвестиції мають безпосередній фінансовий ефект шляхом різкого зниження

операційних витрат на енергоносії, створення нового джерела доходу від продажу надлишків електроенергії за «зеленим» тарифом та отримання додаткової продукції у вигляді органічних добрив. Крім того, це прямий шлях до виконання вимог ЄС з боку України щодо декарбонізації виробництва.

2) Впровадження регенеративного та точного землеробства. Інвестиції в технології GPS – навігації, дронове зонування, системи змінного внесення насіння та добрив дозволяють не просто економити, а оптимально використовувати кожен ресурс, що безпосередньо підвищує рентабельність. Разом із тим, ці інвестиції спрямовані на відновлення родючості ґрунтів, збереження вологи та біорізноманіття, що є основою довгострокової продовольчої безпеки та зменшення екологічного сліду, що формує потужний потенціал конкурентних переваг українських компаній на європейських та світових агропродовольчих ринках.

3) Розвиток інфраструктури глибокої переробки та логістики. Інвестування в потужності з переробки зерна на борошно, крупи, поліпшення умов зберігання овочів та фруктів, створення холодильних ланцюгів дозволяє агропродовольчим компаніям підприємству перейти від експорту сировини з мінімальною маржею до експорту продуктів з високою доданою вартістю. Такі вкладення потенційно збільшують доходи, та створюють передумови захисту від ризиків волатильності світових цін, створюючи надходженню стабільних фінансових потоків.

4) Впровадження у практику управління технологій замкнутого циклу (замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості). Такі інвестиційні рішення трансформують витратні статті агропромислових підприємств на утилізацію у додаткові джерела доходу, повністю відповідають принципам ESG та підвищують стійкість бізнес – моделей господарювання.

5) Інвестиції у людський капітал та розвиток сільських територій – підвищення кваліфікації працівників, створення безпечних умов праці, підтримка соціальної інфраструктури. За своєю природою такі вкладення є стратегічними інвестиціями в стабільність, лояльність персоналу та

формування сприятливого соціального середовища для функціонування бізнесу у довгостроковій перспективі.

Залучення інвестицій та адаптація агропромислових підприємств до умов воєнного стану є необхідними умовами для забезпечення економічної стабільності та відновлення агропромислового комплексу України.

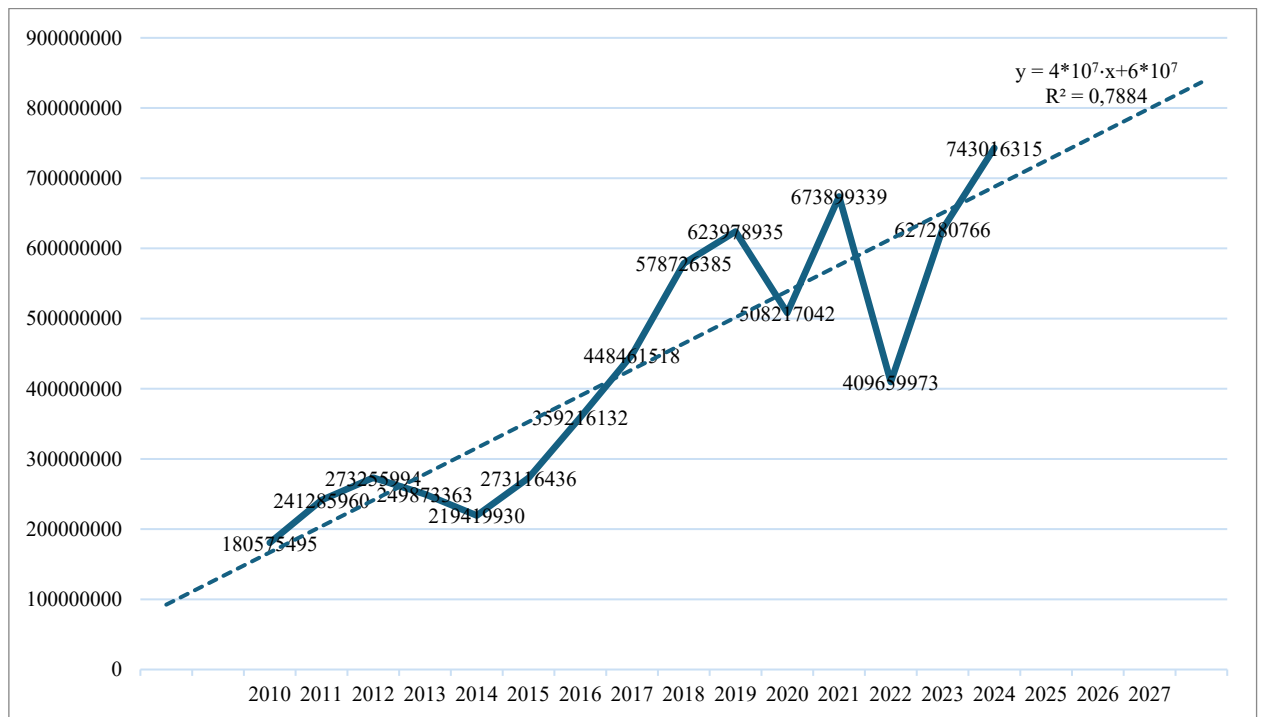

Рисунок 3.10 – Лінія тренду для визначення прогнозованої суми капітальних інвестицій в підприємства агропромислового комплексу України, тис. грн.

(джерело: розраховано та побудовано автором)

Лінія тренду $y = 4 \cdot 10^7 \cdot x + 6 \cdot 10^7$ демонструє стабільне зростання капітальних інвестицій на прогнозний період. Використання лінійного тренду дозволяє кількісно оцінити очікуваний обсяг капітальних вкладень та прогнозувати інвестиційну привабливість підприємств агропромислового комплексу у середньостроковій перспективі, що є важливим для стратегічного планування та прийняття інвестиційних рішень. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,7884$ підтверджує достатньо високий рівень відповідності моделі фактичним даним.

Таблиця 3.12 – Прогноз обсягу капітальних інвестицій в підприємства агропромислового комплексу України на 2025 – 2030 рр. за рівнянням тренду (джерело: розраховано автором)

Рік	Сума, тис. грн
2025	700 000 000
2026	740 000 000
2027	780 000 000
2028	820 000 000
2029	860 000 000
2030	900 000 000

Згідно з прогнозом, побудованим на основі рівняння лінійного тренду, у 2025 – 2030 рр. очікується стійке зростання обсягів капітальних інвестицій. Щороку приріст становитиме приблизно 40 млрд. грн., що відповідає поступальній динаміці розвитку інвестиційної активності. У 2025 р. прогнозується досягнення рівня 700 млрд. грн., а до 2030 р. – близько 900 млрд. грн., що свідчить про наявність позитивної тенденції в інвестиційній сфері та формує передумови для подальшого економічного зростання.

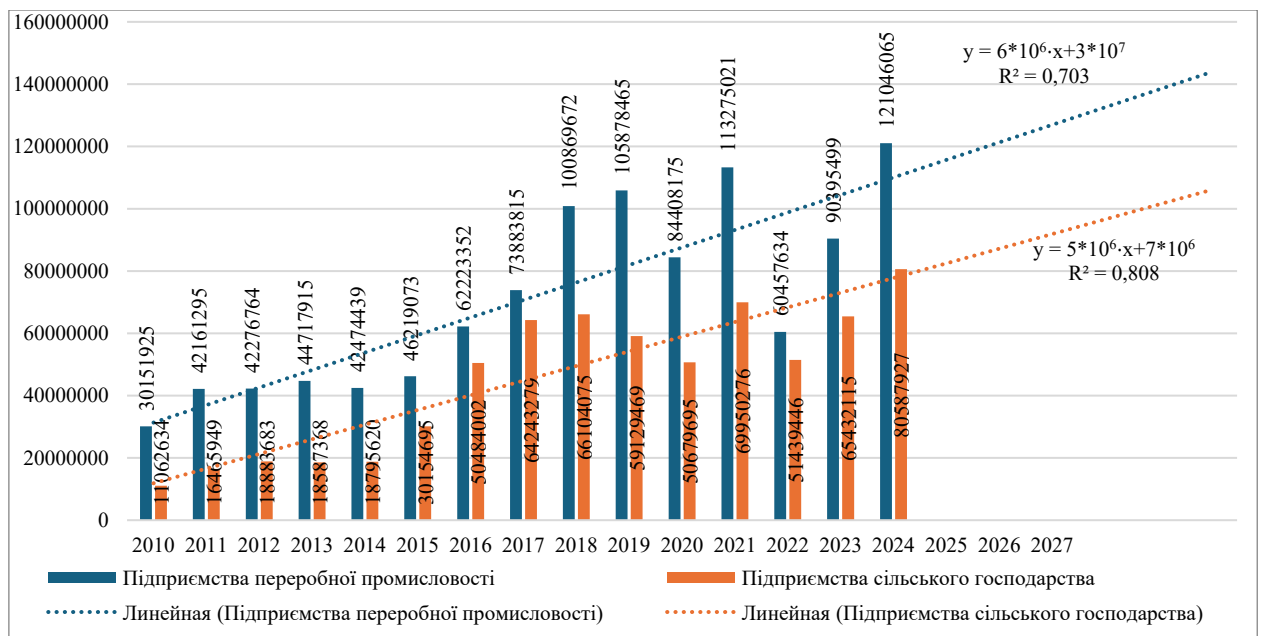

Рисунок 3.11 – Лінія тренду для визначення прогнозного розміру обсягу капітальних інвестицій підприємствами переробної промисловості та сільського господарства, тис. грн. (джерело: розраховано та побудовано автором)

Лінія тренду $y=6 \cdot 10^6 \cdot x + 3 \cdot 10^7$ відображає прогнозний розмір капітальних інвестицій у переробну промисловість. Лінія тренду $y=5 \cdot 10^6 \cdot x + 7 \cdot 10^6$ відображає прогнозний обсяг капітальних інвестицій у сільське господарство.

Коефіцієнт детермінації $R^2=0,703$ свідчить про достатній рівень відповідності моделі фактичним даним. Коефіцієнт детермінації $R^2=0,808$ підтверджує високий рівень відповідності моделі фактичним даним, що забезпечує її надійність для середньострокового прогнозування.

Таблиця 3.13 – Прогноз обсягу капітальних інвестицій в підприємства переробної промисловості та сільського господарства України на 2025 – 2030 рр. за рівнянням лінійного тренду, тис. грн. (джерело: розраховано автором)

Рік	Підприємства переробної промисловості	Підприємства сільського господарства	Агропромислові підприємства – всього
2025	102 000 000	67 000 000	169 000 000
2026	108 000 000	72 000 000	180 000 000
2027	114 000 000	77 000 000	191 000 000
2028	120 000 000	82 000 000	202 000 000
2029	126 000 000	87 000 000	213 000 000
2030	132 000 000	92 000 000	224 000 000

У результаті прогнозних розрахунків на період 2025 – 2030 рр. виявлено стійку позитивну тенденцію до зростання капітальних інвестицій у підприємства переробної промисловості та сільського господарства. До 2030р. прогнозується досягнення обсягів капітальних інвестицій на рівні 132 млрд. грн. у переробній промисловості та 92 млрд. грн. у сільському господарстві, що у сукупності формує понад 224 млрд. грн. капітальних вкладень.

Отримані результати засвідчують зростання інвестиційної активності в агропромислові підприємства, що створює базові умови для модернізації виробничої інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності підприємств та сталого економічного розвитку. Водночас зазначені прогнози

мають важливе практичне значення для стратегічного планування інвестиційної політики держави, оскільки дозволяють визначити оптимальні напрями спрямування фінансових ресурсів, підвищити ефективність реалізації програм відновлення економіки України.

Використання лінійного тренду дозволяє кількісно оцінити очікуваний обсяг капітальних вкладень, що є важливим для стратегічного планування інвестиційної політики та підвищення інвестиційної привабливості переробної промисловості та сільського господарства.

Аналіз динаміки капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій (ПІІ), рентабельності агропідприємств та інтегрального індексу свідчить про високу волатильність інвестиційної привабливості агропромислових підприємств України протягом 2014 – 2024 рр.

Таблиця 3.14 – Показники інвестиційної привабливості агропромислових підприємств України (джерело: розраховано автором)

Рік	Капітальні інвестиції, млрд. грн.	Приріст інвестицій, %	ПІІ, млн. дол.	Рентабельність, %	Індекси капіталу (2014р=1)	Індекси ПІІ (2014р=1)	Індекси рентабельності (2014р=1)	Інтегральний індекс
2014	61,3	–	4499	15	1	1	1	0,42
2015	76,4	24,7	410	30	1,25	0,09	2	0,55
2016	112,7	47,5	3810	37,8	1,84	0,85	2,52	0,68
2017	138,1	22,6	2202	25	2,25	0,49	1,67	0,63
2018	166,9	20,8	2599	22,5	2,72	0,58	1,5	0,65
2019	165	–1,1	5330	18,6	2,69	1,19	1,24	0,59
2020	135,1	–18,1	–868	11,5	2,2	–0,19	0,77	0,41
2021	183,2	35,6	6687	17,4	2,99	1,49	1,16	0,66
2022	111,9	–38,9	1152	8,5	1,83	0,26	0,57	0,35
2023	155,8	39,2	4095	12,3	2,54	0,91	0,82	0,52
2024	201,6	29,4	4500	14,2	3,29	1	0,95	0,6

Капітальні інвестиції зросли з 61,3 млрд. грн. у 2014 р. до 201,6 млрд. грн. у 2024 р., що відображає позитивну довгострокову тенденцію, незважаючи на значні коливання у проміжні роки (значне падіння у 2020 р. та 2022 р.).

Приріст інвестицій демонструє періоди активного зростання (2015 – 2018 рр., 2021 р., 2023 – 2024 рр.) та різкі спади у роки економічних і геополітичних криз (2020р., 2022р.), що свідчить про високу чутливість інвестиційної активності до зовнішніх факторів.

Прямі іноземні інвестиції характеризуються значними коливаннями, а саме від високих вкладень у 2019 р. і 2021 р. до різкого падіння у 2020 р. через кризові умови, що вказує на нестабільність зовнішнього інвестиційного потоку, який значно впливає на загальну інвестиційну привабливість галузі.

Рентабельність агропідприємств досягла піку у 2016 р. (37,8%) і демонструє тенденцію до зниження у кризові роки, що разом із коливанням прямих іноземних інвестицій відображає взаємозв'язок ефективності господарювання та зовнішніх інвестицій.

Індекси капіталу, прямих іноземних інвестицій та рентабельності показують, що капітальні інвестиції зросли у 3,3 раза відносно 2014 р., тоді як прямі іноземні інвестиції демонструють нестійкий тренд і лише у 2024 р. повертається до рівня базового року, а рентабельність досягла 0,95 відносного індексу.

Аналіз динаміки капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та рентабельності агропідприємств України за період 2014 – 2024 рр. засвідчує циклічний характер інвестиційної активності. Виявлено, що обсяг капітальних інвестицій упродовж досліджуваного періоду зріс у понад три рази відносно базового 2014 року, що свідчить про довгострокову позитивну тенденцію розвитку агропромислових підприємств. Водночас значні коливання прямих іноземних інвестицій та рентабельності агропідприємств, зокрема падіння у 2020 р. та 2022 р., відображають високу чутливість інвестиційного процесу до зовнішньоекономічних і геополітичних факторів.

Інтегральний індекс інвестиційної привабливості відображає загальну тенденцію, а саме після спаду у 2020 р. та 2022 р. відбулося поступове відновлення інвестиційної привабливості до 0,6 у 2024 р., що свідчить про певне зростання привабливості агропромислових підприємств для інвесторів у довгостроковій перспективі за умови стабілізації економічного та інвестиційного середовища.

Отже, агропромислові підприємства України залишаються перспективним сектором для інвестиційної діяльності, однак реалізація його потенціалу потребує комплексних заходів щодо підвищення стабільності та ефективності інвестиційних процесів.

Розрахуємо прогноз показників інвестиційної привабливості на перспективу, застосувавши трендовий підхід, а саме лінійну регресію для капітальних інвестицій, прямих іноземних інвестицій та рентабельності, а потім обчислимо відповідні індекси й інтегральний індекс.

Можемо розрахувати прогноз капітальних інвестицій на 2025 – 2030 рр. методом *CAGR* (середньорічний темп зростання):

$$CAGR = (V_{2024} / V_{2014})^{1/10} - 1, \quad (3.1)$$

- $V_{2024}=201,6$ млрд. грн.
- $V_{2014}=61,3$ млрд. грн.

$CAGR = 0,126$ або 12,6 % на рік

Прогноз капітальних інвестицій на 2025 рік:

$201,6 \times 1,126 = 227,0$ млрд.грн.

Аналогічно на 2026 – 2030 рр. множимо попереднє значення на 1,126.

Рентабельність за середнім значенням за останні 5 років складає 13,75%. Для прогнозу можна взяти $\pm 1\%$ від тренду залежно від сценарію.

Прямі іноземні інвестиції 2014 – 2024рр. *CAGR* складає 0,5%

Інтегральний індекс – це середньозважене значення трьох індексів:

$$I_{\text{інтегральний}} = 0,2 \cdot \text{капітал} + 0,4 \cdot \text{ПП} + 0,4 \cdot \text{рентабельність} \quad (3.2)$$

Базовий сценарій середній темп зростання, як у 2014 – 2024 рр.

Оптимістичний складає +10% до базового темпу.

Песимістичний складає –10% від базового темпу.

Побудуємо таблицю прогнозу 2025 – 2030 рр. із розрахунком всіх індексів і інтегрального показника для трьох сценаріїв: базовий, оптимістичний, песимістичний.

Таблиця 3.15 – Прогноз інвестиційної привабливості агропромислових підприємств на 2025 – 2030 роки (джерело: розраховано автором)

Рік	Сценарій	Капітальні інвестиції, млрд грн	ПП, млн. дол.	Рентабельність, %	Індекс капіталу	Індекс ПП	Індекс рентабельності	Інтегральний індекс
2025	Базовий	227	4523	13,75	3,7	1,01	0,92	1,48
	Оптимістичний	249,7	4975	15,75	4,07	1,11	1,05	1,64
	Песимістичний	204,3	4069	11,75	3,33	0,9	0,78	1,32
2026	Базовий	255,5	4546	13,75	4,17	1,01	0,92	1,55
	Оптимістичний	288	5472	15,75	4,7	1,22	1,05	1,83
	Песимістичний	229,1	4006	11,75	3,74	0,89	0,78	1,43
2027	Базовий	287,4	4570	13,75	4,69	1,02	0,92	1,62
	Оптимістичний	331,9	6019	15,75	5,41	1,34	1,05	1,96
	Песимістичний	257	3951	11,75	4,19	0,88	0,78	1,5
2028	Базовий	323,3	4593	13,75	5,27	1,02	0,92	1,69
	Оптимістичний	382,2	6619	15,75	6,23	1,47	1,05	2,11
	Песимістичний	288,1	3896	11,75	4,7	0,87	0,78	1,57
2029	Базовий	363,5	4617	13,75	5,93	1,03	0,92	1,77
	Оптимістичний	440	7279	15,75	7,18	1,62	1,05	2,29
	Песимістичний	322,6	3843	11,75	5,26	0,85	0,78	1,66
2030	Базовий	408,9	4641	13,75	6,67	1,03	0,92	1,88
	Оптимістичний	506,7	8007	15,75	8,26	1,78	1,05	2,51
	Песимістичний	361,2	3792	11,75	5,89	0,84	0,78	1,7

За базовим сценарієм спостерігається *стабільне зростання капітальних інвестицій* з 227 млрд. грн. у 2025 році до 408,9 млрд. грн. у 2030 році. Оптимістичний сценарій передбачає більш високе зростання, що свідчить про потенціал інвестування в умовах сприятливого економічного середовища, тоді як песимістичний сценарій відображає можливий уповільнений розвиток через зовнішні та внутрішні ризики.

Прямі іноземні інвестиції демонструють відносну стабільність за базовим сценарієм, із поступовим зростанням до 4641 млн. дол. США у 2030 році. Оптимістичний сценарій передбачає значне збільшення ПІІ, що відображає потенційне поліпшення інвестиційного клімату та підвищення довіри іноземних інвесторів. Песимістичний сценарій показує можливе зниження або обмежене зростання ПІІ, що може бути наслідком геополітичних ризиків та економічної нестабільності.

Усі сценарії демонструють *стабільну рентабельність* на рівні 11,75 – 15,75 %, що свідчить про відносну ефективність діяльності агропромислових підприємств навіть за песимістичних умов.

Розраховані індекси підтверджують тенденцію до зростання інвестиційної привабливості агропромислових підприємств у базовому та оптимістичному сценаріях. Найвищі значення інтегрального індексу досягаються за оптимістичним сценарієм, що свідчить про можливість суттєвого покращення інвестиційного середовища за сприятливих умов.

Інтегральний індекс інвестиційної привабливості демонструє стабільне підвищення за базовим та оптимістичним сценаріями, досягаючи максимальних значень у 2030 році (2,51 за оптимістичним сценарієм), що свідчить про наявність потенціалу для активізації інвестицій у агропромислові підприємства, а також про важливість стратегічного управління ризиками для забезпечення сталого розвитку.

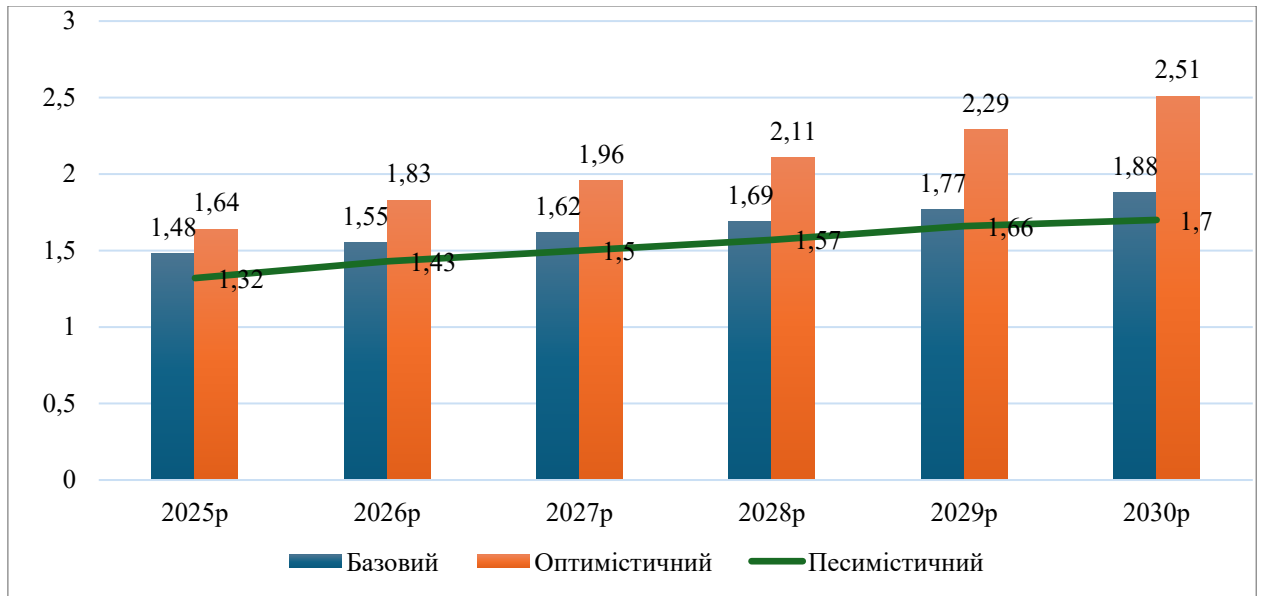

Рисунок 3.12 – Інтегральний індекс інвестиційної привабливості агропромислових підприємств за трьома сценаріями на перспективний період 2025 – 2030 роки (джерело: розраховано та побудовано автором)

Таким чином, проведений прогноз підтверджує, що агропромислові підприємства України зберігають значний інвестиційний потенціал і за умов сприятливого економічного середовища можуть значно підвищити ефективність використання капіталу та привабливість для інвесторів. Одночасно песимістичний сценарій підкреслює необхідність зваженого управління ризиками та політики підтримки інвестиційного клімату.

Таблиця 3.16 Динаміка інтегрального індексу інвестиційної привабливості агропромислових підприємств за трьома сценаріями на перспективний період 2025 – 2030 роки (джерело: розраховано автором)

Роки	Базовий	Оптимістичний	Песимістичний
2025	1,48	1,64	1,32
2026	1,55	1,83	1,43
2027	1,62	1,96	1,5
2028	1,69	2,11	1,57
2029	1,77	2,29	1,66
2030	1,88	2,51	1,7

Прогноз динаміки інтегрального індексу інвестиційної привабливості агропромислових підприємств на 2025 – 2030 рр. демонструє його зростання за всіма сценаріями розвитку.

За базовим сценарієм індекс підвищиться з 1,48 у 2025 р. до 1,88 у 2030р., що свідчить про поступове, але стабільне покращення інвестиційного клімату.

За оптимістичним сценарієм очікується більш динамічне зростання – з 1,64 до 2,51, що може відображати позитивні зміни у внутрішньоекономічних та зовнішньоінвестиційних умовах.

Песимістичний сценарій передбачає обмежене зростання показника – від 1,32 у 2025 р. до 1,70 у 2030 р., що свідчить про збереження ризиків та вплив несприятливих чинників на інвестиційну привабливість.

Таким чином, навіть за песимістичним сценарієм спостерігається зростаюча динаміка індексу, що підтверджує наявність потенціалу розвитку галузі, тоді як оптимістичний сценарій відкриває перспективи суттєвого зміцнення позицій агропромислових підприємств у середньостроковій перспективі.

Умови Південного регіону України є унікальними для імплементації сталих бізнес–моделей та створення конкурентних замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості. Разом з тим, поряд із можливостями (розвинута портова інфраструктура, великий потенціал земельних площ, наявність логістичних вузлів) регіон має суттєві ризики, пов'язані з кліматичними умовами. Наведені особливості мають бути враховані при визначенні пріоритетних напрямів сталих інвестицій агропромислових підприємств (табл. 3.17)

Важливою складовою для прийняття управлінських рішень щодо вибору напрямків сталого інвестування для агропромислових підприємств є розвиток регіональної інфраструктури. Сукупність відповідних заходів, реалізація яких сприятиме реалізації інвестиційного потенціалу підприємств даного сектору представлена у Додатку В.

Таблиця 3.17 – Пріоритетні напрями сталих інвестицій агропромислових підприємств Південного регіону
(джерело: авторська розробка)

Сфери	Напрями інвестицій	Практичні приклади впровадження	Основний очікуваний результат
Рослинництво	Точне землеробство, органічне виробництво, системи зрошення, біологічний захист рослин, водозберігаючі технології, стійкі сорти культур до посухи, вертикальне землеробство	GPS-навігація для техніки, дрони для моніторингу полів, крапельне зрошення, використання біопрепаратів, крапельне зрошення у виноградарстві та овочівництві (Одеська, Херсонська області), застосування систем John Deere Operations Center	Зростання врожайності за кліматичних ризиків зниження витрат ресурсів, мінімізація впливу на ґрунти й воду
Тваринництво	Біогазові установки, сучасні ферми з високими стандартами добробуту тварин, технології скорочення викидів, точне тваринництво, smart-системи аквакультури	Біогазові комплекси на відходах тваринництва, автоматизовані системи годівлі та контролю стану тварин. Біогазові установки на базі птахофабрик, автоматизовані системи утримання та годівлі свиней (Big Dutchman, Fancorn)	Зменшення парникових газів, виробництво відновлюваної енергії, підвищення продуктивності, утилізація відходів, поліпшення добробуту тварин
Харчова переробка	Модернізація потужностей, енергоощадні технології, екологічне пакування, використання біопластику	Встановлення енергоефективних ліній переробки, біопакування з крохмалю чи целюлози. Модернізація виноробних підприємств (ТОВ «Промислово-торгівельна компанія «Шабо, «Kolonist family»), встановлення сонячних панелей на заводах із переробки овочів, використання біопакування	Зниження енерговитрат, підвищення безпеки харчових продуктів, вихід на «зелені» ринки ЄС
Логістика	«Зелені» транспортні рішення, холодильні комплекси з низьким енергоспоживанням, цифровізація логістики. Розвиток зернових терміналів у портах Чорного моря (Південний, Чорноморськ), будівництво холодильних складів у Миколаєві та Одесі	Електровантажівки, логістичні IT-платформи для оптимізації маршрутів, будівництво енергоефективних складів	Скорочення витрат на транспортування, зменшення втрат продукції, зниження викидів CO ₂ , оптимізація логістичних витрат, експортна орієнтація підприємств
Маркетинг	Брендинг із акцентом на екологічність та соціальну відповідальність, цифрові канали збуту, системи простежуваності	Використання блокчейну для відстеження походження продукції, онлайн-маркети «з ферми до столу», сертифікація «Organic» чи «Fair Trade»	Зміцнення довіри споживачів, розширення доступу до міжнародних ринків, підвищення доданої вартості продукції
Соціальний розвиток	Розвиток сільських територій, інвестиції у людський капітал, інфраструктуру та освіту, створення кооперативів фермерів	Будівництво об'єктів соціальної інфраструктури, програми професійної підготовки фермерів та молоді, підтримка місцевих ініціатив	Підвищення якості життя у громадах, зменшення міграції, формування лояльності населення до компаній

Інвестиції у сталий розвиток та поширення ESG практики управління є першопочатковим етапом створення замкнених ланцюгів доданої вартості в агропродовольчому секторі України, системним та детермінуючим фактором здобуття конкурентних переваг на принципово новій якісній екологічній основі. Цей взаємозв'язок ґрунтується на переході від традиційної лінійної моделі української агроекономіки (яка характеризується надмірним споживанням ресурсів і утворенням відходів), до циркулярної моделі, що максимізує ефективність використання кожного компоненту сировини та генерує додаткові фінансові потоки.

Інвестування у сталі технології безпосередньо створює передумови для замикання ланцюгів вартості через кілька основних механізмів:

По – перше, це інвестиції в технології переробки вторинних продуктів та відходів виробництва у товарну продукцію з доданою ринковою вартістю. Таким чином створюється додаткове джерело доходу для агропідприємств, одночасно вирішуючи екологічні проблеми та зменшуючи залежність від зовнішніх постачальників енергії та мінеральних добрив.

По – друге, інвестиції в точне землеробство, які є базовими для виробників продукції рослинництва і дозволяють економити ресурси та підвищувати якість сировини. Вирощування сільськогосподарської продукції із високими екологічними параметрами якості є фундаментом для подальшого її переробки у продукти з високою доданою вартістю для харчової промисловості, що замикає ланцюг від поля до глибоко переробленого продукту, утримуючи максимальну маржу всередині вертикально інтегрованої структури.

По – третє, стратегічні інвестиції в логістику та зберігання (енергоефективні холодильні комплекси, елеватори) сприяють зменшенню втрат продукції, збереження її якісних характеристик та потенціалу волатильності ціни при реалізації та переробці. Капітальні інвестиції у формування сталої агропромислової інфраструктури збільшують створену додану вартість на всіх етапах агропродовольчої ланцюгів.

По – четверте, соціальний вимір інвестицій у сталий розвиток є необхідним для забезпечення подальшого існування сільських територій, створення нових робочих місць, підтримку бізнесу та підвищення рівня якості життя населення територій. Стале соціальне середовище є соціальним фундаментом для функціонування складних, високотехнологічних і капіталоємних замкнених ланцюгів вартості, які вимагають наявності кваліфікованих кадрів, розвинутої соціальної інфраструктури та гідних умов життя населення.

Завдяки своїм природним параметрам і характеру дії інвестиції у сталий розвиток агропромислових підприємств не є окремим напрямом капітальних вкладень, а виступають каталізатором структурних трансформацій традиційних бізнес–моделей українських підприємств. Вони спроможні сприяти перетворенню вітчизняних виробників зі переважного світового статусу експортерів сировини на рівноправних учасників глобальних ціннісних ланцюгів, які пропонують ринку продукти з високою доданою вартістю, отримуючи при цьому мультиплікативний ефект у вигляді додаткових доходів від раціонального використання відходів, економії ресурсів, підвищення рівня якості та зміцнення власного бренду. Логічний зв'язок сталих інвестицій та потенціалом створення замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості представлений на рис.

Сталі агропродовольчі ланцюги створення вартості уявляють собою повний ланцюг діяльності, від ферми до споживача, які є прибутковими, корисними для суспільства та не виснажують природні ресурси. Вони перетворюють сільськогосподарську сировину на харчові продукти через скоординовану мережу ферм, фірм та споживачів у спосіб, який є економічно вигідним, соціально інклюзивним та екологічно безпечними (рис. 3.13).

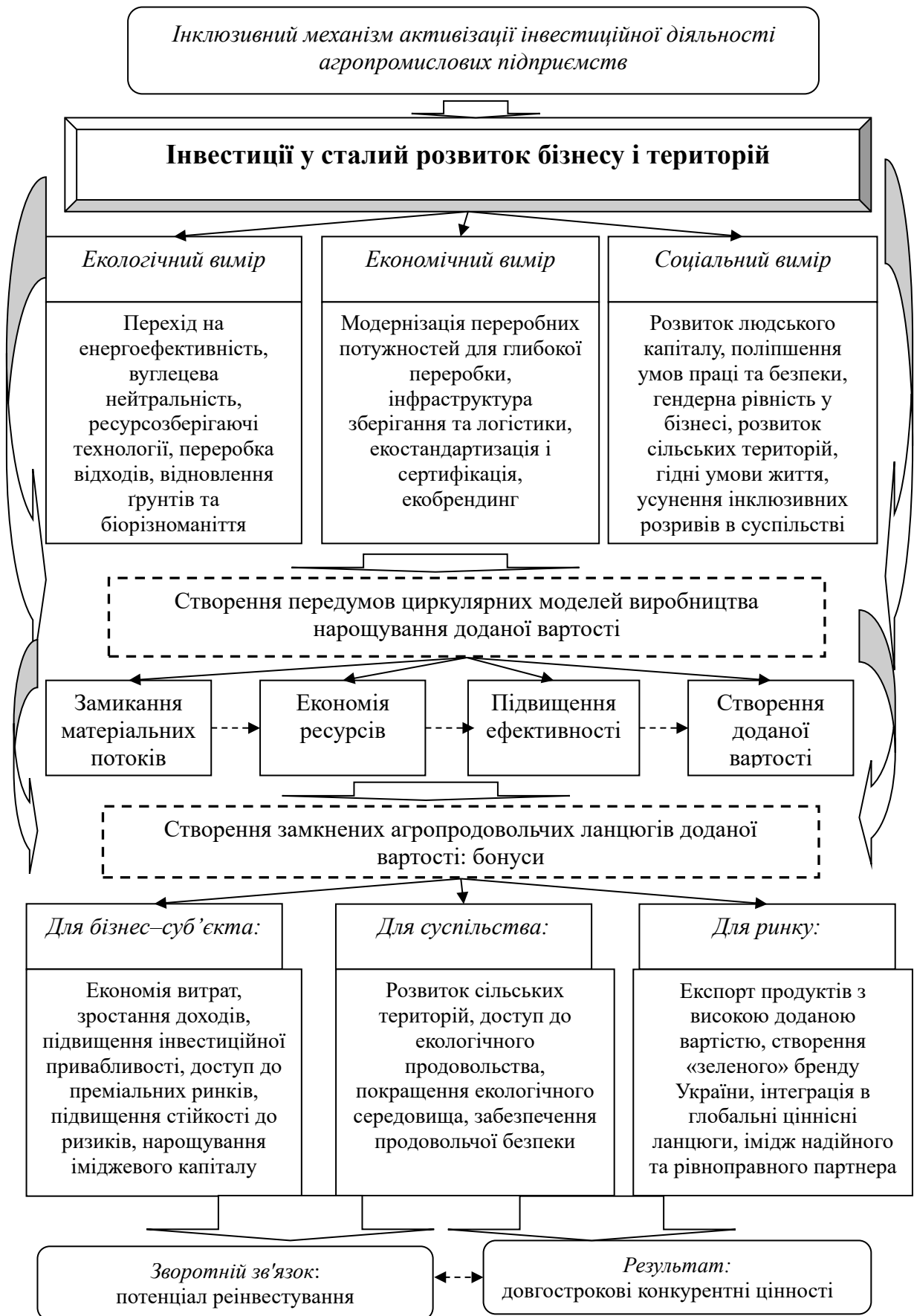

Рисунок 3.13 – Алгоритм інвестування у створення сталих замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості (джерело: авторська розробка)

Створення сталих агропродовольчих ланцюгів – один з пріоритетних напрямів стратегічних трансформацій агропромислового сектору економіки України, який дозволяє одночасно вирішувати декілька основних завдань сталого розвитку: ЦСР 2 «Подолання голоду та розвиток сільського господарства» – у частині забезпечення продовольчої безпеки та зменшення втрат продовольства; ЦСР 8 «Гідна праця та економічне зростання» – створення і максимізація доданої вартості, підтримка малого і середнього бізнесу; ЦСР 12 «Відповідальне споживання та виробництво» – зменшення продовольчих відходів, підвищення рівня прозорості виробництва і споживання, поширення використання екологічно чистого пакування; ЦСР 13 «Пом'якшення наслідків зміни клімату» – зменшення вуглецевого сліду, поширення кліматично – орієнтованих агропрактик; ЦСР 15 «Захист та відновлення екосистем суші» – збереження родючості ґрунтів, зменшення природних ресурсів, відновлення біорізноманіття. FAO розглядає формування сталих ланцюгів у агропродовольчій сфері як основний спосіб переходу до більш стійких продовольчих систем [179].

Створення сталих замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості потребують значних обсягів інвестування за всіма напрямками діяльності агропромислових підприємств: рослинництво, тваринництво, маркетинг, логістика, промислова харчова переробка, соціальний розвиток компаній і територій. Разом з тим, такі інвестиції розглядають у світовій практиці як «... елемент четвертої промислової революції», без якої країна та її економіка не можуть бути конкурентоспроможними на світовому ринку. Інвестиційні вкладення у створення замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості є одними з найбільш перспективних та мають потенціал генерування прибутку більше 0,5 трлн. євро у найближчій перспективі [180]

Організаційним, ресурсним і економічним базисом створення сталих агропродовольчих ланцюгів доданої вартості є сільське господарство. Аграрна сфера має виняткову специфіку інвестиційного забезпечення, що зумовлюється особливостями її галузей та дією природно – кліматичних

умов. Трансформаційні зміни інвестиційних механізмів у бік сталого розвитку значно збільшують площину цих ризиків та ускладнюють методiku оцінки результативності інвестицій. Традиційні методики оцінювання інвестицій (капітальних вкладень) у сільське господарство ґрунтуються на визначенні майбутнього прибутку (доходу) та у якості основних показників використовують різноманітні коефіцієнти співвідношення витрат і очікуваних результатів. Так, класична методика Тобіна Дж. ефективність і достатність інвестиції оцінює за співвідношенням майбутньої ринкової вартості бізнесу до балансової вартості капіталу (активів) [181]. Відомим є методичний підхід на основі визначення рівня доходності інвестицій шляхом розрахунку коефіцієнту ROI (return on investment) [182]. Дана методика доповнюється додатковими фінансовими показниками, пов'язаними з інвестуванням в активи, наприклад, таких як ROA (return on assets) або ROC (return on capital) [183].

Вітчизняна наукова школа надає перевагу комплексній оцінці результативності інвестицій на основі використання системи фінансових показників (рентабельності, окупності інвестицій, оцінки чутливості бізнесу до інвестиційних вкладень, індикаторів фінансового стану, індикатори оцінки рівня ризиків інвестиційних проєктів [184 – 188].

Широко поширеним як у вітчизняній, так у зарубіжній практиці є дисконтний методичному підхід до визначення майбутніх вигод від інвестиційних вкладень (розмір чистого дисконтованого доходу, норма інвестицій, розмір чистого грошового потоку, чиста приведена вартість тощо) [189].

Оцінка інвестицій, які зумовлені необхідністю здійснення перетворень у напрямках сталого розвитку, вимагає корегування існуючих традиційних методик та має відмінності, пов'язані як з об'єктно – предметною сферою вкладення інвестиційних ресурсів, так і з характером очікуваного результату. Порівняльна характеристика традиційних методик та методичних аспектів

оцінювання інвестиційних вкладень, які потребують внесення змін за умов сталого розвитку, наведена на рис. 3.14.

Рисунок 3.14 – Особливості методик оцінки інвестицій агропромислових підприємств за умов сталого розвитку (джерело: авторська розробка)

Цінності і інвестиційні пріоритети сталого розвитку суттєво перетворюють методику оцінки результативності інвестицій з однобічного фінансового спектру на стратегічну систему інтегральних індикаторів, яка враховує: довгострокові перспективи замість короткострокової вигоди підприємств; зовнішні екстерналії, які традиційний підхід ігнорує; нематеріальні активи, які становлять все більшу частку ринкової вартості бізнесу і підприємств; нефінансові показники (екологічні та соціальні) як

неодмінне доповнення фінансовим індикаторам; дисконтування майбутніх грошових потоків з урахуванням майбутніх екологічних і соціальних вигод.

Як показали результати огляду нових методичних підходів до оцінки ефективності інвестування у сталий розвиток підприємств агропромислового комплексу, на даний момент відсутня єдина опрацьована методика. Існує значна кількість наукових пропозицій, які враховують всі три складових концепції стійкості: екологічну, соціальну та економічну. Підґрунтям більшості з цих пропозицій є модель оцінки трьох компонентів стійкості «вплив – стан – реакція» (PSR), яка формує площину індикаторів для оцінки результативності вкладень у проекти сталого розвитку [190]. Сукупність цих рекомендованих індикаторів дозволяє оцінити досягнутий рівень сталого розвитку, наприклад, агропродовольчого сектору країн ЄС [191]. Відомою є методичний підхід до оцінки ефективності інвестицій у сталий розвиток на основі життєвого циклу товару [192]. Такі пропозиції формують потужний методичний базис й для оцінки результативності сталих інвестицій на рівні окремого підприємства або галузі, проте, вимагають доповнення і конкретизації відповідно до специфіки діяльності кожного підприємства.

Виходячи з авторського концепту, за якого інвестиційні процеси агропромислових підприємств мають носити системний характер і охоплювати не тільки сільське господарство, а сприяти формуванню замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості, оцінка сталих інвестицій має відбуватись за всіма складовими ланцюга: сільське господарство, переробні підприємства харчової промисловості, підприємства сфери логістики та зберігання, торговельні бізнес – суб'єкти.

Серед особливостей оцінки інвестиційних вкладень у створення замкнених агропродовольчих ланцюгів вартості вважаємо доцільним звернути увагу на наступні критерії: 1) системність оцінки – оцінюється спроможність та загальний результат здатності інвестицій підвищити ефективність та стійкість усієї системи (ланцюга); 2) аналіз синергії та

мультиплікативного ефекту (спільний результат синергії між всіма бізнес-суб'єктами ланцюга); 3) оцінка витрат не тільки з позицій покриття, але й з позицій прозорості (результат – довіра споживачів та, як наслідок, премія за ціною); 4) аналіз нефінансових показників; 5) системна оцінка ризиків повного ланцюга вартості (не тільки окремих учасників ланцюга та бізнес-процесів). *Таким чином, головний акцент зміщується з окупності витрат окремої ланки (учасника або процесу) на стратегічний ефект підвищення стійкості, прозорості та конкурентної переваги всього агропродовольчого ланцюга у межах довгострокової перспективи* (табл. 3.18).

Замкнений ланцюг агропродовольчої вартості є соціально – економічною та екологічною системою, в основі якої знаходиться аграрне виробництво. Воно є не лише першим ланцюгом, а самим «ядром» циркулярної системи, способи організації виробництва у якому визначають спроможність подальшого перетворення відходів на ресурси. Сільськогосподарське виробництво: 1) забезпечує екологічне безпечну та органічну сировину для подальшої промислової переробки; 2) генерує потік ресурсів із власних «відходів», створюючи додаткову вартість; 3) замикає цикл, повертаючи поживні речовини в ґрунт; 4) сприяє забезпечує енергетичну автономність галузі і ланцюга та зменшує екологічний слід; 5) є основою для створення преміальних, агропродовольчих брендів для всіх учасників циркулярного ланцюга вартості.

Сталий агробізнес перетворює замкнений ланцюг агропродовольчої вартості на повноцінний, економічно вигідний для всіх його учасників та екологічний. Інвестиції у сталий розвиток є каталізатором і «клеєм», який перетворює теоретичну модель замкненого ланцюга на працюючу та економічно життєздатну систему.

Інвестування за всіма напрямками сталого розвитку сільськогосподарського виробництва є фінансовим базисом організаційних трансформацій від лінійної моделі до циркулярної.

Таблиця 3.18 – Загальна оцінка результативності інвестицій у створення замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості (джерело: авторська розробка)

Площина оцінки	Об'єкти оцінки	Предмет оцінки	Індикатори оцінки	Методи оцінки
Функціональний аналіз	Аграрне виробництво, якість, переробка, маркетинг, споживання	Технологічні процеси, взаємодія між учасниками, обсяг товаропотоків, проблеми у забезпеченості ресурсами, логістика	Кількість учасників ланцюга, ресурсний потенціал учасників, обсяги виробництва і переробки продукції, обсяги повторної переробки сировини, обсяги реалізації, ціни, обсяги споживання, кількість клієнтів, частка ланцюга на ринку	Картографування, матричні методи, SWOT-аналіз, розрахунок показників, структурний аналіз
Економічний аналіз	Розмір доданої вартості, виробництво, витрати, прибуток	Розподіл доданої вартості між учасниками ланцюга	Витрати, кількість персоналу, заробітна плата, доходи і прибуток учасників, рівень рентабельності, обсяг інвестицій, строк окупності інвестицій, точка беззбитковості, вартість брендів	VAA, EVA, фінансовий аналіз, матричні методи, методи дисконтування грошових потоків, таргет-костинг
Соціальний аналіз	Внесок ланцюга вартості у створення у соціальний розвиток учасників	Інклюзивність відносин та рівня добробуту учасників, умови праці, оплата праці, рівень доходів найманих працівників, умови життя	Потреба у персоналі, кількість робочих місць, заробітна плата, продуктивність праці, частка жінок та молоді, кількість нещасних випадків на виробництві, соціальний захист, обсяг інвестицій навчання та соціальну інфраструктуру	Гендерний аналіз, статистичний аналіз, математичні методи
Екологічний аналіз	Стан навколишнього середовища, якість екосистеми	Екологічна безпека продукції, якість продукції, ресурси, біорізноманіття, вуглецевий слід	Витрати ресурсів, матеріаломісткість, енергоефективність, обсяг повторної переробки, стан біорізноманіття, якість ґрунтів, викиди CO ₂ , обсяг внесення добрив та пестицидів, частка органічної продукції, екомаркування	Аналіз життєвого циклу, агро- та біохімічний аналіз, сертифікація, стандартизація, методи статистичного аналізу, контроль якості та безпеки

Інвестиції у стійкі способи агровиробництва забезпечують фінансування сталого розвитку всіх ланок агропродовольчого ланцюга, створюють додаткові ланки цінності у його межах, зменшують залежність від зовнішніх ресурсів і ринкових коливань, підвищують загальну стійкість та інвестиційну привабливість. Поряд з цим, методичні аспекти оцінювання результативності інвестицій у сталий розвиток аграрних підприємств мають значні труднощі, пов'язані з комплексним характером інвестицій, їх довготерміновим характером та невизначеністю кінцевого результату. *Серед основних з методичних особливостей оцінки сталих інвестицій, на думку автора, слід виділити:* 1) складність, зумовлена триєдиним підходом та необхідністю системності у процесі оцінювання результатів (за економічною, екологічною та соціальною складовими сталого розвитку), що вимагає використання зведених інтегрованих індикаторів за рівною участю всіх трьох складових та їх коректного агрегування; 2) необхідність нормалізації індикаторів (на основі низьки нормативів і стандартів виробництва та застосування матеріалів, які мають місце у сільському господарстві); 3) часовий простір – доцільність оцінки не тільки у коротко–, а й у середньо– та довгостроковій перспективі; 4) поєднання кількісних і якісних індикаторів; 5) специфіка виробничих процесів та спеціалізації підприємств; 6) складність оцінювання соціальних об'єктів інвестування.

У основу авторської методики оцінки результативності інвестицій у сталий розвиток сільськогосподарських підприємств (у межах моделі створення замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості) було покладено наступні принципи: триєдності, багаторівневості та системності оцінки, принцип нормалізації індикаторів, гнучкості та адаптивності показників.

Оцінка ґрунтується на визначенні інтегральних індикаторів на основі параметрів нормалізації (нормативного значення показників). Для прямих показників значення інтегрального індикатора прагне до його максимального значення. Для непрямих показників (капіталомісткість, матеріаломісткість,

собівартість тощо) значення інтегрального індикатора прагне до його мінімально можливого значення N (3.3, 3.4)

$$N_{\text{прямі}} = (\text{Фактичне значення } i\text{-індикатора} - \text{Мінімальне прийнятне значення } i) / (\text{Цільове (нормативне) значення } i\text{-індикатора} - \text{Мінімальне прийнятне значення } i\text{-індикатора}) \quad (3.3)$$

$$N_{\text{непрямі}} = (\text{Мінімальне прийнятне значення } i\text{-індикатора} - \text{Фактичне значення } i\text{-індикатора}) / (\text{Мінімальне прийнятне значення } i\text{-індикатора} - \text{Цільове (нормативне) значення } i\text{-індикатора}) \quad (3.4)$$

Формула розрахунку інтегрального індикатора по відповідній групі показників (економічна, соціальна, екологічна) матиме вигляд:

$$I_{gr} = (w_1 * N_{i1j1}) + (w_2 * N_{i2j2}) + (w_3 * N_{i3j3}) + (w_4 * N_{i4j4}) + (w_n * N_{ijn})$$

$$w_1 + w_2 + w_3 + w_4 + \dots + w_n = 1,0 \quad (3.5)$$

де I_{gr} – інтегральний показник рівня результативності інвестицій у сталий розвиток за відповідною групою індикаторів (економічних, екологічних, соціальних);

w_1 – питома вага кожного окремого індикатора і розрізі економічної, соціальної та екологічної складових стійких інвестицій.

Сукупність індикаторів оцінки результативності інвестицій у сталий розвиток аграрного підприємства наведено у таблиці 3.19.

Таблиця 3.19 – Індикатори оцінки результативності інвестицій у сталий розвиток аграрного виробництва (на рівні окремого підприємства) (джерело: авторська розробка)

Оцінка	Група індикаторів	Індикатори
Економічна стійкість	Рівень рентабельності інвестованого капіталу (ROI) для «зелених» проєктів, %	ROI для інвестицій у біогазову установку = $ROI (\%) = [(\text{дохід} + \text{економія від утилізації} + \text{інші доходи}) - \text{Операційні витрати}] / \text{розмір інвестицій} * 100\%$ ROI для інвестицій у крапельне зрошення Капіль (%) = $[(\text{Економія води} + \text{економія добрив} + \text{Дохід від приросту урожаю}) - \text{операційні витрати}] / \text{розмір інвестицій} * 100\%$
	Собівартість одиниці продукції, грн	Динаміка зміни собівартості (одиниці продукції та у цілому) після впровадження енерго– та ресурсозберігаючих технологій
	Економія витрат ресурсів, грн	Частка потреб у енергії, які покриваються за рахунок з ВДЕ, % Скорочення витрат на мінеральні добрива та хімічні засоби за рахунок переходу на органічні аналоги та сидерацію, грн. Скорочення витрат на утилізацію відходів, грн.
	Розмір додаткових доходів (згенерованих на основі інвестицій у сталий розвиток), грн	Доходи від продажу надлишків електроенергії, сертифікованої органічної продукції, органічних добрив, біопалива тощо
	Рівень диверсифікації доходів, %	Частка доходів від нових, сталих видів діяльності: частка доходів від переробки відходів, %; частка доходів від продажу енергії від ВДЕ, %; частка доходів від зеленого туризму, %
	Інтегральний індикатор за групою «економічна стійкість»	$I_{gr1} = (w_1 * N_{i1j1}) + (w_2 * N_{i2j2}) + (w_3 * N_{i3j3}) + (w_4 * N_{i4j4}) + (w_n * N_{ijn})$
Екологічна стійкість	Ресурсоемність	Матеріаломісткість, енергомісткість, капіталомісткість, енергоемність, вуглецевий слід
	Якість ґрунтів	Вміст гумусу, (%), індекс біорізноманіття ґрунту, баланс поживних речовин, коефіцієнт розораності с.–г. угідь
	Замикання циклів	Коефіцієнт переробки відходів, рівень замкненого обороту поживних речовин, %, обсяг вироблених органічних добрив, ц
	Біорізноманіття	Частка земель під екологічними смугами, лісосмугами, біотопами, %; щільність ум. поголів'я тварин, %, структура умовного поголів'я тварин, %
	Якість продукції	Частка сертифікованої продукції, %; частка органічної продукції, %
	Інтегральний індикатор групи	$I_{gr2} = (w_1 * N_{i1j1}) + (w_2 * N_{i2j2}) + (w_3 * N_{i3j3}) + (w_4 * N_{i4j4}) + (w_n * N_{ijn})$
Соціальна стійкість	Якість зайнятості	Рівень плинності кадрів, % , частка витрат на навчання і підготовку у структурі витрат, %; відношення заробітної плати до середньої по галузі (регіону), %; частка витрат на оплату праці і соціальний захист у структурі витрат, %
	Здоров'я персоналу та безпека праці	Кількість випадків травматизму на виробництві, од; витрати на охорону праці, грн.
	Взаємодія з громадою	Обсяг інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури села/громади, грн; кількість соціальних/освітніх проєктів, реалізованих для місцевої громади, частка прибутку, що спрямовується на соціальний розвиток, %; рівень підтримки з боку місцевої громади (анкетування)
	Інтегральний індикатор групи	$I_{gr3} = (w_1 * N_{i1j1}) + (w_2 * N_{i2j2}) + (w_3 * N_{i3j3}) + (w_4 * N_{i4j4}) + (w_n * N_{ijn})$

Інтегральний показник ефективності інвестиційних вкладень у сталий розвиток (Ізаг) – це узагальнюючий коефіцієнт, який показує, як віддача від кожної грошової одиниці, інвестованої у програми сталого розвитку, сприяє покращенню економічних, екологічних та соціальних результатів діяльності підприємства.

$$\text{Його значення знаходиться в діапазоні } 0 \leq \text{Ізаг} \leq 100 \quad (3.6)$$

Чим ближче фактичне значення Ізаг до 1,0 (100%), тим вища загальна результативність інвестицій у сталий розвиток сільськогосподарського підприємства.

$$\text{Ізаг} = (\text{Wек} * \text{І гр}_1) + (\text{Wеко} * \text{І гр}_2) + (\text{Wсоц} * \text{І гр}_3) \quad (3.7)$$

$$\text{Wек} + \text{Wеко} + \text{Wсоц} = 1,0,$$

де Wек, Wеко, Wсоц – вагові коефіцієнти для кожної складової сталого розвитку (економічної, екологічної, соціальної), що відображають їх важливість та внесок для підприємства.

Визначення величини інтегрального показника ефективності інвестиційних вкладень у сталий розвиток (Ізаг) можливо за двома варіантами: методом абсолютних відхилень та методом відносних відхилень (Додаток Г).

Зростання масштабів інвестування сталого розвитку сільськогосподарського підприємства (за всіма його напрямками) є початковим етапом створення замкнених ланцюгів доданої вартості у агропромисловій сфері. Для проєктного планування інвестиційних вкладень у модель замкнених агропродовольчих ланцюгів Півдня України, як первинний ланцюг, було обрано ТОВ ВКА «Маяки» Одеського району Одеської області. Дане підприємство є типовим у галузі сільського господарства за масштабом і складом ресурсного потенціалу, характером виробничої спеціалізації, логістичними ланцюгами та умовами господарської діяльності. Основою сільськогосподарською галуззю обраного у якості суб'єкта поглиблених досліджень є рослинництво. Виробничий напрям господарства

характеризується як зерно – технічний. Особливістю господарської діяльності ТОВ ВКА «Маяки» Одеського району Одеської області є її чітка сировинна орієнтація, що знижує потенціал доходності і прибутковості, а також не відповідає загальним засадам сталого розвитку і циркулярним принципам створення замкнених агропродовольчих ланцюгів. Для імплементації цих засад у практичну діяльність даного аграрного формування було запропоновано інвестиційний проєкт вкладення коштів у створення локального замкненого ланцюга (на рівні окремого сільськогосподарського підприємства). *З урахуванням фактичної виробничої спеціалізації ТОВ ВКА «Маяки» доцільним є створення власного цеху з промислової переробки насіння соняшнику та нарощування розміру доданої вартості виробництва.*

Перспективним для ТОВ ВКА «Маяки» також вбачається перехід на ВДЕ (відновлювані джерела енергії), що передбачає закупівлю і монтаж біогазової установки та сонячних панелей. Разом з тим, оцінка майбутніх інвестиційних витрат свідчить про надмірне навантаження на ТОВ ВКА «Маяки», у зв'язку чим, дану частину проєкту планується відкласти на другий етап його реалізації (за умов генерування додаткових грошових потоків від реалізації першої частини проєкту). Основні показники витрат інвестиційного проєкту представлені у таблиці 3.20.

Як свідчать прогнозні розрахунки, загальна сума інвестиційних витрат для підприємства становитиме 339500 дол. США. Враховуючи те, що біогазова установка є другою частиною інвестиційного проєкту, відходи від виробництва і переробки насіння соняшнику на першому етапі планується реалізовувати за наступними напрямками: 1) соняшникова лузга – у формі брикетів енергогенеруючі компанії, біоенергетичні ТЕЦ, цегельні заводи, великі промислові підприємства з твердопаливними котлами, що переводять їх на біомасу; як мульчу для виробників ягідних культур та декоративних насаджень Одеської, Миколаївської та Вінницької області; 2) макуху – свинокомплексам, птахофабрикам та комбикормовим заводам Південного регіону.

Таблиця 3.20 – Основні показники інвестиційного проєкту «Замкнений виробничий цикл ТОВ ВКА «Маяки» Одеського району Одеської області» (курс 1 дол США = офіційному курсу НБУ на дату складання 39,50 грн) (джерело: власні розрахунки автора)

Напрямок	Статті інвестиційних витрат	Тип обладнання	Виробнича потужність	Розмір капітальних вкладень, дол. США
І етап інвестиційних вкладень				
Прес для віджиму олії	Малий гвинтовий (screw) прес — «стенд-мобільний» або напівавтоматичний	6YL-80 (6YL-95)	2–8 т насіння/добу	6000,00
	Нагрівальний котел для насіння	«Енергетик», «Терміус» (Україна)	200–300 кВт.	30000,00
	Ємності для зберігання олії	Резервуар Сервіс» (Харків), «ТехноМаш» (Дніпро)	одна велика ємність 20–30 м³	12000,00
Фасування	Напівавтоматична лінія фасування	Zhangjiagang City Fine Machinery Co (Китай), «ТехноТ» (Україна)	200–500 пляшок/год.	15000,00
Використання відходів	Гранулятор комбікормів (макуха, висівки)	МТК-200 (Україна)	2–3 т/ год	10000,00
Інфраструктура	Лабораторія (аналіз якості зерна, олії, борошна)	Власні матеріали та послуги обласних лабораторій	до 20 проб/день	1500,00
Інші операційні витрати	Сировина, тара, упаковка тощо			50000,00
Разом за І етапом				124500,00
ІІ етап інвестиційних вкладень				
Використання відходів	Біогазова установка: модульна установка малої потужності за спрощеної технології	Puxin Biogas	0.5 МВт, відходи + силос кукурудзи	150000,00
	Сонячна електростанція (наземний або даховий монтаж); модулі Tier-1 бюджетного сегменту + інвертори середнього класу	JA Solar JAM72S30-550/MR 550 W+ інвертори Huawei SUN2000	50–150 кВт	65000,00
Разом за ІІ етапом				215000,00
Всього				339500,00

У подальшій своїй діяльності (після реалізації другого етапу інвестиційного проєкту) відходи від промислової переробки насіння соняшнику ТОВ ВКА «Маяки» зможе використовувати як паливо для власних ВДЕ (біогазова установка). Таким чином, виробничий цикл отримає повне замикання у межах локальної економічної системи.

Розрахунок прогнозованої ефективності інвестиційного проєкту свідчить, що розмір планового операційного прибутку від його реалізації становитиме 131600 дол США. При розрахунку кінцевих результативних показників було враховано, що ТОВ ВКА «Маяки» є платником єдиного податку четвертої групи. Термін реалізації проєкту становить п'ять років (табл. 3.21).

Таблиця 3.21 – Прогнозі показники результативності інвестицій у проєкт «Замкненого виробничого циклу ТОВ ВКА «Маяки» Одеського району Одеської області» (джерело: власні розрахунки автора)

Показники	Методика розрахунку	Результат
<i>Вихідні дані:</i>		
Загальний обсяг інвестицій		124500 дол. США
Ставка дисконтування		20,0%
Термін інвестицій		5 років
Річна потужність		800 тон
<i>Проект витрат:</i>		
Собівартість насіння соняшнику	800 т * 350 дол. США/т	280000,00 дол. США
Інші операційні витрати		40000,00 дол. США
Разом витрати		330000,00 дол. США
<i>Проект доходів:</i>		
Вихід олії (35% від сировини)	280 т * 1100 дол. США/т	308000,00 дол. США
Вихід гранульованої макухи (60%)	480 т * 320 дол. США/т	153600,00 дол. США
Разом доходи		461600,00 дол. США
Операційний прибуток (EBITDA)		131600,00 дол. США
Податок на прибуток (18%)		0,0 дол. США
Чистий операційний прибуток		131600,00 дол. США

На основі визначених даних представимо розрахунок руху грошових коштів від реалізації першої частини інвестиційного проєкту ТОВ ВКА «Маяки» (табл. 3.22). Середня вартість чистого грошового потоку протягом 1 – 5 років його реалізації становитиме 131,6 тис. дол. США.

Таблиця 3.22 – Прогноз руху грошових коштів від реалізації інвестиційного проекту (джерело: власні розрахунки автора)

Рік реалізації проекту	Чистий грошовий потік, дол. США	Дисконтований грошовий потік, дол. США
0-й	-124500,00	-124500,00
1-й	131600,00	109667,00
2-й	131600,00	91389,00
3-й	131600,00	76157,00
4-й	131600,00	63464,00
5-й	131600,00	52887,0

$$\text{Чиста приведена вартість (NPV)} = (-124500) + 109667 + 91389 + 76157 + 63464 + 52887 = 269064,00 \text{ дол. США} \quad (3.8)$$

$$\text{Термін окупності інвестицій (за першим етапом реалізації інвестиційного проекту)} = 124500 / 131600 = 0,95 \text{ року} \quad (3.9)$$

$$\text{Внутрішня норма доходності інвестицій} = (131600 / 124500) \times 100\% = 105,7\% \quad (3.10)$$

З метою просування кінцевого продукту інвестиційного проекту (соняшникова олія) додаткових витрат також потребує маркетингова діяльність підприємства з її просування на місцевих ринках (м. Одеса). Для повного завершення замкненого циклу доцільним для ТОВ ВКА «Маяки» вважаємо розробку власної торговельної марки та патентування відповідного бренду. Такий варіант просування дозволить підприємству завершити цикл створення доданої вартості; самостійно формувати власну цінову політику; нарощувати потенціал власного агробрендингу; забезпечити прямий зв'язок з покупцями і споживачами. Наведені складові також постають важливими елементами процесів трансформаційних перетворень агропромислових підприємств на шляху до сталого розвитку.

Обґрунтування інвестиційного проєкту для типового сільськогосподарського підприємства Одеської області показало, що проєкти сталого розвитку, «зелені» інвестиційні проєкти та проєкти, спрямовані на побудову циркулярних економічних моделей агробізнесу, є витратними та потребують масштабних інвестиційних вкладень, що доводить необхідність створення інклюзивних механізмів активізації інвестиційної діяльності підприємств у межах агропромислового комплексу та доцільність створення крупних замкнених ланцюгів агропродовольчої вартості на основі об'єднання аграрних виробників, підприємств харчової промисловості, логістичних та маркетингових компаній.

Висновки до розділу 3

На підставі застосування системного підходу, теоретичних узагальнень та аналітичних висновків розділів 1 – 2 отримані, такі *висновки та розробки*:

1. Проведені наукові дослідження показали, що для забезпечення стабілізації та подальшого конкурентного розвитку агропромислових підприємств України необхідним є підвищення рівня інвестиційного забезпечення. Винятково актуальним дане питання постає у контексті необхідності відновлення вітчизняної агропромислової сфери та подолання наслідків військового конфлікту. Проведена оцінка продемонструвала, що *агропромисловий сектор є одним з найбільш постраждалих від військового конфлікту, а загальний розмір завданих збитків оцінюється у розмірі 12,1 млрд. дол. США*. Загальна потреба у фінансово – інвестиційних ін'єкціях агропромислової сфери становить близько 9,4 млрд. дол. вкладень у короткостроковому періоді та 46,7 млрд дол США у довгостроковому періоді.

2. За результатами регіонального аналізу виявлено, що *найбільших обсягів інвестиційних вкладень для відновлення агропромислового сектору після наслідків військової агресії потребують Запорізька, Херсонська, Харківська, Луганська та Донецька області*. Створення регіональних інвестиційних пропозицій та обґрунтування відповідних механізмів їх реалізації для активізації інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств має ґрунтуватись на попередній оцінці розміру їхнього інвестиційного потенціалу. У роботі було *визначено основні критерії інвестиційної сегментації регіонів, серед яких були виділені: природно – кліматичні умови, інфраструктурна готовність регіонів до інвестиційних ін'єкцій, рівень забезпеченості науково – інтелектуальним потенціалом, роль місцевої влади та територіальних громад, існуюча архітектоніка державної політики і підтримки регіонів*.

3. *Проведена рейтингова оцінка інвестиційної привабливості агропромислового виробництва регіонів України показала, що його лідерами за сучасних мов постають Тернопільська область, та, незважаючи на ризики військового конфлікту, Черкаська, Сумська, Полтавська і Київська області. Максимальним розміром акумульованих прямих іноземних інвестиційних потоків у агросектор характеризується Київська область (345 млн. дол. США), Хмельницька область (338,2 млн. дол. США), Черкаська область (307,5 млн. дол. США). Винятково важливою для агропромислової сфери України є тренд подолання різкого скорочення обсягів інвестиційних вкладень, який мав місце у 2022 році.*

4. *Результати проведеного кластерного аналізу продемонстрували наявність на території України чотирьох кластерних аграрних адміністративно – територіальних об'єднань, які були умовно визначені, як: «потенційні аутсайдери» (Волинська, Житомирська, Запорізька, Івано – Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Чернівецька області), «Стабільні гравці» (Дніпропетровська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернігівська області), «Ефективні аграрії» (Вінницька, Полтавська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області), «Абсолютні лідери» (Київська, Закарпатська області). Для кожного кластеру було обґрунтовано комплекс пропозицій, спрямованих підвищення рівня інвестиційної активності підприємств з акцентом на засади сталого розвитку.*

5. *Сучасні умови та тренди функціонування агропромислової сфери в Україні та зарубіжних країнах свідчать про необхідність пошуку інклюзивних механізмів залучення інвестиційного капіталу. За результатами наукової систематизації методичних підходів у роботі було запропоновано авторське бачення сукупності принципів та інструментів інклюзивних інвестиційних механізмів, які діють через створення довгострокових конкурентних цінностей через сталий розвиток агропромислових підприємств та місцевих територій.*

6. На основі запропонованих принципів, було обґрунтовано власну модель інклюзивного механізму активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, в основі якої постає інклюзивний доступ бізнес-структур до інвестиційного капіталу через цифрові сервіси та цифровий інструментарій. У якості основних інструментів механізму були запропоновані: регіональні прозорі інвестиційні маркетплейси, Big Data та ШІ для оцінки ризиків сталого інвестування, технології блокчейн і smart – контракти, застосування FinTech та альтернативних інвестиційно – кредитних моделей, підвищення цифрової грамотності та популяризація цифрових проєктів, масштабування у агропромисловій сфері цифрових платформ, подальший розвиток державно – цифрового партнерства на digital – засадах.

7. Для віддзеркалення прикладу практичної імплементації авторських пропозицій було запропонована модель державно–приватного партнерства Південного регіону України (Одеська, Миколаївська та Херсонська області), яка враховує його агропромислову специфіку і логістичну інфраструктуру. Ядром запропонованої регіональної моделі державно – приватного партнерства постає цифрова агропромислова платформа «AgroSouth.DPP».

8. Удосконалено підхід до стимулювання інвестиційно – інноваційного розвитку. Виявлено, що створення агротехнопарків та розвиток інституційної підтримки сприяють прискоренню впровадження науково – дослідних результатів у виробничу діяльність, підвищенню технологічного рівня підприємств, комерціалізації інновацій та збільшенню доданої вартості продукції. Доведено, що ефективна законодавча та нормативно – правова база виступає основним елементом стабілізації аграрної економіки, підвищення інвестиційної привабливості та подолання кризових явищ як у фінансовій, так і у виробничій сферах.

9. Прогнозний аналіз капітальних інвестицій в агропромислові підприємства України на 2025 – 2030 роки, виконаний на основі лінійних трендів, демонструє стійке та поступальне зростання інвестиційної активності. Інвестиції у агропромислові підприємства прогнозуються на

рівні понад 224 млрд. грн. Отримані результати свідчать про позитивну динаміку інвестицій, створюють умови для модернізації виробничих потужностей, підвищення конкурентоспроможності агропромислових підприємств та забезпечення сталого економічного розвитку. Практичне значення цих даних полягає у можливості стратегічного планування інвестиційної політики держави, визначенні пріоритетних напрямів фінансування та підвищенні інвестиційної привабливості агропромислових підприємств.

10. Прогноз на 2025 – 2030 роки розраховано методом середньорічного темпу зростання (CAGR). За базовим сценарієм капітальні інвестиції зростуть від 227 млрд. грн. у 2025 році до 408,9 млрд. грн. у 2030 році. Прямі іноземні інвестиції збільшаться до 4641 млн. дол. США, а рентабельність залишатиметься стабільною на рівні 11,75 – 15,75 %. *Інтегральний індекс інвестиційної привабливості за прогнозними сценаріями показує стабільне підвищення. За базовим сценарієм індекс зростає з 1,48 у 2025 році до 1,88 у 2030 році. Оптимістичний сценарій передбачає динамічне зростання індексу до 2,51, а песимістичний сценарій – до 1,70.*

11. *Визначено, що пріоритетним стратегічним напрямом реалізації інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств України мають стати засади сталого розвитку та екологізації виробництва. Досягнення даної мети у агропромисловій сфері доцільно здійснювати через створення замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості. Для створення таких ланцюгів у роботі було розроблено відповідний алгоритм інвестування, як інструмент, який дозволить забезпечити стратегічні трансформації агропромислового сектору у контексті імперативів сталого розвитку та соціальної відповідальності інвестування.*

12. Для оцінки інвестицій агропромислових підприємств за умов сталого розвитку було проаналізовано сучасну методичну площину та виділено особливості оцінки, які є релевантним для реалізації майбутнього сталого інвестиційного потенціалу агропромислових підприємств. У

результаті було запропоновано авторську модель оцінки результативності інвестицій у створення замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості, яка включає: площину, об'єкти, предмет, сукупність методів та систему індикаторів такої оцінки.

13. Для проєктного планування інвестиційних вкладень у модель замкнених агропродовольчих ланцюгів Півдня України, у якості її первинного ланцюга було обрано ТОВ ВКА «Маяки» Одеського району Одеської області. Для даного агроформування було розроблено інвестиційний проєкт локального замкненого виробничого циклу, який продемонстрував високі прогностні показники ефективності інвестиційних вкладень та підтвердив тезу про необхідність збільшення обсягів сталих інвестиційних потоків у агропромисловій сфері України.

14. Робоча гіпотеза отримала практичне підтвердження через розроблення та обґрунтування комплексних механізмів активізації інвестування агропромислових підприємств, методичного підходу до оцінки ефективності інвестицій у контексті сталого розвитку, а також пропозицій щодо подолання ключових ризиків та бар'єрів інвестиційної діяльності.

Відтак, апробація розробленого методичного інструментарію та комплексних механізмів управління інвестиційними процесами аргументує результативність запропонованих науково-методичних підходів, доцільність їх впровадження в практику агропромислових підприємств, а завершене дослідження підтверджує робочу гіпотезу.

Результати досліджень розділу 3 опубліковані у таких працях автора [42; 45; 104; 119; 139; 142; 145]

ВИСНОВКИ

Дисертація містить теоретичне узагальнення і *запропоноване автором нове вирішення наукового завдання*, яке полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні та вдосконаленні механізмів активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України.

Отримані теоретичні та науково – практичні результати роботи дозволили дістати таких висновків:

1. Уточнено сутність інвестицій як цілеспрямованого вкладення фінансових, матеріальних, інтелектуальних та організаційних ресурсів, орієнтованого на досягнення економічного, соціального та екологічного ефекту. Обґрунтовано їх роль як ключового чинника сталого розвитку агропромислового комплексу та відновлення сільських територій. Класифікацію інвестицій агропромислових підприємств доповнено економічними, соціальними, екологічними та безпековими ознаками, що забезпечує комплексну оцінку інвестиційних процесів і підвищує обґрунтованість управлінських рішень. Це дозволило виокремити види інвестицій за цільовим спрямуванням, які відображають виклики та потреби розвитку агропромислового комплексу України (екологічні (зелені), соціально орієнтовані, інноваційні, інтеграційні).

2. За результатами дослідження сучасних підходів і методичних засад активізації інвестиційних процесів *розроблено інноваційно–цільовий підхід до інвестування в агропромислові підприємства*, що на системних засадах забезпечує розширення джерел і обсягів залучення інвестиційних ресурсів, сприяє зниженню транзакційних витрат, диверсифікації джерел фінансування, сталому розвитку агропромислових підприємств та посиленню їхніх конкурентних позицій на ринку, підвищенню ефективності залучення капіталу.

3. *За результатами систематизації зарубіжного досвіду стимулювання інвестицій* виявлено ефективність інструментів державно–приватного партнерства, «зеленого» фінансування, аграрних інвестиційних фондів і державних програм підтримки інновацій, а також обґрунтовано можливість їх адаптації в Україні з урахуванням потреб післявоєнного відновлення.

Розвинуто науково–практичні підходи до формування регіональних механізмів державно–приватного партнерства – запропоновано модель цифрової платформи взаємодії інвесторів, бізнесу та держави, що сприяє активізації інвестиційної діяльності в агропромисловому секторі. Обґрунтовано ефективність інструментів державно–приватного партнерства, «зеленого» фінансування, аграрних інвестиційних фондів і державних програм підтримки інновацій та доведено доцільність їх адаптації в Україні з урахуванням потреб післявоєнного відновлення.

4. *У процесі аналізу тенденцій розвитку агропромислового комплексу України та структури інвестицій* встановлено наявність суттєвих галузевих і регіональних диспропорцій, домінування сировинної орієнтації та недостатній рівень розвитку переробки й інфраструктури, що обмежує формування доданої вартості та інвестиційну привабливість сектору. *За результатами дослідження перешкод, ризиків і проблем інвестиційної діяльності* ідентифіковано основні обмеження активізації інвестування, зокрема високі воєнні, фінансові, інституційні та інфраструктурні ризики, а також обґрунтовано необхідність комплексного управління ризиками, страхування інвестицій та посилення державних гарантій..

5. Удосконалення науково–методичного підходу щодо сталого інвестування у формування замкнених агропродовольчих ланцюгів доданої вартості забезпечує підвищення рівня переробки, енергоефективності та регіональної економічної результативності; водночас ідентифіковано ключові обмеження активізації інвестування, зокрема високі воєнні, фінансові, інституційні та інфраструктурні ризики, та обґрунтовано необхідність

комплексного управління ризиками, страхування інвестицій і посилення державних гарантій.

6. *У межах оцінки інвестиційних потреб і потенціалу регіонів України* визначено значні міжрегіональні диспропорції та виокремлено групи регіонів за рівнем інвестиційної активності, що створює підґрунтя для диференційованої регіональної інвестиційної політики у сфері агропромислового розвитку. Розроблена економіко–статистична модель кластеризації регіонів України за рівнем інвестиційного розвитку агропромислового комплексу диференціює інструменти державної інвестиційної політики та дозволяє підвищити ефективність регіонального розвитку.

7. *Розроблено інклюзивні механізми активізації інвестиційної діяльності*, запропоновано концептуальну модель інклюзивного механізму активізації інвестиційної діяльності агропромислових підприємств, що заснована на поєднанні державних, приватних і цифрових інструментів управління інвестиційними потоками та забезпечує прозорість, доступність фінансування для різних категорій агропідприємств та відповідність принципам сталого розвитку..

8. *У межах оцінки ефективності інвестування в умовах сталого розвитку* обґрунтовано систему критеріїв та запропоновано методику комплексної оцінки результативності інвестиційних проєктів, що поєднує економічні, соціальні та екологічні показники та дозволяє підвищити якість інвестиційних рішень. Встановлено, що ефективність інвестування агропромислових підприємств є інтегрованою та багатокomпонентною характеристикою, яка відображає здатність інвестицій забезпечувати не лише економічну віддачу, але й соціальний розвиток сільських територій, екологізацію виробництва та підвищення стійкості підприємств агропромислового комплексу в умовах трансформаційної економіки та воєнних викликів.

Таким чином, у дисертації сформовано цілісну теоретико – методологічну основу та запропоновано практично орієнтовані інструменти активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств, що має важливе значення для забезпечення сталого розвитку та післявоєнного відновлення економіки України.

Апробація на реальних агропромислових підприємствах розроблених автором методик та рекомендацій (додаток Д) підтвердила їх практичну ефективність, а завершене дисертаційне дослідження засвідчило правильність висунутої у розділі 1 та обґрунтованої у розділі 2 робочої гіпотези дисертації.

Всі поставлені завдання дисертації вирішено, отримані наукові результати, що винесено на захист.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України. від 18.09.1991 №1560–XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560–12#Text>
2. Levkina R. V., Sulimovskyi T. I. Methodological approach to diagnosing the sustainable development of socially oriented agricultural enterprises. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 4 (26). С. 107–115. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No4/107.pdf>
3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Партин Г.О. Інвестиційний словник. Львів: «Бескид Біт». 2005. 512 с.
4. Економічна енциклопедія : у 2-х т. / за ред. Усатенко О.А., Гаврилішина Б.Д., Мочерного С.В., Амоши О.І., Гальчинського А.С. К.: «Академія», 2000. Т.2. – С. 630 – 631.
5. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом : монографія. Київ : Лібра, 2002. 472 с.
6. Keynes J. M. The general theory of employment, interest and money. 1936. URL : https://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/cas.umkc.edu_economics_people_facultyPages_kregel_courses_econ645_Winter2011_GeneralTheory.pdf
7. Заболоцький Б.Ф. Перехідна економіка [Текст] : посібник. К. : Видавничий центр "Академія". 2004. 511 с.
8. Бутук О.І., Волкова Н.І. Економічна теорія: тренінг–курс : Навч. посіб. К. : Знання. 2007. 291 с.
9. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент: [навч. посібник]. 2–ге вид., доп. – К.: МАУП. 2001. 280 с.
10. Селезньов В.В. Основи ринкової економіки України : [посібник]. К. : А.С.К. 2006. 688 с.

11. Мочерний С.В., Устенко О.А. Основи економічної теорії: навч. посіб. 3–те вид. К.: ВЦ «Академія». 2009. 504 с.
12. Денисенко М. Можливості активізації інвестування в сучасних умовах. *Економіка України*. 2003. № 1. С. 28–32.
13. Основи економічної теорії: [підручник] / Чухно А.А., Єщенко П.С., Климко Г.Н. [за ред. А.А. Чухна]. К.: Вища школа. 2001. 606 с.
14. Воробьев Ю.Н. Инвестирование: [учеб. пособ.] / Ю.Н. Воробьев, Е.И. Воробьева. Симферополь: Таврия, 2004. 340 с.
15. Сорока Л.М. Економічна сутність інвестицій та теоретичні основи інвестування. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2888>
16. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки : навч. видання. Львів : «Новий світ – 2000». 2006. 432 с.
17. Федоренко В.Г., Гойко А.Ф. Інвестознавство : навч. видання. К. : МАУП, 2000. 408 с.
18. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика : навч. посібник. К. : Знання. 2005. – 470 с.
19. Бондар М.І. Інвестиційна діяльність: методика та організація обліку і контролю : монографія. К. : КНЕУ. 2008. 256 с.
20. Хаєцька О.П. Інноваційно–інвестиційне забезпечення розвитку аграрного сектору. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 2. С. 123 – 141. URL: <https://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/37193.pdf>
21. Жук В., Бездушна Ю., Василішин С., Нежид Ю., Волошина О. Теоретико–прикладні основи моделювання аграрного устрою і державної аграрної політики. *Економіка України*. 2024. № 11. С. 46 – 73. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.11.045>
22. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості, процента і грошей. К.: Основи. 1999. DOI: 10.1007/978–3–319–70344–2 URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978–3–319–70344–2>

23. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press. 1990. DOI: 10.1017/CBO9780511808678 URL: <https://www.cambridge.org/core/books/institutions-institutional-change-and-economic-performance/AAE1E27DF8996E24C5DD07EB79BBA7EE>
24. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism. New York: The Free Press. 1985. 450 p.
25. Богданенко А.І. Державна інвестиційна політика в системі факторів економічного розвитку України. *Публічне урядування*. 2019 №2(17). С. 15 – 25. URL: <https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-17-2-15-25>
26. Голеніщева Є.Ю. Теоретичні засади державної інвестиційної політики. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія Державне управління*. 2015. Вип. 3. С. 1–7. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol3/03.pdf>
27. Домбровська С.М., Науменко А.О. Парадигма державного регулювання аграрного сектору в контексті світового досвіду. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2019. Т. 1. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/12431>
28. Sachs J.D. The Age of Sustainable Development. New York: Columbia University Press. 2015. 544 p.
29. Польська Л.О. Механізми державного управління сталим розвитком аграрного сектора та сільських територій. *Ефективність державного управління*. 2020. Вип. 3(64). Ч. 1. С. 136 – 149. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.64.20.20.217614>.
30. Прокопенко Н. Сталий розвиток аграрного сектора економіки: поняття, сутність, умови реалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4319>
31. Радченко О.Д. Фінансовий потенціал сталого розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2019. № 1 (291). С. 27–38. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2019_1_6 DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201901027>.

32. Daly H.E., Cobb J.B. For the Common Good: Redirecting the Economy toward Community, the Environment, and a Sustainable Future. Boston: Beacon Press. 1994. 534 p.

33. Friede G., Busch T., Bassen A. ESG and financial performance: aggregated evidence from more than 2000 empirical studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*. 2015. Vol. 5(4). P. 210–233.

34. Домінанти сталого розвитку регіонів України: монографія / [Буркинський Б.В. та ін.] ; за наук. ред. Буркинського Б.В. ; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.–екол. дослідж. Одеса : ІПРЕЕД НАНУ, 2020. 620 с. URL:

<https://impeer.org.ua/%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2/>

35. Андрос С.В. Фінансовий механізм функціонування підприємств агропромислового комплексу та забезпечення доступності кредитних ресурсів. *Економіка: реалії часу*. 2024. №2(72). С.13–23. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No2/13.pdf>

36. Томашук І., Хаєцька О. Вплив аграрного сектора економіки на сталий розвиток сільських територій. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-1>.

37. Юрчишин В.В. Концептуальні основи розробки новітньої аграрної політики та її реалізації. *Економіка АПК*. 2003. № 8. С. 3–8.

38. Крижачківський М.Л. Наукове забезпечення аграрної реформи на шляху до соціально орієнтованих ринкових умов на регіональному рівні. *Економіка АПК*. 2004. № 8. С. 6–10.

39. Месель–Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора України: здобутки і проблеми. *Економіка АПК*. 2003. № 5. С. 3–8.
40. Гераймович В.Л. Формування державної інвестиційної політики в аграрному секторі економіки України. *Облік і фінанси*. 2013. № 2. С. 63–68.
41. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакуленко В.Л. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. *Економічні науки*. 2024. № 2. С. 40 – 46. DOI: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/74-5>
42. Тетью А.П. Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Обліково–аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України (в умовах воєнного стану та поствоєнний період)*: Матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції, 10–11 листопада 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 179 – 181. URL: <https://economics.net.ua/files/science/oblik/2023/Tezy.pdf>
43. Мартієнко А.І., Бондаренко С.А. Екологічні інновації в регіональній інноваційній системі. *Ефективна економіка*. 2015. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4232>
44. Пімоненко Т.В., Лущик К.В. Зелене інвестування: досвід ЄС для України. *Вісник СумДУ. Серія : Економіка*. 2017. № 4. С. 121 – 127.
45. Тетью А.П., Калінін Д.О. Інституціональне забезпечення економічного розвитку регіону і громад в умовах швидких змін. *Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття*: Матеріали XI Міжнародної науково–практичної конференції, 17–18 жовтня 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 583 – 585. URL: <https://ontu.edu.ua/download/konfi/2023/Collection-of-abstracts-ekonom-17-18-10-23-2.pdf>

46. Деліні М.М. Визначення соціального інвестування та соціально відповідального інвестування стосовно соціально–економічної відповідальності підприємства. *Інтелект XXI*. 2016. № 6. С. 179 – 186.

47. Іващенко А.І. Теоретичні аспекти розвитку соціально відповідального інвестування в Україні. *Облік і фінанси*. 2014. № 3. С. 90 – 95 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2014_3_16.

48. Майстренко О.В. Соціально відповідальне інвестування: західний досвід. *Ефективна економіка*. 2015. № 10 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/38.pdf.

49. Шкура І.С. Роль соціально відповідального інвестування у забезпеченні сталого розвитку України. *Економічний нобелівський вісник*. 2016. № 1. С. 252 – 262 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmef_2016_1_30.

50. Васильчук І.П. Теоретико–методологічні засади й еволюція концепції соціально відповідального інвестування. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 21 – 28 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_1_4.

51. Аранчій Д. С. Інвестиційна привабливість підприємств: сутність, фактори впливу та оцінка існуючих методик аналізу. *Проблеми обліково–аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю. матеріали II Всеукраїнської науково–практичної конференції* (м. Полтава, 26 жовт. 2017 р.). м. Полтава, 2017. С. 144 – 147

52. Жихор О. Б., Москвич М. М. Інвестиційна привабливість підприємства як об'єкт управління. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2014. № 2 (13). С. 118 – 123. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcstp.v2i13.25131> URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/197>

53. Гелеверя Є. М., Сергієнко Ю. І. Інвестиційна привабливість регіонів як основа сталого розвитку країни. *Бізнес Інформ*. 2020. №4. С. 111–117. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-4-111-117>

54. Тетью А.П. Інвестиції як фактор соціально–економічного розвитку регіону. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств*: Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції, 08–

09 червня 2023 р., Україна, м. Одеса. С. 44 – 47. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2023/tezy.pdf.

55. Тетью А.Р., Науменко Ю.В. Сутність та характеристика інвестицій для розвитку вітчизняної економіки. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 117 – 119. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2023/tezy.pdf

56. European Council. What is the CAP? URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cap-introduction/#how>

57. Digital Farming Strategy in Germany. 2023. URL: https://www.gtai.de/resource/blob/992506/f06eebdb6e55289789dd7ad56c8e47ba/20230320_FactSheet_2023_WEB.pdf

58. USDA. Environmental Quality Incentives Program (EQIP). 2024. URL: <https://www.nrcs.usda.gov>

59. USDA Announces Framework for Shoring Up the Food Supply Chain and Transforming the Food System to Be Fairer, More Competitive, More Resilient. URL: <https://www.usda.gov/media/press-releases/2022/06/01/usda-announces-framework-shoring-food-supply-chain-and-transforming>

60. Agriculture and Agri-Food Canada (AAFC). Canadian Agricultural Partnership. 2023. URL: <https://agriculture.canada.ca>

61. Department of Agriculture, Fisheries and Forestry of Australia. Corporate Plan 2022–23. URL: <https://www.agriculture.gov.au/sites/default/files/documents/daff-corporate-plan-2022-23.pdf>

62. FAO. Green and Climate-Resilient Agriculture. 2024. URL: <https://www.fao.org>

63. Food and Agriculture Organization of the United Nations. World Food and Agriculture. *Statistical Yearbook 2023*. URL: <https://openknowledge.fao.org/items/5c272dc7-e1b8-486a-b323-6babb174eee0>
64. Офіційний сайт OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) URL: <https://www.oecd.org/>
65. Офіційний сайт IFAD URL: <https://www.ifad.org/en/>
66. Офіційний сайт World Bank URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>
67. Офіційний сайт EBRD URL: <https://www.ebrd.com/>
68. Офіційний сайт GAFSP URL: <https://www.gafspfund.org/>
69. Офіційний сайт AgDevCo URL: <https://www.agdevco.com/>
70. Офіційний сайт FAFIN URL: <https://www.afdb.org/en>
71. Офіційний сайт FAIRR URL: Initiative <https://www.fairr.org/>
72. Group Leveraging climate-smart agriculture to address climate risk in Africa. 2019. URL: https://acetforafrica.org/research-and-analysis/insights-ideas/policy-briefs/leveraging-climate-smart-agriculture-to-address-climate-risk-in-africa/?gad_source=1&gad_campaignid=1521411763&gbraid=0AAAAAC-7cVurx6k3rAauFNdwACV9LP_mo&gclid=Cj0KCQjwndHEBhDVARIsAGh0g3AnFmjBArO7W-mOZYomO9aVEfcGBL-FM1hL4Cs2RZoMQcD0Q8Z_KoYaAuZzEALw_wcB
73. World Bank Supports Project to Modernize Agriculture Systems in India's Uttar Pradesh State Benefiting 1 million Farmers. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/12/12/world-bank-supports-project-to-modernize-agriculture-systems-in-india-s-uttar-pradesh-state-benefiting-1-million-farmers>
74. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>
75. Strategy of Agriculture and Rural development of Ukraine – 2030. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/documenten/publicaties/2024/06/07/ua-strategy-agro-and-rural-development>

76. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment, World Bank Group, March 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf>

77. Тетью А.П. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної діяльності у сфері переробки сільськогосподарської сировини. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: Матеріали тринадцятої міжнародної науково-практичної конференції, 13 вересня 2024 р., Україна, м. Одеса. С. 111 – 113. URL: <https://dspace.oneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d18714b1-7fec-41f4-a518-aa3b08da26d9/content>

78. Ukrainian agricultural market outlook. URL: <https://www.agroberichtenbuitenland.nl/binaries/agroberichtenbuitenland/document/en/publicaties/2025/01/31/ukrainian-agricultural-market-outlook/2025+Outlook.pdf>

79. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакуленко В.Л. Конкурентоспроможність української аграрної продукції на зовнішніх ринках. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-198>

80. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257211.html

81. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua

82. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства. URL: <https://minagro.gov.ua/>

83. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Кредитування сільського господарства. 2024 рік. <https://minagro.gov.ua/napryamki/kredituvannya/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk/stan-kredituvannya-pidpriyemstv-apk-u-2023-roci>

84. Артиш В., Артиш Н., Артиш І. Місце України в процесах аграрного розвитку світової економіки. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 144. Р.

49 – 57. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/2478>

85. Осташко Т.О. Експорт агропродовольчих товарів у ЄС: перспективи і завдання. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 83–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2016_1_8

86. Hussein, H., & Knol, M. (2023). The Ukraine War, Food Trade and the Network of Global Crises. *The International Spectator*, 1 – 22. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03932729.2023.2211894>

87. Rexhaj, F., Vilks, A., Sirenko, N., Dubinina, M., Melnyk, O., & Bodnar, O. (2023). Participation of international organisations in solving the problems of the agricultural sector of Ukraine. *International Journal of Environmental Studies*, 80(2), 324 – 333. URL: <https://science.rsu.lv/en/publications/participation-of-international-organisations-in-solving-the-probl>

88. Гуменюк Я.М. Аграрний експорт України: аналіз та стратегічне планування. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-93>

89. Солоп А.П. Аграрний сектор України: сучасні виклики та можливості. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2024. № 20. С. 147 – 158. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.17>

90. Тетью А.П. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності агропромислових підприємств України. *Економіка: реалії часу*. 2025. № 1 (77). С. 71–79. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No1/71.pdf> . DOI: 10.15276/ETR.01.2025.9. DOI: 10.5281/zenodo.14976943.

91. Шамбровський Г.О. Міжнародні логістичні операції в Україні в умовах війни з РФ. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-161>

92. Завербний А.С., Пешко М.І. Проблеми та перспективи зміни ланцюгів поставок з метою мінімізування втрат під час війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-5>

93. Олейник А.–М. С., Рошко С.М. Аналіз впливу тарифних та нетарифних обмежень на торгівельні відносини ЄС та України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2023. № 49. С. 100 – 104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-49-18>

94. Нівеєвський О. Дотація ЄС на транзит українського зерна піде у кишеню трейдерам, а не аграріям. URL: <https://agroportal.ua/news/finansy/dotaciya-yes-na-tranzit-ukrajinskogo-zerna-pide-u-kishenyu-treyderam-a-ne-agrariyam>

95. Verbytska, H. L. (2023). Проблеми вітчизняних експортерів в умовах воєнного часу. *The actual problems of regional economy development*, 1(19), 167–176. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde>

96. Lukash, S. M., Sokhan, I. V., & Danko, Y. I. (2023). Research on foreign economic activity of agrarian enterprises of Ukraine. URL: <https://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/10623>

97. Steinbach, S. (2023). The Russia – Ukraine war and global trade reallocations. *Economics Letters*, 226, 111075. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165176523001003>

98. Тетью А.П. Сучасний стан інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 14 листопада 2024 р., Україна, м. Одеса. С. 91 – 93. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2024/tezy24.pdf

99. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2023 рік. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>

100. 128 000 кв. км суходолу та 14 000 кв. км акваторії України забруднено вибухонебезпечними предметами. *Міністерство оборони*

України. URL: <https://mod.gov.ua/news/128-000-kv-km-suhodolu-ta-14-000-kv-km-akvatorii-ukraini-zabrudneno-vibuhonebezpechnimi-predmetami>

101. Якимчук І. В Україні через російське вторгнення забруднено вибухівкою понад 142 тисячі км². *ZAXID.NET*. URL: https://zaxid.net/v_ukrayini_cherez_rosiyske_vtorgnennya_zabrudneno_vibuhivkoy_u_ponad_142_tisyachi_km_n1595160

102. Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках: розпорядження КМУ від 15 листопада 2024 року №1163–Р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>

103. Feng, F., Jia, N., & Lin, F. (2023). Quantifying the impact of Russia – Ukraine crisis on food security and trade pattern: evidence from a structural general equilibrium trade model. *China Agricultural Economic Review*. 15(2). p. 241–258. URL: <http://surl.li/kdxya>

104. Тетью А.П. Інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Забезпечення сталого розвитку економіки України в повоєнний період*: матеріали Всеукраїнської науково–практичної конференції, 11 червня 2024 р., Україна, м. Запоріжжя. С. 44 – 47. URL: <https://fim.mdpu.org.ua/i-vseukrayinska-naukovo-praktychna-konferenciya-zabezpechennya-stalogo-rozvytku-ekonomiky-ukrayiny-v-povoyennyj-period/>

105. Dobrianska N.A., Torishnya L.A. The current state of investments attraction into the regional economy. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2019. № 1 (7). С. 5–12. URL: <https://economics.opu.ua/ejoru/2019/№1/5.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3405936

106. Лучечко Ю.М. Стимулювання нарощення потужностей у сфері переробки сільськогосподарської сировини: фінансово–інвестиційні аспекти. *Агросвіт*. 2020. №8. С. 136 – 142.

107. Levkina R.V., Uraghildiaiev S. A. Agri–food market as an institution for the development of socio–economic interaction. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 6 (71), С. 70–76. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No1/40.pdf>
108. Мацибора Т.В. Оцінка інвестиційної привабливості продукції сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 50 – 55.
109. Однорог М.А. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. № 126. С. 108 – 115.
110. Стариченко М.А. Інвестиційна привабливість сільськогосподарського виробництва. *Агросвіт*. 2015. № 11. С. 65 – 69.
111. Levkina R.V., Uraghildiaiev S. A. Trends in the development of the organic agricultural market as a result of socio–economic interaction in sectoral entrepreneurship. *Економіка: реалії часу*. 2025. №3(79). С. 85–95. <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/85.pdf>
112. Рекомендації комітетських слухань на тему: «Державна підтримка аграрного сектору 2024. Державні та недержавні фонди і механізми» <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/75427.html>
113. Dobrianska N.A., Torishnya L.A., Stepanova A.V. Attraction of investments as a way of development of local self–government in Ukraine. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2022. № 5 (63). С. 18–25. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2022/No5/18.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.05.2022.2. DOI: 10.5281/zenodo.7492909.
114. Добрянська Н.А., Капелюшна А.А. Управління інвестиційним процесом Одеської області. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2019. № 4 (44). С. 32–39 URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2019/No4/32.pdf>. DOI: 10.5281/zenodo.3757391
115. Dobrianska N.A., Torishnya L.A., Pulcha D.O. Functional directions of development of the system of investment attraction in the economy of the regions of Ukraine. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2021. № 1 (15). С. 22–29. URL:

<https://economics.opu.ua/ejopu/2021/No1/22.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2021.3.
DOI: 10.5281/zenodo.4885136.

116. Dobrianska N.A., Torishnya L.A., Pulcha D.O. Management of investment processes in Ukraine at the regional level: the state and problems of improvement. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2021. № 1 (53). С. 44–49. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2021/№1/44.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.01.2021.12. DOI: 10.5281/zenodo.4885322.

117. Dobrianska N.A., Torishnya L.A., Bukovskyi D.A. Ensuring investment and infrastructural development of the united territorial communities of the region in the conditions of decentralization of power. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2021. № 4 (56). С. 39–46. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2021/No4/39.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.04.2021.5. DOI: 10.5281/zenodo.6536682.

118. Ніколюк О.В., Добрянська Н.А. Формування та реалізація управлінських рішень членами сільськогосподарського кооперативу з логістики зерна. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2020. № 1 (11). С. 48–56. URL: <https://economics.opu.ua/ejopu/2020/№1/48.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.01.2020.6. DOI: 10.5281/zenodo.3975507

119. Тетью А.П. Інвестиційні пріоритети для агропромислових підприємств у процесі відновлення України. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 6 (76). С. 107–116. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/107.pdf>. DOI: 10.15276/ETR.06.2024.11. DOI: 10.5281/zenodo.14549834.

120. Звіт про прямі збитки інфраструктури та непрямі втрати економіки від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на червень 2023 року. *KSE*. Липень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/June_Damages_UKR_Report.pdf

121. Сільське господарство в умовах воєнного часу: другий рік боротьби за виживання. *УКАБ*. 2023. 08 груд. URL: https://www.ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/silске_gospodarstvo_v_umova...

122. Молочно–товарні ферми вийшли на довоєнні рівні виробництва молока в 2023 році. *АВМ*. 2024. 16 січ. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/molocno-tovarni-fermi-vijsli-na-dovoenni-riv...>

123. Овочі «борщового набору» в Україні: дефіциту не очікується, проте імпорт можливий. *Kurkul*. 2023. 6 груд. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1523-ovochi-borschovogo-naboru-v-ukrayi...>

124. Інфляційний звіт. Жовтень 2023 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q4.pdf?v=6

125. Не зважаючи на знищення агросектору Херсонщини: в Україні овочівництво досягло довоєнного рівня. *AgroPolit.com*. 2024. 11 січ. URL: <https://agropolit.com/news/27382-ne-zvajayuchi-na-znischennya-agrosekto...>

126. Україна цьогоріч збільшила експорт агропродукції на 15%. *УКАБ. Укрінформ*. 2023. 30 груд. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3806895-ukraina-cogoric-zbilsil...>

127. Рекомендації Комітетських слухань на тему: «Забезпечення функціонування АПК у 2023 році та особливості проведення весняно–польових робіт в умовах воєнного стану». *Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики*. 2023. 10 квіт. URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/documents/sluhannja/74841.html>

128. АгроПрогнози 2024: земля, ціни, тенденції. URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/1057-agroprogozi-2024-zemlya-tsini...>

129. Тенденція скорочення поголів'я ВРХ в грудні 2023 року продовжилась. *АВМ*. 2024. 15 січ. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/tendencia-skorocenna-pogoliva-vrh-v-grudni-2...>

130. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. *Mind*. 2022. 05 серп. URL: <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-z...>

131. Половина свиногосподарств відчуває дефіцит кадрів. *AgroPortal*. 2023. 01 груд. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/polovina-svinogospodarstv-vi...>

132. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. *KSE*. Березень 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Repor...

133. Методичні рекомендації для здійснення оцінки ризиків та вразливості соціально-економічних секторів та природних складових до зміни клімату. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/06/386nd1.pdf>

134. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року. Розпорядження КМУ від 10 липня 2019 р. № 588-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text>

135. Людвік І. Підвищення конкурентоспроможності АПК України через інноваційні стратегії: розробка та застосування моделей аналізу ефективності в умовах глобалізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-79>

136. Ковбаса О. Експортний потенціал аграрних підприємств та удосконалення компонентів їх стратегічного розвитку. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 6 (15). С. 279–285. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/dees.15-44>

137. Проєкт створення інноваційної платформи фінансування проєктів сталого розвитку Innovation Investments. *Фонд сталого розвитку України: веб-сайт*. URL: <https://sdfu.org.ua/проєкт-створення-інноваційної-платф/>

138. Батюк Р. Моделювання зовнішньоекономічної взаємодії аграрних підприємств України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-39>.

139. Добрянська Н.А., Тетью А.П. Покращення фінансування та залучення інвестицій в агропромислові підприємства. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2024. № 4 (30). С. 41–49. URL:

<https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/41.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.04.2024.5.
DOI: 10.5281/zenodo.14553497.

140. Віслоцький В.І., Калінін Д.О., Тетью А.П. Туризм в Одеській області: соціально–економічні переваги та стратегії розвитку. *Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири*: Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти, 16 – 17 квітня 2025 р., Україна, м. Одеса. С. 86 – 88. URL: https://ontu.edu.ua/download/konfi/2025/Abstracts–development_tourism_business–25.pdf

141. Добрянська Н.А., Саркісян Г.О., Лебедєва В.В., & Тетью А.П. Синергія агропромислових підприємств і сільського зеленого туризму як механізм активізації інвестування. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. №17. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/433/391> DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15312667>

142. Наumenко Ю.В., Тетью А.П. Формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності та механізмів активізації інвестування розвитку підприємств в контексті відновлення економіки України: досвід ЄС. *Стратегії та політики ЄС: інституційна структура та механізми реалізації*: Матеріали науково–практичної конференції, 21–22 березня 2024 р., Україна, м. Кривий Ріг, С. 269 – 272. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2882/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024_01.05.pdf

143. Матвіїшин Є. Г., Гаврюшина М. Є. Прогнозування впливу російської військової агресії на обсяги виробництва та експорту української аграрної продукції. *Ефективність державного управління*. 2023. № 4(73). С. 51–55. DOI: <https://doi.org/10.36930/507308>

144. Крос – секторальна експортна стратегія «вдосконалення навичок». Дослідження. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=308d7f4c–4b86–42ad–b526–3cd3e0023cd9>

145. Тетью А.П. Запровадження інноваційних інструментів інвестування агропромислового сектору. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств*: Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції, 05–06 червня 2025 р., Україна, м. Одеса. С. 127 – 129. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2025/zmist25.pdf

146. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України: аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.]; за загальн. ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2024. 104 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.03>

147. Verheliuk, Y., & Hantsiak, M. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2024. №2(14). Р. 95 – 102. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/311>

148. Рябініна, Н.О. Пріоритетні напрями стимулювання розвитку агропромислової сфери України. *Продовольчі ресурси*. 2024. 12(22). Р. 266 – 277. URL: <https://doi.org/10.31073/foodresources2024-22-26>

149. Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями: Закон України № 1116–IX від 17.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20>

150. UkraineInvest. Офіційний портал державної установи з підтримки інвестицій. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua>

151. MIGA (World Bank Group). Political Risk Insurance for Ukraine. URL: <https://www.miga.org>

152. Втрати сільського господарства від війни досягли \$11,2 млрд. URL: <https://agronews.ua/news/vtraty-silskogo-gospodarstva-vid-vijny-dosyagly-112-mlrd/>

153. Коваль В. Понад 80 мільярдів втрат: як війна змінила український агросектор. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/1051279.html>

154. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf

155. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA4). February 2025, the World Bank, the Government of Ukraine, the European Union, the United Nations. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf>

156. European Business Association (EBA). Індекс інвестицій 2024 р. URL: <https://eba.com.ua/research/doslidzhennya-ta-analityka/>

157. Атамас О.П. Інвестиційна привабливість регіонів України: критична оцінка та пошук шляхів вирішення проблемних аспектів. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 2(47). С. 11–15

158. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за регіонами у 2025 році. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

159. Прямі інвестиції (інструменти участі в капіталі) в економіці Чернігівської області: залишки за видами економічної діяльності. *НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>

160. Зайченко К., Осташко О. Формування інноваційно-інвестиційного механізму розвитку агропромислових підприємств в умовах трансформації та відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*. 2025. №82. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-82-4>

161. Зайченко К.С., Кіструга Ю. В. Інвестиційний механізм забезпечення економічної безпеки підприємств агропромислового комплексу. *Наукові перспективи*. 2026. №1. С. 866 – 876. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-1\(67\)-866-876](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-1(67)-866-876)

162. Верхогляд І.В. Інвестиційний механізм підприємства: принципи побудови, складові та особливості реалізації. *Економічний вісник НТУУ*

"КПІ". Журнал Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2012. URL: <https://economy.kpi.ua/uk/node/399>

163. Чернишова Л.І., Бондар К.Р. Формування інноваційної моделі управління аграрними підприємствами на основі сучасних виробничих технологій і цифрових рішень. Науковий вісник ОНЕУ. 2025. № 10 (335) С. 7 – 17. DOI: [10.32680/2409-9260-2025-10-335-7-17](https://doi.org/10.32680/2409-9260-2025-10-335-7-17)

164. Чернишова Л.І., Ніколаєва В.П. Забезпечення ефективної діяльності агро–торговельного підприємства в сучасних непередбачуваних умовах: проблеми та перспективи. Актуальні питання у сучасній науці. 2022. № 6 (6). С. 55–70. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-6\(6\)-55-70](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-6(6)-55-70)

165. Бевзюк Н. А. Поняття та складові інвестиційного механізму розвитку підприємства. Міжнародний науковий журнал. 2015. №2. С. 15–20 URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/198/1/Bevziuk_mnjr1502_P015-021.pdf

166. Калініченко С.М., Крюкова І.О. Фінансово–інвестиційні інструменти зміцнення стійкості аграрних підприємств. № 8 (211) (2025): Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит. С. 112–123. DOI: <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2025.08.07>

167. Кирилов Ю. Є., Грановська В. Г. Інвестиційний механізм забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Економіка та держава. 2019. № 12. С. 13 – 18. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.12.13

168. Іжевський П., Потапова Н. Формування інвестиційного механізму забезпечення інноваційного розвитку суб'єкта господарювання. *Modeling the development of the economic systems*. (1), 139 – 145. URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-7-20>

169. Stepanenko S., Kryukova I., Khalin, S., Podsokha, A. Inclusive investment in the sustainable development of the agricultural sector and rural areas of Ukraine. *Economics Journal*. 2023. Vol. 1, No. 1. P. 75–88.

<https://conference.oikosinstitut.org/files/procDOI:>

<https://doi.org/10.61432/CPNE0101075s/Vol1No1/contents.htm>

170. Баланюк І.Ф., Іваночко Б.Р. Механізм інвестиційного забезпечення розвитку соціальної інфраструктури сільських територій в територіальних громадах. *Інноваційна економіка*. 2024. № 4. С.77–84

171. Крюкова І.О., Степаненко С.В. Ефективність вітчизняного агробізнесу бізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. *Агросвіт*. 2022. № 9–10. С. 3–12. <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3598&i=0>

172. Ніколюк О., & Бурлаков В. (2024). Цифрові технології в управлінні інноваційно – інвестиційними процесами аграрного бізнесу. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (5 (14), 290–295. <https://doi.org/10.32782/dees.14-48>

173. Свиноус Н. І. Роль і місце інвестицій у відтворювальному процесі сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 13–14. С. 96–103.

174. Ying Meng, Dong Li. Digital Pathways to Sustainable Agriculture: Examining the Role of Agricultural Digitalization in Green Development in China. *Sustainability* 2025, 17(8), 3652. URL: <https://doi.org/10.3390/su17083652>

175. Digitalising agriculture – large-scale pilots. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digitalising-agriculture-large-scale-pilots>

176. Шпомер Т., Реус Р., Волошин С. Роль державних програм у стимулюванні інвестицій в економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 1. С. 93–109

177. Verbivska L., Ihnatushenko O., Petrovskyi O., Pochernina N., Zavora O. Stimulating Economic Growth through Investment Instruments. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*. (2024), 22(2)

178. Сахно А.А., Заремба О.Є. Інвестиції в земельні ресурси як фактор розвитку аграрного сектору. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. №22. С. 56–63

179. Sustainable agri-food value chains How policies can support the shift towards more resilient food systems. *FAO*. 2014. URL:

<https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/ac5cd783-8207-46b0-ab8d-b61858796fdd/content>

180. Trusova N., Metelenko N., Danylyshyn M., Nikitchenko S., Ogloblina V. Circular green investments in the model of the development of financial potential of the food processing industry of Ukraine. *Food and Humanity*. Volume 5, December 2025

181. Tobin J. A. A General Equilibrium Approach to Monetary Theory. *Journal of Money, Credit and Banking*. 1969. №1. Pp. 34–45

182. Rosłon J., Olkowska W. The application of methods for evaluating investment effectiveness by enterprises. *Olsztyn economic journal*. 2007, 2. DOI 10.2478/v10021-007-0011-2

183. Glen A. *Financial Times Guide Investing* by Arnold Glen. 2009.

184. Луців Б.Л., Кравчук І.С., Сас Б.Б. Інвестування: Підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2014. 544 с.

185. Ніколюк О., & Бурлаков В. (2025). Сучасний стан інноваційно–інвестиційної діяльності аграрного бізнесу. *Food Industry Economics*, 17(3), 36–43. <https://doi.org/10.15673/fie.v17i3.3287>

186. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом: Монографія. Київ: Лібра, 2002. 340 с.

187. Ніколюк О. В., Лагодієнко Н. В., & Демченко А. М. (2024). Сталий розвиток національної економіки України: виклики, ризики та перспективи. *Актуальні питання економічних наук*, (3–4). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14876590>

188. Свиноус І. Методичні підходи до оцінки ефективності інвестиційної діяльності у процесах відтворення сільськогосподарських підприємств. *Економічний дискурс*. 2020. Випуск 2. С. 164–173.

189. Облікове забезпечення інвестиційної привабливості та безпеки підприємства й аграрної галузі: практичне керівництво / [В.М. Жук, Б.В. Мельничук, Ю.С. Бездушна та ін.]; За ред. В.М. Жука. К.: ТОВ «Всеукраїнський інститут права і оцінки», 2013. 88 с.

190. Lai S., Sha J., Eladawy A., Li X., Wang J., Lin Z., Wu L., Han R., Su Y. Evaluation of ecological security and ecological maintenance based on pressure–state–response (PSR) model, case study: Fuzhou city, China Hum. Ecol. Risk Assess. Int. J., 28 (7) (2022), pp. 734–761

191. Francisco José Castillo–Díaz F., Belmonte–Ureña L., López–Serrano M., Camacho–Ferre F. Assessment of the sustainability of the European agri–food sector in the context of the circular economy. *Sustainable Production and Consumption*. Volume 40, September 2023, Pages 398–411

192. Allali T., Colabianchi M. Moretti M. Brunor G. Towards a new framework to assess agri–food value chains’ sustainability – The case of chestnut value chain. *Heliyon*. Volume 10, Issue 7, 15 April 2024

193. Добрянська Н. А., Дискіна А.А., Тетью А.П. Оцінка потенціалу інвестиційної привабливості підприємств регіонів України як чинника формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності та відновлення економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 41 – 45. URL: <https://ujae.org.ua/en/assessment-of-the-investment-attractiveness-potential-of-enterprises-in-the-regions-of-ukraine-as-a-factor-in-forming-the-strategy-for-ensuring-competitiveness-and-economic-recovery/>. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-7>

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у фахових виданнях України

1. Тетью А.П. Інвестиційні пріоритети для агропромислових підприємств у процесі відновлення України. *Економіка: реалії часу*. 2024. № 6 (76). С. 107 – 116. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No6/107.pdf> (Дата звернення 15.12.2025) DOI: 10.15276/ETR.06.2024.11. DOI: 10.5281/zenodo.14549834. (Кат. Б, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO Publishing, Google Scholar) (0,78 д.а.).
2. Добрянська Н.А., Тетью А.П. Покращення фінансування та залучення інвестицій в агропромислові підприємства. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2024. № 4 (30). С. 41 – 49. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No4/41.pdf>. (Дата звернення 15.12.2025) DOI: 10.15276/EJ.04.2024.5. DOI: 10.5281/zenodo.14553497. (Кат. Б, Index Copernicus, Google Scholar) (0,69 д.а., особистий внесок здобувача: рекомендації щодо покращення фінансування та залучення інвестицій в агропромислові підприємства – 0,35 д.а.).
3. Добрянська Н.А., Саркісян Г.О., Лебедева В.В., & Тетью А.П. Синергія агропромислових підприємств і сільського зеленого туризму як механізм активізації інвестування. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2025. №17. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/433/391> (Дата звернення 15.12.2025) DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15312667> (Кат. Б) (0,61 д.а., особистий внесок здобувача: розробка моделей та інвестиційні можливості взаємодії агропромислових підприємств та сільського зеленого туризму – 0,3 д.а.)

4. Тетью А.П. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності агропромислових підприємств України. *Економіка: реалії часу*. 2025. № 1 (77). С. 71 – 79. URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No1/71.pdf>. (Дата звернення 15.12.2025) DOI: 10.15276/ETR.01.2025.9. DOI: 10.5281/zenodo.14976943. (Kam. B, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO Publishing, Google Scholar) (0,66 д.а.).

5. Добрянська Н. А., Дискіна А.А., Тетью А.П. Оцінка потенціалу інвестиційної привабливості підприємств регіонів України як чинника формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності та відновлення економіки. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 41 – 45. URL: <https://ujae.org.ua/en/assessment-of-the-investment-attractiveness-potential-of-enterprises-in-the-regions-of-ukraine-as-a-factor-in-forming-the-strategy-for-ensuring-competitiveness-and-economic-recovery/>. (Дата звернення 15.12.2025) DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-7> (Kam. B, Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase) (0,99 д.а., особистий внесок здобувача: розроблено підхід до оцінки інвестиційної привабливості регіонів України, здійснено їх класифікацію та обґрунтовано стратегічні напрями її підвищення в умовах відновлення економіки – 0,5 д.а.)

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Тетью А.П. Інвестиції як фактор соціально – економічного розвитку регіону. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 08 – 09 червня 2023 р., Україна, м. Одеса. С. 44 – 47. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2023/tezy.pdf. (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

7. Тетью А.П., Калінін Д.О. Інституціональне забезпечення економічного розвитку регіону і громад в умовах швидких змін. *Економічні*

та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: Матеріали XI міжнар. наук. – практ. конф., 17 – 18 жовтня 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 583 – 585. URL: <https://ontu.edu.ua/download/konfi/2023/Collection-of-abstracts-ekonom-17-18-10-23-2.pdf> (Дата звернення 15.12.2025) (0,18 д.а., особистий внесок здобувача: визначено інституціональне забезпечення економічного розвитку громад в умовах швидких змін – 0,08 д.а.).

8. Тетью А.Р., Науменко Ю.В. *Сутність та характеристика інвестицій для розвитку вітчизняної економіки. Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 10 листопада 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 117 – 119. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2023/tezy.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,2 д.а., особистий внесок здобувача: визначено поняття «інвестицій» та їх характеристика – 0,1 д.а.)*

9. Тетью А.П. *Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. Обліково – аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України (в умовах воєнного стану та поствоєнний період): Матеріали всеукраїнської наук. – практ. конф., 10 – 11 листопада 2023 р., Україна, м. Одеса, С. 179 – 181. URL: <https://economics.net.ua/files/science/oblik/2023/Tezy.pdf> (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).*

10. Науменко Ю.В., Тетью А.П. *Формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності та механізмів активізації інвестування розвитку підприємств в контексті відновлення економіки України: досвід ЄС. Стратегії та політики ЄС: інституційна структура та механізми реалізації: Матеріали наук. – практ. конф., 21 – 22 березня 2024 р., Україна, м. Кривий Ріг, С. 269 – 272. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/2882/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_2024_01.05.pdf*

(Дата звернення 15.12.2025) (0,22 д.а., особистий внесок здобувача: описано механізми активізації інвестування розвитку підприємств – 0,11 д.а.).

11. Тетью А.П. Інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Забезпечення сталого розвитку економіки України в повоєнний період*: Матеріали всеукраїнської наук. – практ. конф., 11 червня 2024 р., Україна, м. Запоріжжя. С. 47 – 50. URL: <https://fim.mdpu.org.ua/i-vseukrayinska-naukovo-praktychna-konferencziya-zabezpechennya-stalogo-rozvytku-ekonomiky-ukrayiny-v-povoyennyj-period/> (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

12. Тетью А.П. Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної діяльності у сфері переробки сільськогосподарської сировини. *Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики*: Матеріали тринадцятої міжнар. наук. – практ. конф., 13 вересня 2024 р., Україна, м. Одеса. С. 111 – 113. URL: <https://dspace.oneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d18714b1-7fec-41f4-a518-aa3b08da26d9/content> (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

13. Тетью А.П. Сучасний стан інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України. *Сучасні управлінські та соціально – економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 14 листопада 2024 р., Україна, м. Одеса. С. 91 – 93. URL: https://economics.net.ua/files/science/admin_men/2024/tezy24.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.).

14. Віслоцький В.І., Калінін Д.О., Тетью А.П. Туризм в Одеській області: соціально – економічні переваги та стратегії розвитку. *Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири*: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф. молодих вчених та здобувачів вищої освіти, 16 – 17 квітня 2025 р., Україна, м. Одеса. С. 86 – 88. URL: https://ontu.edu.ua/download/konfi/2025/Abstracts-development_tourism_business-25.pdf (Дата звернення 15.12.2025) (0,18 д.а.,

особистий внесок здобувача: дослідження стратегій розвитку галузей – 0,06 д.а.).

15. Тетью А.П. Запровадження інноваційних інструментів інвестування агропромислового комплексу. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств: Матеріали міжнар. наук. – практ. конф., 05 – 06 червня 2025 р., Україна, м. Одеса. С. 127 – 129. URL: https://economics.net.ua/files/science/form_ek_rozv/2025/tezy25.pdf* (Дата звернення 15.12.2025) (0,15 д.а.)

Workbook1* - Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1)

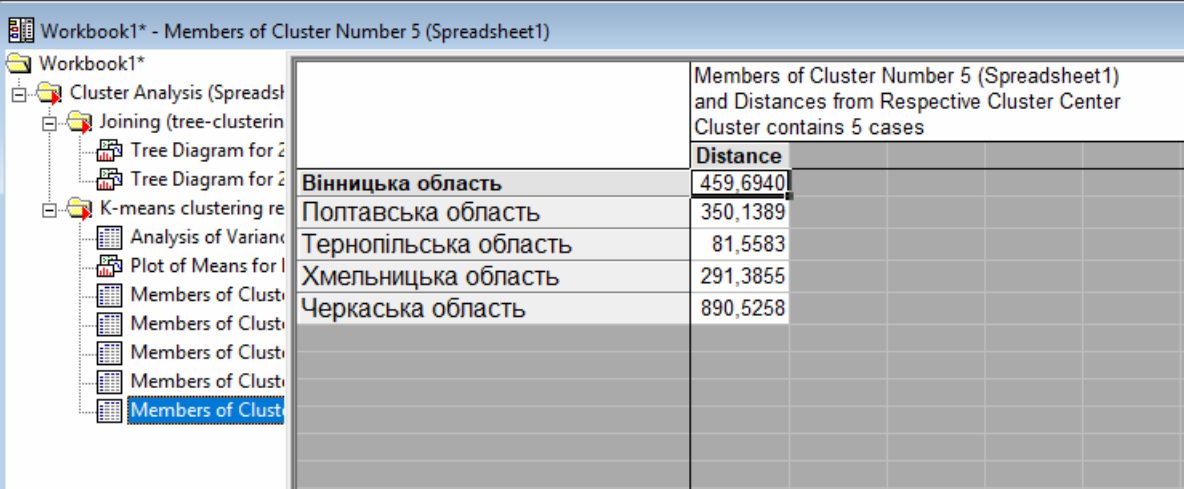
Cluster Analysis (Spreadsheet1)

- Joining (tree-clustering)
 - Tree Diagram for 2
 - Tree Diagram for 2
- K-means clustering results
 - Analysis of Variance
 - Plot of Means for 1
 - Members of Cluster 1
 - Members of Cluster 2
 - Members of Cluster 3
 - Members of Cluster 4
 - Members of Cluster 5

Members of Cluster Number 1 (Spreadsheet1)	
	Distance
Волинська область	250,7270
Житомирська область	317,0596
Запорізька область	682,4850
Івано - Франківська область	704,5959
Кіровоградська область	466,5793
Львівська область	544,6521
Миколаївська область	386,5772
Одеська область	170,2004
Рівненська область	182,7884
Чернівецька область	681,6293

Members of Cluster Number 3 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases	
	Distance
Дніпропетровська область	226,0850
Сумська область	522,8130
Харківська область	448,6675
Херсонська область	761,6298
Чернігівська область	491,2193

Рисунок Б.2 – Результати кластеризації адміністративно – територіальних областей України (кластер № 2)

Workbook1* - Members of Cluster Number 5 (Spreadsheet1)

Workbook1*

- Cluster Analysis (Spreadsheet1)
 - Joining (tree-clustering)
 - Tree Diagram for 2
 - Tree Diagram for 2
 - K-means clustering results
 - Analysis of Variance
 - Plot of Means for 1
 - Members of Cluster
 - Members of Cluster
 - Members of Cluster
 - Members of Cluster
 - Members of Cluster
 - Members of Cluster

Members of Cluster Number 5 (Spreadsheet1) and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases	
	Distance
Вінницька область	459,6940
Полтавська область	350,1389
Тернопільська область	81,5583
Хмельницька область	291,3855
Черкаська область	890,5258

Рисунок Б.3 – Результати кластеризації адміністративно – територіальних областей України (кластер № 3)

Додаток В

Таблиця В.1 – Основні напрями розвитку інфраструктури та логістики для агропромислових підприємств (джерело: розроблено автором на основі [139])

Основні складові	Характеристика основних напрямків
<i>Покращення транспортної інфраструктури</i>	
Реконструкція доріг	Розширення та ремонт доріг, що сполучають агропромислові зони з основними транспортними вузлами, портами та ринками збуту.
Розвиток залізничних мереж	Інвестиції в модернізацію залізничних колій та станцій для забезпечення ефективного транспортування сільськогосподарської продукції.
<i>Створення логістичних хабів</i>	
Будівництво логістичних центрів	Створення регіональних логістичних хабів з сучасними складськими приміщеннями, холодильниками та іншими необхідними об'єктами для зберігання та обробки продукції.
Інтеграція цифрових систем	Впровадження цифрових систем управління логістикою для оптимізації процесів зберігання, транспортування та дистрибуції продукції.
<i>Модернізація складських потужностей</i>	
Створення сучасних складів	Будівництво нових та модернізація існуючих складських приміщень, обладнаних системами контролю температури, вологості та іншими необхідними технологіями.
Впровадження автоматизованих систем	Використання автоматизованих систем управління складськими запасами для підвищення ефективності та точності управління.
<i>Розвиток систем зрошення та водопостачання</i>	
Інвестиції в системи зрошення	Будівництво та модернізація іригаційних систем для забезпечення стабільного водопостачання агропромислових підприємств.
Використання водозберігаючих технологій	Впровадження сучасних технологій для економного використання водних ресурсів та зменшення витрат на зрошення.
<i>Інфраструктура для переробки та зберігання продукції</i>	
Будівництво переробних підприємств	Створення нових та модернізація існуючих підприємств для переробки сільськогосподарської продукції.
Розширення можливостей зберігання	Будівництво холодильних складів та сховищ для довготривалого зберігання продукції.
<i>Розвиток ринкової інфраструктури</i>	
Створення агропромислових ринків	Розвиток мережі оптових та роздрібних ринків для реалізації продукції.
Інформаційні платформи	Створення онлайн-платформ для збуту продукції, що забезпечують прозорість цін та покращують доступ до ринків.
<i>Енергоефективність та використання відновлюваних джерел енергії</i>	
Інвестиції в енергоефективні	Впровадження енергоефективних технологій на всіх етапах виробництва та логістики.

технології	
Використання відновлюваних джерел енергії	Використання сонячної, вітрової та біоенергетики для забезпечення енергетичної незалежності агропромислових підприємств.
<i>Державна підтримка та стимулювання</i>	
Фінансові стимули	Надання податкових пільг, субсидій та грантів для інвестицій в інфраструктуру та логістику.
Регуляторна підтримка	Спрощення процедур для отримання дозволів на будівництво та модернізацію інфраструктурних об'єктів.
<i>Розвиток кооперативного руху</i>	
Підтримка кооперативів	Стимулювання створення та розвитку кооперативів, що дозволяють об'єднувати ресурси для спільного використання інфраструктурних об'єктів та логістичних систем.
Інформаційна підтримка	Надання консультацій та інформаційної підтримки для створення та управління кооперативами.
<i>Інтеграція з міжнародними логістичними мережами</i>	
Співпраця з міжнародними логістичними компаніями	Налагодження партнерських відносин з міжнародними логістичними операторами для покращення доступу до глобальних ринків.
Впровадження міжнародних стандартів	Забезпечення відповідності міжнародним стандартам зберігання та транспортування продукції.

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Методи розрахунку величини інтегрального показника ефективності інвестиційних вкладень у сталий розвиток аграрного підприємства (джерело: авторська розробка)

Метод абсолютних відхилень інтегрального індикатора	Метод відносних відхилень інтегрального індикатора
$I_{\text{заг}} = [(\Delta I_{\text{гр1}} + ME_{\text{гр2}} + ME_{\text{гр3}}) / \Sigma I] * 100\%$, де	$I_{\text{заг}} = [(w_{\text{ек}} * (\Delta I_{\text{гр1}} / I_{\text{грп_поч}})) + (w_{\text{еко}} * (\Delta I_{\text{гр2}} / I_{\text{грп_поч}})) + (w_{\text{соц}} * (\Delta I_{\text{гр3}} / I_{\text{гр3_поч}}))] / \Sigma I$, де
$\Delta I_{\text{гр1}}$ – абсолютна зміна інтегрального економічного показника за період, на який припадають інвестиції. $\Delta I_{\text{гр1}} = I_{\text{гр1}} (\text{кінець періоду}) - I_{\text{гр1}} (\text{початок періоду})$	$\Delta I_{\text{гр1}}$, $\Delta I_{\text{гр2}}$, $\Delta I_{\text{гр3}}$ – зміна інтегральних показників за період
$ME_{\text{гр2}}$ – грошова оцінка екологічного ефекту від інвестицій за період	$I_{\text{гр1_поч}}$, $I_{\text{гр2_поч}}$, $I_{\text{гр3_поч}}$ – значення інтегральних показників на початок відповідного періоду
$ME_{\text{гр3}}$ – грошова оцінка соціального ефекту від інвестицій за період	$w_{\text{ек}}$, $w_{\text{еко}}$, $w_{\text{соц}}$ — Ваги складових (визначаються експертно, сума = 1).
ΣI – загальний обсяг інвестицій у програми сталого розвитку за аналізований період	ΣI – загальний обсяг інвестицій у програми сталого розвитку за аналізований період

Додаток Д

Довідки про впровадження результатів дослідження

ТОВ «Агроінвест-Логістік»

48260, Тернопільська обл, Чортківський р-н, м. Копичинці, вул. Ринок, буд. 25;

р/р UA273510050000026004543786400 в АТ «Укрсиббанк», МФО 351005,

Код ЄДРПОУ 39535475, ІПН 395354719043, номер свідоцтва 20003800

№02/09 від 02.09.2025р.

м.Копичинці

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України»

Тетью Андрія Павловича

Довідка видана Тетью Андрію Павловичу в тому, що результати дисертаційної роботи рекомендовані до впровадження у практичну діяльність підприємства.

Зокрема, рекомендовано до впровадження системний підхід щодо підвищення інвестиційної активності підприємства шляхом формування партнерських мереж для посилення співпраці з учасниками агропродовольчого ринку (постачальниками, торговельними організаціями та фінансовими інституціями).

Застосування цього підходу надасть можливість розширити джерела та обсяги залучення інвестиційних ресурсів, сприяти зростанню інвестиційної привабливості та сталому розвитку підприємства в умовах економічної трансформації, а також посилити конкурентні позиції підприємства на ринку.

Директор ТОВ «Агроінвест-Логістік»

Богдан Цьвик

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

«Південьагропереробка»

67652 Одеська область, Одеський район, с. Мирне, вул. Крайня, 1А

Код ЄДРПОУ 31822249, ІПН 318222415092,

IBAN UA913209840000026005210366184 в АТ «ПроКредит Банк», МФО 320984

Телефон (050) 392-82-33

Вих. №21/03 від «21» березня 2025 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему: «Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України»

Тетью Андрія Павловича

Довідка видана в тому, що результати дисертаційної роботи, Тетью Андрія Павловича, розглянуто керівництвом та рекомендовано до впровадження у практичну діяльність підприємства.

У процесі господарської діяльності підприємства будуть використані:

- розроблені автором механізми активізації інвестиційних процесів, зокрема у сфері модернізації основних засобів;
- пропозиції щодо диверсифікації джерел фінансування (власні кошти, банківські кредити, державні програми підтримки, міжнародні гранти).

Впровадження результатів дослідження сприятиме підвищенню ефективності управління інвестиційними ресурсами та зростанню рівня інвестиційної привабливості підприємства для потенційних партнерів та інвесторів.

Директор
СГ ТОВ «ПІВДЕНЬАГРОПЕРЕРОБКА»

Віталій КУБИШКО

Фермерське господарство «Пан Білан»

Юр. Адреса : 67810, Одеська область, Овідіопольський р-н, 28-29 км автотраси Одеса - Болград.
№ витягу з реєстру платників ПДВ – 1715214500008; ІПН 34573285;
Пошт. Адреса: 67652, Одеська обл., Біляївський р-н, с. Мирне, вул. Центральна (Леніна), 20
тел. 050-316-63-13
E-mail: panbilan2019@gmail.com

№ 1/04092025
від 04 вересня 2025 р.

м. Одеса

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему:
«Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств
в умовах відновлення економіки України»

Тетью Андрія Павловича

Результати дисертаційного дослідження Тетью Андрія Павловича розглянуті та рекомендовані до використання в діяльності підприємства, а саме **практичні рекомендації спрямовані на удосконалення механізмів залучення інвестицій та підвищення ефективної діяльності** (використання пільгових кредитних програм для забезпечення інвестиційних потреб підприємства; розширення можливостей співпраці з фінансовими інституціями з метою залучення довгострокових ресурсів; створення внутрішніх програм підтримки інноваційно - інвестиційних проєктів).

Запропоновані рекомендації сприятимуть підвищенню інвестиційної привабливості підприємства, розширенню його фінансових можливостей, модернізації виробничих потужностей та впровадженню інноваційних технологій, що забезпечить стійкий розвиток підприємства та зміцнить його конкурентні позиції.

Голова ФГ «Пан Білан»

Білан В.О.

*Продовження додатку Д***АГРОФІРМА "ЕВРІКА" ТОВ**

67840, Одеська обл., Овідіопольський р-н, с. Молодіжне, вул. Заводська, буд. 20, код ЄДРПОУ 20934070,
р/р 2600730356980 в філії ПАТ «КБ «Інвестбанк» м.Одеса, МФО 328094, ПІН № 209340715424
тел/факс:(8-0482)-30-47-81, тел: (04868)-2-44-83, E-mail: office@od.ua

№ 6/н 03 вересня 2025р.

м. Одеса

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему:
«Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств
в умовах відновлення економіки України»

Тетью Андрія Павловича

Довідка видана Тетью Андрію Павловичу в тому, що результати дисертаційної роботи прийнято до впровадження у практичну діяльність підприємства, а саме практичні рекомендації щодо формування стратегії інвестування в умовах обмежених фінансових ресурсів, які спрямовані на:

- визначення пріоритетних напрямів інвестування з урахуванням ресурсних обмежень;
- оптимізацію структури джерел фінансування підприємства;
- запровадження механізмів поетапного інвестування для зменшення ризиків.

Реалізація запропонованих рекомендацій дозволить підприємству забезпечити раціональний розподіл наявних фінансових ресурсів, підвищити інвестиційну активність та сформувати передумови для сталого розвитку в умовах відновлення економіки.

Результати дисертаційного дослідження Тетью Андрія Павловича є практично значущими для підприємства в умовах економічного відновлення.

Директор

Білий М.І.

Продовження додатку Д

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор,
проректор з науково-педагогічної
та виховної роботи
д.т.н., професор Сергій НЕСТЕРЕНКО

АКТ

використання результатів дисертаційної роботи
Тетью Андрія Павловича
на тему: «Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в
умовах відновлення економіки України»
у навчальному процесі Національного університету «Одеська політехніка»

Дослідження Тетью Андрія Павловича на тему «Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України» знайшло практичне застосування в освітньому процесі Національного університету «Одеська політехніка». Його результати інтегровано у підготовку здобувачів вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка» на всіх освітніх рівнях: першому (бакалаврському), другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому).

На *першому (бакалаврському) рівні* результати дослідження використано під час викладання освітніх компонент «Економіка підприємства», «Стратегія підприємства». У навчальні матеріали включено аналітичні підходи та практичні рекомендації щодо формування інвестиційної привабливості підприємств;

На *другому (магістерському) рівні* положення і методичні розробки дисертації використовуються в межах освітніх компонент «Економічне управління підприємством» та «Управління розвитком підприємства». Вони слугують основою для опрацювання кейсів, розроблення управлінських рішень та виконання практичних завдань, спрямованих на підвищення ефективності інвестиційної діяльності.

На *третьому (освітньо-науковому) рівні* за спеціальністю 051 «Економіка» результати дисертаційного дослідження інтегровано у зміст освітньої компоненти «Новітні теорії економіки та управління», де вони використовуються для поглибленого вивчення механізмів інвестування, проведення наукових дискусій та формування дослідницьких проєктів аспірантів.

Таким чином, результати дисертаційної роботи сприяли оновленню змісту освітніх компонентів, посиленню практико-орієнтованої підготовки здобувачів вищої освіти та розвитку науково-дослідницьких компетентностей майбутніх економістів.

Голова методичної комісії ІЕМ, д.е.н., проф.

Олександр БАЛАН

Завідуюча кафедрою економіки, д.е.н., проф.

Любов НЕКРАСОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор,
д-р. техн., наук, проф.

Дмитро ДМИТРИШИН
_____ 2025 р.

АКТ

використання результатів дисертаційної роботи

Тетью Андрія Павловича

на тему: «Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України» у науково-дослідницькій діяльності Національного університету «Одеська політехніка»

Цей акт видано Тетью Андрію Павловичу в тому, що його дисертаційну роботу на тему «Механізми активізації інвестування розвитку агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України» виконано згідно тематичних планів науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська політехніка» у 2022–2026 рр. а результати його дисертації враховано кафедрою економіки при виконанні таких науково-дослідних робіт:

1. Науково-дослідна тема «Новітні теорії економіки та їх інструментарій в умовах актуальних викликів і загроз розвитку» (державний реєстраційний номер 0124U003549, термін виконання: 01.01.2024–31.12.2028 рр.). У межах зазначеної теми обґрунтовано механізми активізації інвестиційних процесів у сфері агропромислового виробництва в умовах трансформації економіки України;

2. НДР «Забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств: теоретико-методологічні та практичні аспекти» (номер державної реєстрації 0119U000743, термін виконання: 01.01.2019–31.12.2023 рр.), де застосовано практичні рекомендації щодо формування стратегії інвестування агропромислових підприємств в умовах обмежених фінансових ресурсів;

3. НДР «Розробка методичних рекомендацій щодо оцінювання інвестиційної привабливості підприємства в контексті повоєнного відновлення економіки» (№ 1932-69, 02.09.2024–27.12.2024 рр.), під час реалізації теми використано результати дисертаційного дослідження для розробки критеріїв і показників оцінювання інвестиційної привабливості агропромислових підприємств;

4. НДР «Розробка методичних рекомендацій щодо підвищення рівня економічної безпеки підприємства на засадах ризик-орієнтованого підходу» (№ 1897-69, 01.11.2023–29.12.2023 рр.), де використано напрацювання щодо зниження інвестиційних ризиків та забезпечення економічної безпеки агропромислових підприємств в умовах відновлення економіки України.

Дисертант приймав участь у виконанні робіт як співвиконавець.

Керівник НДР № 0124U003549,
№ 0119U000743,
№ 1932-69, № 1897-69

д.е.н., професор Любов НЕКРАСОВА